

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI

POPÜLER KÜLTÜR ÖĞELERİNİN
YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERE YANSIMALARI

DOKTORA TEZİ

ARDA SÜAR

KOCAELİ 2017

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI

POPÜLER KÜLTÜR ÖĞELERİNİN
YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERE YANSIMALARI

DOKTORA TEZİ

ARDA SÜAR

DANIŞMAN: PROF. DR. İDİL SAYIMER

KOCAELİ 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI

POPÜLER KÜLTÜR ÖGELERİNİN
YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERE YANSIMALARI

DOKTORA TEZİ

Tezi Hazırlayan: Arda SÜAR

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 21.06.2017/16

Jüri Başkanı: Prof. Dr. İdil SAYIMER

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Cem PEKMAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ayşen GÜL

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Yıldız Dilek ERTÜRK

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Gamze Yetkin CILIZOĞLU

KOCAELİ 2017

ÖZET.....	4
ABSTRACT.....	5
KISALTMALAR.....	6
ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ.....	7
GİRİŞ.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM: KÜLTÜR KAVRAMI VE POPÜLER KÜLTÜR

1.1 KÜLTÜR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	13
1.1.1 Kültür Kavramı.....	14
1.1.2 Kültürün Tarihsel Gelişimi İçinde Toplum ve Birey Üzerindeki Etkileri.....	20
1.1.2.1 Kültürün Birey Üzerindeki Etkisi.....	20
1.1.2.2 Kültürün Toplumsal Etkileri.....	25
1.2 KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ.....	27
1.2.1 Kültür Endüstrisi ve Küreselleşme.....	28
1.2.2 Kültür Endüstrisi ve Yerel Kültürler.....	34
1.3 KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM.....	39
1.3.1 Küreselleşme ve Teknolojik Determinizm.....	43
1.3.2 Melez Kültürler.....	46

İKİNCİ BÖLÜM: POPÜLER KÜLTÜR VE MİZAH

2.1 POPÜLER KÜLTÜR KAVRAMI.....	51
2.1.1 Popüler Kültür Çalışmaları.....	54

2.1.1.1 Frankfurt Okulu ve Yapısalcılık.....	55
2.1.1.2 Birmingham Okulu ve Kültürelcilik.....	63
2.1.2 Popüler Kültürün Diğer Kültür Formlarıyla İlişkisi.....	68
2.2 MİZAH KAVRAMI.....	96
2.2.1 Mizah Olgusu.....	97
2.2.1.1 Mizah Kuramları.....	100
2.2.1.1.1 Üstünlük Kuramı.....	101
2.2.1.1.2 Uyumsuzluk Kuramı.....	103
2.2.1.1.3 Analitik Kuram.....	105
2.3 KÜLTÜR ÜRÜNLERİNİN MİZAHİ DÖNÜŞÜMÜ.....	107
2.3.1 Detournement Kavramı ve Kültür Öğelerinin Mizahi Dönüşümü.....	110
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YENİ MEDYA VE TOPLUMSAL HAREKETLER	
3.1 TOPLUMSAL HAREKETLER.....	115
3.1.1 Toplumsal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi.....	116
3.1.1.1 Yeni Sosyal Hareketler.....	122
3.1.1.2 Kaynak Mobilizasyonu.....	128
3.2 TOPLUMSAL HAREKETLER VE TEKNOLOJİ.....	129
3.2.1 Ağ Toplumu ve Toplumsal Hareketlere Etkileri.....	130
3.2.1.1 Ağ Toplumu ve Kamusal Alan Tanımının Dönüşümü.....	137
3.2.1.2 Yeni Medya Ortamları ve Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü.....	139
3.3 YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERDE MİZAH KULLANIMI.....	152
3.3.1 Karnavalesk Yaklaşım.....	154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: POPÜLER KÜLTÜR ÖĞELERİNİN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERE YANSIMALARI

4.1 AMAÇ.....	156
4.2 ÖRNEKLEM VE SINIRLILIKLAR.....	158
4.3 YÖNTEM.....	163
4.4 VARSAYIMLAR.....	168
4.5 ELDE EDİLEN BULGULAR.....	169
4.5.1 ÖRNEK TOPLUMSAL HAREKETLERDE ÖNE ÇIKAN POPÜLER KÜLTÜR ÖĞELERİNİN SÖYLEM ANALİZİ.....	169
4.5.1.1 2013 Türkiye Gezi Parkı Eylemleri.....	169
4.5.1.2 2016 İngiltere Brexit Referandumu.....	176
4.5.1.3 2016 Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimleri.....	185
4.6 BULGULARIN YORUMLANMASI.....	194
SONUÇ.....	199
KAYNAKÇA.....	205
ÖZGEÇMİŞ.....	216

ÖZET

Bu tez çalışmasında örnek toplumsal hareketler içerisinde, popüler kültür ürünlerinin detournement (saptırma) yöntemi ile mizahi içerikler olarak kullanımlarının incelenmesi ve örnek objelerin söylem analizi yapılması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında post-sanayi çağında kültür kavramı, toplumsal hareketler ve mizahın yaşadıkları dönüşümler incelenmiştir. Ağ Toplumu kavramı incelenmiş, kamusal alan kavramının bu çerçevede yaşadığı dönüşüm üzerine incelemeler yapılmıştır. Kuramsal çerçevenin ardından, örnek toplumsal olaylar olarak seçilen 2013 Türkiye Gezi Parkı Eylemleri, 2016 İngiltere Brexit Referandumu ve 2016 Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimlerinin ilgili dönemlerindeki popüler kültür ürünleri temelli mizahi içeriklerin söylem analizi yapılmıştır. Farklı kültürel yapılarda gelişen ve farklı şartlar içerisinde zuhur eden toplumsal hareketler incelenerek; kültürel öğelerin yerellik ve küresellik etkileşimi içerisinde ne şekilde form değiştirdikleri incelenmiştir. Analiz çerçevesinde örnek objelere görsel ve metinsel söylem analizi uygulanmıştır. İncelenen örneklerde popüler kültür öğelerinin toplumsal hareketlerde mizahi içerikler olarak kullanımlarında yaşadıkları dönüşüm incelenmiş ve seçilmiş sosyal ağda belirlenmiş dönemde kullanım sıklıkları tespit edilmiştir. Analiz neticesinde popüler kültür öğelerinin detournement yöntemi ile mizahi içeriklere dönüşümleri ve ortaya çıkan içeriklerin sosyal hareketlerin görünürlük mücadelesindeki rolünün önemi görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Popüler Kültür, Mizah, Sosyal Hareketler, Detournement, Söylem Analizi

ABSTRACT

The aim of this thesis is to analyze how popular culture items used as humorous contents via detournement method, at social movements. Selected objects are analyzed by discursive analysis method to understand the role of this contents at social movements struggle for visibility at public sphere. The study explores how post-industrial age reformed culture concept, social movements and humour. The metamorphosis of public sphere is examined by the context of network society. After doctrinal discussions, 2013 Taksim Gezi Park Protests, 2016 Brexit Referandum of United Kingdom and 2016 Presidential Elections of the United States are analyzed as selected social movements by the context of humorous contents depending on the roots of popular culture. By analyzing social movements which are flourished at different cultural atmospheres; the positioning and transforming process of culturel objects between localization and globalization. The discourses analysis method used to understand how humorous contents are transformed from popular culture. Also the frequency of this objects are detected at selected social network. At the end of the study, the position of popular culture based on humorous contents' at the social movements' struggle for visibility at public sphere.

Keywords: Popular Culture, Humour, Social Movements, Detournement, Discursive Analysis

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Ar-Ge: Araştırma ve Geliştirme

GTA: Grand Theft Auto

UKIP: United Kingdom Independence Party

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1: 2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 1.....	170
Şekil 2: 2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 2.....	172
Şekil 3: 2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 3.....	174
Şekil 4: 2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 4.....	175
Şekil 5: Brexit Referandumu Görsel İçerik 1.....	178
Şekil 6: Brexit Referandumu Görsel İçerik 2.....	179
Şekil 7: Brexit Referandumu Görsel İçerik 3.....	181
Şekil 8: Brexit Referandumu Görsel İçerik 4.....	183
Şekil 9: ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 1.....	187
Şekil 10: ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 2.....	189
Şekil 11: ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 3.....	190
Şekil 12: ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 4.....	192
Tablo 1: İncelenen İçerikler Hakkında Yayınlanan Twit Sayıları.....	193

GİRİŞ

Kapitalist ekonomik sistemin küresel olarak hâkim konuma gelmesi ile birlikte, teknolojik gelişim girişim hürriyeti kapsamında, özel işletmelerin elinde gelişme eğilimine girmiştir. Soğuk Savaş döneminin katı siyasal kutuplaşmaları ve güvenlik doktrini odaklı yaklaşımları sebebiyle, teoride özel sektör tarafından ortaya çıkartılması gereken teknolojik atılımlar, askeri çalışmalar çerçevesinde ortaya çıkmış ve 20. yy'ın sonunda iki kutuplu dünya düzeni sona erene kadar bu ekseninde gelişmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte, güvenlik doktrinleri daha geri planda kalmıştır ve teknolojik gelişimin yeniden sivilleşmesi süreci hız kazanmıştır. Soğuk Savaş yılları boyunca tüm dünyada iktidar hegemonyaları tarafından yoğun bir şekilde denetlenen ve özgürlüğü kısıtlanan bireysel girişimlerin tamamen serbestleşmesi ile birlikte; teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler bir sıçrama evresine girmiştir.

İletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmelerin, liberal demokrasilerdeki orta sınıflar tarafından sürekli yükselen bir ivme ile tüketilmesi; serbest pazar ekonomisinin doğası gereğince bu alana yapılan yatırımları hızlandırmış ve bu sayede teknolojik ilerlemeler, tarih boyunca görülmemiş bir hızla artmaya ve insanların tüketimine sunulmaya başlamıştır. Arz talep dengesi kapsamında, piyasa tükettikçe; üreticiler daha ileri teknolojileri geliştirmek için Ar-Ge yatırımlarını arttırmışlar ve tüketici teknolojileri sürekli büyüyen bir pazar payı ile gelişmesini sürdürmüştür.

1990 yılından itibaren internet veri iletme hızının her beş yılda bir on kat arttığı bir ilerleme süreci yaşanmaktadır. 2020 yılından itibaren bu yükseliş hızının iki yılda bir on kat seviyesine ulaşması beklenmektedir. Verinin bu denli hızlı iletilebildiği bir zeminde, eskiden sadece metin tabanlı verilerin iletilebildiği bir dijital altyapı, günümüzde; bundan yirmi sene öncesinin tüketici elektroniği masaüstü bilgisayarlarının tüm hafızası boyutunda verileri dakikalar içinde transfer edebilir bir seviyeye ulaşmıştır.

Teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin birbirini tetikleyen doğaları gereğince, teknolojik gelişmeler küreselleşmeyi, küreselleşme yönünde yaşanan ivmelenmeler de teknolojik gelişmeleri hızlandıran iki yönlü bir süreci doğurmuştur. Bu hızlı değişimlerin yarattığı bireysel, toplumsal ve kurumsal dönüşümler küresel ekonomiyi ve bu ekonomik yapının tüm bileşenlerini kapsamlı dönüşüm süreçlerine sürüklemektedir.

İnternet erişiminin veri aktarım kapasitesinin artmasına paralel olarak, enerji depolama alanında yapılan çalışmalar ile mobil teknolojiler gelişmeye başlamıştır. Mobil cihazların yüksek boyutlu verileri transfer edebilme kapasiteleri mobil internet teknolojisini ortaya çıkarmıştır. Ekran teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda da geleneksel kitle iletişim araçları içerisinde en yaygın olan televizyon, günümüzde mobil cihazlar çerçevesinde yeniden şekillenmekte ve küresel çapta tüm yayıncılar mobil yayıncılık alanını yatırımlarının merkezine yerleştirmektedir. Yüksek çözünürlüklü ekran teknolojilerinin dokunmatik teknoloji ile birleştiği noktada; geçmişte klavyesi kabiliyetleri ile pazarda pay elde etmeye çalışan markalar, bugün olabildiğince az tuş içeren cihazlar piyasaya sürme yarışına girmiş durumdadır.

İletişim, bankacılık, eğitim, sağlık, satın alma ve hemen her alanda tüketicilere hizmet veren mobil teknolojiler her geçen gün artmakta ve bu sunulan hizmetler kitleler tarafından oldukça hızlı bir şekilde benimsenerek günlük pratiklerin akışına eklenmektedir. Öyle ki, birçok protest sanatçının çağımız sosyal problemlerine değindikleri eserlerinde mobil cihazlar, sosyal ağlar ve bu mecraları kullanan kitlesel yapı içindeki bireylerin geliştirdikleri yeni tutumlar temel eleştiri noktaları olarak lanse edilmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca bireyin ve bireylerin oluşturduğu toplumun yaşadığı kültürel dönüşümlerin temelinde teknolojik ilerlemeler yatmaktadır. İnsanoğlunun doğa ile mücadele ederek başladığı gelişim sürecinde kapasitesi sürekli ileri gitmiş ve

şekillendirdiği araçlar ile doğayı kontrol altına aldıkça, zaman içerisinde araçlar insanları şekillendirmiştir. Toplumların yaşadığı dönüşümlerin tamamı, bireylerin ortaya koyduğu değişim ve yenilik kararlılığından doğmuştur.

Teknolojik gelişmelerin temelinde yatan günlük pratiklerini kolaylaştırma güdüsü tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin temel dinamiği olurken; zaman içerisinde ortaya çıkan iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde verilerin büyüklüğü artık insanların veri üzerinde çalışmak için de soyut araçlar olan yazılımlar geliştirme noktasına sürüklemiştir. Günümüzde günlük olarak üretilen veri, internet öncesi dönemde insanlığın ürettiği tüm verinin toplamından daha fazladır.

Tüm bu yaşanan gelişmelerin tetikleyicisi olan insan, ürettiği araçların kendisini ve dolayısıyla toplumu şekillendirmesine seyirci kalmamış ve sosyal bilimler kendi başına bir disiplin olup kilise tekelinden bilimsel özgürlüğünü kurtardığından bu yana, insan bilimleri alanında bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Birey, toplum ve kültür arasındaki sonsuz etkileşim ve şekillendirme süreci; fen bilimlerinin aksine her örnek olayın kendi başına özgün şartları neticesinde, insan bilimlerinin sürekli olarak bir sorgulama ve araştırma içerisinde kendi kendisini yeniden inşa ettiği bir literatür yapısını ortaya koymuştur.

Kamusal alan, kültür ürünü, sosyal hareket, mizah gibi bu çalışmanın temelini oluşturan kavramların yaşadıkları dönüşüm tarih boyunca süregelmiştir. Teknolojik gelişmelerin kapısını açtığı Ağ Toplumu dönemi ile birlikte bu dönüşüm süreci sürekli olarak ivmelenmekte ve takip edilmesi zorlaşmaktadır. Yirmi yıllık bile bir mazisi olmayan sosyal ağlar bugün insan bilimlerinin üzerine en çok tartıştığı konulardan biri haline gelmiştir. Psikoloji ve sosyolojinin arasında kalan alanı inceleyen sosyal psikoloji bilim dalının; toplumsal kültür ve birey arasındaki ilişkiyi inceleyen doğası artık fen bilimlerine benzer bir şekilde sosyal ağlar üzerinden yola çıkarak net veriler ile bilimsel analiz yapabilir duruma gelmiş olması da teknolojik determinasyonun insan bilimleri alanına sunduğu katkılardan bir tanesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde kültür kavramı üzerine tartışmalar yapılacak ve kültürün bireyin yaşantısını ve toplumsal hayatı şekillendiren yönleri incelenirken; birey ve toplumun birbirlerini şekillendirme süreçlerinde kültürel yapılardaki değişimleri tetikleyen unsurların izleri sürülmeye çalışılacaktır. Devamında ise kitle iletişim araçlarının gelişimi ile birlikte ortaya çıkan kitlesel tüketim için üretilmiş kültür ürünleri küreselleşme ve yerellik kavramları açısından incelenecek; teknolojik determinizmin bu sürece katkıları bağlamında ortaya çıkan melez kültürel üzerine incelemeler yapılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde popüler kültür kavramı eleştirel kuram ve kültürelci yaklaşımlar bağlamında tartışılacak, popüler kültürün tanımı üzerine farklı görüşlerden alıntılar ile disiplinler arası bu kavramın anlamsal çerçevesi çizilmeye çalışılarak, diğer kültür formları ile yaşadığı etkileşim süreçlerine yönelik yaklaşımlara değinilecektir. Bölümün devamında ise insanlık tarihi boyunca üzerine birçok araştırma yapılan ve net bir kavramsal çerçeve içerisinde neden sonuç ilişkileri kurulamamış olan gülme ve mizah kavramları üzerine kuramsal literatür incelenecektir. Bu doneler çerçevesinde, toplumların kültürel zeminlerinden -ve küreselleşme ile birlikte dış kültürel etkenlerin dahil ile sürekli bir devinim içerisinde kendisini, toplumu, bireyi ve etkileşime girdiği kültürel zemini yeniden inşa eden kültür atmosferlerinin mizahi süreçlere yansımaları ve bu alana yaptıkları katkılar üzerine tartışılacaktır. Detournement (saptırma) yöntemi ile popüler kültür öğelerinin anlam ve bağlam bütünlüğünden kopartılarak ya da bu bütünlük esnetilerek yeni bir anlam çerçevesine oturtulmasıyla; yeni bir mesaj haline gelerek mizahi çerçeveye büründürülmesi üzerine görüşler incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde toplumsal hareketler incelenecektir. Tarihsel gelişimleri çerçevesinde ele alınarak konuya değinilecek olan çalışmada, toplumsal hareketlere farklı açılardan yaklaşan kuramlar ve paradigmlar çerçevesinde konu tartışılacaktır. Teknolojik determinizmin bireyin ve toplumun her katmanında yarattığı dönüşümlere paralel olarak bu bölümde toplumsal hareketlere sunduğu katkılar ve

tetiklediği dönüşümler incelenecektir. Kamusal alan kavramı üzerinden toplumsal hareketlerde teknolojik gelişmeler neticesinde yaşanan dönüşümün üzerinde durulacağı bölümün ardından, yeni toplumsal hareketlerde mizah kullanımını hakkında incelemeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilecek, örneklem içerisinde yer alan toplumsal hareketlerde tespit edilmiş olan popüler kültür temelli mizahi içeriklerin detournement yöntemi ile nasıl mizahi birer aktivist içeriğe dönüştükleri üzerine söylem analizi yapılacaktır. 2013 Türkiye Gezi Parkı Eylemleri, 2016 İngiltere Brexit Referandumu ve 2016 Amerikan Başkanlık Seçimlerinden tespit edilmiş popüler kültür objelerinin mizahi dönüşümleri görsel ve metinsel söylem analizi ile açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KÜLTÜR KAVRAMI VE POPÜLER KÜLTÜR ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Tarih öncesi dönemlerde insanların bir arada yaşama başlamaları ile birlikte ortaya çıkan toplum kavramı, bireylerin bu bir arada yaşam durumunu korumak adına bir takım açık ya da zımni kabuller ekseninde bu birlikteliği korumak adına inşa ettikleri düzendir.

Bir arada yaşayan insanların ortak tutumlar, değerler, eylemler ve normlar inşa etmeleri ile birlikte şekillenmeye başlayan kültür kavramına yakından bakacağımız çalışmanın birinci bölümünde, farklı görüşlerin bu kavramı nasıl tanımladıkları ve kavramsal çerçeveye oturttukları incelenecektir. Kültürü inşa eden bireyler ve toplumun, kendi ürünleri olan bu kabuller düzeni tarafından şekillendirilme aşamasına nasıl geldikleri ve karşılıklı etkileşim sürecinin tarihsel perspektifi incelenecektir.

1.1 KÜLTÜR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İletişimin insanlık tarihi ile birlikte başladığı günden bu yana kadar inşa edilen tüm davranışlar, söylemler, alışkanlıklar, kabuller ve yargıların zaman içinde toplumsal birer norm olarak kabul edilişleri; kabul edildikleri halleriyle var oluşları, sosyolojik, psikolojik ve sosyopsikolojik açıdan ağırlıklarını korumaları ya da zaman içinde transforme olarak bambaşka anlam ve bağlam bütünlüğü içinde yeniden inşa edilmeleri ve bazılarının da insanoğlunun yaşam pratiklerinden tamamen silinmeleri gibi tüm inşa etme ya da yıkılma eylemlerinin kümülatif bir şekilde değerlendirilmesi çerçevesinden kültür kavramına yaklaşabiliriz.

İlkel kabilelerden, ilk toplum yapılarına, bir arada yaşamın getirdiği eylem pratiklerinin bir medeniyet inşasına doğru uzanan süreçte kurumsallaşmalarına ve kültürel öğelere dönüşmelerine, tarım toplumu evresine geçişle birlikte ahlak, din,

hiyerarşi, hegemonya gibi kurumların kavramsallaşmadan önceki süreçlerde oluşum dönemlerine, şehir devletlerinden imparatorluklara ve günümüze kadar uzanan tarihsel yelpazede; coğrafi olarak birbirinden farklı konumlarda olan her medeniyetin kendine özgü kültürel gelişim süreçleri anakronizm yanılgısına düşmeden değerlendirildiği takdirde; görülecektir ki, kültür bireyin ve toplumun tüm yaşayış pratiklerini, eylem ve söylemlerini, inanç sistemlerini şekillendirmektedir.

1.1.1 Kültür Kavramı

Kültür kelimesinin etimolojik olarak Latince kökenini Çalışlar, işleme, iyileştirme, bakma, yetkinleştirme gibi anlamlara gelen “cultura” olarak değerlendirmiştir (Çalışlar, 1988: 275). Felsefe Ansiklopedisinde Hançerlioğlu bu kökenden gelen kavramsallaştırma çerçevesini kapsamlı bir şekilde incelemiş ve çok yönlü bir açıklamasını yapmıştır. Çoğunlukla bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan bütün değerlerinin toplamı olarak tanımlanabilir ve toplumun gelenek, görenek, düşün ve sanat değerleri gibi bütün değerlerini kapsar. Daha geniş bir ifadeyle kültür, insanların toplumsal yaşamlarında tarih boyunca ürettikleri bütün özdeksel ve tinsel (maddi ve manevi) değerler olarak tarihsel bir boyut kazandırır (Hançerlioğlu, 1980: 362-363).

Eagleton'a göre ise tarımda gelişimden ikamet etmeye, tapınmaktan korunmaya kadar birçok anlama gelen “colere” kelimesinin kökü olarak görülmektedir (Eagleton, 2011: 10).

Williams, kültür kelimesinin kökenini kırsal emek olan “terbiyeye” dayandırmıştır. 19.yüzyılda ise, genel bir entelektüel, tinsel ve maddi ilerleme sürecini karşılayan ‘uygarlıkla’ hemen hemen eş anlama geldiği belirtilmektedir (Eagleton 2011: 17-18). Williams'ın kültür tanımının uygarlık kavramının neredeyse tamamını kapsar derecede çerçevesi geniş tutulmuş tanımına göre kültürün bireyin yaşam tarzını oluşturan maddi ve manevi tüm öğeleri kapsıyor olmasının yanı sıra, bireyin tüm

ilişkilerini ve o ilişkileri şekillendiren düzen ve hiyerarşi de başta olmak üzere birçok dış etkenin de ortak bir zeminde kavramsallaştırılmasıdır. Bu tanım çerçevesinde kültür sadece eğitim ve sanatı değil; sıradan insanların günlük hayatlarına dair tüm pratikleri de bünyesinde bulunduran ve her birinin anlam ve değerlerini de tanımlayabilen bir yaşam zemini. Kültürün karmaşık ve gereğince genişlemiş bir alanı kurgulayan tüm imgesel pratiklerin kümülatif bir hali olduğunu savunan Williams'a göre; sanat ve felsefe de dahil olmak üzere dil bilimi ve dil pratiklerinden gazeteciliğe, moda ve reklamcılığa kadar tüm alanları kapsayan bir tanımla kültürü açıklamıştır. Belirli bir halkın ya da sosyal grubun genel hayat tarzı olarak kendi kültür tanımını Williams özetlemiştir (Williams, 1993: 10-11).

Wissler ise kültürü, belli bir düşünce sistemi ya da bütünü şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımın çerçevesini temel alarak daha kapsamlı bir kültür tanımı ise Tozzer'e aittir; kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve yeni kuşaklara aktarılan davranış örüntü ve kalıplarıdır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 522). Kültür, insan topluluklarının tarihsel geçmişi, gelişme özellikleri, üretim biçimleri ve toplumsal ilişkileri ile ilgilidir (Aydınlı, 2003: 79-99). Benzer bir tanım da Ergil tarafından yapılmıştır. Ona göre kültür kompleks bir bütünlüğü ve o bütünlüğün içerisinde bireyin var olmasıdır; Bilgi, inanç, ahlak, hukuk, gelenek gibi; insanların bir toplumun üyesi olarak edindikleri her türlü alışkanlık ve yeteneği içeren karmaşık bir bütünlük (Ergil, 1984: 18) olarak kültür tanımının çerçevesini çizmiş ve birey ve toplum arasındaki ilişki ekseninde bir tanım ortaya koymuştur.

Kültürle ilgili yapılan tüm tanımlar içerisinde genellikle en yaygın şekilde kabul gören tanım Taylor'a aittir. Taylor'a göre bireyin toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf, yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür şeklinde ifade edilmektedir (Aydınlı, 2003: 80). Bu çerçeveye benzer bir tanım olarak Ajami ve Khambata'nın kültür; insan topluluğunun inanışlarından, rollerinden, davranışlarından, değer yargılarından, örf, adet ve geleneklerinden oluşan bir bütündür (Ajami ve Khambata, 1992: 14) diyerek yaptıkları tanım da aynı şekilde kültürün insanın doğuştan gelen rolleri ve sosyal hayatın içinde yaşadığı tüm iletişim

türlerinden edindikleri deneyimler ekseninde şekillenen ve birey yaşadıkça şekillenmeye devam eden dinamik bir yapıdır. Uygur'a göre de kültür; insanın ortaya koyduğu ve içinde var olduğu tüm gerçeklik demektir. Bu görüşe göre insanın düşünme sistematığını, eylem pratikleri, özünü ve toplumu nasıl gördüğü gibi alanları kapsamaktadır. İnsanlar arasında yaşanan her türlü ikili ya da daha çok bileşenin katıldığı iletişimlere ve bu iletişim sürecinin sonucu olan etkileşimlere dair bilgilerin ve sebep – sonuç ilişkilerinin tamamı kültürün öğeleri konumundadır. Düşünsel ve eylemsel tüm tutumları kapsayan bu tanıma göre kültür maddi ve manevi insana dair her şeyi bünyesinde barındıran bir kavramdır (Uygur, 2003: 17).

Kültürün etimolojik kökenleri üzerinden yapılmış tanımlara ve insanlık tarihinin bugününden dününe bakılarak yapılan kavramsallaştırma çabalarının tümünde öne çıkan nokta; kültürün sürekli değişen, gelişen ve kendi içerisinde bir devinime sahip olduğu yönündeki görüş birliğidir.

Kültürün kendi içindeki devinimi konusunda Cohn tamamen dönüşmese bile, sürekli olarak yenilenir ve değişir tanımı ile konuya yaklaşmaktadır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 522). Kültür kavramı üzerine yapılan çalışmaların hemen hepsi; kültürün insan yaşamına etkisi ve insan alışkanlıkların kültürü şekillendirmesi eksenine değinmektedir. Malinowski kültür değişmesini bir cemiyetin mevcut nizamını, yani içtimai, maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe kalbeden bir proses olarak tarif etmektedir (Turhan, 1994: 46). Ogburn'a göre ise bazı toplumlarda yaşanan çatışmalar ve problemler, ahlaki ve hukuksal kurumların teknik gelişme düzeyiyle eşgüdümlü olarak gelişmemesini açıklayıp bu durumu kültürel gecikme olarak nitelendirmektedir (Marshall, 2004: 445).

Yukarıda örneklerini sunduğumuz farklı ekollere ait tanımlar kapsamında kültür kavramının sosyal bilimciler tarafından üzerine en fazla tartışılan ve temel çıkış noktaları aynı olsa da birbirinden çok farklı anlamlar yüklenen bir kavram olarak görülmektedir.

Tylor'a göre ise kültür; bireyin toplumda fert olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlaki değerler, yasa, gelenek ve diğer becerilerini kapsayan karmaşık bir bütündür (Tylor, 1981: 18). Bu tanıma göre kültür disiplinler arası bir zeminde yükselen ve yükseldiği tüm zeminlerin dinamiklerini oluşturan tüm dinamiklerini bünyesinde bulunduran bir yapı eksenine oturtulmuştur.

Sembolcü antropolog Geertz'e göre ise kültür kavramı semiyoloji ile bir araya getirilip ilişkilendirildiği takdirde anlamlı bir hale kavuşabilmektedir. Bu anlayışa göre bireyin kendi ördüğü anlam ağlarında asılı bir canlı iken, bu ağlar ise kültürü simgelemektedir. Bu anlayışa göre kültür karmaşık bir zemin olarak bireylerin kendilerine ve hayata dair anlam çerçevelerini çizen ve bunu dikte eden ortak simgeler sistemidir (Geertz, 1973: 144-145).

Amerikalı antropologlar Kroeber ve Kluckhohn'un kültür konusundaki yayınladıkları antolojide 164 farklı tanım tespit ederek derlemişlerdir. Sapir'e göre kültür “sosyal miras ve gelenekler birliği” olarak tanımlanmıştır. Linton ve Marquet'e göre ise “hayat yolu ya da biçimi” olarak kavramsal çerçevesi çizilmiştir.

Linton'un kültür kavramına yaklaşımı konusunda daha detaylı incelemelerine bakıldığında, konuyu ele alış noktalarından birisinin de “tüketici davranışı” bağlamı olduğu dikkat çekmektedir. 21. yüzyılın kapitalist bir tüketim toplumu olduğu kabulünden yola çıkıldığı takdirde; kültür ve tüketim arasındaki ilişkinin önemi artmaktadır. Linton bu etkileşimi şöyle tanımlıyor; “kültür, belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve aktarılan bir davranış bütünüdür. Kültür bireylerin bilgi birimlerini, öğrendiklerini (tecrübeler, sanat, estetik, moda gibi), inançlarını, yasaları, ahlaki kuralları, gelenek, görenek ve töreleri, törenleri ve değerleri içeren karmaşık unsurlar bütünüdür (Odabaşı ve Gürfidan, 2002: 46).

Farklı bir bakış açısı olarak ise Sorokin'e göre “idealler, değerler ve davranışlar” olarak kültürün tanımı yapılmıştır. Tozzer ise kültürü “geniş anlamda eğitim” olarak tanımlayarak kavrama daha farklı anlamlar yüklemiştir. Kültürün bireysel hayata etkisi perspektifinden bir bakış açısı Benedict’ten gelmiştir; ona göre kültür “bireysel psikoloji” olarak tanımlanırken benzer bir tanım da Wissler'e aittir ve kültürün tanımını “düşünüş” temellidir. White ise kültür tanımı yaparken “simge (sembol)” kavramını temel almıştır. Tüm bu birbirinden ayrılan tanım ve kavramların temelindeki değişmez kabul ise kültür ve insan arasındaki birbirinden beslenen ve birbirini dönüştüren ilişkidir. Güvenç'e göre ise kültür yukarıda belirtilen tanımların belki de hepsidir ancak tek tek ele alındığı takdirde hiçbiri değildir. Kültür konusunda yukarıda da değinildiği gibi en kapsamlı ve genel kabul gören tanımın sahibi olan Taylor'un “kültür bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” diyerek çerçevesini çizdiği kavramsallaştırma çabası önemlidir (Bozkurt, 1996: 100).

Güvenç'in kültür konusunda yaptığı çok boyutlu tanımı içerisinde; kültür ve iletişim arasındaki ilişkiye değindiği; toplumun üyesi olan insanın, yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktarıp öğrettiği maddi, manevi her şeyden oluşan karmaşık bütün” olarak çerçevesini çizdiği ve kültürün kapsamı konusunda yaptığı “toplumu oluşturan kişileri bir arada tutan ve birbirine bağlayan, dil ve haberleşme süreçlerini, sanatlarını, inançlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurumlarını, üretim ve tüketim düzenlerini de içine alır (Bozkurt, 2004: 14-15) tanımı önemlidir.

Benzer temellerle şekillenmiş olan bir diğer tanım ise İslamoğlu'na aittir, İslamoğlu'na göre kültür; toplumun bir üyesi olarak insanın elde ettiği bilgiyi, inancı, sanatı, yasayı, ahlakı, alışkanlığı ve öteki gelenek ve göreneklerle ilgili yetenekleri içeren karmaşık bir bütündür (İslamoğlu, 2003: 67).

Bu tanımın da Linton'un ve Güvenç'in yaptığı tanımlarla temel kabulü aynıdır ve kültürün bireyin deneyiminden ve içine girdiği tüm iletişim türlerinden bağımsız

olmadığı, aksine her iletişim deneyiminin içinde bulunduğu karmaşık kültürel yapıya dair yeni bir anlama süreci olarak değerlendirilebilir. Öte yandan her çift taraflı iletişim sürecinde olduğu gibi birey de kültürü etkilemekte, tüm bireylerin kültüre yaptıkları katkılar ile kültür kavramı o grup açısından değişime uğramakta ve evirilmektedir.

Kant'ın kültür tanımına baktığımız zaman; karşımıza çıkan tanım birey odaklıdır. Bireyin kendi rasyonel ve mantıklı özünden dolayı özgürce hayata geçirebileceği amaç ve ideallerin tamamı olarak niteleyen Alman filozofa göre; kültür bireyin tüm eylem, düşünce, tutum ve davranışlarını kapsamaktadır (Cevizci, 2003: 245). Birey odaklı bir başka yaklaşım da Said'e aittir. Kültürü kendimizi evimizde hissettiğimiz yer (Donald, 1996: 129) olarak tanımlayan Said'in görüşü tıpkı Kant gibi birey odaklı olarak bir tanımlama gerçekleştirmiş olsa da tanımın retorik katmanlarına inildiği takdirde; bireyin içinde bulunduğu topluma yönelik duygularını ve bağlarını işaret etmektedir ve bireyin ait olduğu toplumdaki rollerine derin atıflar yapmaktadır.

Kültürü yapısal temelde kavramsallaştıran ve bir yapı olarak görenlerin ortak görüşü; bireyin tüm eylemlerini toplumun şekillendirdiğini öne sürmektedirler. Levi-Strauss'a göre kültürel oluşumları inşa eden bireysel edinimler değil, toplumsal mekanizmalardır (Strauss, 1963: 65). Benzer görüşü savunan Thompson'a göre de bireyin eylemleri yapılaşmış özel toplumsal ve tarihsel bağlamlar ekseninde gerçekleşmektedir (Thompson, 2008: 76-93).

Bilimsel kültür çalışmalarının öncülerinden olan Tylor (Journet, 2009: 26) ise tanımlayıcı bir çerçevede kültür kavramına yaklaşarak, bireyler tarafından kazanılmış olan tüm alışkanlıkları kültürün öğeleri olarak görmüştür (Tylor, 1981: 18).

1.1.2 Kültürün Tarihsel Gelişimi İçinde Toplum ve Birey Üzerindeki Etkileri

Birey ve kültür arasındaki ilişki doğrudan bir kavram ile bir birey arasında yaşanabilen bir iletişim süreci değildir. Birey içinde yaşadığı grubun, yukarıda birçok tanıtımda belirtildiği üzere; tüm kabul ve davranış kalıplarıyla muhatabiyetini yine bireyler üzerinden kurmaktadır. Kültür soyut bir kavram olmakla birlikte; bireyin perspektifinden bakıldığı takdirde her eylem, söylem, düşünce ve iletişim sürecinde varlığını ortaya koyan bir yaşamsal düzlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede ele alındığı takdirde, kültürün toplum tarafından inşa edilen ve bireyi şekillendirmek üzere kurumsallaşmış bir kavram olduğu görülebilir. Öte yandan bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları toplumun, kendi kültürünü dönüştürebilmek kapasitesi de dikkate alındığı takdirde; birey, kültür ve toplum arasındaki ilişkinin her bir ikili iletişim süreci açısından çift taraflı ve etkileşime açık olduğu da söylenebilir.

1.1.2.1 Kültürün Birey Üzerindeki Etkisi

Kültür adı verilen soyut bir kavramla kurulan bir iletişim modeli değil, içinde bulunduğu sosyal yapı ve kültürel atmosferin oluşturduğu zeminde birey; deneyimlediği tüm iletişim süreçleri ile belirli bir kültürel yapı ekseninde şekillenir ve birey olarak da kültürel yapıya farkında olarak ya da olmayarak etki eder. Türkçede kitle anlamına gelen “masse ya da mass”; yoksul ve eğitimsiz sınıfları tanımlamak için Avrupa'da kullanılan eski bir sosyoloji ve siyaset bilimi terimidir (Gans, 2005: 21-22) diyen Gans'a göre, bireylerin ortak eylem, tutum ve düşüncelerinden oluşan kültür; bireyler kitle olarak ele alındığı takdirde alt kültür tanımına yol açan ve kitle kavramının anlam değerini zayıflatan bir tanım yapmıştır. Bu tanıma göre kitle, bireylerin bir araya gelerek ortak bir eylem, tutum ve düşünce zemini yarattıkları bir yapı değil, nicelik bakımından kalabalık insan grupunu işaret etmektedir. Budak'ın yaptığı kitle tanımı da Gans'ın genelleyici ve kitlenin kültürel anlam değerini düşünen görüşlerine benzerdir; homojen ya da belirgin bir yapı/örgütlenme göstermekten, ancak belli bir konuda aynı şekilde davranma eğilimi gösteren insanlar yığılıdır...

İnsanların coğrafi olarak birbirine yakın olması, birbirini doğrudan etkilemesi ya da aralarında bir tür iletişim olması gerekmez, ancak medyanın bunda belli bir rol oynadığı varsayılmaktadır. Moda, fanatik taraftarlık, siyasi hareketler, buna birer örnektir (Budak, 2005: 178). Benzer bir görüş de Cuche'a aittir; kitle sözcüğünün ya halkın bütününe ya da onun popüler bileşenlerine gönderme yaptığını tespit etmiştir (Cuche, 2013: 103).

“Kitle” kavramının “toplum” ile özdeş kullanılmadığı ve bilinçli bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları bir yapıdan ziyade, bilinçsiz ya da tesadüfi şekilde bir araya gelmiş insan yığınlarını kast ettiği anlayış; “kitle kültürü” tanımını şekillendirmiştir. Kitle kültürü, 1800 – 1900 yılları arasında gelişen sanayileşme ve teknoloji çağının bir ürünüdür. Kitle kültürü sanat, estetik, din, felsefe, sosyoloji alanlarında daha önceki çağların düşünce sistemlerini geri plana iterek büyük çapta ideolojilere sosyal hareketlere ve materyalist öğretilere açık yönetim biçimlerini ortaya koymaktadır (Türkdoğan, 1988: 178).

Kitle kültürünün toplumun manevi üretimleri olan sanat ve felsefeyi bir kenara ittiği iddiası, “sanat” kavramının açıklanması ile derinlik kazanmaktadır. Görsel ve işitsel estetik ürünler olarak basitçe tanımlanabilecek olan “sanat” kavramının felsefi bağlamda tanımlarına bakıldığı zaman, kitle kültürünün neden köksüz bir tüketim odaklı kültür atmosferi oluşturduğunu anlamak mümkündür. Sanat; insanın kendini aşmak, kendi için vazgeçilmez bir şeyin parçası olmak, bireyselliğini toplu yaşayışla birleştirme isteği ile alakalıdır. Çünkü insanın özünde 'bireyden öte olmak' isteği bulunmaktadır (Fischer, 2012: 22-23).

Sanatın, bireyin zamandan bağımsızlaşabilme çabası olarak çerçevesinin çizildiği Fischer'in tanımına göre, sanat bireyin toplumu şekillendirme ve estetik odaklı bir biçimde topluma yeni bakış açıları kazandırarak bir üst kimlik inşa mücadelesi olarak görülmektedir. Bu noktada sanat ve bilimin ortak paydası olarak ortaya çıkan eksen; bireylerden bağımsız olarak zaman içerisinde toplumun zihinsel üretim birikimleri olmalarıdır. Sanat eserleri ve bilimsel bulgular; onları ortaya koyan

bireylerden bağımsızlaşarak topluma ait hale gelirler ve zamandan maada bir şekilde insanlığın ortak kültürel mirasının bir parçası olurlar. Bireyin kültürü şekillendirdiği üretimleri sanat ve bilim odaklı bir perspektifle, her birikimin üzerine koyarak inşa edilen bulgular ekseninde varlığına dair hayattan bir ilham alma çabasıdır. Gözlem ve deneyler ile düşünce yapılarını geliştiren insanoğlu, ortak mirasına katkı sunmaktadır.

Birey ve kültür arasındaki ilişkiye açıklık getiren tanımlardan birisi de Giddens'a aittir. Kültürün, bir toplumun yaşam biçimlerine işaret eden bir yapı olarak tanımlanması doğru gören düşünürü göre; kültür, bir toplumun üyelerinin ya da toplumdaki grupların yaşam biçimlerine göndermede bulunur. Kültür bu insanların nasıl giyindiklerini, evlilik gelenekleriyle aile yaşamlarını, çalışma kalıplarını, dinsel törenlerini ve boş zaman etkinliklerini içermektedir (Giddens, 2000: 18-31).

Bireyin yaşadığı her türlü iletişim sürecinin kültür başlığı altında irdelenebiliyor olması dolayısıyla, tüketim bağlamında yapılan kültür tanımları ve incelemeleri; bireysel tercihlerin şekillenmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kültür, bir tüketici olarak bireyin davranışlarını etkileyen yaşam tarzları ve değerlerinin içine işlemektedir. Dünya kültürleri, yaşam tarzları ve değerler bakımından göreceli olarak birbirinden farklıdır. Bununla birlikte, aynı ya da benzer kültürlere mensup olan bireyler; benzer bir geçmiş, dil, inanç, ahlak ve gelenek yapısına sahiptirler. Beslenme alışkanlıklarını, değer ve normları, iletişim ve dilleri, inanç ve tutumları, zaman farkındalığını, çalışma hayatındaki uygulama ve alışkanlıkları toplumları birbirinden ayıran kültürel özelliklerdir (Lake, 2009: 124).

Lake'in tanımlarından yola çıkıldığı zaman görülmektedir ki, kültür ve birey arasındaki ilişki sadece soyut birtakım değerler ve toplumun geneli tarafından kabul edilmiş genel geçer pratikler ve uygulamaların da ötesinde; bireyin hemen her karar alma mekanizmasına etki eden bir düşünsel zemini işaret etmektedir. Kültür, bir toplumun içinde yer alan bireylerin düşünce ve davranış kalıplarını etkilemektedir. Sosyal çevreyi etkileyen kültürel faktörlerdeki her değişim, yaşam tarzını ve yaşam hakkındaki düşünceleri de etkilemektedir (Trehan, 2009: 49).

Kültür ve birey arasındaki ilişkiye dair gözden kaçırılmaması gereken en önemli noktalardan birisi de kültür ile birey arasındaki ilişkinin esasen bireyin, aynı toplum içinde bulunduğu diğer insanlarla yaşadığı iletişim süreçleri sonucunda aktarılan bir değerler manzumesi olduğu gerçeğidir. Birey, diğer bireylerle ilişki kurdukça kültürel aktarıma maruz kalır. Kültür toplum üyelerince paylaşılır. Bir kültürün üyesi olarak dünyaya gelen ya da bir kültürün üyesi haline getirilen insanlar, o kültürü gözlem, dinleme, konuşma, etkileşimde bulunma, taklit etme gibi yollarla ve deneyimlerle daha önce onu üretenlerden öğrenirler ve kültürü paylaşırlar. Bu değerler kuşaktan kuşağa aktarılır (Şişman, 2002: 54).

Lull'a göre ise kültür kavramının tanımı yapılırken, bireysel ve toplumsal değerlerin tümünü kapsayan bir çatı çerçeve şeklinde yapılan genel tanımlama; kültür, insanların temelde kalıcı ama aynı zamanda rutin iletişim ve sosyal etkileşim içinde değişebilirlik özelliklerine de sahip etkinliklerini, dünya görüşlerini, şeyleri, inançları içeren dinamik ve karmaşık çevresini ifade etmektedir (Lull, 2001:95) diyerek kültürün etkileşime ve değişime açık yönlerini vurgularken; öte yandan bireyin ve bireyin içinde yaşadığı toplumun eylem ve düşüncelerinin sınırlarının kültür kavramı içerisinde kaldığını belirtmiştir.

Eliot'un kültür tanımına yaklaşımına göre kültür organik bir şekilde bireylere aile ve toplum tarafından aktarılan eylem, tutum, davranış ve düşüncelerden oluşur. Her bireyin kültürel aidiyeti üyesi bulunduğu grup ve sınıflar çerçevesinde şekillenir. Bireyin kültürel aktarımını aldığı grup ve sınıflar da toplumun geneline bağımlı ve o üst yapının etkisine açık bir konumdadırlar. Bu eksenle konuya yaklaşan Eliot'a göre kültür bir yaşam tarzıdır (Swingewood,, 1996, 22-23). Bireye dair her şeyi bu kavram içerisinde bulabileceğimizi savunmaktadır. Benzer bir temelle konuya yaklaşan Burke'a göre ise “toplumun paylaştığı anlamların, tutumların, değerlerin ve bunların dışarıya vurulduğu ya da yer aldığı simgesel biçimlerin oluşturduğu bütün” olarak kültürün tanımı yapılmaktadır (Burke, 1996: 11).

Strauss'a göre insanlar arasındaki kültürel farklılıkların sebebi toplumların kendi içlerinde ve birbirleri ile yaşadıkları tüm ilişkilerin bir yekünü olan sebep – sonuç ilişkileri ağına dayanmaktadır. Toplumlar arasında doğrudan ya da dolaylı ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan doğal bir fenomen olduğunu kabullenmekte hep zorlandık (Cuche, 2013: 91) demektedir.

Kültür benzerlikleri olduğu kadar farklılıkları da içerir. Hemen hemen tüm kültürlerde ortak olan değerler, normlar ve kabul görece davranışlar vardır. Fakat aynı elemanlar kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Örneğin, her kültürde kutsal renkler vardır ama bir kültürde kutsal olan bir renk bir başka kültürde kutsal olmayabilir. Kültür, örgütlenme ve bütünleşmedir. Toplumlarda bireylerin, kültürlerinden tümüyle kendilerini soyutlama şansı yoktur çünkü kültürün kültür olabilmesi için toplumun üyeleri tarafından paylaşılması gerekir. Bu paylaşım ise iletişim kurmayı, örgütlenmeyi ve toplumsal bütünleşmeyi gerektirir (Silah, 2000: 107).

Kültürün karışık ve kompleks tanımlarının tümünün işaret ettiği temel noktaya bakıldığı zaman, ortaya çıkan genel kabulün; kültürün birçok farklı kavramın bir araya gelmesiyle oluşan bir nevi çatı bir kavram olarak konumlandırıldığını görebiliyoruz. Bu karmaşık yapıyı kısaca tanımlamayı tercih edenler de olmuştur. Örneğin Koçel'in tanımı olan; kültür, öğrenilen ve paylaşılan değerler, inançlar, davranış özellikleri ve semboller toplamıdır (Koçel, 2003: 72) tanımı insana, insanın yaşamına ve hayatı boyunca tüm ilişkilere ve iletişim eylemlerine dair genel bir çerçeveye çizmiştir.

Kültür metinsel ve kavramsal tanımlamalarının yanı sıra birtakım modeller ile de açıklanmaya çalışılmıştır. En iyi bilinen ve genel kabul gören modellerden birisi olan Buzdağı Modeline göre, kültürde görünür kısımlara örnek olarak mimari, sanat, yemek, müzik ve dil verilebilir. Ancak kültürün, kültürün sahibi olan grubun tarihini, normları, değerleri, mekân, doğa ve zaman hakkındaki temel varsayımları gibi güçlü temellerinin farkına varılması çok daha zordur. Buzdağı modeli, kültürün görünür bölümlerinin görünmeyen bölümlerinin tezahürleri olduğunu belirtir. Aynı zamanda

farklı kültürel geri planlardan gelen insanları anlamının zorluklarına işaret eder. Buzdağının görünür kısımlarının farkındayızdır, ancak bu kısımların dayandığı temelleri hemen görmeyiz. Çoğunlukla kültür üzerine ayrıntılı bir incelemeye başlangıç olarak, kültürü anlama ve görmenin neden bu kadar zor olduğunun görselleştirilmesi için kullanılır (Demirtaş, 2009: 25).

1.1.2.2 Kültürün Toplumsal Etkileri

Aile ile başlayan ve sosyal çevre ile devam eden bireyin ilk iletişim girişimlerinden itibaren, hayatı boyunca yaşadığı tüm iletişim süreçlerinde edindiği tecrübelerin, içinde yaşadığı kültürü tanımasıyla bağlantılı olduğunu öne süren yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak kültürün, hayat boyu öğrenilen tüm davranışların bir toplamı olduğu iddia edilebilir. Ancak aynı grup ya da toplum içinde yaşayan her bireyin kişisel hikâye ve deneyimleri bire bir aynı olması mümkün olmadığından ötürü, insanların sadece deneyimleri ile değil, içinde buldukları grubu ve o grubu oluşturan bireylerin birbirleri ile kurduğu iletişim süreçlerini gözlemleyerek de içinde buldukları kültür atmosferini tanımaları mümkündür.

Yukarıda birçok farklı noktadan ele alınmış olan kültür kavramının, tüm bu tanımlar çerçevesinde değerlendirildiği takdirde, tanımlarda ortaya çıkan temel benzerlik kültürün doğuştan gelen, içgüdüsel ya da kalıtsal bir aktarım değil; dünyaya geldiği andan itibaren yaşanan tüm iletişim süreçleri ile şekillenen ve öğrenilen bir yapısı olduğudur. Doğrudan ve dolaylı olarak tarafı haline gelen her iletişim süreci ile çocuk yaşlarından itibaren her insan içinde yaşadığı kültürel atmosferin bir parçası haline gelmektedir ve kazanılan alışkanlık ve kabuller ekseninde bireyi şekillendirmektedir.

Kültür öğeleri yavaş yavaş bir nesilden diğerine öğrenme yoluyla aktarılır (Güvenç, 1996: 95-100) tanımı, kültürün insanın hayatına başladığı andan itibaren

bireyin hayatına nüfuz eden ve bu etkinin engellenmesi mümkün olmayan bir zihinsel çerçeve şekillendirme olduğunu özetlemektedir.

Kültürün kuşaklar arası aktarımı ile bir toplumda varlığını sürdürmesi hususunda Erdoğan'ın tanımı net bir çerçeve çizmekte ve bir sosyal bilimler kavramı olan kültürü formülize etmektedir. Kendilerinden önceki nesillerden belirli bir kültürü almayan toplum, sonraki nesillere de kendi kültürel yapı ve özelliklerini bırakmazsa, kültür bir t zamandaki kişilerin yaşam zamanlarıyla sınırlı olurdu. Gerçekte ise durum bu şekilde değildir. Kültür kişinin hayata geldiği t zamanında vardır. İnsanlar yaşadıkları sürece (i zaman) kültürü öğrenmiş, gereğince kültüre katkıda bulunmuş, fakat sonunda t + i zamanda ölmüşlerdir. t'den önce var olan kültür, t + i döneminden sonrada var olmuştur (Erdoğan, 1997: 66).

Kültür'ün öğrenilen ve iletişim süreçleri ile aktarılan bir değerler ve eylemler bütünü olduğu hususunda genel bir kabul olduğu yukarıdaki tanımların tümüne bakıldığı zaman görülebilmektedir. Kültür gelenekseldir. Kültür, toplum üyelerinin ortak anlayış ve düşüncelerine uygun davranış standartlarını içerir. Bu özellik kültürün nesilden nesle aktarılma özelliğinin de doğal bir sonucudur (İslamoğlu, 2003: 44)

Maddi öğeler ve manevi öğeler olarak kültürün bileşenleri iki ana başlık halinde incelenebilmektedir. Kültürün maddi öğeleri olarak toplumun belirli bir gelişme aşamasındaki teknik ilerlemesini, üretim ve uygulayım becerisini, insanların maddi ürünler yapmadaki deneyimini, insanın doğaya egemenliğinin ölçüsünü yansıtmaktadır. İnsan emeğinin toplumsal gelişim süreci içerisinde gerçekleştirdiği tüm nesnelere anlatmaktadır (Kocacık, 2000: 92) tanımı yapılırken; manevi öğeleri için de, toplumda egemen olan anlamların, değerlerin, gelenek ve göreneklerin, inançların tümüdür. İnsanlardan diğer insanlarla etkileşim süreci sonucu belirlenmektedir (Kocacık, 2000: 86) tanımı yapılmaktadır.

Kültürün zaman içinde transforme olabilen bir yapısı vardır. Tarihsel geçmiş, sosyal ve politik nizam, küresel siyasal ve ekonomik gelişmeler gibi birçok farklı değişkenin etkisinde olmakla birlikte her coğrafyada bu dönüşüm farklı süreçler ve sonuçlar doğurabilme potansiyeline sahip, bir nevi çok bilinmeyenli bir denklem gibidir. Alemdar ve Erdoğan'a göre kültürün dinamik yapısı ele alınırken; kültürün siyasal ve ekonomik dönüşümlerin etkisinde ve yönlendirmesinde olduğundan yola çıkılmalıdır (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 168). Kültürün insan hayatının tamamını kapsayıcı bir özelliği olduğunu belirten Alemdar ve Erdoğan'a göre; ister popüler ister kitle veya sınıf kültürü olsun, isterse bir materyalin ve materyal olmayanın (düşüncelin, inancın) üretimi olsun, kültürle üretilebilen belli biçimdeki materyal yaşam ve bu yaşamın ideolojisi ve bilincidir (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 26).

Kültürün zaman içinde şekillenen yapısına verilebilecek örneklerin temel çerçeveleri kültür endüstrisi ve popüler kültür kavramlarının incelenmesi ile anlaşılabilir.

1.2 KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ

Kültür kavramının tanımlanışında akademik camianın neredeyse ekseriyetle bir ittifakla; kültürün birçok değişken tarafından şekillendirildiği, nesiller arası aktarıldığı, bireyin düşünce ve eylemlerini şekillendirdiği ve aynı şekilde bireylerin de kültürün inşasına katkı koyduğu konusunda bir uzlaşma görülmektedir.

Kültürlerin birbirleri ile olan ilişkileri de karşılıklı şekillenme ve birbirlerini etkileme açısından önemli bir konu başlığıdır. İnsanoğlunun yarattığı teknolojik yenilikler ile iletişim ve ulaşım eski dönemlere göre çok daha kolaylaşmıştır ve bu sayede farklı kültürlere mensup bireylerin birbirleri ile iletişim kurarak karşılıklı etkileşimde bulunmalarının sayısı ve sıklığı giderek artmaktadır. Kültürler arası etkileşim süreçleri kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve siyasi sınırları aşarak toplumlar arasında siyasal hiyerarşileri ve kuralları bir kenara koyarak sınırsız bir

iletişim sürecinin ortaya çıkması ile yeniden şekillenmektedir. Kültür zaman içerisinde değişebilir. Bu aynı zamanda çevre koşullarına kültürün uyum sağlamasıyla olur. Teknolojik gelişmeler ve bunun sonucu olarak iletişim konusundaki yenilikler, kültürel değişimi ve uyumu hızlandıran önemli etmenlerdendir (Walter, 1996: 55).

Kültürün içinde yaşanan toplumsal yapının bir çerçevesi olduğu tespitinden yola çıkıldığı takdirde, dikkat çeken bir diğer nokta da kültürün insanların ihtiyaç ve taleplerini şekillendiren ana faktörlerden biri olduğunun ortaya çıkmasıdır. Önemli özelliklerinden biri de kültürün ihtiyaçları giderme özelliğidir. Uzun dönemde toplumu oluşturan kişilerin ihtiyaçlarını cevaplayan ürünler ve işletmeler yaşama şansına sahiptir (Odabaşı ve Barış, 2009: 32).

Teknolojik gelişmeleri tetikleyen en önemli unsurların başında insanların bir arada yaşama tercihleri ile başlayan süreç, ki buna kitlenin oluşumu diyebiliriz; üretim ilişkileri çerçevesinde tarih boyunca hızla yol almış ve tüm bu gelişmeler kültürü, toplumu ve bireyi derinden etkileyen değişimler ortaya çıkarmıştır. Hobsbawm'a göre tarihin akışı içerisinde en köklü değişim iş gücünün tarım alanlarından şehirlere akışını sağlayan Sanayi Devrimi ve ona bağlı olarak birbirini tetikleyerek gerçekleşen teknolojik gelişmelerdir (Palmer, 2006: 27). Tarihin en köklü değişimi olarak bu dönemeci gören Hobsbawm, kitle kavramının modern anlamıyla şekillenmeye başladığı dönem olarak bu süreci görmektedir (Hobsbawm, 1998: 13). Sanayi Devriminin toplumun ve bireyin yeniden şekillenmesi sürecinde önemli bir dönüm noktası olarak gören bir diğer düşünür Thompson'a göre de Sanayi Devrimi sonrasında başlayan ve bu Sanayi Devrimine eşlik eden demografik bir devrim de vardır (Palmer, 2006: 27).

1.2.1 Kültür Endüstrisi ve Küreselleşme

Kitle iletişim araçlarının sınırları aşarak yayın yapabilir noktaya gelmesinin kültürel değişimler üzerindeki etkisini incelerken, bu tezin konusu dışında kalan

medya endüstrisi, bu endüstrinin sahiplik yapıları ve bu yapıların arka plandaki sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkiler ağı bu çalışmanın evreninin dışında kalmaktadır. Medyanın zaman içinde evirildiği çok uluslu ve uluslar üstü yapılarına odaklanıldığı takdirde, insan faktörü sıradanlaşmakta ve kitle içerisinde bireyler birer istatistik konumuna gelmektedir. Ancak bireyin toplumla olan ilişkisi ve toplumun bireye bakış açısı çerçevesinde ele aldığımız kültür kavramının kitle merkezli bir değerlendirmesi yapıldığı takdirde, çalışmanın bağlamının dışına kalan bir alana değinilmiş olacaktır.

Mutlu'ya göre; kiteselleşmiş insanların oluşturduğu, insanlar arasındaki başlıca ilişki biçiminin kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirildiği modern toplumsal formasyon (Mutlu, 1995: 213) olarak tanımlanan kitle; bireylerin bir arada yaşamaya başladıkları süreçten itibaren; nüfusun artması, dünya üzerindeki yerleşim alanlarının çoğalması ve insan sayısının bireysel ilişkiler ile tamamına vakıf olunamayacak derecede çoğalmasını tarif etmektedir. İnsanların bir arada yaşamaya karar vererek surların içinde ve tarım toplumu yapıları gereğince belki de en önemli üretim araçlarından birisi olan su kanallarının gerekliliği neticesinde bir araya gelerek bu yapıları inşa etmeleri ve kendilerinin tabi olacakları düzen ve hiyerarşinin onaylanması süreciyle başlayan yolculuk; Sanayi Devrimi sonrasında üretim ilişkilerinin çeşitlenerek zenginleşmesi, tüketim anlayışının yeni alanlar kazanması ve sermaye yapısının bu yeni dönemde kümelenmesi gibi bir çok değişim neticesinde; ortaya çıkmış olan modern toplum yapısına gelen süreçtir.

Farklı kültürlerin birbirleri ile olan ilişkisini kolaylaştıran iletişim ve ulaşım alanında yaşanan teknolojik gelişmeler bağlamında kültürler arası iletişim ve etkileşimin yarattığı sonuçların bireyden bağımsız olarak ele alınması hatalı ve derinlemesine çözümlenmeden yoksun sonuçlar verecektir. Kültürü insanlar ortaya çıkarır. Örneğin ülkemizde bundan on yıl önce pek bilinmeyen sevgililer günü kutlamaları batıdan kültürümüze transfer edilen bir tören türü olmuştur (Odabaşı ve Barış, 2009: 45).

Odabaşı ve Barış'ın verdiği örnek ekseninde değerlendirme yapıldığı takdirde, sevgililer günü kutlamalarının, Türkiye kültürüne eklenmesi iletişim ve ulaşımın eski dönemlere nazaran daha kolaylaşmış olmasının bir sonucudur. Ayrıca kitle iletişim araçlarının sahipliğini elinde bulunduranların da bir nevi tercih olarak bu kültürel öge transferini desteklemeleri önemlidir. Ancak kitle odaklı bir değerlendirme yaparken; kitleyi oluşturan bireylerin bu kültürel öge transferine bakış açıları ve yeni tanıdıkları bir eylem ya da tutumu benimseyip benimsememeleri kendi içinde buldukları kültür atmosferinin değişimine yol açan en önemli değişkendir. Bireylerin yeni kültür ögesine yönelik kabul edici ve uygulayıcı bir eylemde bulunmaları sonucunda içinde buldukları kültür atmosferinde bu değişim kalıcılaşabilmektedir.

Farklı coğrafyalarda tarih boyunca gelişmiş olan kültürel yapıların birbirlerinden farklılıkları, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte zaman içinde insanlık tarafından görülür olmuştur. Teknolojik gelişmelerdeki sıçrayışın ardından ise kültürler arası etkileşim son derece hızlanmıştır.

Gans'ın yaptığı kültür tanımına baktığımız zaman, içinde bulunduğumuz çağ gereğince; artık kültür kavramının kendine özgü bir endüstri dışında tanımlanmasının çok da mümkün olmadığına dair önemli işaretler görmek mümkündür. Gans'a göre, bütün kültürlerin siyasal, toplumsal ya da estetik değerler barındırdığını belirterek kültürü ister eğitim amacıyla ister estetik amaçla ister manevi nedenlerle, isterse de eğlenmek ve vakit geçirmek için kullanılsın, kabaca “sanat diye” sınıflandıran (edebiyat, müzik, mimarlık ve tasarımın yanı sıra basılı medya, elektronik medya vb. Medyanın tüm ürünlerini içeren) eylemleri, malları ve fikirleri olarak tanımlamaktadır (Gans, 2005: 21-22).

Maddi ve manevi öğeleri ile insan hayatının ayrılmaz bir parçası olan kültürün, zaman içerisinde endüstrileşmesi ve “kültür endüstrisi” kavramının ortaya çıkması süreci; kapitalist çağda devletler ve devletlerin ideolojik aygıtlarının insan yaşamını şekillendirebilme kapasitesinin ortaya çıkması ile birlikte daha da önem kazanmıştır.

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte; mesajın alıcıya hızlı ve doğrudan bir şekilde ulaştırılabiliyor olması ile başlayan bu evrim süreci; 21. yy dijital dünyasının yarattığı geribildirim de en az mesajın yollandığı hızla geri alabilme teknik kapasitesinin de gelişmesi ile birlikte çok daha önemli bir konuma gelmiştir. Bir toplumsal sistemin hegemonik kontrolünün anahtarını ekonomik ve sosyal alanlardan ziyade kültür ve ideoloji alanlarında aramak gerekmektedir (Pekman, 1997: 41) tanımı ile Pekman, yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin kökenlerinin kültür çerçevesi içinde aranması gerektiğine değinmiştir. Kültürün etkileşime ve dolayısıyla değişime açık yapısının, çağımız kitle iletişim araçlarının sunduğu kapasite ve yetenekler ile birlikte değerlendirildiği takdirde kültür endüstrisinin toplumlara sürükleyebileceği noktalar ve kabullendirebileceği algılar hayati önem taşıyor bir duruma gelmiştir.

Devlet ve devletin ideolojik aygıtları konularında önemli kuramcılardan olan ve eleştirel bakış açısının zihinsel şekillenme sürecinde çok büyük katkıları olan Althusser'e göre ideoloji bir insanın ya da bir toplumsal grubun zihninde egemen olan fikirler, tasarımlar sistemi olarak tanımlanmış ve devletin (baskı) aygıtının yanında olan fakat onunla karşılaştırılması gereken kavram devletin ideolojik aygıtlarıdır (Althusser, 2008: 38-59).

Althusser'in ortaya attığı teoriye göre, devletlerin kitleleri daha kolay yönetebilmek, istedikleri istikamete yönlendirebilmek ve kitleler tarafından onaylanabilmek adına uyguladıkları kültürel kuşatma hayati bir önem taşımaktadır. 20. yy'ın ikinci yarısının başlarında ortaya atılan bu teorinin geliştiği dönemin siyasal, sosyal, ekonomik ve hatta coğrafi şartları bugünün dünyasında geçerli değildir. Ancak temel fikir açısından ele alındığı ve kısa bir tarihsel okuma çerçevesinde bakıldığı zaman, teorinin değişmiş şartlara rağmen geçerliliğini temel prensipler ekseninde koruduğu görülmektedir.

Althusser devletin ideolojik aygıtlarını listelerken; dini, aile, hukuki, siyasal, sendikal, haberleşme ve kültürel aygıtlar" olarak sınıflandırmıştır (Althusser, 2008: 55). Ancak günümüz dünyasının geçmişe göre yaşadığı tüm değişimlerin genelinde

yer alan küreselleşme kavramına ve onun ortaya çıkardığı sonuçlara baktığımız takdirde, kültürel aygıtların Althusser'in diğer tüm ideolojik aygıtlarını kapsayan bir şekilde doğru evirildiğini ve alanını genişlettiğini görebiliyoruz. İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve tek kutuplu dünya düzeninin bir sonucu olan küreselleşme neticesinde ortaya çıkan küresel kültür ürünlerinin tümü; dünyanın herhangi bir noktasında aynı anda kitlelere ulaşabilir bir hale gelmiştir. Öte yandan dünyanın herhangi iki noktasında yaşayan ve yerel kültürleri birbirinden çok farklı olabilecek iki insanın; önlerine gelen küresel kültür ürünü hakkında anlık değerlendirmelerini birbirlerine iletebilmesi opsiyonu da dikkate alınmalıdır.

Kültür endüstrisinin dünyayı şekillendirmek üzere kullanılan bir araç olduğuna dair iddialar ve teoriler bulunmaktadır. Gramsci'nin ideolojik hegemonya kuramına göre, kitle iletişim araçları, yönetici elitlerin zenginlik, güç ve statülerini (etik, felsefe, kültür vb.) sürdürmekte kullandıkları araçlardır. Bu araçlar, gerekli fikirleri bireylerin bilincine etkili şekilde yerleştirmektedir. Bu fikirler, söz konusu kültürde yaygın bir paylaşımına sahip olduğundan, bilinç onları reddetmez. Medya endüstrisinin sahipleri ve yöneticileri kendilerine yakın fikirleri, diğer toplumsal kesimlerden daha kolay üretir/yeniden üretirler. Toplumsallaştırıcı kurumların anahtarlarını ellerinde bulduklarından kendi fikirleri/bakış açıları, kamusal alanda süreklilik ve yerleşiklik kazanır. Hegemonik ideoloji, kitle iletişim araçları dışında diğer egemen kurumlar tarafından da desteklenir ve güçlendirilir; böylelikle toplumsal/kültürel alanın her anına yayılarak toplumsal pratiklere görünür (Aytaç, 2004: 119).

Kültür endüstrisinin iletişim ve ulaşım alanında yaşanan büyük gelişmeler sonrasında ortaya çıktığı, bir nevi küreselleşmenin bir sonucu olarak şekillendiğini söyleyebiliriz. Küreselleşmenin bir sonucu olan kültür endüstrisi, bir sürecin sonunda ortaya çıkan nihai ve değişmez bir kavram değil, yapısı gereğince sürekli olarak gelişen, değişen ve etkileşime uğrayan; çok büyük ve etki alanı yüksek bir mesaj göndericisi olarak kabul edilebilir. Adorno'nun, kültürel üretimi, bir bütün olarak kapitalist ekonominin ayrılmaz bir parçası (Adorno, 2007: 119) olarak tanımlayan yaklaşımından da görülebileceği üzere kültür endüstrisi sürekli olarak kitleleri ve

bireyleri şekillendiren, kültürleri değişime sokan ve bir genel kabul gören küresel kültür çerçevesi çizen bir mekanizmadır. Öte yandan Adorno'nun tanımına benzer bir çerçeve Foucault tarafından da çizilmiştir, Foucault kültürel üretimde parametrelerin belirlenmesinde iktidar ile ilişkilerin önemine vurgu yapmaktadır (Şaylan, 2009: 237).

Küreselleşme kavramının ve onun bir sonucu olarak ortaya çıkan kültür endüstrisinin tanımının yapılırken, küreselleşmenin kökenlerine derinlemesine bakmak ve hangi beşerî gelişimlerin sonucunda ortaya çıktığı odağına temas etmek gerekmektedir.

Bilim, doğada meydana gelen olayların nedenlerini, birbiri ile olan bağlantılarını bulan, onları genelleştiren, kuramsallaştıran ve bu kuramsal bilgi yardımıyla sonradan meydana gelecek olayların nasıl ve ne zaman meydana geleceğini önceden saptayan entelektüel bir uğraştır (Topdemir ve Unat, 2012: 2). Bilim kavramının çerçevesini çizmek üzere yapılmış bu tanımdan da görüldüğü üzere; kültür endüstrisi kavramı üzerine yapılan çalışmalarda sebep – sonuç ilişkilerine dikkat etmek ve birbirini tetikleyen olayların bir süreç haline nasıl dönüştüğü üzerinde durulmalıdır. Teknolojik gelişmelerin tetiklediği iletişim alanında yaşanan gelişmeler neticesinde yaşanan kültürel etkileşimlerin hızlanması ve etkileşim sıklığının artması sayesinde kültür endüstrisi var olabilmıştır. Bilgiyi insanlığın hizmetine sunabilecek makinelerin, aygıtların, yöntemlerin ve benzerlerinin tümünü kapsayan bir uygulama bilgisi olarak da tanımlanmaktadır (Yaykın, 2010: 84).

İletişim ve ulaşım alanında yüzyıllardır aralıksız bir şekilde yaşanan gelişmelerin bir neticesi olan küreselleşmenin, fabrikasyon bir anlayış ile bir güç mücadelesi silahı olarak ortaya çıkarılmış bir insan yapımı ideolojik aygıt olduğu iddiasının aksine, zamanın akışı ve beşerî ilimlerde yaşanan gelişmelerin birbirini plansız bir şekilde tetiklemesi neticesinde ortaya çıkan bir süreç olduğu kabul edilmelidir. Koç, küreselleşmenin mazisini batılı gezginlerin dünyanın başka taraflarındaki anakaraların keşfi ile başlayan, kentleşme, sanayi devrimi ve ulus devletlerin doğuşu ile gelişen ve

teknolojik ilerlemelerle son kerteğe ulaşan evrensel yayılma süreci olarak değerlendirmektedir (Talas ve Kaya, 2007: 151).

Bu çerçeveden bakıldığı takdirde; küreselleşmenin dünya toplumlarını yönetmek adına bir enstrüman olarak planlı bir şekilde ortaya çıkarılmış bir ideolojik aygıt olmaktan çok daha derin bir tarihsel sürecin vardığı bir evre olarak görmek gerekmektedir.

Yirminci yüzyılın son on yılı içinde sosyalizmin çökmesi ve kapitalizmin tek, rakipsiz alternatif haline gelmesi bir takım yeni tartışmaları da gündeme getirmiştir. Soğuk savaşın son bulması ya da iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçiş olarak tanımlanan bu oluşum, Uluslararası ilişkilerden düşünce dünyasına kadar uzanan çok geniş bir alanı ciddi biçimde etkilemiştir... Kapitalizm ve liberal temsili demokrasi, alternatifi olmayan evrensel sistemler haline gelmiştir ve artık insanlar bütün sorunlarını, örneğin dünya ölçeğinde bölüşüm ve eşitlik taleplerini bu çerçevede gerçekleştirmeye çalışacaklardır (Şaylan, 2009: 23-24).

1.2.2 Kültür Endüstrisi ve Yerel Kültürler

20. yüzyılın sonlarından biten Soğuk Savaş sonrasında dünyaya hâkim olan batı bloğu ya da bir diğer adıyla liberal kapitalist felsefenin tek kutuplu bir dünya düzeninde başat güç konumunda rakipsiz kalması ile birlikte kültür endüstrisi yeni bir form kazanmıştır. Soğuk Savaş yıllarında liberal ve sosyalist blokların askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel mücadeleleri sürerken kültür endüstrisi iki taraf için de hayati argümanlardan biri konumundaydı. Ancak 21. yüzyılla birlikte gerçekleşen iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan sıçrama sonrasında, mevcut durum çerçevesinde rakipsiz ve tek başına kalan batı bloğunun kültür endüstrisi üretimi durmamış, bilakis daha da ivme kazanmış ve küresel olarak bir üst kimlik inşa sürecine devam etmiştir.

Kültür endüstrisi Birleşik Devletlerin sahip olduğu en üretken ve en zengin endüstriler arasındadır. Bu durum dünya görüşünde, hayat tarzında, yaşam stilinde, konut ve yerleşim biçiminde, kıyafette, eğlence ve oyunlarda, kullanılan yiyecek tiplerinde hemen her şeyde kendine özgü bir yapılaşmayı gündeme getirmektedir (Maureen, 1998: 184).

Kültür endüstrisinin bir nevi ideolojik aygıt olarak tanımlanması perspektifinde Muraen'in dışında da birçok farklı açıdan aynı tezi savunan tanımlar ve kavramsal çerçeveler mevcuttur. Çalışmanın ilk bölümünde birçok farklı görüş ve akademik yaklaşımdan gelen farklı kişilerin kültür tanımlarında gördüğümüz, kültürün kendi iç yapısının oluşumunda; varlık bulduğu zemindeki farklılıkların ve çeşitliliklerin tümünü kapsayan ve genel bir yaşam pratikleri çerçevesi çizen yapısını görüyoruz. Ancak kültür endüstrisi noktasına geldiğimiz zaman ise, tüm kültürleri oluşturan zenginlik ve farklılıkların zamanın süzgecinden geçerek damıtıldığı düşünce ve eylem çerçevelerini ortadan kaldıran; tüm kültürlere aynı şekilde dekonstrüktif bir şekilde müdahil olan endüstrileşmiş bir kültür ürünleri dizisinin nüfuz etmesi sonucunda tüm kültürlerin kendi iç dinamikleri ve ortaya çıkmış kültürlerin birbirleri ile olan farklılıklarının tümünü ortadan kaldırmaya yönelik bir endüstriyel üretim söz konusudur eleştirel yaklaşımlara göre.

Çok uluslu kapitalizm ulusal kültürlerle, ulusal ekonomilere yaptığı gibi kozmopolitleştirerek zayıflattırır. Çok uluslu kapitalizm insanları geleneksel bağlarından kopararak ve kimliklerini kronik bir krize sürükleyerek tecrit ve kaygıya yol açan, kozmopolitliği hızla çoğaltmayla meşgul olduğu sırada, tepki yoluyla savunmaya dayalı dayanışma kültürlerini besler. Dünya ne kadar avangartlaşırsa o kadar arkaikleşir. Ulusun kalıbı bir kere çatladıktan sonra, aynı çerçeveye oturmayan bir durum sergiler ve her türlü kültürel politikanın gelişimine ev sahipliği yapar (Eagleton, 2011: 78). Eagleton'ın tanımına göre kültür endüstrisi ürünleri, yerel kültürleri bozarak, ortaya çıkan çapraşık durumlardan pozisyon elde eden bir nevi küresel kültür çetesi ya da cephesi tanımıdır.

Ancak ulus kavramı odaklı olan bu yaklaşıma göre, kültürlerin tarihi kısıtlanmaktadır. Ulus devlet kavramının ortaya çıkışının birkaç yüzyıllık geçmişine nazaran, yerel kültürler ve coğrafi olarak toplumların varlığı çok daha eskilere dayanmaktadır. İmparatorluklar çağlarında da tüm milletler bir kültürel atmosferin içinde yaşıyorlardı ve bu kültürel atmosferlerin tamamı kendi geçmişlerindeki düşünce ve eylem pratiklerinin bir araya gelmesi ile oluşmuş kimliklerdi. Bireylerin henüz kitleyi oluşturan birer canlıdan ötede bir hukuki varlıklarının ortada olmadığı dönemlerde dogmatik düşünceler ile kolayca yönetilip yönlendirilebilir olmalarına rağmen günlük yaşam pratiklerinde ve iletişim kurdukları tüm kişi ve gruplarla ilişkilerinde de kültürel çerçevelerin var olduğu gerçeği ortadadır. Hak arama anlayışı ile kabuğu çatlayan imparatorlukların ve krallıkların yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümler neticesinde ortaya çıkan yeni düzlem, yeni bir kimlik ve kültür inşasını beraberinde getirmiştir. Dekonstrüktif bir tutum ile değişen düzenlerin yerine konstrüktif bir yaklaşımla yeni gelenekler, haklar, ilişkiler, düşünceler, tutumlar ve eylemler zaman içinde hâkim olmuştur ve ulusların kimlikleri ve kültürleri, geçmiş dönemdeki kimlik ve kültürlerinden evrilmiştir. Bu çerçevede bakıldığı zaman, ulus kavramı ve ona ait kültürel çerçevelerin birer kadim gelenekler olmadığı aşikardır. Dolayısıyla, ulusal kimliklerin ve kültürlerin de zamanın akışı içerisinde yaşanan teknolojik gelişmelerin insanların hayatına yaptıkları etkiler neticesinde transforme olmaları doğanın ve zamanın bir dayatmasıdır ve önüne geçilmesi namümkündür.

Kurulan bu yeni ilişkilerin birbirleriyle iç içe geçen biçimlerinin yanı sıra birbirlerini belirleyici olma durumları da vardır. Hall, evrenselleştirme eğilimlerinin derinleştikçe, belirli halklar, etnik gruplar veya toplumsal kesimlerin kendi farklılıklarını göstermek için daha fazla uğraştıklarını ve kendi yerelliklerine daha fazla bağlandıklarını belirlemektedir. Yerel kimliklerin, kültürlerin bu süreç içinde, bir yandan hızla küresel döngünün içine katılarak yeniden tanımlanmaları, merkez değerlerin içinde yer almaları söz konusu olurken diğer yandan da farklı pek çok yerelliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Kültürel alanda ortaya çıkan bu yeni ilişki sürecinin, küreselleşmenin getirdiği yeni küresel göçler, turizm, medya sayesinde hızlı bir şekilde yaşanması söz konusu olur. Bu durum, özellikle göçlerin giderek

hızlanması ve yoksul üçüncü dünya ülkelerinin zengin birinci dünya ülkelerine doğru akışı içinde farklı olanın, tekil olanın, öteki olanın giderek merkezin değerleri ile daha fazla karşı karşıya kalmasını ve daha fazla merkezde yer alıp ortaya çıkmasını getirmiştir. Kültürel akışların hızlandığı yerelin kültürel kimliğinin merkez değerler içinde yer almaya başlaması, tekil olanın evrenselleşmesi durumunu modern kimliğin 'çokkültürlü' bir biçimde kurulmasını sağlamıştır. Keyman, kurulan bu kimlik politikalarının sabit bir kimlik üzerine kurulmaktan çıkarak, cinsiyet, kültür, ırk ve sınıf gibi özge konumlarının kesişim noktaları etrafında düşünölmeye başlandığını ve bu durumun kimliğin çok boyutlu biçimde tanımlanmasına neden olduğunu ancak ötekileştirme sürecini de meydana getirdiğini belirlemektedir (Konyar, 2011: 25-26).

Popüler kültürün bir kültür endüstrisi ürünü olduğunu iddia eden yaklaşımlara göre, popüler kültür yerel kültürleri dejenere eden ve küresel bir üst kültür kimliği empoze edilmesinin bir aracıdır. Ancak ilerleyen bölümlerde değineceğimiz popüler kültür kavramının, bu çalışmada kültür endüstrisinin dejenerasyon ve tek tipleştirme aracı olarak görülmediğinin belirtilmesinde bu noktada fayda bulunmaktadır.

Küreselleşme ile dünya bir “kültür dönemecine” girmektedir. Toplumsal, ekonomik, siyasal hayat ve düşünce giderek kültüre soğurulmaktadır (Artun, 2013: 9). Kültür endüstrisinin işleyiş mekanizmasını kavramsal olarak tanımlayan Adorno'ya göre kültür endüstrisi, Açıkça ve fütursuzca herhangi bir meta üretimi sektöründeki üretim kurallarına uyan bir sanayi haline gelmiştir (Adorno, 2007: 19). Benzer bir yaklaşım Artun tarafından da iddia edilmektedir; Kültür ekonomikleştikçe, bütün ekonomi kültürelleşmektedir. İnsanların ne düşündüğünün ne hissettiğinin ve nasıl davrandığının yapılandırılmasına yönelik bir semboller ekonomisine evirilmektedir (Artun, 2013: 46).

Frankfurt Okulunun öncülerinden olan Adorno ve Horkheimer, kitle kültürü kavramının yerine kültür endüstrileri kavramını kullanmışlardır. Bu ayrımın sebebi olarak gerekçeleri ise; halkların yüzyıllardır ürettikleri kültür ürünleri ile kapitalist toplumun üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde şekillenmiş ve kitle iletişim araçları

ile empoze edilen ve nihai amacı bireylerin ve toplumun kendi içindeki alışkanlıklarını ve ilişkilerini şekillendirme gayreti olan kültürü birbirinden ayırma çabasıdır. Bu ayırma göre tarihsel süreçler çerçevesinde halkların ortaya koyduğu eylem, tutum, düşünce ve davranışlar otantik bir halk kültürü iken, kültür endüstrisinin bir çıktısı olan kitle kültürü ise sistemin manipülatif bir aracıdır (Mutlu, 2001: 11). Bu ayrımı Frankfurt Okulunun mensubu tüm düşünürler net bir şekilde kullanmışlardır ve halka ait olan ile endüstri çıktısı olan kültür ürünlerini sınıflama yoluna gitmişlerdir.

Kitle kültürünün konstrüktif bir şekilde ortaya kendi içinde tutarlı kültür ürünleri koymak yerine, halihazırda mevcut olan halk kültürlerini yok ederek topluma eğlence odaklı bir kültürel tüketim süreci sunarken; toplumun genel eğitim ve kültür düzeyinin düştüğü iddiası da Adorno ve Horkheimer'a paralel bir şekilde Wilson tarafından savunulmaktadır. (Wilson, 1992: 36) Frankfurt Okulunun bir başka temsilcisi olan ve Anti-Stalinist Solcu New York Entelektüelleri akımının da bir temsilcisi olan MacDonald'a göre de; kitle kültürü yukarıdan, yani egemen olanlar tarafından, dayatılmaktadır. Bu kültür ürünleri ile kitlelerin ilişkisi satın alma ya da almama tercihinden ibarettir ve birey kültür ilişkisinin doğasının aksine bireyi edilgen bir noktaya itmektedir. Bu anlamda “kitsch'in efendileri” kar elde etmek ve egemenliklerini kökleştirmek amacıyla kitlelerin kültürel gereksinimlerini sömürmektedirler iddiasını MacDonald savunmaktadır (Gans: 2005: 55).

Kültür endüstrisine yönelik Marcuse'nin görüşleri, Frankfurt Okulu'nun kültür ve birey arasındaki ilişki bağlamında; kültür endüstrisi ürünlerinin bireyleri şekillendirme açısından nasıl bir etki yaptığını açıklamıştır. Herbert Marcuse'nin Tek Boyutlu İnsan (1986) adlı eserinde, “kültür endüstrisi”ne ilişkin vurgular yer almaktadır. Marcuse, kitle toplumu olarak kavramsallaştırdığı 20. yüzyıl endüstri toplumlarında, özellikle Amerikan kitle toplumunda, kültürel iklim ve yeni toplumsal denetim mekanizmaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Marcuse'ye göre, endüstri toplumlarından, 'eleştirel düşünce' engellenmekte, bununla bağlantılı olarak kapitalizmin gelişim dinamiklerinde önemli bir konuma sahip olan hak ve özgürlükler kısıtlanmaktadır... Marcuse, mevcut ideolojinin toplumsal farklılıklarını ortadan

kaldırarak, benzer hale getirdiğini belirtmektedir... Marcuse, eleştirel düşüncenin ve özgürlüğün ortadan kaldırıldığı kitle toplumlarında, bilinçli bir çaba sonucunda toplumda bir usdışılığın hâkim olduğunu vurgulamaktadır. Aydınlanma felsefesinde ulaşılmaya çalışılan bütünlüklü birey yerine, toplumsal denetim mekanizmaları aracılığıyla şekillendirilmiş bir birey öne çıkmaktadır (Özer ve Dağtaş, 2011: 72-73).

1.3 KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM

Kültür endüstrisinin üretim araçları ve tüketiciler odaklı değerlendirildiği ve kültürlerarası farklılıkları ortadan kaldıran tek tipleştirici bir unsur olarak tanımlanmasına yapılan itirazlar arasında; demokrasi ve insan haklarının da bir kültürel öge olarak kabul edildiği ve bu değerlerin yaygınlaşmasının da kültür endüstrisi sayesinde gerçekleştiğini iddia eden destekleyici liberal yorumlar da bulunmaktadır. Küreselleşmeye eleştirel olarak yaklaşanlar, küreselleşmenin kültürü homojenleştirdiğini ve günlük yaşamda daha zengin olanların, daha fakir olanları bölgesel ve yerel özelliklerini ve geleneklerini tahrip ettiğini düşünmektedirler. Bunun tam tersi, demokratik değerlerin yaygınlaşması, hak aramada yalnız kalınmaması, kültürün aktarılmasında kolaylıklar elde edilmesi, farklı kültür ve toplumların daha net algılanması, bilgiye erişme fırsatlarının artması gibi durumların oluştuğunu düşünenler de bulunmaktadır (Talas ve Kaya, 2007: 153-160). Garay'a göre ise küresel iletişim fırsat ve imkanlarının yaygınlaşması, kültürlerin birbirine doğru mutlak biçimde yaklaşarak birleşmesini gerektirmez. Küreselleşme, milli kültürlerin parçalanması veya yok olması demek de değildir (Talas ve Kaya, 2007:152)

Küreselleşme kavramından bağımsız olarak kültür endüstrisi kavramının açıklanamayacağını farklı görüşlerden birçok akademisyenin yorumlarını ve tanımlarını temellendirme şekillerine bakarak görebiliriz. Bu bağlamda etimolojik olarak bazı açıklamalar, kültür endüstrisinin tanımlanmasında önemli bir kavramsal perspektife sahiptirler. Dilbilimsel olarak dünya, çoğunlukla tüm insanlığa, insan toplumuna, yerküreye ya da onun bir bölgesine gönderme yapmak için

kullanılmaktadır; buna karşılık olarak küre daha sınırlı yan anlama sahiptir ve daha özgül biçimde yer küreyi ya da karasal küreyi ifade etmektedir (King, 1998: 28-29).

Etimolojik olarak bu tanımları yapan King; küreselleşmenin anlamsal tanımını yaparken de küreselleşmeyi finans piyasalarının etkinliği olarak değerlendirmek sınırlandırılmış bir belirlemeye işaret edecektir. Bu bakımdan küreselleşme kavramı, siyasal, ekonomik, toplumsal ve tarihsel olarak çok yönlü düşünölmelidir (King, 1998: 30).

Durham ve Kellner yaptıkları küreselleşme tanımı yaparken; yeni küresel ekonomiyi ve kültürü açıklamak için kullanılan standart bir kavram (Durham ve Kellner, 2006: XXXI) şeklinde daha basite indirgeyici bir çerçeve çizmişlerdir ve kavram üzerine yüklenen ideolojik aygıt yüklemelerini bir nevi yok saymışlardır.

Kültür endüstrisine eleştirel yaklaşımların temelinde, yukarıda incelediğimiz üzere; merkezi bir karar alma mekanizmasının uzantısı olarak küresel ölçekte kitleleri yönlendiren, şekillendiren, manipüle eden bir propaganda mekanizmasının varlığı yönünde tespitler görölmektedir. Bu bakış açısına göre propaganda makinesinin stratejik hedeflerine yön çizen bir fikir birliği ve nihai amaç olması gerekmektedir. Storey'e göre bu durum şu şekilde açıklanmalıdır; İlk tespitte göre ideoloji, belirli bir grubun sistematik bir şekilde yapılandırdıkları fikirlerinin açıkça ifade edilmesidir. İkinci tespitte ise bir maskeleye ve çarpıklık durumu vardır. Üretimleri bazı durumlarda 'yanlış bilinç' durumundadır. Temel amaç, güç sahibi olmayanlara karşı, gücü elinde bulunduranların çıkarlarını korumaktır. Bu, kapitalist ideolojidir (Storey, 2009: 18-19).

Kültür endüstrisinin üretimi olan ve tüm dünya tarafından kitle iletişim araçlarının sahiplik durumları ve yayın politikaları neticesinde küresel anlamda kitlesele olarak tüketilen ürünler, küresel kültür ürünleridir. Her iletişim sürecinde olduğu gibi; bu ürünlerin tüketildiği kitlelerce farklı şekilde yorumlanmaları olasıdır.

Ancak nihai noktada bu ürünlerin kitleleri bir takım anlayış ve kavrayış pozisyonlarına ittiği de iletişim bilimlerinin temelinde yer alan mesaj kavramının tanımı içerisinde anlam kazanmaktadır. Küresel kültür, yapısal karakteristiklerin ve politikanın, kültürün oluşumunu ve akışını biçimlendirdiği, bu akışların süreçlere eklemlendiği, yeni oluşumlara işaret etmektedir (Abu-Lughod, 1998:167).

Küresel ilişkiler sürecinde kültürel alanın yeniden inşa edildiği dönemde, modernlik tanımı bu dönemde ortaya çıkan yeni şartlar doğrultusunda yeniden yapılmaktadır. Modernlik günümüzün değişen küresel ilişkileri bağlamında estetik bir anlam kazanmıştır. Küresel ilişkiler paralelinde kurulan modernlik anlayışı, yeni toplumun kültürel kimlik inşasını da beraberinde getirmektedir. Kültürel hegemonik ilişkilerin sürdürülmesi kapsamında, ortaya çıkan bu yeni kültürel kimlikler farklı kimlikleri kapsayacak şekilde yayıp evrensel bir nitelik kazanmaktadır (Konyar, 2011: 23-24).

Kültür endüstrisinin üretimi olan küresel kültür ürünleri ile, onu tüketen ve kitlenin birçok farklı noktasında, birçok farklı değer, tutum ve eylem sahibi olan yerel kültürler arasındaki ilişkiye bakılacak olduğunda; iki yerel kültür arasındaki ilişki ile küresel kültür ile bir yerel kültür arasındaki ilişkinin teknik temelde birbirine benzer süreçlerdir. Cuche, kültürler arasında yaşanan iletişimi ve netice olarak ortaya çıkan etkileşimi; etkileşim sonucunda ortaya çıkan hybrid kültürü değerlendirirken belirli paradigmlar ekseninde farklı yönelimlere iten bir çerçeve çizmektedir; Bu paradigmlar özel aidiyetleri aşan ortak referanslara, ortak kurallara saygı çerçevesinde etnik, dini ve kültürel farklılıkların göz önüne alınması e birlikte sürdürülmesini içinde barındırır (Cuche, 2013: 144-145) tanımını yaparak etkileşim sonrası ortaya çıkan kültürün, tüketici olan yerel kitle açısından tamamen köksüz ve eklemlenmiş bir kültür olmadığı tespitini yapmaktadır.

Modernleşme ve buna bağlı olarak yeniden kültürel kimliklenme sürecinde belirleyici olan, kapitalist sermaye ilişkilerinin ulusöteleşmesi olduğu kadar, bu ulusöteleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kültürel akışların meydana getirdiği kültürel

ilişkiler de olmaktadır. Bu kültürel ilişkiler, bir yandan tikelik ile farklılık diğer yandan da evrensellik ile türdeşlik ilişkilerini kapsar... Öte yandan kurulan bu yeni ilişkilerin birbirleriyle iç içe geçen biçimlerinin yanı sıra birbirlerini belirleyici olma durumları da vardır. Hall, evrenselleştirme eğilimlerinin derinleştikçe, belirli halklar, etnik gruplar veya toplumsal kesimlerin kendi farklılıklarını göstermek için daha fazla uğraştıklarını ve kendi yerelliklerine daha fazla bağlandıklarını belirlemektedir (Konyar, 2011: 24-25).

Küreselleşmenin ortaya çıkıp zaman içerisinde hızlandığı ve geri döndürülemez bir noktaya ulaştığı döneme kadar, her toplum kendi yerel kültürünü geliştirmiş, onu bireylerin ve kitlenin temel tutum, eylem ve davranışlarının net bir çerçevesi olarak gördüğü ve diğer kültürlerle iletişiminin son derece kısıtlı olduğu dar çerçeveli bir kavrayışla yaşadığı arkaik dönemlerin tutucu yapılarını kıran en önemli unsurlardan biri küresel kültürün yaygınlaşması olmuştur. Etnik ve dini ya da mezhepsel algılamaların merkeze oturduğu düşünceler ve onların uzantısı politikalar ve eylemler, günümüz dünyasında çok büyük ekonomik, siyasal, askeri ve sosyolojik sorunlara yol açmaktadır. Küresel kültür ürünlerini tüketerek, içinde yaşadığı kültür atmosferini şekillendiren yerel kültürü ile harmanlanmış hybrid kültürlerin günümüzde halen daha aşamadıkları arkaik tutucu tavırları neticesinde büyük gerilimler yaşanmaya devam etmektedir. Summer tarafından kullanılan etnik merkezilik terimi, kendi insan grubumuzun her şeyin merkezi olduğu, diğer bütün grupların onun açısından ölçülüp değerlendirildiği görüşünü ifade eder. Her insan grubu kendi gurur, övünme dünyasını besler, kendi üstünlüğünü öne çıkarır, kendi tavrını yüceltir ve yabancılara küçümseyerek bakar (Cuhe, 2013: 32).

Küreselleşme sürecinin dünya çapında tüm kültürler arasında daha kolay iletişim ve ulaşım imkanlarından temel alarak ortaya atılmış bir yaklaşım olmasının temelinde yatan yaklaşım teknolojik determinizmdir. Küreselleşmeyi ortaya çıkaran teknolojik gelişmeler; iletişim ve ulaşım imkanlarının bireylerin algılarını, tutumlarını, düşünce yapılarını ve alışkanlıklarını değişime zorlamaktadırlar. Teknolojik belirlenimcilik kuramına göre, ortaya çıkan teknolojik gelişmeler kaçınılmazdır ve bunun yanı sıra

hayatın çeşitli alanlarında başka gelişmeler dolaylı şekilde oluşmaktadır. Teknoloji, olumlu ve olumsuz şekillerde, toplumda yaşayan bireylerin gündelik hayatlarındaki yaşa biçimlerini değiştirmekte, düşünce biçimlerinde farklılıklara neden olmakta ve sosyal ilişkilerini başkalaşıma uğratmaktadır. Marshall McLuhan, Medyayı Anlamak adlı kitabında “Araçlarımızı şekillendiririz, daha sonra da araçlarımız bizi şekillendirir” demektedir. McLuhan’a göre insanlık tarihinin en önemli buluşlarından birisi, alfabenin icadıdır. Alfabe sayesinde, yazılı metinler ortaya çıkabilmiş, bilgi kuşalar arasında paylaşılabilir olmuştur (Artut, 2014:47).

1.3.1 Küreselleşme ve Teknolojik Determinizm

Teknolojik gelişmelerin bireylerin günlük yaşam pratiklerini ve dolayısıyla kültürel dönüşümlere sebep olması tarih boyunca yaşanmış bir süreçtir. Günümüzde teknolojik gelişmelerin, geçmişe göre çok daha hızlı gerçekleşmesi ve kitlesel tüketime daha kolay sunulmaları tarihsel akış içerisinde teknolojik determinizm ilkesinin hiç olmadığı kadar önem kazandığı bir süreci ortaya çıkartmıştır. Teknolojik belirlenimcilik kuramına göre, teknoloji, günümüzde sosyal değişimin yegâne itici gücüdür. Toplumun yapısı ve kültürel devinimi teknolojik gelişmeler ışığında gelişmekte ve şekil değiştirmektedir. Teknolojik belirlenimcilik, dönem olarak Endüstri Devrimi’nin toplumlar üzerinde yarattığı köklü yapısal değişiklikler sonucunda, daha belirgin hale gelmiş bir düşünce biçimidir.... İnsanların yaşam standartlarını değiştiren önemli teknolojik buluşları incelemek gerekirse, buhar makinelerinin icadı ile insanlar, fiziki güçlerin sınırlarını zorlayabilmekte, kendilerine ulaşamayacakları güç ve hız avantajları sağlayabilmektedirler. Yaygınlaşan üstün kullanım avantajları sayesinde, buhar makineleri, bir dönem, toplumun yaşayış biçimlerinde önemli bir değişime yol açmıştır. Artık insanlar, buhar gücüyle çalışan motorlar sayesinde yaygınlaşan ulaşım araçlarıyla, daha rahat bir şekilde yolculuk yapabilmekte, fiziki mesafeler zaman ölçeğinde gittikçe azalmakta ve bütün bunlara bağlı olarak insanların zaman ve mekân algısı başkalaşıma uğramaktadır (Artut, 2014: 42-43).

Küreselleşme ile birlikte ulaşım ve iletişim alanlarında yaşanan gelişmelerin tetiklediği kültürlerarası iletişim süreçleri, yerel kültürlerin birbirleri ile daha rahat etkileşime girebildiği bir süreci başlatmış olmakla beraber; hakim kültürel atmosferin kültür endüstrisi olması ve yerel kültürler arası iletişimi sağlayan medya araçlarının sahiplik yapılarının da kültür endüstrisi merkezlerine dayanması sebebiyle, birbirleriyle etkileşime giren yerel kültürlerin tümü, esasen kendi özlere ile değil; etkileşime uğramış hybrid dokuları ile birbirleri ile iletişime geçmişlerdir. Yeni modernlik anlayışı içinde öznelerin Batılılaştığı kadar Doğululaşma ve modernleştiği kadar gelenekselleşme durumunda oldukları görülmektedir. Bu karşılıklı geçişler içinde kurulan 'çokkültürlü' kimlik anlayışı ise, Batının ötekisi durumunda olan farklı kültürel yapıların, Batı hegemonyasını kuran, birey özgürlüğü, bireysel ilerlemeye duyulan inanç, fırsat eşitliği, kadın için eşitlik ya da gençlerin arkaik hiyerarşiye karşı isyan etmeleri, kendi sosyal grubuna daha az bağlı olma, çok az bir çabayla hedeflerine ulaşma vb. Şeklindeki bireyci kültürü kuran beyaz Protestan kültürel yapıyı yeniden üretecek biçimde liberal kültürel değerlerle bağlamsallık kazanarak farklılıklarını kaybetmeleri, yersiz yurtsuzlaşmaları ile kurulmaktadır (Konyar, 2011: 33).

Lazarsfeld'in kültürler arası iletişim sürecine dair teknolojik gelişimlere vurgu yaptığı ve kurguladığı görüşleri günümüzde yaşanan iletişim devriminin doğasını çok eski tarihlerde yakalamıştır. Bundan böyle modern kitle iletişim araçları sayesinde 'insanlar ileti ve yönelimleri, olgu ve değerleri birbirleriyle yüz yüze gelmeden ve doğrudan karşılıklı etkileşime girmeden paylaşabildiklerinden kültürel ortaklık için toplumsal etkileşimin daha az gerekli olduğu' savunulabilmektedir (Özer ve Dağtaş, 2011: 45).

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak kültürler arası iletişim artık farklı toplumlara ait bireylerin fiziken bir araya gelmelerine ihtiyaç duymadan birbirleri hakkında fikir sahibi olma ve 21. yüzyıl internet devrimine kadarki süreçte tek taraflı olsa da bir iletişim süreci kurabilmelerine olanak vermektedir. 21. yüzyılda yaşanan teknolojik sıçrama ile birlikte dünyanın global köy olarak adlandırılan bir şekle bürünmesi ile birlikte kültürler arası iletişim süreçleri çok daha basit ve günlük

hayata dair sıradan bir detay olabilecek kadar normalleşmiş ve basitleşmiş bir süreç haline gelmiştir.

Kapitalizmin yeniden örgütlenmesi süreci ile birlikte yüksek teknolojiye sahip olan medyanın oluşturduğu enformasyon, bilgi ve teknolojilerin, yeni bilgi biçimlerinin modernleşme biçiminin değişiminde etkili olduğunu belirleyenler olduğu gibi, sermayenin küresel düzeydeki hakimiyetine ve kapitalizmin meydana getirmiş olduğu homojenleşmeye bağlı olduğu da ifade edilmektedir. Modernleşmenin yeniden tanımlanmasında belirgin olarak ortaya çıkan bu süreçler, aynı zamanda kültürel parçalanmaların artmasına, mekân ve zaman algılanmasının değişmesine, öznellik ve kültür tarzlarının da üretilmesini sağlayarak modernleşme algısının değişmesini sağlamaktadır. Ortaya çıkan yeni süreçte kültürel alan giderek evrensel ussallık varsayımlarını sınırlandıran özerk bir güç haline dönüşmüştür (Konyar, 2011: 24).

Teknolojik gelişmeler ile kültürel dönüşümlerin ve bu sayede kültürler arasındaki iletişim sürecinin kolaylaşmasının temelinde yer alan itici unsur zaman ve mekân kavramlarının esnemesi ve hatta günümüzde bazı alanlarda ortadan kalkmasıdır. Teknolojik determinizm konusunda önemli isimlerden olan McLuhan'ın tespiti; Temel olarak iletişimin özünde alıcılar ve vericiler vardır; bilgi A noktasından B noktasına doğru iletilmektedir. Elektrik bilgisini kullanan çeşitli telekomünikasyon cihazlarıyla günümüz uygarlık tarihinde, iletişim çağı denilen yepyeni bir dönem başlamıştır (Artut, 2014: 47).

Kültürün en önemli ögesi olarak kabul edebileceğimiz dilin oluşumunda, kültürlerarası iletişimin etkisini görmek mümkündür. Sanatta, bilimde ve teknolojide, görsel ve işitsel uzamın, dış dünyanın az çok birbiriyle kaynaşmış ve tutarlı bir ideasını birlikte dokudukları sayısız örnek vardır. Bunların, en azından linguistler için en geçerli olanlarından biri, Ferdinan de Saussure'nin dilin gelişmesi hakkındaki hipotezidir. Saussure, la parole (bireysel konuşma) ile la langue'yi (kurumsallaşmış dil) ayıracak bir yöntemi dile getirecek bir yol bulmak istemişti. Saussure bir dilin ancak, belli bir coğrafi alanda büyük bir insan topluluğu tarafından nasıl konuşulduğu

bağlamında var olduğunu iddia ediyordu. İnsanlar nasıl hissedерlerse öyle konuşuyorlardı ve birbirlerinin ana dil kullanımını, emsallerinin baskısıyla takviye ediyorlardı. Yine de yıllarla ifade edilebilecek bir süre içinde yeni çağrışımlar ortaya çıktıkça dil de karşı konulmaz bir biçimde değişecektir (McLuhan ve Powers, 2001: 93-94).

1.3.2 Melez Kùltürler

Küresel kültür endüstrisinin ürünlerini tüketen toplumların, kendi yerel kültür atmosferleri ile birlikte tüketmeleri neticesinde meydana gelen çöktürlara hybrid kültürler adı verilebilir. Küresel kültür ürünlerinin tüketilmesi ile yaşanan kültürel öge transferleri neticesinde ortaya çıkan eylem, tutum, düşünce ve davranışların tümü; eskisine nazaran farklı bir kültür atmosferi yaratarak; topluma ve bireye dair tüm kültürel çöktürler zaman içerisinde dönüşüme uğrayacaktır. Kültürel zeminin değişmesi olarak da adlandırabileceğimiz bu durum; küresel ölçekte ortaya birden çok hybrid kültürler çıkarmaktadır. Aynı küresel kültür endüstrisi ürünlerini tüketen farklı yerel kültürlere mensup kitlelerin zaman içerisinde, bir takım ortak değerler baki olmakla birlikte, birbirine benzer ancak birbirinden farklı ekseninde şekillenmiş birçok kültür atmosferi ortaya çıkaracaktır. Hannerz'e göre bunu sağlayan; yerel kültürün, yalnızca alma değil, aynı zamanda verme, sentezleme ve dönüştürme gücünün de olduğu (Abou-El Haj, 1998: 180) iddiasıdır.

Kültür endüstrisi ürünlerinin, yerel bir kültür mensupları tarafından düzenli olarak tüketilmesi ile zaman içerisinde mevcut yerel kültürde meydana gelen değişimlerin ortaya çıktığı süreç bir kültürler arası iletişim sürecidir. Giddens'a göre bu süreç şu şekilde gelişmektedir; uzak yerleşimlerin birbirleriyle, yerel oluşumları millerce ötedeki olaylarla biçimlendirdiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır (Hall, 1998: 39).

Küresel kültür endüstrisi ürünlerini tüketerek yerel kültürü ile harmanlayan kitlelerin ortaya koyduğu yeni tutum, düşünce ve eylemlerin tümü hem yerli hem de küresel birer kültür ögesi olarak adlandırılabilir. Küreselleşmenin ulus-devletlerdeki toplumsal bağları zayıflatması, bir yandan ulus-üstü bir kimliğin oluşumuna katkıda bulunurken, diğer yandan paradoksal olarak yerel kimliklerin canlılık kazanmasına neden olmaktadır (Özyurt, 2012: 76).

Yerel kültür mensubu kitleler, küresel kültür endüstrisi ürünlerini tüketirken hem kendi kimliklerinden birtakım değerleri, süreç içinde ortaya çıkan hybrid kültürün inşa sürecine taşımaktadırlar ve bu sayede kendi yerel birikimlerini korumayı başarmaktadırlar. Ancak ortaya çıkan hybrid kültürün, bir sonuç olarak kendisini var eden küresel kültür endüstrisini şekillendirmesi mümkün olmamaktadır. Küreselleşmeyi iki senaryo kapsamında ele alan görüşe göre, kültürün “küresel türdeşleşmesi” ve “çevresel yozlaşması” olarak ayrılmıştır.

“Küresel türdeşleşme” senaryosuna göre, kültürel yayılım, kültürleşme ve kültürlenme kavramları bu senaryonun bileşenleridirler. Bu senaryo çerçevesinde bireyler ve toplum mevcut kültüründen koparak belirli bir süreç dahilinde empoze edilen kültürün değerlerini benimsemektedir. Bu eğilim neticesinde yeni kültürel dinamiklere uyum sağlayan yerel kültür mensupları, hâkim kültürel atmosferin yarattığı zemine uyum sağlamayı başarırlar ve küresel bir türdeşleşme yaşanır. “Çevresel yozlaşma” senaryosuna göre ise, çevrenin tüketimine sunulan kültür ürünlerinin en önemlileri öncelikle zaman içerisinde benimsenir sonrasında ise kültürel bir asimilasyon süreci ile yozlaşmaktadır (Hannerz, 1998: 140-141).

Kültür endüstrisi ile yerel kültürler arasındaki ilişkiye yönelik olarak eleştirel bakış açılarına baktığımız zaman ise ortaya çıkan temel anlayışın, bir endüstri ürünü olan kültür ürünlerinin planlanmış birer tüketim ürünü olduğu için yerel kültür mensuplarını ve ait oldukları kültürün öğrelerini yozlaştırmakta, tahrip etmekte ve bireylerin ait oldukları kültürel kimliklerinden koparıldıklarını savunmaktadırlar.

Adorno'ya göre kültür endüstrisi ürünlerinin tüketiciye sundukları hazlar yapaydır (Adorno, 2007: 119). Tüketim alışkanlıklarını şekillendiren ve yeniden yapılandıran kültür ürünlerinin sistematik bir şekilde tüketimi ile bireylerin ve ait oldukları toplumların sosyal genleri tahrip edilmektedir. Ne yiyeceği ne içeceği ne tüketeceği ne okuyacağı imajsal olarak belirlenen topluluklar (Şaylan, 2009: 93) tanımı ile Şaylan; kültür endüstrisi ürünlerinin kontrolsüzce ve sistematik olarak tüketildiği toplumlara mensup bireylerin tüm eylem, düşünce ve tutumlarının transforme edildiğini savunmaktadır.

Baudillard'a göre birey içinde bulunduğu kitlenin kültür atmosferinden bağımsız kalamaz ve bir aidiyet kurmak ister. Yerel kültüre mensup her bir birey, kapalı bir toplum yapısında aynı aidiyete sahiptir. Ancak küresel kültür endüstrisinin ürünlerinin sistematik bir şekilde tüketildiği kitlelerde yaşanan kültür atmosferi evrimine yukarıda değinmiştik. Bu bağlamda; kültür endüstrisi ürünlerini tüketmek, bireyin içinde bulunduğu kültür atmosferinin bir parçası olmasını kolaylaştırmakta, ortaya çıkan hybrid kültürün temel öğelerinden biri konumuna gelerek, kapitalist görüşün bireyi tüketici rolü ile tanımladığı konumu kabullenmeye zorlamaktadır. Kültür endüstrisinde bildik şeyler yeni bir nitelikte birleştirilerek kitleler tarafından tüketilmeye uygun hale getirilmektedir (Adorno, 2007: 110). Benzer bir bakış açısını Jacobs'ta da görebiliriz; alışveriş merkezi insanların burada girmeye çalıştıkları yabancılaşmış ihtiyaçları asla tatmin edememektedir. Gerçekte alışveriş merkezi, tüketimin yönlendirildiği yaşam biçimleri sorununu daha kötü bir duruma getirmektedir (Adorno, 2007: 110).

Kültür endüstrisi ürünlerinin sistematik bir şekilde tüketimi ile ortaya çıkan kitle kültürü; yapay ihtiyaçlar ortaya koyarak bunları önce kabullendirir, sonra da tüketim zincirine ekleyerek kitlelere sunar. Bu süreç de zaman içerisinde kitleyi oluşturan bireyleri sıradanlaştırmakta, tüketicileştirmekte ve düşünsel ve sanatsal üretim kapasitesinden alıkoymaktadır. Tüketimi sürekli hale gelen mesajların, bireyleri tek tipleştirilmesi de sonuçlar arasındadır. Hall'a göre bu durum şu şekilde açıklanmaktadır;

küresel olarak adlandırılan şeyin, sistemli bir biçimde her şeyi devirip geçen, benzerlikler yaratan bir şey olmaktan çok, aslında tikellik aracılığıyla işleyen; tikel mekanları, tikel etkinlikleri müzakere eden; tikel kimlikleri harekete geçirerek işleyen (Hall, 1998: 88).

Küresel kültürün bireyleri toplum içinde kültürel birikime katkı veren bir noktadan alıp, kitle içerisinde sadece nicel bir unsura dönüştürerek kültürel üretimden uzaklaşmış ve tüketim odaklı bireyler haline getirmesi; ki hatta “birey”liğin de anlam olarak sorgulandığı bir yapıya büründürmesi, Lyotard'a göre meta odaklı bir zihinsel yapının hâkim konuma gelmesi sebebiyle olmaktadır. Kültür maddileştiğinden dolayıdır ki bizler bugün onun her zaman maddesel olduğunu, ya da yapıları ve işlevleri yönünden maddi olduğunu kavrayacak bir durumda bulunuyoruz (Lyotard ve François, 1994: 107) tanımını yaparak, kitle kültürünün bireyleri sanat ve bilim gibi mana odaklı bireysel arayışlardan kopartarak sadece tüketen birer makineye dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. Sanat ve bilim bireyin kültüre yegâne katkı yaptığı alanlar olması sebebiyle; kitle kültürünün insanlığın gelişmesine ket vuran bir kültür atmosferi ve eylem, tutum ve düşünce eksenine ittiği görülmektedir.

Kitle kültürüne yönelik olumlu ve olumsuz bakış açılarına göre ayrılan iki perspektif, popüler kültürün değerlendirilmesi ve tanımının yapılması noktasında temel yol ayrımlarından birisidir. Kitle kültürünün, endüstriyel bir anlayışla üretildiği ve küresel çapta kitlelere empoze edildiği iddiası bağlamında bakıldığı zaman, popüler hale gelen kitle kültürü ürünlerinin “popüler kültür” olarak adlandırıldığı bakış açısına karşıt olarak; popüler kültürün kitle tarafından yukarı çekilen ve tüketildikçe beğenilen ve yayılan ürünler olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Küresel kültür endüstrisi ürünlerinin tüketime sunulması amacının küresel çapta popülariteye sahip olmaları üzerine kurgulanmış yapay kültür öğeleri olmasına karşın, popüler kültür öğelerinin yakaladıkları popülaritenin kültür endüstrisi tarafından kullanılma sürecine girmeleri olasıdır. Bu bağlamda kitle kültürü ve popüler kültür birbirlerinden ayrılmaktadır.

Popüler kültürün çağrıştırdığı bu anlam dolayısıyla ki zaman zaman onu 'kitle kültürü' kavramından ayırmak ihtiyacı hisseden yazarlar 'kitle kültürünü' popüler kültürün sanayileşmiş hali olarak tanımlayıp, 'kültür endüstrisi' tarafından üretilen ve tüketimi yönlendiren popüler kültüre, kitle kültürü demektedirler (Topçuoğlu, 1995: 121).

Küresel kültür atmosferinin, yerel kültürel zeminler ile yaşadıkları iletişim ve karşılıklı dönüşüm süreçleri, genellikle yerel aleyhine olmakla birlikte; küresel kültürün ilişkiye girdiği her yerel kültürel zeminde kendisinin de en azından insanların algısı ekseninde bir dönüşüm yaşadığı ve yerel kültürel zemini tamamen işgal ederek ortadan kaldıran bir kültürel emperyalizmden ziyade, kendisi de dönüşüme uğrayan bir dönüştürücü güç olarak görülebilir. “Farklı olanın merkezde yer almasıyla birlikte yeniden kurduğu melez kimlikler, arada kültürler ya da Batının merkezi değerlerine karşı koyuşlar olarak ortaya çıkan alternatif kültürel yapılar yeniden olumlanarak, küreselleşmiş kapitalizmin ideolojisine eklenir. Hall, bu süreci hegemonyanın işleyişi açısından değerlendirirken, hegemonyanın asla tamamlanmayan bir süreç olduğunu ve daima daha çok farklılığı kendi içine almaya uğraştığını söylerken hegemonyanın, bireysel ve daha küçük kimlik tasarılarına sadece bunlar daha büyük tasarılar yol açıyorsa izin vereceğini belirtmektedir (Konyar, 2011: 29-30).

İKİNCİ BÖLÜM: POPÜLER KÜLTÜR VE MİZAH

Bu bölümde kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışacağımız popüler kültürün tanımı ve doğası üzerine birçok farklı görüşler bulunmaktadır ve genel bir ittifak kavramsal anlamda söz konusu değildir, zira eleştirel yaklaşımlar ve olumlayıcı yaklaşımların konuya yaklaşma biçimleri ve kavramsal çerçeve çizerken dikkate alarak önem atfettikleri bileşenler birbirlerinden ayrılmaktadır.

Oldukça geniş bir literatüre rağmen, ittifaklı bir şekilde tanım yapılamıyor olması; popüler kültürün doğası gereğince zaman ve mekâna göre yeniden şekillenebilen, diğer kültür katmanları ile sonsuz etkileşime girebilen yapısı önemli sebeplerin başında gelmektedir.

Konu hakkında birbiriyle oldukça net bir şekilde çelişen görüşleri, tek bir popüler kültür tanımı içerisinde kullanan düşünürler ve bilim insanları olduğu gerçeğinden de yola çıkıldığı takdirde; dikkat edilmesi gereken unsur; popüler kültürün henüz bilimsel tekleştirme safhasına ulaşamamış ve tek bir düzlemde formüle edilememiş olması önemlidir. Bölümün popüler kültürle ilgili kısmının devamında ise mizah kavramı ve kuramları üzerine tartışmalar yapılarak, kültür ürünlerinin mizahi dönüşümü üzerine incelemeler yer alacaktır.

2.1 POPÜLER KÜLTÜR KAVRAMI

Kavramın tanımlanması açısından zorluğa dikkat çeken Hall'a göre; popüler ve kültür kavramları birbirlerinden bağımsız olarak oldukça kapsamlı ve tanımları noktasında problemler alanlar olduklarından ötürü; bir araya geldiklerinde kavramsal çerçeve problemi daha da büyümektedir (Mutlu, 2011: 11) Kavramın bir çalışma alanı olarak zorluğuna dikkat çeken Mutlu'ya göre de popüler kültür gündelik hayatımıza kadar bir çok şeyi kapsadığı için; birey ve popüler kültür arasındaki ilişki son derece

yoğundur ve düşünürlerin tüm bu bağlarından koparak konuyu tartışabilmeleri ve analiz edebilmeleri imkanı bile tartışmalı durumdadır (Mutlu, 2011: 11).

Popüler kelimesinin etimolojisi; populace, popülasyon, public, publication, pub, people gibi kökensel akrabalıklara dayanır. Hatta eşanlam olarak common, demos, demokrasi, gibi sözcüklerle de ilişkilendirilebilir bir anlamsal bağa sahiptir. Latince ile Eski Yunanca açısından ayrıklaşan, İngilizcede kullanılan bu sözcüklerin hepsi, halk, yaygınlık, ortaklaşacılık, kamu, demokrasi gibi Türkçe karşılıklara sahiptir. Popüler kültür bu nedenle, halktır, demokrasidir, ortak ve yaygın eylem ve beğenilerdir; amma en önemlisi popüler kültür kent olan yerleşim yerinin kültürüdür. Kent eğer demokratikse, o da demokratiktir; kitlesel üretim varsa kentte, o da kitle kültürüdür. Eski Yunan Atina'sında da vardır, New York'da da. Halkın etkinliği kadar eleştireldir; edilginliği kadar kabul edicidir. Yani, bir taraf değil; bir olgudur. Bazen bir endüstridir; bazen bir estetik tekliktir. Ama yaygınsa (popülasyonlara yayılmışsa) popülerdir. Tanımsal olarak bir de şu çok önemlidir: Seçkin ve folk kültürlerinin aksine, popüler kültürün sosyolojik bir katmana dayanması söz konusu değildir. Yani, popüler diye sosyolojide bir katman yoktur (Batmaz, 2006: 19).

Popüler olanın, bireylerin üretim ve tüketim kapasitelerinden bağımsız bir şekilde, her katmandan insan tarafından farklı duygusal ya da düşünsel sebeplerle de olsa, kabul gören ve rıza temelli bir şekilde tüketiliyor olması; kavramın derinliğini ve kapsamını genişletmektedir. Sosyal katmanlardan bağımsız olarak bir nevi ortak payda olarak da nitelendirebileceğimiz popüler kültürün tanımına yönelik olarak Erdoğan ve Alemdar'ın tanımı da Batmaz'inkiyle paralellik göstermektedir. Popüler kavramı “halk”, “nüfusun büyük çoğunluğu”, “çoğunluk için”, “çoğunluk tarafından” anlamlarını içermektedir. Dolayısıyla kavramın ilk bakışta verdiği anlama göre popüler kültür belli bir grubun ürünü değildir, belli bir grubun gündeminde değildir. Popülerdir, yani herkesin olmasa bile büyük çoğunluğundur (Erdoğan ve Alemdar, 1994: 33).

Türk Dil Kurumu'nun “popüler” kelimesi için yaptığı tanımı da incelediğimiz zaman karşımıza benzer bir anlamsal çerçeve çıkmaktadır;

Fransızca populaire.

1. Halkın arasında yaşayan motiflere, öğelere yer veren, onlardan yararlanan, halkın zevkine uygun, halk tarafından tutulan.

2. Herkesçe tanınan. ör. 'Her şeyden önce, pala bıyıkları ile meşhur kırk, kırk iki yaşlarında popüler bir yazar. - H.Taner (tdk.gov.tr).

Dünya çapında prestijli ve akademik kabul görmüş sözlüklerini temel alarak hazırlanmış olan etymonline.com etimolojik sözlüğüne göre de popüler kelimesinin tanımı; 15. yüzyılın başlarına dayanan kelime “public” (genel, umumi, kamuya ait, halka ait), Orta çağ Fransa’sında populier, Latin dönemde popularis kelimelerinden türemiştir. İnsanlara ait, genel, yaygın, insanların aidiyet duyduğu ya da kabul ettiği, “demokratik” (etymonline.com) şeklinde tanımlanmıştır.

Popüler kültür kavramına etimolojik olarak yaklaşan ve günümüzde sahip olduğu anlamlara uzanarak değerlendirme yapan Özbek'e göre popüler kelimesinin günümüzde iki anlamlı bir kullanımı vardır. Bunların ilki “yaygın biçimde beğenilen ve tüketilen” manasına sahipken, ikincisi ise “halka ait” anlamına sahiptir (Özbek, 2003: 17). Hall'un popüler kelimesine yönelik kavramsallaştırmasında ise halkın yaptığı her şeyi kapsayan (Özbek, 2013: 17) bir anlam ikame etmiştir.

Popüler kültürün birçok insan tarafından onaylanmış kültür ürünlerinden oluştuğunu savunan Schudson'a göre; popüler kültür; geniş bir nüfus tarafından paylaşılan inançlar, pratikler ve bunların içerdikleri normların örgütlenmiş şeklidir (Schudson, 1999: 169) tanımı çerçevesinde bakıldığı takdirde, popüler kültürün kitlenin ekseriyeti tarafından onaylanıyor olması ve bu kültür ürününün sunduğu eylem, düşünce ve tutumların kitle tarafından kabul görmesi önemlidir.

2.1.1 Popüler Kültür Çalışmaları

Popüler kültür doğası ve ilişki içerisinde olduğu kitle ve kurumlar sebebiyle her zaman önemli bir akademik araştırma alanı olarak görülmüştür. Popüler kültürün internet çağı öncesinde kitle iletişim araçlarının doğası gereğince tek yönlü iletişim araçları ile kitlelerle buluşurken, bugün çift yönlü iletişim araçları ile anlık dönüt alabilme şansına sahip bir doğaya zamanın gereklilikleri neticesinde evrilmiştir. Kuramsal olarak popüler kültür konusunu ele alan ana akımların, tek taraflı iletişim araçları çağında ortaya çıkmış ve gelişmiş olmaları sebebiyle, günümüz popüler kültür atmosferini ne derece doğru çözümleyebildikleri tartışılabilir olmakla beraber; insan, toplum ve kültür arasındaki iletişim zincirine dair önemli çözümler eşliğinde popüler kültür araştırmaları geçtiğimiz yüzyıl derinlik kazanmıştır.

Popüler kültür, farklı yaklaşım ve yöntemlere yaslanarak açıklanabilmektedir. Buna ek olarak, popüler kültür alanı, parçalı bir tarihe sahiptir ve yöntembilimsel açıdan belirsizliklerle doludur. Bazı düşünürler, popüler kültür alanının, üzerinde çalışma yapılabilecek materyalinin çok olduğunu da ifade etmektedirler. Ancak, popüler kültür alanının yeterli kuramsal temelde yoksun olduğu belirtilmektedir. Bu görüşe belli ölçüde katılmak mümkündür. Nitekim, popüler kültür alanı belli bakış açılarından kuramsal olarak donatılabilir (Özer ve Dağtaş, 2011: 12).

Frankfurt Okulu ve Birmingham Okulunun iki farklı perspektiften değerlendirdikleri popüler kültüre yönelik olarak ayrıldıkları temel noktayı “yapısalcılar” ve “kültürelciler” olarak tanımlayanlar olmuştur. Alemdar ve Erdoğan'a göre yapısalcılar popüler kültürü; deforme olmuş ve çarpıtılmış bir kültür formu olarak görmektedirler ve onların bakış açısına göre yaygın olarak beğenilen ve tüketilen ikinci sınıf bir üretim silsilesi olarak değerlendirmişlerdir (Erdoğan ve Alemdar, 1994: 103). Karşıt görüş olan daha liberal kaynaklı görüşlere sahip kültürelciler ise popüler kültür ürünlerini; yüksek kültüre mensup olmayan grupların kültürel üretim süreçleri

olarak görürler ve bu katmanların üretim kapasitelerini ortaya koyan eserler olarak değerlendirerek halka ait kültür olarak tanımlamaktadırlar ve içinde muhalif unsurlar barındırdığını savunmaktadırlar (Arslan, 2004: 47-48).

Popüler kültürü eleştirilmesi ve yargılanması gereken bir hegemonya aracı, bir ideolojik aygıt olarak gören yaklaşım ile; popüler kültürün diğer kültürlerden farkı olmayan ve insanların ürettiği bir kültürel alan olarak gören iki yaklaşımın arasındaki temel ayrım alanlarını belirleyen sorular mevcuttur. Kitle kültürü ya da popüler kültür pek çok kaynakta ele alınmıştır. Popüler kültür toplumda ne kadar önemlidir? Yalnızca, bir kulaktan girip diğer kulaktan çıkan boş zamanların keyifle geçirilmesine yönelik ticari bir yalan mı; yoksa içinde bulunduğu toplumun hem yüzeysel hem de derinde var olan arzuların, düşüncelerin açık ve gizli varsayımların ortaya çıkışı; bilinçaltının dışı vurumu mudur? Toplumların kendi kültürlerine itiraz olarak benimseyip geliştikleri bir yaşama biçimi mi, yoksa geleneksel motiflerle zenginleştirilebilen anlamlı bir 'kültürel harmoni' midir? Acaba popüler kültür; istedikleri her şeyi takipçisine satmayı düşünen, özellikle tüketim kültürünü dayatmak amacıyla eğlence tarzımızı belirleyen girişimciler tarafından güçlü ticari kazanım niyetiyle ortaya atılan bir olgu mudur? Yoksa bu girişimciler, popüler kültürün habersiz yaratıcıları ve dâhileri midir (Gans, 2005: 12).

2.1.1.1 Frankfurt Okulu ve Yapısalcılık

Yapısalcılık ve kültürelcilik ayrımında Gramsci, yukarıda değindiğimiz, politik bakış açısı ile konuya yaklaşırken bu iki akımın uçlarını birleştirmeyi denemiştir. Gramsci'ye göre yapısalcıların “deformasyon” merkezli bakış açısı ile kültürelcilerin “doğrulama” merkezli bakış açılarını popüler kültürü tanımlamada yetersiz ve eksik görmektedir. Ona göre popüler kültür; bir tarihsel dönemden diğerine içerik bakımından değişen kültürel biçimler ve pratiklerdir (Erol, 2009: 25). Bu değerlendirme popülerlerin zaman ve mekân bakımından değerlendirildiği bir bakış açısıdır. Foucault'un toplum felsefesi gibi mekân kavramına dayanan bir bakış açısıdır ve bu noktada bir benzerlik de içermektedir. Gramsci'nin popüler kültüre dair çizdiği

çerçevenin postmodernizm anlayışı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir ve bu bağlamda yüksek kültür ve popüler kültür arasındaki farkı kabul etmeyen bir anlayışı olduğu görülmektedir (Storey, 2009: 12).

Frankfurt Okulu, “Eleştirel Kuram” olarak bilinen ve Batı Marksizmi olarak şekillenen düşün ve eylem hareketinin önemli bir unsurudur. Sosyal Araştırmalar Enstitüsü ekseninde çalışmalarda bulunan kuramcılar, kuram ve praxis arasındaki ilişkiye ve Marksist kurama yeniden dinamizm kazandırmak üzere bir araya gelmişlerdir. Marksist kuram, geçmişteki yanlışları açmılayabilme konusundaki yetersizliği; Almanya'da bir grup eleştirel Marksist düşünürü, gelecek için bir hareket çizgisi belirlemek amacıyla bir araya getirmiştir (Özer ve Dağtaş, 2011: 55).

Popüler kültüre yönelik eleştirel yaklaşımın temelinde popüler kültürün medya çağıyla birlikte küresel bir etki alanına sahip olması ve kültürler arası ilişki kapsamında yerel kültürlerle negatif yönde etkiler yaptığı iddialarıdır. Bugün popüler kültür analiz ve eleştirilerinin çoğunda 1930'ların kitle kültürü eleştirileri ile 1940'ların özellikle metanın üretimi ve dolaşımı bağlamındaki Marksist popüler kültür eleştirisinin izleri şu ya da bu şekilde hala etkisini göstermektedir. Bu etki popüler kültür üzerine düşünmeyi, bu kültürün çoğunlukla da olumsuz olduğu varsayılan işlevlerinin tespitiyle sınırlar. Eleştiri böylelikle karmaşık bir üretim, dolaşım, etkileşim ve tüketim örüntüsüne dair ayrıntılı bir analize dayanmayan yargılamaya dönüşür (Mutlu, 2005: 293).

Krogh'un Frankfurt Okulunun yapısalcı yaklaşımı hakkında tespitleri önemlidir; Kültür endüstrisi analiziyle birlikte Frankfurt Okulu'nun bir çemberi tamamladığını söylemek haksızlık olmaz. Bu analizle birlikte, kültür toplumun dolayım lanma kertelerini gösteren betimleyici bir kavram olmaktan çıkıp, bizatihi bu toplumu anlatan, her şeyi kapsayıcı bir terim haline gelmiştir. Ve dolayısıyla, kültürel incelemeler bundan böyle hem değişim potansiyellerini hem de bunun önündeki engelleri saptamayı amaçlayan bir teorideki önemli bir bağlantı noktası değildir. Artık kültürel incelemeler daha ziyade topluma dönük bir suçlama haline gelmiştir.

Yukarıda betimlediğim gibi, içsel olumsuzlama yoluyla değişimin olanaksızlığını anlatan bir teori sıfatıyla kültür endüstrisi teorisi, ampirik araştırma olarak eleştirel teorinin sona erişini gösterir... Teknik gelişmeler kendi başlarına bile sosyolojik teorilerin genişletilmelerini ve yenilenmelerini gerektirmekle kalmayıp, vadelerini doldurduklarını işaretini verebilir elbet... Hatta, bir zaman teorisi olarak toplum teorisi, tekrara dayalı zaman içerisinde yaşanacak şeyleşmiş birey teorisi bile aşılmış olabilir. David Harvey'in işaret ettiği gibi, örneğin Michel Foucault'nun toplum felsefesi yalnızca zaman değil, mekana da yaslanır; Tamgörünüm (Panopticon) icadından bu yana hapisane sisteminin örneğini sunduğu gibi, bireyin toplumsal iktidar tarafından inşa edilmiş olan engeller içerisinde kapatılmasına da yaslanır. Dolayısıyla, çağdaş toplumun temel kanalı zaman olmayıp, mekân olabilir... Bana kalırsa, bugün içinde bulunduğumuz kültürel durumdan hareketle, Adorno'ya yönelik iki itirazımız olabilir. Birinci itiraz çerçevesinde birçok kimse, modern kitle demokrasisinin öncelikle pop ve rock'ta, kitlelerin temel ihtiyaçları ve duyarlılıklarına yaslanan bir kitle kültürü yaratmış olduğunu ve Frankfurt Okulu'nun kültür endüstrisi konusunda paternalist kompto teorisinin bu durumu kavrayamadığını savunmaktadır. İkinci itiraz ise, sanatın sahici öğelerinin, bilhassa eski önemsiz kanalların dönüştürülmesi yoluyla bizzat bu kitle kültürü içerisinde boy gösterebileceğini savunur. (Ayrıca, özerk sanatın gelişiminin, Adorno'nun vurguladıklarından daha başka yönelimler içerdiği de ileri sürülebilir. Bu nokta doğru olmakla birlikte, şu anki bağlamda bizi ilgilendirmiyor.) O nedenle, Adorno'ya yönelik bu genel itirazlar, bence, ikna edici olmaktan uzaktır. Ama buna rağmen, kültür endüstrisi teorisinin, bütün olarak yetersiz değilse de, en azından tek-yanlı ve başka bazı açılardan eksik olduğunun haklı olarak savunulabileceğini düşünüyorum. Adorno modern toplumu yalnızca kültür düzeyinde analiz etmiş, politik olanlar da dahil olmak üzere modern Batılı toplumun bütün bir gelişimini yabancılaşmış bilinç teorisinin ışığında değerlendirmiştir... Adorno'nun eleştirisi kültürel ehliyetsizlik üzerinde, kültürel algının bozulması üzerinde odaklaşır. Bu yaklaşım kendi içinde yeterince geçerlidir. Ama bu yaklaşımın tek-yanlılığı, politik felsefenin haklar ve ödevler gibi geleneksel alt başlıklarını neredeyse külliyyatın göz ardı edişinde ortaya çıkar (Krogh, 2005: 250-253).

Frankfurt Okulunun popüler kültüre yönelik eleştirel yaklaşımları üzerine Mutlu'nun; Popüler kültüre (eleştirel, soğuk, üstten veya benzeri) bir mesafeden bakan tavırlar arasından bir seçim yaparak eleştiriyi kolaylaştırmanın mümkün olmasına karşılık, bu kolaylığın toplumsal bedelinin de eleştirinin yargılamaya dönüşmesi (aslında dönüşme de değil, doğrudan doğruya yargılama olması) nedeniyle yüksek olacağını bir kez daha vurgulamakta yarar görüyorum. Yargılayıcılık ya da sıklıkla yeni modalara maruz kalan dilimizde yine son zamanlarda (bence kimi kaba saba politikacılarımızın kendini kendi -mutlak- “yargılarını” dayatabilmek için başkalarını eleştirmekte çok sık kullanmaları nedeniyle) moda olan bir deyişle “ahkam kesmek” ise ne kadar tarafsızlık iddiasıyla ve hatta isteğiyle temellense de sonuçta ister istemez (nesnel ve tarafsız olma iddiasıyla dışa vurulan öznel) bir iyi ya da kötü değerlendirmesini içerecektir. Bedelin yüksekliği bu tür öznel bir değerlendirmenin nesnel ve tarafsızlık iddiası ve bu iddianın kamusal olarak kabul edilen eleştirmenlik konumunun tarafsızlık ve nesnellüğünün yine kamusal olarak kabul edilmesiyle meşrulaştırılması yüzündendir (Mutlu, 2005: 299).

Frankfurt Okulunun kurucularından Adorno ve Horkheimer'in Aydınlanmanın Diyalektiği adlı ekolün temel eserlerinden biri kabul edilen yayımlarında; kitle kültürü kavramı yerine kültür endüstrisi kavramını kullanmaları, ekolün yerel kültürler ve popüler kültürler arasındaki net bir ayrım çabasının sonucudur. Yazarlara göre kitle kültürü kavramı anlamsal olarak yerel kültürlerle de işaret edebileceği için bu kavram geliştirilmiştir.

Adorno ile Horkheimer'in “kitle”ye bakışlarının şekillenmesinde, yaşadıkları ve sıkıntılarını yakından tecrübe etmek zorunda kaldıkları dönemin etkilerini göz ardı etmemek gerekiyor. Bu öyle bir dönemdir ki, İtalya, Almanya ve Sovyetler Birliği'nde totaliter rejimler ve ABD'de de tekeli piyasaya güçleri yeni kitle iletişim araçlarını her yerde manipülasyon amacıyla kullanmaktadırlar. Bu nedenle 1930'larda popüler kültürle ilgili sorular birincil önemde siyasal sorunlar haline gelmiştir (Mutlu, 2005: 307).

Frankfurt Okulunun Marksist felsefe ekseninde şekillenmiş bir zihin dünyası ve algılama çerçevesi içerisinde şekillendiği gerçeği göz ardı edildiği takdirde; eleştirel kuramın yapısal olarak varlığını iddia ettiği hegemonya düzeni tam olarak anlaşılabilir. Genel olarak Marksizm, özel olarak da Marksist medya çözümlenmeleri araştırmacılara oldukça çekici gelmektedir. Özellikle güçlü bir adalet duygusu ve daha eşitlikçi, daha insani bir dünya arzusuna sahip insanlar için... en iyi koşullarda Marksizm, insanların üretici, yararlı yaşamlara sahip olmasını olanaklı hale getirmenin yollarını arayan insancıl bir düşünce sistemidir. Ancak, Marksizm, aynı zamanda dünyadaki her şeyi (ya da hemen her şeyi), başka her şeyin sonucu olan birtakım belirtiler (axions) ya da inançlar emelinden hareketle açıklayan bir ideolojidir (Berger, 1999: 326).

Frankfurt Okulunun tüm temsilcilerinin popüler kültüre yaklaşımları, siyasal hegemonyanın kitleleri manipüle edebilmek, yönlendirmek ve yaşadıkları hayata dair insanların değişim umutlarını yok eden bir zihinsel altyapının inşası için empoze edilen sahte ve yapay bir kültür çerçevesindedir.

Hall ve Whannel, C. Wright Mills'den Q.D. Leavise'e, Ortega y Gasset'e, Orwell'e kadar kitle kültürü eleştirmenlerinin görüşlerinden hareketle derledikleri kitle kültürünün işlevlerine yönelik eleştirileri şöyle sıralamaktadırlar (1964) : Bir avuç insanın elinde toplanan iktidar, kitle kültürünün inceltilmiş manipülasyon teknikleriyle sürdürülmektedir; kitle kültürü kitlesel olarak bir formüle göre üretilen ve yaratıcılığa yer vermeyen bir süreçtir; insanlar bu kültür nedeniyle toplumun katılımcıları yerine, başkalarının ürettiklerinin edilgin tüketicileri haline gelmişlerdir; kitle kültüründe medya bize yapay bir dünya görünümünü sunar ve gerçeklik duygumuzu tanımlar, yaşantımızı basmakalıp yargılar şeklinde düzenler; kitle kültürü bizi birbirimize benzer hale getirir; kitle kültürü halk sanatını yok eder, popüler sanatın kökünü kurutur ve yüksek sanatı tehdit eder; medya kitle kültüründe gereksinimlerimizi ve arzularımızı tatmin etmektense sömürür; kitle kültürü vasatlığı överek sıradanlığı yüceltir; kitle kültürünün tanımlayıcı bir unsuru da kişilik kültürüdür ve kitle kamusal toplulukları yerinden ettikçe, hakiki bireyin yerini de kişilik kültürü (yani insanın ne olduğunun, ne yapmış olduğunun değil, imajının, görünen yüzünün vurgulanması) alır;

kitle kültürü ürünleri insanların gerçeklikten kaçmalarına imkan verir (Mutlu, 2005: 308-309).

Aslında popüler kültür ve medya konusundaki çözümlenmeleriyle bilinen günümüz Marksist bilim adamı kuşağının en dikkate değer niteliklerinden birisi eski Frankfurt Okulunun -Marksist popüler kültür çözümlenmelerinin ev bark sahibi ailesi- daha mekanik mutlakçılığını aşip daha karmaşık, ince ve olgun bir dizi Marksist çözümlenme türlerine ulaşma dereceleridir (Real, 1999: 327).

Popüler kültür, kitle kültür ve kültür endüstrisi kavramlarının; kültür kavramına ekollerin bakış açısı kapsamında farklı anlamsal yüklerle donatıldığı görülmektedir.

Popüler kültürün gerçekliğin çarpıtılmış bir kopyasından başka bir şey olmadığını belirtenler, popüler kültür ile sanat arasındaki ayrımın, yapay ya da sanal tatmin ile gerçek yaşam arasındaki fark gibi olduğunu ifade etmişlerdir. Sanattan popüler olanın alanına geçmek, 'güzel'e ait olan'dan salt eğlence alanına geçmektir (Geçer, 2005: 37).

Popüler olanın hegemonya eliyle popüler hale getirildiğini savunan eleştirel yaklaşımlara göre -kendi bakış açılarına göre son derece tutarlı olarak- küresel medya ve onun lokal uzantılarının kitleleri manipüle etme sürecinde önemli birer araç olduğu gerçeğinden yola çıkarak; medyadaki eşik bekçilerinin kitlesel iletişim açısından hangi içeriğin yayınlanacağına karar verir kapsamdaki güçleri; hegemonya ve popüler kültür arasındaki ilişkiye dair önemli bir delil olarak eleştirel kuram kapsamında kabul edilebilir. Medyanın insan hayatındaki önemli rolü birçok araştırmaya konu olmuş ve ortak fikir olarak 'bireysel ve toplumsal etkisi en çok olan alanlardan biri' olarak nitelendirilmiştir. Bir ülkede kitle iletişim araçlarına ilginin artması para, okuryazarlık ve dürtü olmak üzere üç nedene bağlanmıştır. İnsanların ilgileri çoğalmış, ekonomik seviyeleri yükselmiş dolayısıyla medyayla olan yakınlık dereceleri artmıştır.

Yaşadığımız çağın “iletişim çağı” olarak isimlendirilmesi de belki de bundandır (Geçer, 2005: 51).

Hall ve Whannel, kitle kültürünün bütün bu özelliklerinin, İkidar Seçkinleri çalışmasında C. Wright Mills'in şu tespitleriyle genel olarak özetlendiğini belirtmektedir; medya, kitle insanına kim olduğunu anlatır -ona kimlik kazandırır. Medya, kitle insanına ne olmak istediğini anlatır -ona hırs, beklenti ve tutkular kazandırır. Medya, kitle insanına buna nasıl ulaşacağını anlatır -ona tekniği kazandırır. Medya, kitle insanına öyle olmadığı halde öyle olduğunu nasıl düşüneceğini anlatır -ona kaçış imkanı verir... Kitle kültürüne yönelik çeşitli eleştirilerin yer aldığı The Mass Culture : The Popular Arts in America (1957) adlı derlemede; kitle kültürünün modern toplumların üzerine daha da aman vermez ve merhamet nedir bilmez bir hayalet gibi çöktüğünü iddia ederek bu terimin, daha sonraki popüler kültür analizlerinin üzerine de ideolojik bir gölge gibi düşmesine katkıda bulunmuştur. Gunther Anders'den Adorno'ya kadar pek çok düşünürün eleştiri yazılarını toplayan bu çalışmanın derleyicisi Rosenberg ve White giriş yazılarında kitle kültürünün korkunçluğunu gerçekten dehşet verici bir dille özetlemektedirler. Bunlara (ve derlemede yer alan diğer yazarlara) göre, kitle kültürü insanları insanlıktan uzaklaştırır, onların üzerine ölü toprağı serper. İnsanlar bu kültür nedeniyle sürekli endişe içinde yaşarlar, sömürülürler, tuzağa düşürülmüşlerdir, yalnızdırlar, beğenileri pes-payeleşmiştir; yaşamları maniple edilir, kabalaştırılır, standartlaştırılır. Üstelik bu geri çevrilme olanağı bulunmayan bir süreçtir, çünkü bu sürecin kaynağında durdurulamaz olan teknolojik gelişmeler yatmaktadır. Bu iddialara ilave olarak be de, bu ve benzeri iddiaların, değerlendirmelerin kaynağında bir 'Frankenstein (canavarı) Sendromu'nun yattığını söyleyebilirim... kitle kültürüne yönelik bu olumsuz eleştirilerin kaynağında kitle iletişim araçlarının modernitenin geleneksel bağları çözmesi sonucu yalıtılmış ve zihnen her türlü tehlikeye açık hale gelmiş olan modern 'insan' üzerindeki devasa etkisine tepkilerle birlikte 'kitle' teriminin çağrıştırdığı her türden olumsuzluklara yönelik 'muhafazakar' bir siyasal tavır yatmaktadır. Üstelik bu muhafazakarlığın kapsamında kapitalizmle birlikte sanat üretiminin örgütlenmesinde, sanatçının kimliğinin tanımında ve sanat tüketicilerinin beğenisindeki değişmelere yönelik hoşnutsuzluktan temellenen tepkiler de girmektedir (Mutlu, 2005: 309-310).

Frankfurt Okulunun kültürel endüstrisiyle ilgili açıklamaları ve Wright Mills ile Paul Baran'ın kitle toplumunun manipülasyonu üzerinde duran çalışmasının etkisi altında iletişim alanındaki iktidar, bir grup uzman tarafından yönetilen, burjuva değer ve görüşlerini diğer sınıflara empoze edebilen tekeli bir sistem olarak tanımlanmıştı. Bu sistemin etkisi yalnızca kitle iletişim araçları yoluyla egemen mesajların yayılmasında değil, aynı zamanda izleyicilerin bilincinin manipülasyonunda da etkisini gösterir. Siyasal ve toplumsal tarih ise medyanın bu baskın gücü görüşünün bir yanığı olduğunda ısrar eder. Örneğin, politika ve iletişim alanında on sekiz yıl süren yasaklara karşın 1973'te Peronizmin seçim zaferi ve kitlesel medyayı kontrol eden ekonomik ve askeri güçlerin çöküşü verilmektedir. Bu, yalnızca bireysel algılamaları dışarıda bırakılacak olursa medyadan sunulan mesajları, grupların algılama sürecinde, öncelikle grup liderlerinin onayından geçmesi durumunda anlaşılabilir. Bireyin ve ait olduğu grubun deneyimi, medyanın olası etkisinden daha fazla karar verici bir durumdadır (Canclini, 1999: 138-139).

Frankfurt Okulunun popüler kültüre ve hatta daha da ötesinde tüm kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal olgulara yaklaşımında yapısalcı yaklaşımı öne çıkarmaktadır. Yapısalcılık farklı, ama birbiriyle ilişkili iki form içinde varlık kazanır. Bunlardan birincisine göre o, bir çözümleme biçimi olarak ortaya çıktığında belki de haklı olarak dilbilim ve antropolojiden yakınlık görür. Bunun yanında yapısalcılık, Marksizm ve varoluşçuluk gibi bir 'izm' olarak da ortaya çıkar. Bunlardan ikincisinde, yani 'izm' olarak yapısalcı yaklaşım kapsamında gerçekleştirilen araştırmalarda, nesnelerin yapısını irdeleme eğiliminden çok onlara felsefi bir düşünüş biçimiyle yaklaşma tavrının ağır bastığı gözlenir. Böylece örneğin, nesnelerin gerçekliğine ilişkin sorular ve onların yapısal anlamdaki çözümlerinin ideolojik motivasyonları, okuma sorunlar ve benzeri sorgulamalar 'izm' tartışmaları içerisinde yoğunluk kazanır. Önceki ise bu tür düşünceleri kuramsaldan çok ampirik geleneğe doğru motive etme eğilimi göstermektedir. Yaklaşık kırk ya da elli yıldır vurgudaki bu farklılık bu yöndeki çabaların da aynı şekilde farklı düzlemlerde sürmesinde etkili olmuştur (Ress, 1999: 347).

Kitle kavramının bir araya gelmiş ve kişisel kimliklerinin farkında olamayan insan yığını olarak tanımlanabileceği eleştirel okulun, bireyselleşememiş ve ancak kitle içerisinde kendisine bir varoluşsal anlam kazanabilen insanlara yönelik olarak kullandığı “kitle insanı” tanımından yola çıkıldığı takdirde; Frankfurt Okulunun oluştuğu zaman ve mekân şartlarından bağımsız olarak doğru bir tehlikeye işaret ettiği görülmektedir. Bireyin eğitimi noktasına kadar dayandırılabilir olan bu yaklaşım, çalışmanın konusu dışında kalmakla birlikte; Frankfurt Okulunun önemli düşünürlerinden Althusser'e göre, eğitim kurumları ve okulların tümü de devletlerin ideolojik aygıtları kapsamındadır ve en önemli olan aygıtlardan biri olarak görülmektedir. Bu genel çerçeve kapsamında, kültür endüstrisinin ve kitle kültürünün yol açtığı ve bu ekol tarafından olumsuz olarak adlandırılan değişim ve dönüşümlerin geri çevrilmesi; kendi kurguladıkları teori kapsamında namümkündür.

2.1.1.2 Birmingham Okulu ve Kültürelcilik

Birmingham Okuluna göre kitle iletişim araçları eliyle kitleye sunulan popüler kültür ürünleri; kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde yaşayan kitlelerin direniş alanlarından birisidir. Bu ekol nezdinde popüler kültür ürünleri toplumsal eşitsizlikler ve hegemonya ile olan ilişkileri yeniden üreten, dekonstrüktif yapısının yanı sıra ortaya kendi bakış açısı ile konstrüktif bir süreç koyabilen yeniden inşa ürünleri olarak değerlendirilmeli ve sadece mevcut düzenin birer yansıtıcısı ya da taşıyıcısı değildirler. (Korkmaz, 2008: 171-185) Bu görüşü destekler iddiaların temelinde; popüler kültür ürünlerini tüketen kitlelerin salt edilgen bir pozisyonları olmadığı, her bir bireyin tükettiği popüler kültür ürününden farklı bir mesaj çıkardığı ve medya içeriklerinin standardize bir kitle meydana getiremediği iddiası önemli temellerden birisidir (Korkmaz, 2008: 136).

Kültürel çalışmaların kökeni İngiltere'dir. İsmi, 1964 yılında kurulan Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nden almaktadır.

Kültürel çalışmalar, kültürün halkın önceliklerini ve halkın kendisini yansıttığını kabul etmektedir. Kültürel çalışmaların kurucu isimleri Richard Hoggart, Raymond Williams ve Edward Palmer Thompson'dır. Kültürel çalışmalar, 1950'lerin sonları ve 1960'ların başlarında onların çalışmaları ile başlamıştır (Özer ve Dağtaş, 2011: 113-114).

Birmingham Okulu ile eleştirel kuramların ayrıldığı temel noktalardan birisi de Williams'ın *Culture and Society* adlı eserinde “kitle” kavramı üzerine inşa ettiği yeni görüşlerdir. Williams kitle kavramını birey odaklı olarak değerlendirmeye almış ve kültürel araştırmalar literatüründe ciddi bir devrim ortaya koymuştur. Popüler kültürün kitle iletişim araçları eliyle yayılımından kaynaklı olarak; kitle kültürü ve popüler kültür tanımlarının birbirine girmiş tanımlarını separe etme bakımından önemli tespitleri barındıran bakış açısının bir diğer önemli noktası da yaşadığımız dönemin ruhuna yönelik olarak en nitelikli popüler kültür çözümlerini yapabilme yolunda bir kapı aralamasıdır. Williams'ın görüşlerine göre başka insanlar için biz de kitleyiz. Kitleler diğer insanlardır. Aslında kitleler yoktur, sadece insanları kitleler olarak görmenin yolları vardır (Featherstone, 1996: 220) diyerek önemli bir tespitte bulunmuştur. Öte yandan Williams bu çalışmasında popüler kültür ve kitle kültürü arasında bir ayırım yaparak; popüler kültürü halk tarafından yaratılan kültür, kitle kültürünü ise belli toplumsal grup tarafından halk için geliştirilen bir kültür olarak tanımlamaktadır (Mutlu, 2005: 43).

Fiske'nin bakış açısına göre ise popüler kültür dayatılan bir kültür değil, aksine halkın içinden doğan bir kültürdür. Fiske, popüler kültür ve kitlelerin günlük yaşamları arasındaki ilişkiyi; sistemin sağladıklarıyla idare etme sanatı (DeCerteau, 1984: 474-485) olarak gören deCerteau'yu takip etmektedir. Bu bakış açısının popüler kültüre yüklediği anlam temelde; bu kültür ürünlerinin hegemonların elinde bir endüstri tarafından üretildiği değil; bizatihi halkın kendi ürünlerini yaratma sürecidir. Fakat bu görüşün bir diğer aşamasında da; kültür endüstrilerinin çeşitli halk oluşumlarının kendi popüler kültür ürünlerini yaratma sürecinde kullanabilecekleri ya da

reddedebilecekleri bir metinler ya da kültürler kaynakları dağarcığı ürettikleridir (Fiske, 2012: 36)

Fiske'nin perspektifine göre popüler kültür; halk kültürü de kitle kültürü de değildir. Ona göre halk adı verilen sabit bir kitle yoktur ve bu sebeple örneklem alanı belirlenerek bir araştırmaya tabi tutulamayacağını savunmaktadır (Fiske, 2012: 36). Bu noktadan yola çıkan Fiske, sanayi toplumlarından yaşayanların “halk” olmadığını savunmakta ve endüstri toplumunun yapısı gereğince ortaya çıkan sosyolojik katmanların içerisinde halk kültürü üretimi yapabilecek bir kitlenin olmadığını düşünmektedir. Kapitalist üretim ilişkileri ile birlikte, geleneksel halk kavramı artık kentlerde yaşayan ve modern kapitalist dönemin üretim ve tüketim ilişkileri içerisinde yaşayarak; hegemonların şekillendirdiği dünyada geçerliliğini yitirmiştir. Bu düzenin şartlarını belirleyen halk değil, üretim ve kitle iletişim araçlarını elinde bulunduran Sanayi Devrimi sonrası toplumsal güçlerini kazanan hegemonlardır ve halk kültürel bir belirleyici olarak denklemin dışında yer almaktadır. Fiske, bu bağlamda popüler kültürü ele alırken; kültürel süreçlerin inşasında dışarıda kalan kitlelerin ortaya koyduğu ürünler olarak popüler kültürü görmektedir. Bu ürünlerin çatışmacı unsurlarını göz ardı etmemek için halk kültürü ile ayrılması gerektiğini savunmaktadır (Fiske, 2012: 207).

Popüler kültür, egemen kültürün bir yansıması değildir ya da bağımlı sınıfların egemen kültürden bağımsız bir yaratıcısı anlamına gelmez. Araştırma kendi kendisini oluşturan şu üç süreci kapsamalı: a) ekonomik ve kültürel ürünlerin üretim ve tüketim sürecinde yer alan farklı sınıf, etnik ve sosyal gruba göre eşitsiz dağılım, b) yine bu katmanların gereksinimlerinin kendine özgü tatmini ve yaşam koşullarının karakteristik ayrıntılandırması, c) çelişkileri dengelemek etkileşimi yenilemek için yapılan değiş tokuş ürünlerin dağılımı için popüler ve egemen sınıfların karşı karşıya gelip çatışması (Canclini, 1999: 151-152).

Hall'ın kültürel çalışmalar ile ilgili olarak çizdiği çerçeve, Birmingham Okulunun kültür meselesini ele alış biçimini özetlemektedir; Kültürel çalışmalar

üzerine çok sayıda tez ve birbirinden farklı tarihçeler ortaya atılmaktadır. O, aslında tüm bunları kapsayan bir oluşumlar bütünüdür. Geçmişte de farklı konjonktürlere ve çekim alanlarına sahip olmuştur. Bununla birlikte farklı çalışma türlerini içerir... O, aynı zamanda, geçmişte istikrarsız bir oluşumlar bütünüydü... Birbirinden farklı birçok yönelim vardı ve birçok insan, birbiriyle çatışmakta olan farklı kuramsal tavırlar sergilemekteydi ve sergilemekte (Storey, 2000: 8-9).

Kültür araştırmaları konusunda Marksist yaklaşımlardan etkilenen ve anlamsal tarif çerçevesini sınıf tabanlı bir eksene oturtan Birmingham Okulu kurucularından Thompson'a göre kültür bireyin tüm yaşam pratiklerini ve düşüncelerini kapsamakla kalmaz, aynı zamanda bireyin mücadele tarzını bir bütün olarak da ihtiva etmektedir. Sınıf temelli tanımı ile Thompson, kapitalist dönemin pratikleri çerçevesinde kültür tanımına yaklaşmakta ve sınıflar arası eşitsizlikler bağlamında konuya yaklaşarak literatüre katkıda bulunmaktadır (Yaylagül ve Korkmaz, 2008: 174-176).

Post-Marksist bir ekol olarak tanımlayabileceğimiz Birmingham Okulunun, popüler kültüre yaklaşım konusunda Frankfurt Okulundan ayrıldığı nokta; popüler kültür kavramına yüklenen anlamın olumlu ya da olumsuz olması gibi basit bir temel ayrıma indirgenebilir. Frankfurt Okulu yaklaşımlarına göre popüler kültür bir ideolojik aygıt olarak egemen olanların üretim ve tüketim ilişkilerini yönlendirip bireyleri ve kitleleri manipüle etmekte kullandıkları bir araçken (Krogh, 2005: 251); Birmingham Okuluna göre ise bireylerin ve onların bir araya gelip oluşturdukları kitlelerin tercihlerine dayanan bir kültürdür ve bu ekol temsilcileri tarafından “iyimser” bir perspektifle ele alınmaktadır (Krogh, 2005: 251).

Liberal yaklaşım bağlamında, kitle kültürü/popüler kültürün toplum üzerindeki etkilerini irdelenen düşünürlerin yaklaşımları farklılıklar göstermiştir. Kimi düşünürler olumsuz bir tavır takınırken; kimi düşünürler de popüler kültür olgusuna olumluluk atfetmiştir. Siyasal olarak sağ kanatta yer alan liberal düşünürler, kitle kültürüne/popüler kültüre ahlaki açıdan yaklaşmışlar ve bu kültürü sıradan ve bayağı bir kültür olarak tanımlayarak yüksek kültür için bir tehlike olarak görmüşlerdir.

Liberal yaklaşım çerçevesinde popüler kültüre olumlu anlamlar yükleyen düşünürler ise, demokratik kitle toplumu, demokratik/kültürel çoğulculuk, kültürel beğeni, teknolojik iyimserlik vb. kavramları öne çıkarmışlardır (Özer ve Dağtaş, 2011: 53).

Smith'in kültür araştırmaları ile ilgili olarak popüler kültürü konumlandığı yer, diğer kültür yapılanmalarından ayrık ve farklı konumda değil, bilakis tüm kültür türleri ile eşdeğer bir noktadadır. İngiliz kültürel çalışmalar geleneğinin kimi temel yönelimlerini somut olarak şu şekilde sıralamak mümkündür: “Araştırma ilgileri ve kuramsal etkileri” bakımından belirgin bir biçimde disiplinler arasıdır. Temel ilgi, kültürün iktidar ve direnişin işlediği bir alan olarak araştırılmasına yöneliktir. “Üst kültür” kadar popüler kültür incelemesini de onaylar. Solun meselelerine yönelik siyasal kararlar, araştırma başlıklarını çoğunlukla etkiler (Özer ve Dağtaş, 2011: 117).

Birmingham Okulunun kendine özgü akademik tutumları ve görüşleri vardır ve bu görüşler kültür araştırmaları başta olmak üzere sosyal bilimler alanında önemli kilometre taşları konumundadır. Disiplinler arası bir yaklaşımı benimseyen ekolün bu bakış açısı, kültür gibi bireyin ve toplumun hayatının her alanındaki eylem, düşünce ve tutumlarından beslenerek şekillenen ve aynı zamanda yapısal olarak ortaya çıktıktan sonra yine kendi kökleri olan bireyin ve toplumun hayatının her alanındaki eylem, düşünce ve tutumları yeniden yapılandırmaya sokabilen dinamik yapısına en uygun yaklaşım olarak görülebilir. Geleneksel akademik disiplinlerden farklı olarak, kültürel çalışmaların entelektüel ya da disiplinler bir alanı bulunmamaktadır. Bu yönde bir arayış içinde de değildir. Araştırma ilgileri ve kuramsal etkileri bakımından disiplinler arasıdır. Bu nedenle, kültürel çalışmalar farklı disiplinlerden araştırmacılar kapsamına alabilmiş ve farklı disiplinlerden araştırmacıların ilgi duymasıyla farklı kavram ve oluşumların birikim yeri olmuştur. Bu kavram ve oluşumların; kurumsal, ideolojik, söylemsel ve kültürel açıdan toplumsal iktidarın işlenmesini irdelemede kullanıldığı ya da bu yönde yapılan irdelemelerin sonucunda ortaya çıktığı önerilebilir (Özer ve Dağtaş, 2011: 116).

İnterdisipliner yapısı ve kültür öğelerinin bireyin dünyasına yönelik etkilerini inceleme alanı olarak belirlemesi sebebiyle Birmingham Okulu ve kültür araştırmaları zaman içerisinde çok çeşitli alanlara ve farklı bağlamlara yayılmış bir konuma gelmiştir. Bu ekolün önemli isimlerinden olan Hall'ın 1990'ların başında belirttiği görüşleri, zaman içerisinde bu ekolün kendi akademik kabullerini oluşturduğunu iddia etmektedir; Kùltürel alışmalar çoklu söylemlere sahiptir; bir dizi farklı tarihi vardır. Formasyonların bir bütünüdür. Geçmişte, kendine özgü farklı konjonktürleri ve uğrakları vardır. Birçok farklı türdeki çalışmayı içermektedir. Bu konuda ısrar etmek isterim! Kùltürel alışmalar her zaman istikrarsız bir formasyonlar dizisi olmuştur. Sadece tırnak işaretleri arasında 'merkezlendirilmiştir', ki bu, bir ara tanımlamak istediğim özel bir yöntemdir. Birçok farklı yörüngesi olmuştur. Pek çok kişi onda farklı yörüngeler bulmuştur ve bulmaya devam etmektedir; hepsi birbiriyle mücadele içinde olan bir dizi farklı metodoloji ve teorik pozisyon tarafından inşa edilmiştir (Özer ve Dağtaş, 2011: 120).

2.1.2 Popùler Kùltürün Diğer Kùltür Formlarıyla İlişkisi

Popùler kùltür, ortaya çıktığı ve kuramsal çerçevede incelenmeyi başladığı dönemlerden bu yana; diğer kùltür formlarıyla arasındaki ilişki üzerinden oldukça sık bir şekilde değerlendirmeye alınmış, eleştirilmiş ya da yüceltilmiştir. Popùler kùltürün kitlelerin asgari tüketim alışkanlıklarına hitap eden yapısı gereğince hemen her kùltür grubuna mensup insanlar tarafından ortak reflekslerle tüketiliyor olması sebebiyle konu üzerindeki çalışmaların yoğunluğu bu noktanın önemine işaret etmektedir.

Popùler kùltürün halk kùltürleri, yüksek kùltür, yerel kùltürler ve melez kùltürlerle olan iletişimi, yaşadığı ve yaşattığı karşılıklı etkileşimler sonucu ortaya çıkmış olan melez kùltürlerle tekrardan bir iletişim ve etkileşim sürecine giriyor olması sebebiyle, dönüşen ve dönüştüren yapısı bağlamında incelenmesi önemli bir başlık olarak gr÷lmektedir. Tüketim alışkanlıklarıyla i içe olan doğası sebebiyle tek bir popùler kùltür formundan bahsetmenin mümkün olmadığını önceki bölümlerde eleşirel ve kùltürel kuramlar çerçevesinde birçok akademisyenin perspektifinden

aktardığımız görüşler ile de görebiliyoruz. Bu bağlamda, popüler kültürün sürekli değişen ve dönüştüren doğasının; popüler kültüre göre daha durağan ve değişime karşı kapalı refleksleri olan tüm kültür formları ile yaşadığı etkileşimler oldukça önemli bir çalışma alanıdır.

Gans'a göre ise popüler kültür ve yüksek kültür arasındaki karşıtlık doğru bir diyalektik değildir. Popüler kültürün yüksek kültür karşısındaki konumlanmasını açıklarken Gans; Ben ikisinin de kültür olduğuna inanıyorum; onun için çözümlememde ikisine de aynı kavramsal donanımla yaklaşıyorum. Donanımın kendisi sosyolojik olmakla birlikte iki değer yargısına dayanıyor: 1 – Popüler kültürün pek çok insanın estetik ve diğer arzularını yansıttığı ve ifade ettiği (böylece onun bir ticari musibet değil kültür olduğu); 2 – Bütün insanların, yüksek ya da popüler, istedikleri kültürü seçmeye hakkı olduğu. Eklenmesi gereken bir nokta da bütün kültürlerin siyasal, toplumsal ya da estetik değerler barındırdığıdır (Gans, 2005: 21).

Popüler kültürün yüksek kültürle arasındaki ilişkiye yönelik olarak Ritzer'in tanımı daha yakın tarihli olması sebebiyle günümüz gerçeklerine yönelik dikkat çekici yeni tanımlar ve konumlandırmalar barındırmaktadır. Ona göre yüksek kültür ve sanat ile popüler kültürün konumlandırılmaları yapılırken karşıtlık unsurunun kullanılması artık mümkün değildir. Ona göre bu ayrım ortadan kalkmıştır; Genellikle yüksek kültürle bağlantılandığımız ortamların- müzeler, okullar, üniversiteler, konser salonları- tüketim katedrallerinin tuzaklarını gitgide daha çok benimser olduklarına çeşitli biçimlerde değinmişim. Müzelerde yüksek teknolojik interaktif sergiler vardır, alışveriş merkezleri bulunur ve geleneksel alışveriş merkezlerinde dükkanlar açılmıştır; üniversitelerde konulu yurtlar, öğrenci birliklerinde restoran alanları bulunur ve siber alışveriş merkezlerinde ayırt edilmesi olanaksız sanal üniversitelerde sanal dersler bulunur (Ritzer, 2000: 232).

Ritzer'e paralel olarak Featherstone da popüler kültürün yüksek kültürün karşısında ve daha aşağıda konumlandırılmasına itiraz etmektedir ve bunu yaşanan teknolojik devrimler neticesinde insanoğlunun ulaştığı iletişim kapasitesine

dayandırmaktadır. “Pazarlama, reklam, halkla ilişkiler, radyo ve televizyon yapımcıları, sunucular magazin muhabirleri, moda yazarları ve yardım uzmanları (sosyal yardım uzmanları, evlilik danışmanları vb)” tarafından yüksek kültür ile popüler kültürün arasındaki ayrımın kalkmasından doğan boşluk doldurulur ve bunlara yeni kültür araçları adını vermektedir. Featherson'a göre bu yeni kültür araçlarının temel motivasyonu her konu hakkında bilgi sahibi olmayı benimsemiş ve toplumsal rol olarak kabul etmiş bir “yeni entelektüel” sınıfa mensup olmalarıdır (Featherson, 1996: 85).

Yüksek kültüre yönelik Frith'in tespitleri, popüler kültür ile yüksek kültür arasındaki ilişki ve çatışmanın temellerine yönelik önemlidir. Yüksek kültürün aşkın bir kültürel deneyim idealiyle karakterize olduğunu; bu ideal çerçevesinde, yüksek kültür ürünlerinin gündelik olanın üstüne çıkma, bedeni terk etme, tarihsel zaman ve coğrafi mekânın önemini yadsıma imkânı sağladığının düşünüldüğünü belirtir. Halk kültürünü karakterize eden kültürel deneyim ideali ise bütünleşmedir; halk sanatı biçimleri bir uzamda, bir mevsimde, bir cemaatte konumlanma imkânı sağlar. Buna karşılık popüler kültürün kültürel deneyim ideali eğlenme, oyalanmadır. Popüler kültür gündelik olandan daha yeğın olan ama onun ritmiyle iç içe geçen rutinleşmiş hazlar sağlar ve coşkusal doyumu, arzu ile disiplin oyununu meşrulaştırır. Frith, bu söylemler arasındaki keskin ayrılığın geçerli olmadığını, bunların aslında ayrı kültür dünyalarını veya farklı sınıf tutumlarını tanımladığını, tersine bunların tümünün de bütün kültürel pratikleri kesecek şekilde işbaşında olduğunu ve gerçekte birbirlerini ürettiklerini belirtir. Frith'in bu tespiti Mukerji ve Schudson tarafından da desteklenmektedir (1991). Mevcut deliller “otantik” halk geleneklerinin çoğunlukla metropolitan veya seçkin kökleri olduğunu, popüler kültürün ise sıklıkla sıradan insanların gündelik yaşamlarına “otanti” şekilde dahil olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda 'popüler kültür ile yüksek kültür arasında bir ayrım yapmak veya otantik, halkın ürettiği 'halk' kültürünü otantik olmayan, düzeysiz, ticari temelli' bir yaygın popüler kültürden ayırmak ancak toplumsal eşitsizlikleri ve hiyerarşileri sürekli olarak yeniden-üreten ideolojik eğilimlerle meşru görülebilir... Richard Keller Simon yüksek kültür ve sanat ile popüler kültür ve sanat ürünleri arasındaki devamlılıkları ortaya koyduğu çalışmasında (1999) Frith'in iddiasını destekleyici tespitler sunarken,

eğlenceyle tanımlanan popüler kültürü kaçışçı bir oyalanma, buna karşılık yüksek kültür ürünlerini düşünce ve özenli inceleme için talepkar ve yutulması zor bir yiyecek olarak düşünmek yerine, popüler kültüre de aynı özen ve dikkat gösterilebilirse, bu kültür ürünlerinin de neredeyse yüksek kültürün klasiklerinden farklı olmadığı görülebileceğini öne sürmektedir. Simon'a göre popüler kültürü tecrübe eden bir bireyle yüksek kültürü tecrübe eden bir bireyin tecrübeleri birbirinden farklı değildir (Mutlu, 2005: 314-315).

Popüler kültür ve yüksek kültür arasındaki ayrımlar ve farklar, tüketicilerinin sosyoekonomik sınıflarından bağımsız olarak, popüler olanı algılama biçimleri ve aynı zamanda kültür kavramına yaklaşımları çerçevesinde şekillenmektedir. Sanat ve estetik kavramlarından bağımsız bir şekilde yüksek kültür ve popüler kültür arasındaki çatışma alanı ya da ayırım noktaları net bir şekilde çizilemez.

Popüler Kültür: (1) Biçim olarak orta karmaşıklıktadır, (2) Parayla elde edilebilir, oldukça ucuzdur, (3) Telif, patent ya da sahiplik yoluyla tüketime açıktır, (4) Bilinen bir kaynağı ya da yaratıcısı vardır, (5) Standartlaştırılmış, yeniden biçimlendirilmiş ya da çoklaştırılmış olarak gösterime sunulur, (6) Kültürel değerleri ve gelenekleri, yeni formüller biçiminde yansıtır, (7) Üreten ile tüketen arasında toplumsal statü farkı vardır, (8) Üreticileri ve sunucuları profesyoneldir, (9) Ürün tüketiciye dönüktür.

Yüksek Kültür: (1) Karmaşık bir biçimi ve beğenilmesinin estetik ölçütleri vardır, (2) Tüketicileri yüksek eğitilmiş kişilerdir, bu yüzden iletme araçları, yapının kendisidir, (3) Ürün/yapıt çok pahalı ve değerlidir, (4) Mülkiyeti sahipten sahibe geçebilir, (5) Bilinen ve ünlü bir yaratıcısı vardır, (6) Yaratıcı yetenekli ve beceriklidir. Özgün olarak yaratır, (7) İlk değerlendirilmesi, yine yüksek beğeni sahibi arkadaş grupları ya da eleştirmenler topluluğunca yapılır. Bu kültürde, ekoller ve küçük sanat toplulukları bu yüzden oluşur, (8) Ürün/yapıt bir düşünceyi vurgular. Kültürel ve geleneksel ön yargılardan bağımsız olup, yenilikçidir, (9) Yaratıcıları profesyoneldir ve çoğu, sanatlarıyla geçinen sanatçılardır, (10) Ürün/yapıt, yaratıcının yaratım

süreciyle oluşturduğu bir düşünsel çaba ve yaratıcılıkla ortaya çıkmıştır ve ancak, bu tür bir çabayı gösterenlere dönüktür. Daha sonra ürün/yapıt, sanat piyasası aracılığıyla 'yüksek' ve 'zengin' tüketiciye dönük olmaya başlayacaktır (Batmaz, 2006: 97-99).

Yüksek kültüre ve bu kültürün ürünlerine yönelik olarak yapılan tespitler çerçevesinde; bir zümreye ait olan bu kültürün esasen doğası sebebiyle toplumun bir zümresine ait olmak durumunda tabiatı gereğince kaldığı ileri sürülebilir. Yüksek kültüre mensup bireylerin, kendi kültür ürünlerini toplumun diğer katmanları ile paylaşmamalarının entelektüel bir bencillik ya da sınıfsal bir kast yapısının zihinsel ve eylemsel bir uzantısı olarak görmek yerine; bu kültür ürünlerinin doğaları gereğince kitleselleşme ve toplumun her kesimine ve her coğrafyasına yayılabilme kapasitesinin sınırlı olduğu göz ardı edilmemelidir. Öncelikle “yüksek kültür”ün herkes tarafından benimsenmesini, özümsemesini engelleyen; yüksek kültür kriterlerinin toplumun en uzak noktalarına kadar sızmasını önleyen bazı doğal sınırlılıklar vardır. Bu sınırlılıklar, toplumsal yaşamın diğer alanlarında (bilimde, siyasette, iktisatta) ortaya çıkan farklılaşmalar, dalgalanmalar ve engellemelerle birleşerek; kültürün, yüksek ve incelmış kültür düzeyi, orta kültür düzeyi ve kaba kültür düzeyi olarak katmanlaşmasına yol açmıştır (Özer ve Dağtaş, 2011: 47).

Popüler kültürün yüksek kültürle olan ilişkisi ve karşılıklı etkileşim sürecini birçok farklı noktadan ele alan görüşlerin ortak noktalarından biri; popüler kültürün kentlilik kavramı ile birlikte doğduğudur. Her ne kadar modern kent toplumları öncesine kadar bazı araştırmacıların tarihsel köklerini geçmişe götürdüğü tezler olsa da, tüm bu görüşleri ortaya atan akademisyenlerin ortak görüşü; çağdaş anlamda kentlilik kavramı öncesindeki popüler kültür olarak niteledikleri kültürel işaretlerin günümüz popüler kültür kavramını tam olarak karşılamadığı ve öncü bir takım kültürel öğeler olarak nitelendirilmesidir.

Sanayi toplumuna geçiş ile birlikte bireylerin ve toplumun hemen her eylem, söylem, tutum ve değerleri bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Sınıf kavramından, mülkiyet kavramına kadar, kapital odaklı ticari hayatın şekillenmesinden, ulus

kavramının yeniden tanımlanmasına kadar açılan geniş bir yelpazede yaşanan köklü değişimler neticesinde yaşanan büyük dönüşümün ortaya koyduğu yeni düzlemde popüler kültür önemli bir yer tutmaktadır.

Rowe'a göre ise popüler kültür tanımına kent kavramı odaklı yaklaşılmalı ve kapitalist üretim ilişkileri içerisinde bireyin konumu ve otoritenin egemenlik alanı arasında popülerin konumunu tartışılmalıdır. Kentli nüfusun disipliner haz rejimleri ile düzen ve hiyerarşi içerisinde tutulduğunu savunan Rowe; popüler kültürün boş zamanlarda keyfi olarak tüketilen ürünler olarak konumlanmasına karşın, popüler kültürün eleştirel ve direniş eğilimli perspektiflerine de dikkat çekmektedir. Rowe için popüler kavramı karmaşık ve çok boyutlu ele alınması gereken bir kavramdır. Otoritenin alanı ile otorite tarafından yönetilen bireylerin kişisel alanlarının kesişim kümesinde yer alan popüler kültür; Rowe'a göre son aşamada halka aittir (Rowe, 1996: 20-22) Alemdar ve Erdoğan'ın kültürün tanımını yaparken belirttikleri; örgütlü üretim tarzı içinde oluşturulan güç ilişkileri ve eşitsizlikler o örgütlü yaşamın ifade biçimleridir ve bu ifade biçimleri kültür olarak ortaya çıkar (Erdoğan ve Alemdar, 1994: 18) iddiaları da, güç ilişkileri ve bu güç ilişkilerinden doğan eşitsizliklerin kültürü besleyen alanlar olduğunu belirtmekte ve Rowe'un otorite dışı kalan alanı kültürel üretimin halka ait kısmı olarak belirten tanımına paralellik göstermektedir.

Popüler kültüre kent odağıyla yaklaşan Traube'ye göre de popüler kültürün kitle ile bağlantısı; çeşitli endüstrilerin hazırladığı tüketim odaklı yayınlar ile kentlerde yaşayan ve üretim ve tüketim dinamikleri yeniden şekillenmiş kitlelere dışarıdan empoze edilen yapay bir ticari kültür olarak tanımlayarak; popüler kültürün kitle ve hegemonya ile olan ilişkisinin çerçevesini çizmektedir. Kent yaşamı ve sanayileşmenin oluşturduğu yeni düzlemde bireylerin tüketim tercihlerinin manipüle edilmesi önemlidir ve bireylerin bir araya getirdiği kitle ancak kitle iletişim araçları ile, bu araçların mülkiyetini elinde bulunduran hegemon kitlenin talep ve arzuları ekseninde şekillendirilmektedir (Traube, 1996: 130-131).

Kentlilik kavramı üzerine birçok tartışma farklı görüşlere sahip akademisyenler tarafından yapılagelmiş olmakla birlikte; tarihteki ilk kentlerin ortaya çıkışının, hegemonya ve hiyerarşi düzenini doğurduğuna yönelik görüşlere çalışmanın ilgili bölümünde kapsamlı olarak yer verilmiştir. Öte yandan, sanayi toplumu sonrasında kentlerin ve kentlerde yaşayan bireylerin üretim ve tüketim alışkanlıkları hızlı bir değişim sürecine girmiş ve yaşanan bu evrimin 21. yüzyıl teknolojik gelişmeleri ile ulaştığı nokta, tarihin ilk kentleri ile günümüz kentlerinin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, demokratik ve gündelik yaşam pratiklerine dair hemen her alanda çok büyük değişimlere uğradığı varittir. Shils, Riesman ve Bell tarafından biçimlendirilen ve 'sanayi sonrası' toplum kuramının önemli bir unsurunu oluşturan, kitle toplumuna ilişkin 'ilerici evrimci' kuram, sanayileşme ve teknolojinin belirmesiyle birlikte ortaya çıkan büyük çaplı girişimcilik, gelişme ve özgürlük fırsatını coşkuyla karşılar. Bu anlamda, siyasal demokrasi, siyasal çoğulculuğun toplumsal dayanakları çoğaldıkça güçlenmektedir. Shils'e göre, toplumsal yaşamın düzeyi çoğulcu toplumda, geniş halk kitlelerinin insanlık tarihinde ilk kez demokratik bir kitle kültürüne kavuşmalarından ötürü, yoksullaşmak yerine zenginleşmektedir. Sosyolojinin bu çoğulcu, ilerici evrimci okulunda vurgu, kültürün dar, edebi, sanatsal tanımını üzerine değil; pratik, toplumsal ve siyasal boyutlarını vurgulayan bir kavrayışı üzerindedir (Özer ve Dağtaş: 2011, 46).

Yukarıda incelediğimiz birçok bakış açısına göre birçok farklı projeksiyon çizilebilecek olmasına rağmen temel olarak iki ana yaklaşım söz konusudur. Bunların ilki eleştirel bir bakış açısı ile; popüler kültürü, küresel kültür endüstrisinin bir uzantısı veya onun seri olarak üretilen kitlelerin tüketimine sunduğu yapay hazları tetikleyerek düzen ve hiyerarşiyi toplum nezdinde derinleştiren bir ideolojik aygıt olarak değerlendirenlerdir. Karşıt görüş ise genel olarak popüler kelimesinin etimolojik anlamı temeliyle konuya yaklaşarak popüler kültürün halka ait olduğunu savunmakta ve egemen güçlerin müdahalesine açık olsa da tamamen kontrolü altında olamayacağını iddia ederek, konu başlığına bireylerin tercihlerinin kümülatif bir sonucu olarak ele alan bakış açısıdır.

Mutlu'nun popüler kültür tanımı ise her iki bakış açısının sentezi niteliğindedir. Popüler kültür ne tamamen tutucudur ne de ilerici. Popüler kültür ne tamamen uyuşturucudur ne de özgürleşimci. Popüler kültür hâkim ve muhalif söylemlerin birbirleriyle karşı karşıya geldiği, çatıştığı, birbirleriyle dönüştüğü bir alandır... Popüler kültürün dinamik yapısını kavrayabilmek için, mutlaka tecrübe edilen sıkıntılar, yokluklar, eksiklikler nedeniyle muhalif söylemlerin üretildiği ve hâkim söylemle muhalif söylemlerin karşılaştırılıp birbirini dönüştürdükleri gündelik hayat mekanına, bu mekandaki popüler kültür pratiklerine yönelmesi gerekmektedir (Mutlu, 2005: 331)

Popüler kültürün, kitle kültürü ile aynı anlamda kullanılmasının hatalı bir bakış açısı olduğunu savunan Erdoğan'a benzer bir görüşü Mutlu da savunmaktadır. Mutlu'ya göre bu yanılmanın temel sebebi; popüler kültür ürünlerinin çağımızda medya endüstrisi kanalıyla karşımıza çıkmasıdır. Medya endüstrisinin, küresel kültür endüstrisinin bir parçası olduğundan yola çıkıldığı için bu hataya düşüldüğünü savunmaktadır ve bu durumu popüler kültür ürünlerinin, kültür endüstrisi ürünleri şeklinde cisimleşmiş olmasına bağlamaktadır (Mutlu, 2011: 22).

Popüler kültürün; halk kültürü ve kitle kültürü ile eş anlamlı olarak hatalı bir şekilde kullanılması, bu alanda çalışan birçok farklı görüşten akademisyenin üzerinde ittifakla uzlaştığı konulardan biridir. Popüler kültürün güncel olandan beslenmesi ve halk ya da kitle tarafından tüketilmesi süreci esasen bu ayrımın en net yapılabileceği alandır. Halk ya da geniş kitleler tarafından benimsenen her düşünce, eylem, tutum ve değer popüler şekilde bir kültür ögesi olarak yaşatılıyor olabilir. Ancak popüler kültürün doğası gereğince yüksek, halk, kitle, endüstriyel, protest, merkezci vs. tüm kültürlerden beslenen yapısı dikkate alınarak yapılacak çözümlenelerde; popüler olanın bir popüler kültür ögesi mi olduğu yoksa popüler bir halk ya da kitle kültürü ögesi mi olduğu ayrımı yapılabilecektir.

Bazı görüşlere göre popüler kültür, kitle kültürünün içinden doğmaktadır ve net bir şekilde ayrılmaları mümkün değildir. Frankfurt Okulunun eleştirel bakış açısına

daha yakın duran bu kavrayışa göre; kitle kültürü ve popüler kültür arasında ayırım yapılmasına karşın, aslında popüler kültür, kitle kültürünün bir parçasıdır denilebilir. Popüler kültür, kitle kültürünün somut şekillerinden birisidir. Kitle kültürü, endüstriyel bir yapı tarafından önceden tasarlanıp standart bir şekilde meta formunda üretilir. Kitle kültürü, mal ve hizmetlerin ötesinde kapitalist dünya görüşünü satışa sunar. Popüler kültür ise, kitle kültürü ürünlerinin en popüler olanlarını ve geniş kitleler tarafından tüketilen formlarını ifade etmek için kullanılır (Özer ve Dağtaş, 2011: 33) şeklinde bir tanım yapılmıştır.

Farklı bir bakış açısını sunan Fiske'e göre ise popüler kültürün ortaya çıkabilmesi için sadece yaygın bir kitle kültürü tüketimi yeterli değildir. Kültürün mekân ile ilişkisine dikkat çeken Fiske'nin yaklaşımında sanayi toplumu olmaksızın popüler kültürden söz etmek mümkün değildir. Popüler kültür halk kültürünün aksine gelişmiş, sanayileşmiş toplumlar tarafından üretilir, karmaşık, genelde de çelişkili biçimlerde deneyimlenir. Toplumsal ilişkilere ilişkin deneyimlerimiz makrodan mikroya doğru uzanan bir doğrultu üzerinde hareket eder. Örneğin biz kendimizin Batılı kapitalist toplumların bir üyesi olduğumuzu, bunların içinde ulusal ya da bölgesel grupların olduğunu, yine bunların içinde de kapalı, yerel cemaatlerin bulunduğunu biliyoruz. Bu ilişkiler toplumsal cinsiyet, ırk, ya da sınıf gibi başka ilişkilerle kesişmektedir. Dolayısıyla, örneğin Dallas'ın popüler olabilmesi için, yalnızca birkaçını saymak gerekirse, Amerikalılık, sınıf, toplumsal cinsiyet ve aileye ilişkin karmaşık ve çelişkili anlamlar sunması gerekir. Bu çok anlamlı potansiyel olmadan izleyicilerin gündelik yaşamlarına doğrudan ve farklı biçimlerde dahil edilemez. Halk kültürleri çok daha türdeştir, gelişmiş toplumların üyeleri tarafından oluşturulan çeşitli toplumsal dayanışmaları kuşatmak zorunda değillerdir. Örneğin bir halk kültürünün, bağınaz beyaz bir milliyetçinin Olimpiyatlarda kendi ülkesi için altın madalyalar kazanan siyahları izleme problemiyle cebelleşmesine gerek yoktur (Fiske, 2012: 208).

Kitle kavramına farklı bir bakış açısı getirerek, kitle kültürünü akademik zeminde anlamsal olarak temize çıkarmayı hedeflemiş olan Lazarsfeld'e göre; ABD toplumbilimine, ampirik araştırmalarla elde ettikleri verilerin yorumuyla eski atomize

kitle toplumu kavrayışının temel dayanaklarını ortadan kaldıracak değerlendirme ilkelerini sunmuşlardır... Artık, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler sayesinde üretim kapasitesinin yetersizliğine ilişkin sorunları aşacağı varsayılan Batılı toplumların, aynı ilerlemelerin hizmete sundukları yeni araçların doğru ve iyi amaçlarla kullanımıyla 'tüketime' ilişkin sorunları da halledebileceklerine inanılmaktadır. Kısacası, 'kitle toplumu' kavramı, bundan böyle, eski olumsuz çağrışımlarından arındırılmış olarak çağdaş yaşamın yeni bir evresini anlatmak için kullanılmaktadır (Özer ve Dağtaş, 2011: 44-45).

Gans'ın kültürler arasındaki sınıflandırma ile ilgili olarak yaklaşımları liberal görüşler temelinde şekillenmiştir. Kültürlerin birbirleri ile anlam ve bağlam çerçevesinde bir karşıtlığa sokulmasına itiraz etmiş ve kültürlerin tümünün, onu ortaya koyan toplumların hangi tarihsel, sosyal, ekonomik ve siyasal süreçlerin bir ürünü olduğuna önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Gans, *Popular Culture and High Culture/Popüler Kültür ve Yüksek Kültür* (1974) adlı eserinde, her biri belli bir 'zevk'e karşılık gelen kültür katmanlarını karşılaştırmalı olarak çözümlemenin yolunun, bu kültür katmanlarının kişisel yargılarla değil, toplumsal anlamları açısından değerlendirilmesinden geçtiğini vurgular. Önemli olan, her birimizin belli kültür katmanları konusundaki kişisel yargılarımız değil; var olan her kültür düzeyinin toplum içinde bir kısım insanların somut isteklerine yanıt vermesidir. Her toplum, istek ve korkularına, gelişkinlik düzeyi ne olursa olsun duygusal tepkilerine, sembolik düzenlemeleri algılama yeteneklerine, kendi toplumlarını tanıma gereksinimlerine, boş zamanlarını değerlendirme arzularına yanıt vermek zorundadır (Özer ve Dağtaş, 2011: 50).

Bu çalışmanın saha araştırması bölümünde ele alınan popüler kültür temelli olarak detournement yöntemi ile ortaya çıkarılmış siyasi sloganlarının incelenme perspektifi, Gans'ın kültür ürünlerini kendi tüketici kitlelerinin zihin dünyaları ve günlük pratikleri çerçevesinde ele alınması gerekliliği ile paralel bir anlayışla hazırlanmıştır.

Gündelik hayata dair yerel kültür öğelerinden, küresel kültür endüstrisi ürünlerinden ya da yüksek kültüre ait öğelerin herhangi birinden beslenebilen popüler kültürün öğelerinin tümü, bir toplumun belirli bir zaman aralığı kapsamında egemen kültürü haline gelebilecek potansiyele sahiptir. Bunun iki temel sebebi olarak; popüler kültürün diğer tüm kültür alanlarından beslenmesi ve yapısı gereğince kitleler tarafından ortak bir beğeni unsuru olmasıdır.

Popüler kültür ürünlerinin sanayileşmiş toplumlarda ortaya çıktığını savunan ve popüler kültürün beslenme alanının tüm kültürel zemin olduğunu iddia eden görüşlerin ortaklaştığı bir tanım Lowenthal'a aittir. Popüler kültür, yığınların belli bir zaman ve yerdeki sosyopsikolojik özelliklerinin göstergesidir (Özbek, 2003: 25) şeklinde kültür kavramının belki de en detaylı ve kapsayıcı tanımının da ötesine geçen bir popüler kültür tanımı ile kültürün bireye dair maddi ve manevi her şeyi kapsadığı görüşünü betimlerken; bireyin kendisi, diğer bireyler, birden çok bireyle olan grup ve grubun da ötesinde kitle ile olan tüm iletişimlerini kapsayan bir popüler kültür tanımı yaparken; kitle içindeki tüm bireyler için geçerli olan aynı şemanın; kitledeki birey sayısının her biri için; her bir diğer birey ile geçmişte yaşanmış, içinde bulunduğu dönemde yaşamakta olan ve gelecekte yaşanacak tüm olasılıklarının evreni denebilecek kadar kapsamlı ve kompleks bir tanım ortaya koymuştur.

Heath ve Skirrow'un popüler kültürün konumlandırılarak tanımını yapma çalışmaları neticesinde; popüler kültürün üç anlamda kullanıldığını tespit etmişlerdir. Onlara göre, bunların ilki popüler kültürün; halk kültürü anlamında kullanılmasıdır. Bu bakış açıları çerçevesinde, yukarıda da değindiğimiz, popüler kültürün tarihsel olarak geçmişe götürülmesine itiraz etmektedirler ve temel gerekçe olarak; halk kültürünün basit duygu ve gelenekleriyle insanlar arasında sözlü olarak yayılan bir kültür ürünlerini içeren kültürel katman olduğunu iddia etmeleridir. İkinci olarak ise dikkat çektikleri nokta, popüler kelime anlamı neticesinde geniş kitleler tarafından onaylanan ürünler olarak görülmeleri neticesinde; popüler kültürün gereğinden daha çok yüceltilip olumlandırıldığıdır. Üçüncü olarak ise popüler kültürün sermaye ve siyaset gibi egemenlerin ideolojik aygıtları tarafından biçimlendirilen, bireylerin ve kitlelerin

tüketim alışkanlıklarını ve eğlence anlayışlarını içine alarak kitle iletişim araçları ile geniş bir etki alanı olan kültürel form olarak değerlendirmişlerdir (Modleski, 1998: 23-40).

Liberal görüşlü ekolden gelen düşünürlerin popüler kültüre yaklaşımları, eleştirel okullardan çok daha farklı ve olumlu anlamlar temelinde yükselmektedir. Bu görüşlerin temelinde yatan genel kabule göre; liberal dünyanın çoğulculuk, demokratik kitle kavramı, teknolojik iyimserlik gibi gelişmelerin ışığında popüler kültür; kitle kültürünün sanayileşme ve kentleşme ekseninde yaşadığı bir dönüşümdür. Sanayi Devrimi sonrasında yeniden şekillenen üretim ilişkileri ve bireylerin tüketim toplumundaki rolleri bağlamında yaşanan sınıfsal ayrımlardan doğan alanda popüler kültür yükselmiştir (Storey, 2003: 16).

Popüler kültüre farklı bir bakış açısı ile yaklaşan Konyar'a göre; gençlik alt kültürleri ve bu alt kültürlerin muhalif doğaları kitle iletişim araçları sayesinde birer popüler kültür unsuru haline gelmişlerdir (Konyar, 2007: 27). Bu yaklaşım, yukarıda da incelediğimiz popüler kültürün dönüşüme ve etkileşime açık yapısını onaylayan ve tüm kültür katmanlarına ulaşabilen bir doğası olduğunu kabul eden bir görüştür. Gençlik alt kültürleri muhalif karakterleri ve kendilerine özgü stilleri ile orta sınıf gençlik kitlesinin tüketmeyi çok fazla istediği kültürel biçimlerdir. Ancak medya tarafından da hızla dönüştürülüp kitlesel tüketime sunulan bir kültürdür. Bu denli hızla dönüştürülmeleri alt kültürlerin artık 'suni/yapay' olarak oluşturulmalarına, hızlı ve çok fazla tüketilme talebinin olması nedeniyle sadece gençlik kitlesinin değil orta sınıf kitlenin büyük bir kesimini tükettiği kültür haline dönüşmüştür. Medya tarafından popüler kültüre dönüştürüldüklerinde ise, muhalifliklerini kaybetmiş sadece bir beden kültürü halinde, gençlik imajı olarak, stilistik özelliklerini ön plana çıkarıldığı, eğlence ve hazzın sembolü haline gelmişlerdir (Konyar, 2007: 55).

Popüler kültürü kavramsal çerçevesinin dışına çıkarak, popüler kültür ürünlerini temel olarak inceleyen düşünürler arasında da kavramsal boyutta olduğu gibi farklı bakış açıları ve yaklaşımlar ile birbirine son derece zıt görüşler ortaya çıkmıştır.

Amerikalı eleştirmen Rosenberg'e göre pop sanat ürünlerinin, sanat kapsamında değerlendirilmeleri yanlıştır. Rosenberg'e göre pop sanat ürünlerinin tek özelliği “tutmasının” kolay oluşudur ve bu ürünleri bir “reklam estetiği” olarak tanımlamıştır (Antmen, 2012: 161-162). Bu yaklaşıma göre “reklam” kavramının pop sanatın temelini bir tanım çerçevesinde yerleştirilmesi ile, tüketim ilişkileri temelli eleştirel bir yaklaşım olduğu net ve sarihdir. Popüler kültürün tüm imgeleri kaynak kültürlerini önemsemeden kendi ürünleri içerisinde kullanabiliyor olması sebebiyle yüksek kültüre ait olmadığını düşünmekte ve sanat kavramının dışında bırakılmasını bu düşünsel harita ile ortaya koymaktadır.

Bu görüşe karşı en önemli antitez pop sanat akımının kurucularından olan Andy Warhol'a aittir. Warhol'un meşhur “ben bir makineyim, ben bir hiçim” yaklaşımı çerçevesinde pop sanat ele alındığı takdirde; yaratıcı çalışmaların pop sanat kültürünü ortaya çıkaran küresel düzlemde sanatçıdan bağımsız bir şekilde işlevselliğine atıf yapılmaktadır. Bir “hiç” olarak sanatçının ortaya koyduğu eserler kitleler tarafından beğenilmekte, tüketilmekte, yüceltilmekte ve her birey tarafından hayata dair başka mesajlar içermektedirler. Bu konu hakkında Baudrillard; sanatın işlevinin açıkça belirtildiğini düşünmekte ve Warhol'un eserlerinin sadece sanat kapsamı içinde kalmak yerine ticari süreçlerin birer bileşeni haline gelmesini; pop sanatın duhul ettiği alanlar olarak görmektedir (Baudrillard, 2011: 57-28).

Kitle iletişiminin insanlık tarihinde yarattığı büyük dönüşümleri ele alan en önemli isimlerden olan McLuhan'a göre de pop sanat 20. yüzyılın en önemli sanat türüdür ve tüketim ile olan ilişkisi kapsamında sanatın reklama evrilmesine dikkat çekmektedir (Yılmaz, 2006: 374).

Sanayi toplumuna geçiş ve sonrasında yaşanan birey hakları kapsamındaki beşeriyet kazanımları kültür alanlarını ciddi biçimde etkilemiştir. Sanayi toplumu öncesinde sınıflardan söz etmek mümkün değilken, Marksizm'in doğuşuna sebep olan sanayi toplumu yapılanmasında ise arkaik tüm nepotik ilişkiler zaman içinde zayıflama eğilimine girmişlerdir. Sınıfsal yaklaşım ile Marksizm'in doğuşu ve kapitalist sisteme

yönelik bir muhalif sosyal damar üzerine zihinsel ve eylemsel pratiklerini inşa etmiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, 2. Dünya Savaşında yaşanmış olan insani büyük ölçekli dramların da neticesi olarak birey hakları ve sistemsel ölçekten bireysel ölçüğe inen liberalizasyon ile; kültür alanında yaşanan transformasyon sürmüştür. Bireycilik yaklaşımı ile kolektivizmin karşı karşıya geldiği liberalizm – sosyalizm ayrımı çerçevesinde; bireylerin kolektif bir örgütlü yapı içinde olmadan da haklarını ve varlıklarını koruyabildikleri modern liberal anayasal düzenler, bu çatışma alanının önemli bir bölgesini liberalizm lehine kitleler nezdinde çevirmeyi başarmıştır.

19. yüzyılda Le Bon'un ortaya attığı görüşler, kültürel mücadele alanları ile toplumsal hareketlerin birbirlerini nasıl etkiledikleri konusunda önemli tespitler içermektedir. Kitleler hemen hemen tamamen bilinçaltı tarafından yönetilir. Fiilleri beyinden ziyade omuriliğin (murdarılık) kontrolü altındadır. İceraları bakımından fiilleri tam olabilir, fakat bunları beyin idare etmediğinden, birey kışkırtmaların durumuna göre hareket eder. Dışarıdan gelen bütün etkilerin oyuncuğı haline gelen kitle, bu etkilerin ardı arası kesilmeyen değışmelerine maruz kalır. Kendi başına bulunan birey dahi, kitle halinde bulunan bireyin tabi olduğı tahriklere maruz kalabilir, fakat akılı, bu tahriklere boyun eğmenin sakıncalarını kendine gösterdiğinden bunlara baş eğmez. Fizyolojik tabirle, bu durumu yalnız bulunan birey, tepkilerine hâkim olmak yeteneğine sahip olduğı halde, kitle bu yetenekten mahrumdur, diyerek tanımlayabiliriz (Le Bon, 2005. 25-26).

Bireylerin bir araya gelerek örgütlü bir mücadele içine girmeleri sürecinde sanayi toplumunun inşası ve sosyal haklar alanında bir bilinç oluşması gerekliliğı ortadadır. Skolastik Avrupa düşüncesinde nepotik, katı ve sorgulanması namümkün ilişkilerin reform hareketleri ile çözülmeye başlamaları süreci, sanayi toplumu ile birlikte hız kazanmış ve sadece eğitimli azınlıklarda görülen bu etkinin hızlıca kitleselleşmesini sağlamıştır. Popüler kültürün doğumuna yol açan bu süreç, katı ve tartışılmaz kimlikler ve rollerin ortadan kalktığı bir dönüşümle başlamıştır. İlerleyen dönemlerde medyanın oluşumu, güçlenmesi ve yaygınlaşması ile birlikte, görünmeyen

katı rollerin ve konumlandırılma baskılarının; medya eliyle ve kültür endüstrisi ürünleri aracılığıyla yapıldığına yönelik eleştiriler devam etmiştir.

Sanayi toplumunun kitle kültürünün ortaya çıkması için gerekliliklerden biri olduğunu savunan görüşler de vardır. Bu perspektifin en temel dayanağı, sanayi toplumu ile birlikte üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde bireylerin ve onların bir araya gelerek oluşturdukları kitlenin hemen her kavramsal ve yaşam pratikleri ekseninde tarihsel alışkanlıkları ve kavrayışları transforme olmuştur. Kitle kültürü ile popüler kültürü birbirinden ayrı kültürel öğeler olarak gören perspektif çerçevesinde bakıldığı zaman; sanayi toplumu sonrasında değişen kentler ve kentlilik algısı; halk kültüründen kopan ya da bireysel kültürel dünyasını şekillendiren halk kültürüne ait öğelerin yanına, kitle kültürü ya da popüler kültür öğelerini de eklemeyerek bir zihinsel transformasyona uğrayan toplumlara işaret edilmektedir. Shils, kitle toplumu kavramının, sanayi toplumu kavramından bağımsız değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüştür. Sanayi toplumunun en belirgin özellikleri de geleneksel toplumlarda merkezi otoriteye atfedilen değerlerin kutsallıklarını yitirmeleri ve merkezi oluşturduğu varsayılan seçkinlerle çevreyi oluşturan kitleler arasındaki geçişkenliğin artmasıdır. Sanayinin ve modern teknolojinin gündelik yaşama girişi; çevreyi oluşturan insanların da boş zaman ayrıcalığından giderek daha fazla pay almaya başlamaları anlamına gelmektedir. Bu da insanların bireyselliklerinin gelişmesine yol açmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, sanayileşme, insanlığın duyuşsal, bilişsel ve moral yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur denilebilir (Özer ve Dağtaş, 2011: 46).

Popüler kültüre eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşan Frankfurt Okulu'nun önemli isimlerinden Adorno'ya göre tüm popüler kültür ürünleri bir diğerinin standartlarını belirler.

Eğer duygusal bir pop müzik ürünü başarılı olursa, standartların belirgin hale gelmesi halinde en son noktaya ulaşarak ticari boyutta sömürülüp tüketilir. Ayrıca popüler bir şarkının incelikleri diğer birinin incelikleriyle değiştirilebilir. Her detayın

bütünü ifade ettiği nitelikli müziğin (Beethoven gibi) sistemli yapısının tersine, popüler müziğin yapısı mekaniktir. Çünkü bir şarkıda var olan incelik (detay), diğer şarkılarda da kullanılıp şarkının asıl yapısına hiç dokunulmuyor. Müzik endüstrisi, bu standartlaştırma işlemini gizleyebilmek için, Adorno'nun 'sahte bireyselleştirme' olarak ifade ettiği sürece bağlanır. 'Hit' şarkıların standartlaştırılmasının amacı dinleyicileri aynılaştırmasıdır. Bunun için, onlara seçme hakkı tanınmadan dinleyecekleri müzikler önceden oldukları gibi sunulur gibi yapılır; aslında dayatılır. 'Sahte bireyselleştirme' kendi çapında, dinleyiciye şu anda dinledikleri şarkıların onlar adına çoktan dinlendiğini ya da önceden sindirildiğini unutturmak suretiyle onları aynı çizgide tutar (Storey, 2000: 114).

Storey'den aktardığımız Adorno'nun yaklaşımına göre popüler kültür, kitle kültürü gibi küresel kültür endüstrisi tarafından kitlelerce tüketilmek üzere özel olarak tasarlanmış ve kültür atmosferini elinde bulunduran odaklar tarafından; kendi yarattıkları kültür atmosferi içerisinde benliğini kaybetmiş bireylere dayatılan birer kültürel tüketim ögesi olarak; kültür atmosferini güçlendirmekte ve kitlelerin bu atmosferin mütemmim cüzü olan yaşam tarzının daha da sağlamlaştırılmasıdır. Adorno'nun üçüncü iddiası ise popüler müziğin sosyal bir çimento (güçlendirici) olduğudur. Pop müziğin sosyo-psikolojik işlevi ise müziğin tüketicilerinin günlük hayatın düzenine fiziksel olarak uyumunu gerçekleştirmektir. Bu uyum kitle davranışının sosyal-psikolojik biçiminin iki türünde kendini gösterir: ritmik olarak itaatli tür ve duygusal tür. Birincisi, tüketicin kendi sömürü ve baskı (zulüm) ritminin oyalaması doğrultusunda işler. İkincisi ise hayatın asıl koşullarından habersiz, duygusal bir sefaletle kapılır (Storey, 2000: 114).

Küresel kültür endüstrisinin sunduğu ürünler ile düşünce, eylem ve tutum pratiği dayattığı görüşünü kültür endüstrisi bölümünde incelemiştik. Frankfurt Okulu temelli görüşlerin popüler kültürü de aynı şemsiye altında bir "araç" olarak sunmaları kendi içinde tutarlı olmakla birlikte; 21. yüzyıl dünyasında bu görüşlerin ortaya çıkmasını sağlayan temel dayanakların bir kısmının artık geçersiz olduğu gerçeğine odaklanmak önemlidir. Örneğin Golding ve Murdock'a göre kültürün ekonomi politiği üzerine

yapılan tanımda; Bu ekonomi, popüler müziği de içine alan kamu iletişiminin sembolik ve ekonomik boyutları arasındaki etkileşim üzerine odaklanmıştır. Ve çıkış noktası, kültürel üretimi finanse etme ve düzenlemenin çeşitli yollarının, nasıl halkın görüşü içindeki temsili ve söylem olarak çeşitliliği için ve ayrıca da ona ulaşabilen tüketiciler için iz bırakan sonuçlar yarattığı sergilemektedir (Storey, 2000: 114) ekseninde bir çerçeve çizilmektedir.

Bu yaklaşımdan yola çıkan Leon Rosselson da Müzik dünyası, diğer icra sanatlarından daha fazla, para babalarının ve öte yandan medyanın ahlaki sansürünün hakimiyeti altındadır. Diğer seslerin kendilerini duyurması çok zor, hatta şu anda (1979'da) olduğu gibi imkansızdır. Şarkıların özgürce sunulduğu yanılması yaşıyoruz... gerçek, şarkıların büyük iş organizasyonlarının özel mülkü olduğudur (Storey, 2000: 115) tezi günümüz dünyasında geçerliliği kalmamış bir tanımdır.

2000'li yıllardan bu yana yaşadığımız teknolojik gelişmeler, mobil cihazların ulaştığı kapasite ve internet devrimleri ile birlikte, dünya üzerinde artık herkes birer yayıncı haline gelebilmiştir ve büyük organizasyonlardan bağımsız şekilde kendi sanat eserlerini ya da düşüncelerini eşik bekçileri olmaksızın kitlelere sunabilmektedirler ve ürünleri genel kabul görerek beğenilirse; kültür endüstrisinden bağımsız bir şekilde popüler olabilmektedirler. Popüler olduktan sonra kültür endüstrisi tarafından kullanılan birer araca dönüşüp dönüşmemeleri ise tartışma alanımızın dışında kalmaktadır ve eşik bekçilerini aşarak popüler olabilmeyi çağımızın imkanları ile başarmış kişi ya da grupların öz tercihleri açısından incelenmelidir.

Kitle kavramının çağımızın demokratik iletişim imkanları çerçevesinde yeniden tanımlanması gerekliliği yukarıda belirttiğimiz örnek neticesinde ortaya çıkan bir ihtiyaçtır. Kitle kültürü ürünlerinin popüler olup olmaması, kitle ve hatta kitleyi bir araya gelerek oluşturan bireylerin tercihleri arasında yer alıp alamamasının sonucuna göre belirlenmektedir.

Müzik endüstrisi, pasif bir pazara dayatmada bulunmaktan ziyade, dinleyicileri müzik zevklerini kontrol etmekte zorlanıyor. Çünkü daima, ürünün değişim değeri (ekonomik değer) ile kullanım değeri (kültürel değer) arasında bir fark bulunuyor. Müzik endüstrisi, bunlardan birincisini kontrol edebiliyor; ancak ikincisini yaratan tüketiciler oluyor. Kapitalist üretim ilişkilerine saldırıda bulunan ahlaki ve karamsar solcular bir noktayı gözden kaçırıyorlar: kapitalist sistemin yıkılmasını geçerli kılacak olan kapitalist üretim ilişkileridir, tüketicinin kapitalist pazar içindeki seçimi değil. Ahlaki solcular kendilerini elit kesimin tepkisel bir söylemi olan 'daha çok nicelik, daha az niteliktir'in tuzağına kaptırmışlardır. Buna ek olarak Terry Lovell şunları söylüyor: 'Popüler kültürün yarattığı ürünler (popüler müzik) de dahil onu kullanan ve satın alan bireyler için, onu üretilen kapitalistlerden farklı bir kullanım değerine sahiptir. İnsanların bu insan yapımı kültürel ürünleri satın almadaki amaçları, burjuva ideolojisine mahkûm olmak değil, çeşitli istek ve arzularını doyurmaktır; bu istek ve arzuların varlığı ancak analiz ve inceleme işlemlerinin yokluğunda tahmin edilebilir. Kültürel ürünün tüketicisi için, kullanım değerinin bir burjuva ideolojisi olarak kapitalizme faydalarıyla beraber var olabilmesinin bile garantisi yoktur (Storey, 2000: 117).

Popüler kültür ürünlerinin sanatsal değerini tartışmaya açan görüşlerin aksini iddia edenlerden biri de Gans'tır. Ona göre popüler kültür ürünlerine yönelik eleştiriler birer suçlamadır ve Popüler Kültür ve Yüksek Kültür adlı eserinde birçok popüler kültür eleştirisini tek tek inceleyip temelsizliklerini ve tutarsızlıklarını ortaya koyduğu iddiasındadır. Gans'a göre popüler kültür ürünleri bireyler ve bireylerin bir araya getirdiği toplum tarafından tercih edilmektedir ve bu tercihte bulunan kitlenin kültür atmosferine yıkıcı etkiler yapmamaktadır. Popüler kültür ürünlerinin birçok insanın ortak payda olarak bulunduğu estetik ve diğer beklentilerini karşılayan ürünler olarak değerlendirmektedir. Bireyin yüksek, popüler ya da başka herhangi bir kültür ürününü tüketme hakkı olduğunu savunmaktadır. Yüksek kültür mensuplarının orijinal bir resim alabilecek ekonomik güçleri olduğunu ancak kitlelerin seri üretimle ortaya çıkan baskılarla yetinmek zorunda olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda konuya yaklaşımını yüksek kültür dar ve küçük bir hedef kitleye hitap ederken, popüler kültürün geniş kitlelere erişebildiğine dikkat çekmektedir. Kültür endüstrisi kavramını

da farklı bir bakış açısıyla tartışmaya açan Gans; seri üretim ile ortaya çıkan kültür ürünlerinin yüksek kültürü ayağa düşürdüğü tartışmalarına karşı çıkmakta, sahte mutluluklar empoze eden ve tüketicilerinde duygusal çöküşlere sebep olan, totaliter yapılara zemin oluşturan popüler kültür tanımına itiraz etmektedir (Gans, 2005: 11, 14, 43, 46, 215). Ancak aynı eserinde Gans, popüler kültürün bir dayatma kültürü olmadığını bu şekilde iddia etmesine karşın; popüler kültürün duygusal olarak yıkıcılığına, sahte hazlar sağladığına, hayali bir içerik ile insanların gerçeklerle mücadele edebilme yeteneklerini kısıtladığını da savunmaktadır (Gans, 2005: 53-54). Bu noktada Gans'ın; popüler kültürü kendi başına değerlendirildiği zaman eleştirdiği, ancak sanatın karşısına bir alternatif olarak konulduğu takdirde; yozlaşmış olarak nitelendirilmesine itiraz ettiği görülmektedir. Gans'ın eğiliminin temelinde kitle kavramının üzerine yüklenmiş olumsuz anlamlardan kaçınmak için popüler terimini kullanmayı tercih ettiği görülebilir. Gans'ın bakış açısına göre popüler kültür tüketici için farklı seçenekler sunması sebebiyle kültürel bir demokrasi ortamı oluşturmaktadır ve popüler kültürü ticari bir meta olmaktan öte, izleyicilerin bir şekilde tüketmek istedikleri estetik ve sanat perspektifine oturabilen bir yapı olarak görmektedir. Yüksek kültür sahiplerinin, popüler kültüre yönelik aşağılamalarını da reddeden Gans, yüksek kültür ürünü tüketebilmenin ekonomik imkanlarına dikkat çekmekte ve bu noktadan yola çıkarak popüler kültürün aşağılanmasını reddetmektedir.

Cuche ise popüler kültür kavramına yaklaşımında Frankfurt Okulunun eleştirel tezlerinden ve bu tezlere itiraz edenlerden ayrılarak bir üçüncü yol olarak adlandırabileceğimiz tanım yapmaktadır ve popüler kültürü farklı bir şekilde tanımlayan bir perspektif sunmaktadır. Ona göre popüler kültür; alt sosyal kültürlerdir. Bir baskı durumunda yapılanırlar (Cuche, 2013: 97). Bu tanıma göre popüler kültür; yerel kültürel zeminin, küresel kültür atmosferi ile kuşatılması durumunda ortaya çıkan kültür ürünleridir. Küresel kültür endüstrisinin dayattığı ürünleri tüketmek zorunda olan yerel kültüre mensup bireyler ve onların oluşturduğu kitle, kendi yerel kültürü ile empoze edilen küresel kitle kültürünün ikisini de tüketmekte ve süreç içerisinde ortaya kendine özgü bir hybrid kültür ortaya koymaktadır. Cuche'a göre popüler kültür bu noktanın izdüşümüdür.

Bu bakış açısını destekleyen bir yaklaşım Williams'ın popüler tanımı içerisinde yer almaktadır. Her ne kadar tanımı içerisinde “bayağı” ve “sıradan” (Williams, 1976: 237) sıfatlarını kullanıyor olsa da, Williams'ın tanımında yer verdiği “insanların bilfiil kendileri için yaptıkları kültür” (Storey, 2009: 5) söylemi ile Cuche ve Gans'la benzer bir eksenle popüler kültürü değerlendirmektedir.

Erdoğan'ın tanımı ise popüler kültürü tanımlarken ne eleştirel ne de destekler bir noktadan bakarak, objektif bir çerçeve çizme gayretidir. Konuya yaklaşırken dilimizdeki popüler kelimesinin kullanım anlamını sorgulayarak çerçevesinin ana hatlarını oluşturmaktadır. Makalesindeki Yanlış Pozisyonlandırma başlıklı bölümde şu şekilde yaklaşmaktadır; En popüler yanlış-kavram-anlamlandırmalardan (anlayışlardan) biri de popülerin 'popüler anlamıdır', popülerin bizdeki kullanımı Batıdan gelir ve oldukça yenidir. Popülerin İngilizcede dilsel orijini orta çağlarda 'halkın' anlamına kullanımıyla başlar ve günümüzde 'çoğunluk tarafından sevilen ve seçilen' anlamında kullanılır. (Siegelau, 1983) Siyasal alanda popüler, egemen faaliyetlerin ve politikaların kabulünün, tasdikinin teyidinin ve yanıtlanmasının mührü olarak kullanılır. İletişim medyasında, popüler, egemen medya ürünlerinin (programların ve pratiklerin, müzik ve film endüstrilerinin siyasal ve kültürel pazara sunduklarının) halk tarafından sevilip tutulduğu anlamına gelir... Popüler kültürde, en azından çoğunluğa aitlik egemendir. Eğer popüler kültüre, kullanıcıları ölçü olarak alır ve tanımlamayı ve incelemeyi buna göre yaparsak, o zaman karşımıza, kitlelerin kullandığı, kitlelere ait, kitlelerin sevdiği ve tercih ettiği bir kültür çıkar. İnkâr edilemez bir gerçekle karşılaşırız: Kapitalizm, süpermarketlerdeki kitleye sunumu gibi, kültür alanında da kitleye kitle üretimi yapmaktadır. Bu durumdaki yanlış pozisyonlandırma, yaklaşım ölçüsünü tek bir alana, tüketim alanına indirgmeden kaynaklanır. Bu tür yaklaşım bilimsel araştırmalarda, özellikle sosyal sorunları açıklamada sosyal-psikolojiyi (davranış psikolojisini) kullanan araştırmacıların, sorunları anlamada kişilerin davranışını anlama yolunu seçmeleri ve kişinin yaşadığı yapısal faktörleri göz ardı ettiğinde görülür. Popüler davranış araştırma yaklaşımı, örneğin, çevre kirliliğiyle ilgili olarak, gider halkın davranış ve tutumlarını anketle veya gözlemle inceler; ardından, çevre sorununa neden olarak, tutum ve davranışları gösterir; öneri olarak da halkın tutum ve davranışlarında değişim olması gerekliliğini

öne sürer. İşte, bu tür yaklaşım sorunun yaratılmasında (popüler yaratılmasında, popülerde tek bir faktöre, özellikle, sorun yaratılma (popülerin yaratılması) zincirinde, en son halkaya eğilerek, ciddi bir yanlışlık yapılmaktadır. Çevre kirliliğini (veya popülerleri) yaratan neden, öncelikle popülerleri üretendir. Dolayısıyla, popülerleri anlamak için zincirin en başına, üretim ilişkileri ve biçimine gitmek gerekir, sonuna değil. Kullanımla yaratılan sonuç (popülerlik veya çevre kirliliği) kullanıcının sınırlı seçenekler içindeki seçimleri tüketmesiyle ilgilidir. Sonucun biçimini (popülerliği veya çevre kirlenmesinin şeklini) belirleyen, kullanıcıdan çok daha fazla, üretim biçimidir. Eğer tehlikeli atık olacak bir ürün üretilmezse, tehlike de yaratılmaz. Kullanılanı gelişi güzel atmanın halk ve belediyelerde popüler olması, popüler müzikte popülerlerin kısa zamanda tek tipleşip, bıkkınlıkla yeni bir popülere yer değiştirmesi, kullanıcının bu kalemin zevkli olduğundan çok, endüstrinin karakterindedir (Erdoğan, web).

Kültür endüstrisi ve popüler kültür arasındaki ilişkiye yönelik olarak Frankfurt Okulu ve Birmingham Okulunun temel noktalarda hangi bakış açıları sebebiyle ayrıldığını ilgili bölümlerde kapsamlı olarak inceledik. Hall'un kültürel çalışmalara yönelik yaptığı açıklamalar, aynı olguyu iki farklı perspektifle inceleyen iki ekolün, kültür endüstrisine yükledikleri anlam çerçevesinde hangi açılardan ayrıldıklarını özetler niteliktedir; Kültürel çalışmalar, şunu anlamama yardımcı olmuştur: medya (örneğin), yansıttığı şeylerin oluşumunda ve yapılanmasında etkin bir rol oynar. Bu, temsil söyleminden bağımsız olarak var olan bir dış dünyayı, “ora”yı ifade etmez. “Ora” kavramını oluşturan şey, bir bakıma onun nasıl yansıtıldığıdır (Storey, 2000: 10-11). Bu açıklama ile görülmektedir ki; bireyin tükettiği kültür ürünleri ile ona bu kültür ürünlerini ulaştıran araçların birbirleri ile bağlam bakımından ilişkileri vardır ve anlamsal olarak birbirlerini etkilemektedirler.

Kültür ürünü birey tarafından tüketildikten sonra da bireyin kendi iç dünyasında bir etkileşim sürecine girmesi kaçınılmazdır. Bireyin bu etkileşim neticesinde diğer bireylerle ve içinde bulunduğu toplumla olan iletişim süreçlerinde de bu tüketim ve etkileşim sürecinin farklı bir boyutta yeniden başladığı yadsınamaz. Frankfurt Okulu

bu süreçte mesajı ileten aracın sahiplik yapısına ve ideolojik bir aygıt olarak konumlanışına odaklanırken; Birmingham Okulu ise mesajı tüketen bireyin iç dünyasında yarattığı etkiye odaklanmaktadır.

Frankfurt Okulu kaynaklı olarak gelişen popüler kültürün hegemonyanın bir aygıtı olduğu görüşü; kapitalist toplum ve post-modernite çerçevesinde kendisine alan bulmaktadır. Birmingham Okulu gibi liberal görüşlere göre ise popüler kültür, bireylerin bu hegemonya alanından kaçtıkları ve hatta yer yer hegemonya ile olan ilişkilerine yönelik tepkilerini ortaya koydukları alandır.

İktidar kavramı incelenmesinde popüler kültürleri odak noktasına getiren neydi? Bunlardan biri kısmen de olsa devletlerin, meşruiyet ve konsensüs elde etme çabası içinde iken karşılaştıkları güçlükleri ile popüler kültür hareketlerinin başarısızlıklarının üstesinden gelme ve iyileşme yolunda iken aynı şekilde karşılaştıkları zorlukları kapsayan hegemonya bunalımıdır (Canclini, 1999: 133).

Lowenthal'ın popüler kültüre dair araştırmaları ise ortaya farklı bir popüler kültür çerçevesi koymaktadır. Popüler kültürün sanılanın aksine 19. yüzyıldan çok daha eskilere, 17. yüzyılın ortalarına kadar uzanan bir kavram olduğunu öne sürmektedir. Popüler kültür yüzyılları kapsayan bir tarihe ve muhtemelen insanlığın uygarlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir (Lowenthal, 1961: 18).

Lowenthal'a benzer bir görüş Oskay tarafından da savunulmaktadır. Oskay da popüler kültürün modernite öncesine dayandığını iddia etmekte ve kapitalist toplum düzeninin bir neticesi olarak nitelendirilmesine karşı çıkmakla birlikte, iddiasını daha da ileri taşıyarak modernitenin zaman içerisinde yaşadığı dönüşümlerde popüler kültürün etkili olduğunu savunmaktadır. Antik medeniyetlerde kentleşmenin sulama kanallarının, yolların ve savunma amaçlı surların ihtiyaçlar sebebiyle ortaya çıkışına dikkat çeken Oskay, insanların bu bölgelerde yaşamak zorunda kalmasına ve işgücünün bu sınırlar içerisinde yoğunlaşmasından başlayarak “popül”ün bir araya

geliş hikayesinin ilk zamanlarına kadar uzanan bir analizle popüler kültürün doğduğu ortamı tanımlamaktadır. Bu sınırlar içerisinde yaşam, bir otoritenin boyunduruğu altında kitlesel bir araya gelme olarak tanımlanabilir. Düzen ve hiyerarşinin egemen olduğu sınırlar içerisinde yaşayan bireylerin toplumsal ilişkilerine ve yaşamına müdahale edişine dikkat çeken Oskay'a göre, hegemon yapının müdahale edemediği kültürel alanlar, popüler kültürün ortaya çıktığı bir nevi alt kültürdür (Oskay, 2004: 17,162).

Oskay'ın bu yaklaşımına göre popüler kültür, bireylerin kitlesel olarak hiyerarşi ve düzenini kabul ettikleri yapıdan kaçtıkları ve kendilerine özgü olanı yeşerttikleri bağımsız alanlarının bir ürünüdür. Popüler kelimesinin sözlük anlamının “halka ait” şeklinde tanımlandığı da dikkat alındığı takdirde, popüler kültür kavramının; küresel kitle kültürü endüstrisinden ayrılan bir doğası olduğu savunulabilmektedir. Bu örneklem çerçevesinde bakıldığı takdirde, kültür endüstrisi egemen olanın dayatmaları iken, popüler kültür bu egemenlik altında yaşayan kitlelerin kendi kültürel üretimleridir. Kitlenin egemenliğin sınırları içerisinde yaşama kararlarının bir neticesi olarak, egemen olandan sakındıkları kültürel ürünler ortaya çıkmıştır ve bu durum popüler kültürün, egemen olana karşı kendine ait tutabildiği alandan doğan; bir nevi egemenliğin kabulü neticesinde var olan düzlemde ortaya çıkmış, egemen olana itirazlarının dile getirilme biçimi olarak yorumlanabilir.

Oskay'ın kültür üzerine yaptığı tanımın tarihsel bağlamda insanların ilk bir arada yaşam deneyimlerine kadar götüren tanımına benzer bir görüşe Alemdar ve Erdoğan'da da rastlamak mümkündür. Bireylerin birbirleri, içinde buldukları grup ve içinde yaşadıkları kültür atmosferini oluşturan kitle ile yaşadıkları tüm iletişim süreçleri ve bunlardan doğan etkileşimler kültürü şekillendirmektedir ve kültür; insan hayatının maddi ve manevi tüm öğelerini içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda insanın temel ihtiyaçlarını doğada karşılamak adına bir araya gelmesi ve sonrasında teknolojik imkanlarını geliştirerek doğayla baş edebilir noktaya geldikten sonra kendi içlerinde bir düzen ve hiyerarşi arayışına yönelmesi gibi medeniyet tarihinin önemli dönemeçlerinin tümü kültürel süreçlerdir ve temelinde hayatta kalabilmek için uzlaş

temelli bir zeminde bir araya gelmesi yatmaktadır (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 18-19).

Popüler kültüre eleştirel yaklaşan bakış açılarından biri de Oktay tarafından ortaya koyulurken temel dayanak olarak bireylerin gerçeklerden kaçma arzusu ile popüler kültür ürünlerini tükettiği ve egemen sınıfların kendi egemenliklerini güçlendirmek adına tüm kültürel değerleri transforme amacı olan bir nevi enfekte edilmiş ve bulaşıcı öğeler içeren bir eksenle betimlemektedir. Tanımı çerçevesinde Oktay, kapitalist düzen içerisinde emeğini ücret karşılığı satan bireylerin, kendilerine kalan zamanlarda, yeniden üretim amacıyla emeğini satmadan evvel, tüketilen eğlence unsurları olarak görmektedir (Oktay, 2002: 14-19).

Oktay'ın bakış açısına yakın bir görüşü Storey de savunmaktadır. “Hayranlık” kavramı odaklı bir bakış açısı ile popüler kültür ürünlerinin tüketimini inceleyen Storey; Fanatik hayranlık, kırsal tarım kesiminden sanayileşmiş kent hayatına geçişi kaçınılmaz olarak izleyen kültürel, sosyal ve ahlaki çöküşün (varsayılan) gözle görülür bir belirtisidir. Ve en zararsız halinde bile, modern hayatın eksiklerini umutsuzca telafi etmeye çalışma çabasını ifade ediyor (Storey, 2000: 149) diyerek; modern hayatın içinde bireylerin bir parçası oldukları kapitalist üretim düzeni içerisinde hayatta kalabilmelerine dair bir nevi “kişisel alan” kapsamında tüketilen ürünler olarak görmektedir

Popüler kültüre yönelik eleştirel değerlendirmelerden bir diğeri de Anderson'a aittir. Hegemonya sivil topluma özgü olduğu ve sivil toplum da devletten baskın olduğu için kapitalist düzenin istikrarını temelde sağlayan şey yönetici kültürel-ideoloji üstünlüğü olmaktadır (Anderson, 1988: 46) tanımı ile kapitalist düzlem içerisinde hegemon güçlerin kültür ürünlerini şekillendirdiklerine ve kendi çıkarlarına olan sosyoekonomik düzeni yaşatmak adına, kapitalist üretim ilişkileri içerisinde köleleştirdikleri kitlelerin kendilerine ayırdıkları kişisel zamanlarını bu araçlar ile manipüle etmekte ve sistemin sürekliliğini sağlayan mesajlar vermektedir. Anderson'un görüşlerine temel olarak Gramsci'nin hegemonya tanımına yakından

bakmak gerekmektedir; iki ana üstyapısal düzey tespit edebiliriz. Birisi “sivil toplum” olarak adlandırılabilir düzey, yani genellikle “özel” örgütler topluluğu düzeyi ve “politik toplum” ya da devlet düzeyi. Bu iki düzey, bir yandan egemen grubun toplumun bütün üzerinde uyguladığı hegemonya işlevine ve diğer yandan da kendini devlet ve yasal yönetim içinde gösteren 'doğrudan egemenlik' veya buyurma işlevlerine denk düşer (Gramsci, 1986: 19).

Gramsci popüler kültüre yönelik olarak yaptığı analizlerde politik bir perspektiften bakmış ve popüler kültürün bir iktidar mücadelesi olduğuna değinmiştir (Storey, 2000: 10).

Hegemonya kavramına popüler kültürün işlevi ve varlığının sorgulanması kapsamında bakan Anderson ve Gramsci'ye karşılık, Edles'in savunduğu tezler farklılaşmaktadır ve temel olarak Weber ve Durkheim'in hegemonya tanımı çerçevesinde şekillenmiştir. Weber ve Durkheim'a göre kültür; ortak bir sembol, tören ve inançlar ekseninde değerlendirilmiştir. Bu bakış açısına göre dini olmayan bir toplum olamaz ve hegemonya kavramını ise kültürel Marksistlerin aksine, toplumun hakiki, kural, ortak duygularını yansıtan bir anlam sistemi ve uygulamalar bütünü olarak yorumlar. Edles'a göre; Weber ve Durkheim kültürü, insanın temel yapısına indirger ve böylece daha otonom bir seviyede tutarlar şeklinde açıklar. Buna ek olarak Edles, Gramsci'nin hegemonya kavramının iki taraflı (ideal ve maddi dünyalar) bir ilişki olduğunu öne sürer ve bu ilişki ancak alt sınıfların kendi tabiliklerine katılıp bunu onayladıkları zaman gerçekleşebilir. Çünkü hegemonyanın, yalnızca tepeden değil alttan da sürdürüldüğünde sonuç veren bir yapısı vardır (Edles, 2005: 69).

Popüler kültürün kitle kültürü ile arasındaki ilişkiye odaklanan Hofa göre; popüler kültürün bir ideolojik aygıt konumuna gelişi doğasından kaynaklanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının gelişimi ile yaşanan toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak kitle kültürü ve popüler kültürün iç içe geçtiğini savunan Hof; bu iki kültür arasındaki ilişkiyi eşitsiz bir ilişki olarak tanımlayarak, kitle kültürünün popüler kültüre verdiklerinin aldıklarından çok daha fazla olduğunu savunmakta ve popüler kültürün

zaman içerisinde toplumsal çoğulculuğu yansıtmak ya da eşitsizlikler arasında bir mücadele alanı olmaktan çıkarak; kültürel bir tek tiplilik, yönlendirme ve tahakküm alanına döndüğünü iddia etmektedir (Hof, 1999: 155).

Popüler kültüre hegemonya odaklı yaklaşımların temelinde, otoritenin çağımızın liberal dünyasında ya da geçmişte kitleleri ideoloji odağından bir araya getirerek kurulan şoven diktatoryaların genel bir varlık sağlamalaştırıcısı olan kitle onayı ya da kitle rızası diye adlandırılabilen olan yönetenin, yönetilenden onay aldığı düzleminde geçerlidir. Batı toplumlarının Sanayi Devrimi sonrasında yeniden şekillenmiş olan kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri kapsamında popüler kültürün bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığını ve egemen odaklar tarafından; bireylerin egemenler için ürettikleri dışında geçen zamanlarını şekillendirebilmek ve içinde buldukları üretim ve tüketim ilişkilerini benimsemeleri adına sosyal rollerini güçlendiren bir unsur olarak kapitalist düzen lehine bireyleri ve kitleleri manipüle etme aracı olarak popüler kültürün ortaya çıktığını iddia eden (Kızıldağ, 2001: 31) yaklaşımlar genel çerçeveleri itibariyle sınıf odaklı ve Marksist temelli eleştirel yaklaşımlardır. Argın'ın bu süreci “pankapitalizm” olarak tanımladığı yaklaşımına göre; kitle iletişim araçlarının sahip oldukları güç ve etki alanı sayesinde; bireyler üretim ilişkilerinden sonra kendilerine kalan tüketim normlarını da kapitalizmin etkisinden bağımsız olarak yönetemez hale gelmişlerdir (Demirel, 2010: 30-31).

Hall'a göre ise popüler kültürün hegemonya ile ilişkisi hem ondan bağımsız hem de ona eklenilebilir bir yapıya sahip olmasıyla ilgilidir. Hall popüler kültürün; toplumları oluşturan sınıf ve grupların hegemonya ile ilişkilerindeki boyun eğme ve direnme alanlarından oluştuğunu iddia etmektedir ve popüler kültürün doğası gereğince toplumun en alt katmanından en üst katmanına kadar erişebilir yapısı gereğince hegemonya ile uzlaşıp ona eklenilebileceğini de savunmaktadır (Özbek, 2003: 85). Öte yandan popüler kültürün bu eklenilebilir yapısı, sadece hegemonya ile sınırlı değil; toplumun tüm katmanlarına eklenilebileceği gerçeğinden yola çıkarak; tüm sınıf ve katmanları birleştiren bir unsur olarak dikkat çektiğine değinmiştir.

Hegemonya ve toplumsal hiyerarşinin kültürle olan ilişkisinde, toplumsal kültür seviyelerinin önemli bir belirleyici olduğuna inanan görüşler mevcuttur. Bu görüşlerin temelinde, yüksek kültüre mensup olanların toplumun daha alt tabakalarını yönlendirmelerinin bir zorunluluk olduğu iddia edilmektedir. Popüler kültür tüketicisi geniş kitleleri, yüksek kültür mensuplarına göre bilinçsel bağlamda daha aşağıda değerlendiren bu görüşler yüksek kültür mensuplarına bir entelektüel sorumluluk yüklemektedirler. Kültürel katman farklarından kaynaklı ayrımların doğal bir hiyerarşi düzeni ortaya koyması gerektiğini savunarak, hegemonyanın yüksek kültürün bir hakkı olduğunu düşünmektedirler.

19. yüzyılın önemli liberal düşünürlerinden John Stuart Mill, hükümet yönetiminin ve kamu politikalarının biçimlendirilişini her zaman için, 'bilge kişiler' adını verdiği bir azınlığın eline bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca, cahil kitlelerin, kayıtsızlıklarından ve kültürden yoksun beğenilerinden kurtarılacak şekilde eğitilmeleri gerektiğini de vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Nietzsche ve Tocqueville'in tersine Mill, kitle toplumunun ve eğitimsiz endüstriyel işçi sınıfının burjuva kurum ve değerlerine karşı ifade ettiği tehdidin ilk önemli 'demokratik' eleştirmenidir. Oysaki, Nietzsche, hem burjuva demokrasisine hem de sosyalizme kesin bir şekilde karşıdır... Julien Benda'ya göre ise, insanlar temelde iki gruba ayrılmaktadır. İlkini, ait olduğu toplumsal sınıf ne olursa olsun, maddi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen 'sıradan insanların' oluşturduğu kitleler; ikincisini de, kitlelerin hemen yanı başında, kitlelerden ayrık duran, onları bir ölçüde denetim altında tutan, pratik amaçlar gütmeyen, belirli bir sanat ve bilimle ya da sadece metafizik spekülasyonlarla meşgul olan aydınlar oluşturmaktadır... Thomas Stearns Eliot, *Notes Towards a Definition of Culture/Kültürün Tanımı Üzerine Notlar* (1948) adlı eserinde, tıpkı Nietzsche ve Gasset gibi, tüm insan toplumlarının farklı tabakaların birbiri üstüne sıralanmasından oluştuğu, dolayısıyla da en üstteki tabakanın diğerine kıyasla çok daha bilinçli bir kültüre sahip olmasının gerekli olduğu fikrini ileri sürmektedir. Eliot'un kültür kavrayışı organikidir: Her bireyin kültürü, belirli grup ve sınıflara üyeliğinden kaynaklanır ve bu grup ve sınıflar da kültürleri açısından toplumun tamamına bağımlıdır (Özer ve Dağtaş, 2011: 35-42).

Kültür çalışmalarının önemli isimlerinden Fiske'ye göre ise kültür araştırmalarının popöler kültüre odaklandığı noktada hegemonya ile ilişkisinde iki temel yaklaşım vardı. Fiske bir üçüncü yaklaşımın gerekliliğini dile getirerek bunun savunusunu yapmıştır; Çok yakın zamana kadar popöler kültür araştırmalarının başlıca iki yönelimi vardı, bunlardan daha az verimli olanı popöler kültürü bir iktidar modeli oturtmaksızın kutsayan yönelimdi. Bu yönelim toplumsal farklılıklardan nihai bir harmoni üreten popöler kültürü, ritüel bir toplumsal farklılıklar yönetim biçimi olarak gören uylaşıma dayalı bir model olmuştur. Ayrıca bu yönelim, bir ulusun kültürel yaşamının aydınlardan çok halk arasında yeşerdiğini savunan seçkin insancılığın demokratik bir uyarlamasıdır. Öteki yönelim popöler kültürü bir iktidar modeline adamakıllı oturttu, ne var ki egemenlik altına alma güçleri üzerine öylesine yoğunlaştı ki, gerçek bir popöler kültürün var olmasını bütünüyle olanaksız hale getirdi. Popöler kültürün yerine, güçsüz ve edilgen halk çıkarları kendilerinininkine karşı bir doğrultuda bulunan bir kültür endüstrisi aracılığıyla dayatılan kitle kültürü konuldu. Kitle kültürü hareketsiz, edilgen bir halk kitlesi, toplumsal yapıdaki konumlarıyla bağları zayıf, sınıf bilincinden uzak, onun ve çeşitli toplumsal, kültürel dayanışmaların farkında olmayan, bu nedenle de bütünüyle güçsüz ve aciz mi aciz kalan bir zerrecik bireyler toplamı üretir. Çok kısa bir süre önce, bir üçüncü yönelim ortaya çıktı, bu kitabın işte bu yönelime katkıda bulunacağına inanıyorum. Bu yönelim de popöler kültürü bir mücadele alanı olarak görür, ama egemenlik altına alma güçlerinin iktidarını kabul ederken, daha çok bu güçlere direnmek, onlardan sıyrılmak ve onlarla baş etmek için kullanılan popöler taktikler üzerinde yoğunlaşır. Yalnız dahil etme süreçlerinin izini sürmek yerine daha çok dahil etmeyi sürekli bir zorunluluk kılan popöler ruhu ve yaratıcılığı araştırır. Her yerde bulunan gizli egemen ideoloji pratikleri üzerinde durmak yerine, ideolojinin kendisini ve değerlerini böyle sert ve ısrarlı biçimde korumasına neden olan gündelik direnişleri ve kaçmaları anlamaya çalışır. Bu yaklaşım (her ne kadar radikal olmasa bile) popöler kültürü gizil güç olarak, çoğunlukla da fiilen ilerlemeci olarak görür, özünde iyimserdir çünkü halkın dinçliğinde ve canlılığında toplumsal değişimin yanı sıra bu değişimi yönetecek güdülenmenin izlerini bulur (Fiske, 2012: 32-33).

2.2 MİZAH KAVRAMI

İnsanoğlunun tarihsel gelişiminin temel dinamiklerinden birisi olan yaratıcılık duygusunun medeniyet gelişimine katkıları sadece pozitif bilimlerden ve sosyal alanların şekillenmesinden ibaret değildir.

Bireysel yaratıcılığın dışavurum alanlarından en önemlileri arasında görülmesi gereken mizah kavramı, insanoğlunun tarih boyunca kişisel psikolojik ihtiyaçlarından birisi olan gülmek ve rahatlamak dışında bireyler arası ilişkilerin şekillenmesi ve inşasında önemli rol oynamakla birlikte; toplumsal dinamikler çerçevesinde eleştirinin, muhalefetin, şikâyet etmenin ya da dikkat çekmenin önemli araçlarından birisi olarak kullanılmıştır.

Kültürel öğeler içerisinde önemli bir konumu olan mizahın; sadece bireysel ilişkileri incelemek ve insanlar arasındaki iletişim süreçlerinin inşası ya da ihyasındaki katkılarına odaklanmak hatalı olacaktır. Mizah öğeleri üzerinden bir kültür atmosferinin detaylarını görebilir, kültürel geçişkenlikler ve sosyal birikimlerin tarihsel izdüşümlerini inceleyebiliriz. Bu çerçevede, bu çalışmanın ana konusu olan popüler kültür ürünlerinin mizahi dönüşümü incelenirken; mizah konusunda temel bazı yaklaşımları ve anlayışları incelemek gerekmektedir.

Mizaha dair kapsamlı ilk kuram Freud'a aittir: Freud Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkiler (1905) adlı kitabında rahatlama ve uyumsuzluk kuramı unsurlarını bir araya getirmiş ve psikoanalitik kuramı ile birleştirmiştir. Freud'un mizah (ve diğer konulardaki) kuramları çok tartışılrsa da mizah hakkında sosyolojik sorular olarak adlandırdığım konuya sistematik bir biçimde değinen ilk kişi olmuştur ve mizahın sosyolojisi üzerine etkisi çok büyüktür (Kuipers, 2016: 49).

2.2.1 Mizah Olgusu

İnsana ait duyguların tamamının dünyanın her coğrafyasında psikolojik dinamikler olarak aynı temellere dayanması, pozitif bilimlerin doğası olan deney ve gözlem ile kanıtlama kapsamında özellikle son yüz yılda büyük mesafe kat edilen bir alandır. Dünyanın her coğrafyasında, herhangi bir kültüre mensup insanların ekseriyetle üzüntü, kızgınlık ya da acı çekme gibi duygu durumlarını tetikleyen unsurlar temelde aynı algılara dayanmaktadır. Kültürler arası farklılıklar bu tepkilerin dışı vurumunu ve toplumsal karşılığını coğrafyalar arası değişik şekillerde yansıtsa da; temel noktalarda aynı psikolojik temellere dayanmaktadırlar.

Ancak konu gülme ve eğlence olduğu zaman, temel psikolojik güdüler yine benzer olsa da bu duygu durumunun kişinin zihninde şekillenışı, algılanışı ve dışavurumu kötü duygulara nazaran çok daha çeşitlilik içermekte ve farklılıklar göstermektedir. Acı ve üzüntü daha evrensel olma özellikleri taşıırken, mizahın daha ulusal ölçeklerde kaldığı gözlemlenir. Çünkü her ülkenin kültürel geçmişi ve birikimi önemli ölçüde neye gülüneceğine dair kriterleri içinde taşır (Kuruoğlu ve Boz, 2016: IX).

Kültürler arası iletişim çerçevesinde mizah olgusuna yaklaşıldığı zaman, tarih boyunca mizahın yüksek kültüre mensup gruplar tarafından sanat alanları içerisinde övgüye layık görülmediği bir tutum göze çarpmaktadır. Felsefenin ortaya çıktığı dönemlerden bu yana gülme kavramı üzerine birçok teoriler ve yaklaşımlar ortaya atılmış ancak bu konu, 20. yüzyılın sonundan itibaren psikoloji ve nöroloji bilimlerinin gelişmesi ile tutarlı ve bilimsel bir çerçeveye oturtulma açısından bir yola girmiştir.

Komedinin düşük düzeyde sanat muamelesi görmesi, kendi içinde bir ikilik barındırır: yüksek sanatlar seviyesine dahil edilmemiştir ancak her zaman düşük düzeyde de olsa bir 'sanat' değeri görmüştür. Bütün bunlara rağmen tüm düşünce veya insani etkinlikler komediye kayıtsız kalamamışlardır. Bunun temelinde insanın,

komediyoluyla düşünmeye ve dünyadaki konumunu anlamlandırmaya ilişkin bir çaba içinde olması vardır (Sütçü, 2016: 3).

Hiyerarşi, hegemonya, kamusal alan ve otorite gibi kavramlar ekseninde bakıldığı zaman, mizahın katı düzenlere yönelik bir tehdit unsuru olduğu görülebilir. Hiyerarşinin tam manasıyla toplumsal olarak kamusal alanda var olduğu ve hegemonyanın sorgulanmadığı otoriter toplumlarda; politik tutumlar, söylemler ya da eylemlerde bulunan kişilerin otorite tarafından dışlanması ve sosyal yaşamdan kopartılması oldukça olasıyken, mizah bu tip toplumsal yapılarda bireylerin sistemden rahatsızlıklarını ifade etmek için kullandığı bir araç haline gelmiştir.

Genel olarak komedi bilinçli bir varlığın, insanın, deneyim dünyasında kalarak deneyimin koşullarını aşması ekseninde gider gelir. Bu durumu şöyle açıklamak mümkündür: İnsanın tarih içindeki varoluşu, hayata içkindir ve onun belirlenimine tabidir. İçkin hayat, kendi içine kapalı ve sıradanlığa gömülüdür. Bu anlamda insani varoluş, adeta bir ihtiyaçlar ve belirlenimler hapishanesidir. Aslında hayatın ihtiyaç olarak beliren ve bu yüzden bir gömüt olarak gözüken yönü adeta hayatı, hayattan ayıran şeydir... Ölümlü olması ve ampirik dünyaya mahkûm olması anlamında sınırlı olan insan, ancak ölümün ve ampirik dünyanın 'ötesi'nde bir varoluşa ve dünyaya geçtiğinde özgürlüğe bağlanır. Özgürlük, algı alanının koşulları aşıldığında ya da bu koşulların sınırı hissedildiğinde ortaya çıkan bir durumdur. Bu durum, var olmaya ilişkin bir tür yoğunluk, bir tür tinsellik, bir tür bedensizlik, yani bir tür 'var olmanın mümkün biçimleri'ni arzulamaktadır. Bu aslında komedinin de kendini gösterdiği yerdir. Bu anlamda genel olarak komedi; insanın, günlük, sıradan, adeta tiksinti uyandıran var olma biçimleriyle 'kendisini kendisi ile özdeş kıldığı' insani bir deneyimdir. Bu açıdan komedinin olanağı, insanın başka bir dünyaya (cennet, cehennem) yöneliminden ziyade, insanın günlük ve sıradan yaşamına yöneliminde aranmalıdır (Sütçü, 2015: 4-5).

Sütçü'nün çizdiği çerçeve; komedinin insan zihninde izdüşümüne dair önemli tespitler içermektedir. Öte yandan, bireyin zihinsel dünyasının şekillenmesinde dış

etkenlerin ve dünyaya geldiği andan itibaren çevresinden aldığı mesajların etkisi dikkate alındığı takdirde; bireyin komedi tüketme ihtiyacını şekillendiren şartlar, içinde yaşadığı kültür atmosferinden bağımsız değil bilakis bu atmosfer çerçevesinde şekillenmiş zihinsel taleplerdir.

Mizah özü gereği sosyal bir fenomendir. Espriler ve diğer komik sözceler, genellikle sosyal etkileşimde paylaşılan bir iletişim biçimidir. Bu komik sözceler sosyal ve kültürel olarak gelişir ve çoğunlukla belirli bir zamana ve yere özgüdür. Ayrıca insanların hakkında espri yaptığı konu ve izlekler genellikle bir toplumun ya da sosyal grubun sosyal, kültürel ve manevi düzeninin merkezidir (Kuipers, 2015: 47).

Kuipers'in mizah tanımında değindiği “bir zamana ve yere özgü” vurgusu; mizahın bir yerel kültür unsuru olduğuna dikkat çekmektedir. Kültürler arası iletişimin 21. yüzyıl dünyasının sunduğu iletişim teknolojilerindeki gelişmeler çerçevesinde değişen doğası; mizah unsurlarının yerliliğini de tartışmaya açmaktadır. Yerel kültürlerin çağımızda globalleşme dalgasına ve kültür endüstrisi ürünlerine karşı korunmasız yapısı gereğince; yerel kültürden türeyen ancak küresel kültür akımlarından da etkilenen insanların zihinlerinde oluşan komik olgusu ve toplumsal olarak mizahın konumlanışında; yerellik artık temel dinamiklerden biri olmakla birlikte zaman içerisinde tartışmasız hakimiyetini mizah özelinde kaybetmektedir. Küresel kültür endüstrisi ürünlerinin; tüketildikleri her coğrafyada farklı popüler kültür ürünlerinin oluşmasını tetiklediği gibi; küresel mizah ürünleri de her coğrafyanın kendi mizah kültürü ile etkileşime girmekte ve ortaya melez kültürler benzeri melez mizahi unsurlar da çıkarmaktadır.

Mizahın bireylerin birbirleri arasındaki ilişkilere ve birey ve toplum arasındaki ilişkilere dair temel motivasyonları keşfedebilme sürecine dair sağladığı bilgi; mizah kavramının kapsamlı bir şekilde ele alınması gerekliliğini göstermektedir. Farklı kültürlere ve sosyal katmanlara sahip olan tüm insanların; kendi kültürel gelişimleri çerçevesinde tüketme ihtiyacı duydukları mizahi öğelerin varlığı, mizahın ortaya çıkış

şekli ve barındırdığı anlamlar farklı olsa da küresel olarak tüm insanlığa şamil bir kavram olduğunu kanıtlamaktadır.

2.2.1.1 Mizah Kuramları

Mizahın, daha geniş tabiriyle gülmenin, bireyler arasındaki iletişim sürecinde anlamsal izdüşümlerini bulmak adına tarih boyunca birçok bilim insanı tartışmalar yapmışlar ve ortaya iddialar atarak; insanın içinden gelen bu dürtünün sosyal ilişkilere yansımalarını anlamlandırmaya ve insana dair meraklarının bir parçasını gidermeye çalışmışlardır.

Psikolojide mizah süreci sosyal bağlam, bilişsel-algısal süreç, duygusal tepki ve sesli ve davranışsal gülme ifadesini kapsamaktadır (Meşe, 2015: 81). Martin'in savunduğu eksenden bakıldığı takdirde, mizahın veya daha geniş anlamıyla gülmenin; bireyler arasındaki iletişime dair sorulara yanıtlar verebilecek derecede bireyin zihin yapısının derinliklerine uzanan bir kavram olduğu açıktır. Bireyin zihinsel dünyasının şekillenmesinde asli unsurlardan olan kültür kavramına da bu çerçeveden bakıldığı takdirde; insanın yaradılışından gelen bir ihtiyacı olan mizah duygusu ve gülme isteği ile; insanlığın tarih boyunca inşa ettiği kültürel yapının arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Varoluşsal bir ihtiyaç olarak mizah; üretilme ve tüketilme süreçlerinde ise tamamen insanlar tarafından inşa edilmiş olan kültürel atmosferin şartlarına bağlı olarak gelişmektedir.

İnsanın varoluşsal bir dürtüsü ile kendi tasarımı olan bir düşünce, eylem, tutum ve davranışlar bütünü olan kültür arasındaki ilişkinin karmaşık ve birden çok değişkenle etkileşime giren yapısı; mizahın kuramsal bir çerçevede tanımlanması gerekliliğini ortaya koymuştur. Üstünlük Kuramı, Uyumsuzluk Kuramı ve Analitik Kuram, farklı açılardan gülme ve mizah kavramlarına yaklaşan bilim insanlarının üzerinde mutabık kaldıkları üç geleneksel kuramdır.

Ancak sosyal bilimlerin interdisipliner doğası ile, insan zihninin karmaşık yapısının bir araya geldiği bu alan; bazı araştırmacılara göre kuramsallaştırılmaz olarak görülmektedir ve tıpkı kültür kavramında olduğu gibi tüm kuramlar yenilenebilir, değişebilir veya geliştirilebilir birer olgu olarak ele alınmalıdır. 20. yüzyılın ilk yarısında o zamana değin mizah ile ilgili tüm kuramsal çalışmaları inceleyen Ribot'a göre; Gülme, kendisini öyle çeşitli ve farklı nitelikteki şartlar altında gösterir ki, bütün bu nedenlerin tek bir nedene indirgenmesi sorun dolu bir girişim olarak kalır. Böylesi önemsiz bir olgu üzerinde bu kadar çok emek harlandıktan sonra, sorun tamamen açıklanmış olmaktan hala uzaktır (Koestler, 1997: 6).

Ribot'a benzer bir görüşü savunan Simon'a göre de mizah ya da daha geniş anlamıyla gülme konusunda yapılan çalışmaların hiçbiri genel anlamda üzerine düşünülen olguya dair kapsamlı yanıtlar vermekten uzaktır. Şimdiye kadar komedinin anlamı gibi, cevaplanamaz bir soruyu açıklamaya yeltenenleri incelediğimde, yapılan çikarsamalar bana 25000 yılın en ilginç başarısızlıklarından biri gibi göründü (Lewis, 1989: 29).

Mizahın akademik bir alan olarak ortaya çıkıp gelişmesinden öncesine dayanan üç klasik kuramın formülasyonlarının tümü ortaya çıktıkları dönemin doğaları gereğince felsefe başlığı altında sınıflandırılmaktadırlar.

2.2.1.1.1 Üstünlük Kuramı

Antik Yunan felsefesinin önemli isimleri olan Platon ve Aristo'nun gülme üzerine yaptıkları yorumlar, üstünlük kuramının şekillenmesinde katkıları olan yaklaşımlardır. Platon'a göre gülme duygu durumunu ortaya çıkaran bir insanın kendisini bilmemesidir. Bu yaklaşımını açıklarken Platon, gülünç kişiyi; kendisini

olduğundan daha akıllı, varlıklı, hoş veya erdemli sanan insanlar olarak tanımlamıştır (Morreal, 1997: 9).

Aristo'nun gülmeye bakış açısı da Platon'unkiyle benzeşmektedir. Poetics adlı eserinde bu konuya değinerek, gülmeyi alayın bir türü olarak gören Aristo'ya göre nükte; “adam edilmiş küstahlıktır” ve “bir çeşit kızgınlık türü”dür (Golden, 1992: 381).

Üstünlük kuramına dair daha kapsamlı açıklamalar ve görüşler ortaya atan isim Hobbes olmuştur. Gülmenin insan zihni ve sosyal yaşam arasında konumlandığı yeri anlamlandırabilme adına üstünlük kuramından yola çıkarak ortaya attığı görüşleri ile insan zihni ve sosyal yaşam arasındaki ilintiyi ortaya koymaya çabalamıştır. Hobbes'a göre; daha önce bize ait olan zayıflıklarımızla karşılaştığımızda, birdenbire içimizi bir yücelik duygusu kaplar (Morreal, 1997: 10) şeklindeki tanımı; gülmenin insanın sosyal çevresinde karşılaştığı durumlar karşısında verilen bir tepki olduğunu ve bu sosyal yaşamın içinde kendisini konumlandırırken, diğerinden daha yukarıda olduğuna dair bir inanç ve bu inancın kendi zihin dünyasında kanıtlanışının dışa vurumu olarak tanımlanabilecek bir yaklaşımdır.

İnsanın kendisine yönelik bir övgüsü olarak da adlandırabileceğimiz bu tanıma göre; gülme ile bireyin sosyal yaşantısındaki arasındaki ilişki; Platon ve Aristo'nun yaklaşımı ile paralel bir şekilde, bireyin diğerine yönelik izlenimlerinden doğmaktadır ancak kendisine yönelik bir eylemdir.

Üstünlük kuramına yönelik farklı bir bakış açısı ise konuya “öteki” açısından yaklaşıldığında karşımıza çıkmaktadır. Kılıçbay'ın görüşlerine göre; Gülme, komedi seyrederken, “ben acı çekmiyorum, mutluyum” veya “ben çirkin değilim, ben herkesten farklı değilim” öyleyse “ben komik değilim” demenin ayinsel bir biçimi olarak, belli bir rutinin, belli bir şartlı refleksin ürünü olarak belirmektedir. Komige mi gülünmektedir, o komik durumda bizzat olmamanın verdiği bir rahatlığın sonucu bir

gevşeme çığlığı mı atılmaktadır, belirsiz. Demek ki bu durumda “öteki”ne gülünmektedir. Bu durumda eğlence en mükemmelinden uyum ayınıdır. Konformizm ödülüdür, ruhun kurallara uygun bir şekilde beslenmesidir; diğer kurallara daha istekli uyulsun diye. Seyirci kendi uslu çocukluğunu bu eleştiri aracılığıyla/içinde yeniden üretmektedir (Kılıçbay, 2000: 3).

Kuramın genel yaklaşımının bireyin kendisini güvende hissetmesi anlayışı yatmaktadır. Ya kendisinden daha zayıf durumda olan birisine karşı toplumsal ortalama olmanın verdiği güven hissi ile; toplumun ortalamasından daha yukarıda olmanın verdiği üstünlükten doğan güven hissi esasen birbirleri ile benzeşmektedir. Normal olma ile normalin üstünde olmanın ortak noktaları, aşağıda olan olmamaktan gelmektedir ve üstünlük kuramının temel yaklaşımını göstermektedir.

Klasik kuramlar içerisinde sosyal ilişkilerle doğrudan bağlantı noktasında Üstünlük Kuramı, diğer kuramlardan ayrılmaktadır. Gülmenin temel motivasyonu olarak bireyin, diğer bireylerin ve kendisinin bir araya gelmesiyle oluşan toplum yapısında kendisini hiyerarşik olarak güvende hissedebileceği bir noktaya oturtma gayretine dayanmaktadır. 21. yüzyılın insanlık değerleri kapsamında eleştirel bir şekilde ele alınabilecek olan kurama, bu şekilde yaklaşmak anakronizme düşme tehlikesini de içinde barındırmaktadır.

2.2.1.1.2 Uyumsuzluk Kuramı

Üstünlük Kuramına benzer bir şekilde felsefi olarak bu kuramın tartışılması da Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Aristo tarafından geliştirilen bu yaklaşımın 20. yüzyıla kadar geliştirilmemiş olması, bazı noktalarda Üstünlük Kuramı ile benzeşmelerinden kaynaklı olarak Aristo'nun bu görüşleri derinleştirmek üzere çalışmalar yapmaması sebebiyledir. Retorik adlı eserinde, konuşmacının karşısındaki kitlede bir beklenti yaratıp, daha sonra beklentinin dışında bir çıkış yapmayı, kitleyi güldürmek için iyi bir yöntem tavsiye etmektedir (Aristoteles, 2013: 46).

Kuramın yaklaşımının temelinde, olağan olana ters düşenin yarattığı tezatlıktan doğan bir komedi durumu söz konusudur. Uyumsuzluk Kuramının gelişmesinde önemli katkıları olan Bergson'a göre; Bizi güldüren şey, başkalarının kusurlarıdır. Şunu da ilave edelim ki bizi güldüren kusurlar birer ahlaksızlık olmalarından ziyade toplumsa duyarsız olanlardır (Bergson, 1990: 92).

Aristo'nun Retorik eserinde; söylev esnasında dikkat çekici ve beklentileri ters çeviren bir eylem olarak tanımlanan uyumsuzluk kuramı; Bergson'un toplumsal perspektiften yaptığı tanımla benzerlikler göstermektedir. Toplumun genelinin, toplumun normalleri olarak kabul edilen ve bireylerden beklediği davranışların dışında eylemlerin tümü bu kuram çerçevesinde bir komedi unsuruna dönüşebilmektedir. Toplumun genel kabulleri dışında davranarak mizah unsurları sergileyen komedi ürünleri tüm kültürlerde görülmektedir. Kahraman ya da anti-kahraman formlarının herhangi birisiyle karşımıza çıkan bu mizah ürünlerinin gördükleri yoğun ilginin sebeplerini çözümlenmede Bergson'un yorumları önem arz etmektedir.

Bu bakış açısının kuramsallaşmasına katkıda bulunan ve Bergson'un çalışmalarına yol açan isimlerden olan Kant'a göre ise; herhangi bir metinde olayların akışı okuyan kişide bir beklentiler silsilesini zihninde var eder. Bu akışın dışına çıkıldığı anda beklentisi karşılanmayan insan şoka girer ve bu insanın gülmesine neden olur.

Kurama göre birey tükettiği bir iletişim sürecinde (bireyler arası, kitle ile ya da bir mizah eseri), maruz kaldığı konsept çerçevesinde bir beklentiye yönelir ya da kurgusal olarak buna yönlendirilir. Kendi kültürel dünyası gereğince birbirinin ardılı olarak normal kabul edeceği eylem, söylem, tutum ya da düşünce akışının kırıldığı ve tezatlık ile karşı karşıya kaldığı anda güler. Bu beklenti yönetimi sayesinde olabileceği gibi, günlük hayatın içinde bir gözlemci konumunda olduğu her durumda da yaşanabilecek bir karşılaşmanın, kişide gülme hissini tetiklemedir.

Normal olarak kabul edilenin dışına çıkıldığı zaman oluşan gülme duygusunu açıklayan bu yaklaşımın, Üstünlük Kuramıyla benzerlikleri olduğu gibi, günümüzde aralarındaki temel farklar insan psikolojisine dair bilimsel veriler arttıkça daha net bir şekilde yapılabilir bir duruma gelmiştir. Üstünlük Kuramında insanı gülmeye iten dinamik, karşısındakinin yerinde olmamaktan dolayı tetiklenen bir konfor alanında olmakken; Uyumsuzluk Kuramında ise insanın karşısındaki akışı zihninde metinsel olarak bir beklenti akışı içine oturtması ve bu beklentisinin karşılanmadığı anda yaşadığı şok durumudur. Her iki durumda da; içinde bulunulan ve bireyin bir parçası olduğu kültürel kabullere bir tezatlık varken; Üstünlük Kuramında bu tezatlığı yapan kişi olmamaktan kaynaklı gülme duygusu ile Uyumsuzluk Kuramında tezatlığın kendisine gülünmesi temel ayırım olarak kabul edilebilir.

Psikoloji biliminde 20. yüzyılla beraber yaşanan gelişmeler ve bilimsel bulgular ışığında insanın gülme ihtiyacı ve mizah kavramı daha net bir çerçevede açıklanabilir bir hale gelmiş ve klasik kuramların birbirleri ile aralarındaki ayrımları daha net görülebilir olmuştur.

2.2.1.1.3 Analitik Kuram

Psikoanalitik Kuram ya da Rahatlama Kuramı olarak da adlandırılan bu yaklaşıma göre gülmenin temel bir insani ihtiyaç olması; içindeki saldırganlıkla mücadele etme ve bu dürtüyü saldırganlık dışında bir şekilde ifade edebilmesi refleksine dayanmaktadır.

Kuramın öncüleri olan felsefeci Spencer ve Psikanalizin kurucusu Freud'dur. Bu kuramın temelinde sosyal etmenler diğer klasik kuramlara göre daha az ağırlığa sahiptir ve gülmenin temelinde sinirsel enerji yatmaktadır. Spencer'in tanımına göre; Sinir enerjisi daima kassal hareket ile ifade edilmeye yatkındır ve belli bir yoğunluğa

ulaştığında, daima kassal hareket olarak ortaya çıkar... Kural şudur: Belli bir yoğunluğa ulaşan duygular genellikle kendilerini bedensel hareketle gösterirler...Bilinç farkında olmadan büyük şeylerden küçük şeylere akar (Morreal, 1997: 37-65) ve bu süreç gülme duygusunu tetikler.

Freud'un tanımlamasına göre ise; Gülmeye hazır insan, komedi faktörleri, zihinsel kaygılar ve duygular tarafından değil, gülmeye hazır olup olmaması ile değerlendirilmelidir. Bir kişi fizyolojik, zihinsel ve psikolojik olarak gülmeye hazır olmalıdır ve aksi takdirde gülmesi mümkün değildir. Mizahın komik olacağına ve güldüreceğine dair bir kesinlik yoktur. Mizah unsuru olmayan birçok şey de komik ya da neşeli olabilir (Raskin, 1985: 12).

Konuya yaklaşımında ruhsal enerji kavramını da kullanan Freud, beklenen bir durum için ayrılan ve kullanılmamış olan ruhsal enerjinin dışa vurum şekillerinden biri olarak gülmeyi görmektedir. Toplumsal ilişkiler bağlamında Freud, insanın toplumsal normlar sebebiyle baskıladığı düşmanlık ve karşı çıkma duygularının bilinçaltına itildiğini savunmakta ve gülmenin; toplumsal hiyerarşi içerisinde bu duyguların dışavurumu için gelişmiş bir araç olduğunu savunmaktadır.

Spencer ve Freud'un ayrıldıkları nokta ise; gülmeye aktarılan enerjinin kaynağı bağlamındadır. Spencer'a göre bir beklenti sebebiyle oluşmuş ve beklenen durum gerçekleşmediği için boşta kalan enerjinin gülmeye dönüşümü söz konusuysen; Freud'a göre ise dışa vurulamayan tepkileri bastırmak için kullanılan enerjinin gülmeye dönüşümü vardır.

Klasik kuramlarının genelinin felsefi temelli olmasına karşın, ortaya çıktığı dönem ve ortaya atan kuramcılardan kaynaklanarak Analitik Kuram fizyolojik bir bakış açısına sahiptir. İnsanın duygu durumundan temellenmektedir.

2.3 KÜLTÜR ÜRÜNLERİNİN MİZAHİ DÖNÜŞÜMÜ

Mizah ya da daha genel bir isimlendirmeye gülmece kavramının, insan psikolojisindeki temelleri önceki bölümlerde kapsamlı bir şekilde kuramsal çerçevelerde açıklanmıştır. Bireyin düşünce sistemi, içinde yetiştiği kültür atmosferi ve tükettiği tüm iletişim mesajları ile şekillenen kültürel çerçevesi; mizahın o bireye hitap edip etmemesi bağlamında önemli kriterlerden birisidir.

Kişisel ya da toplumsal sorunların mizah öğelerine dönüşümü süreci; mizah ürününü tüketmesi ve gülmesi beklenen bireyin kültürel dünyasına dair ilintiler ve temellendirmeler içermek zorundadır. Mizahın coğrafyalar arasında gösterdiği farklılık bu bağlamda önemli bir işarettir. Mizah aslında tıpkı insani zevkler gibi toplumsal bir olgudur. Hatta, başkalarıyla birlikteyken bizi güldürebilen birçok şeye, yalnızken çok seyrek güleriz. Bir topluluk içindeyken, bir şeyi eğer yalnızca biz komik buluyorsak, genellikle ağzımızı kapatır, gülüşümüzü, en azından diğerleri bize katılana kadar engellemeye çalışırız. Gülme'nin toplumsal boyutu da onun bulaşıcı olduğunu gösterir (Morreal, 1997: 160).

Mizah unsurlarının toplumsal köklerden beslenen birer unsur olduğu, tarihsel araştırmalar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bireylerin ve toplumun ihtiyaçları çerçevesinde ortaya çıkmış olan mizah unsurlarının çözümlemeleri yapıldığı zaman; ortaya çıktıkları toplumdan beslendikleri ve yine bu toplum tarafından tüketilme şekillerinin belirlendiği bilinmektedir. Toplumun ürettiği unsurlardan birisi olarak mizahın, içinden çıktığı toplumun kültürel yapısının bir çıktısı olarak görülebileceği varittir. Toplumlar, sözlü ya da yazılı hemen her dönemde mutlaka bir gülmece yaratagelmişlerdir. Ve bu gülmece, mutlaka onu yaratan toplumsal yapıya uyarlanmış, o toplumun duygu ve düşünce yükünü taşımış. Gülmece ürünlerinin türleri ve biçimlerini de yine toplumlar belirlemiştir. Ya belirli sanatçılar toplumlara sözcülük etmiş, ya da toplumlar belli tipleri kendilerine sözcü seçmişlerdir (Bayrak, 2001: 98-99).

Mizahın toplumsal çıkış noktalarının ve bu mizah ürününün toplum tarafından benimsenip tüketilmesi ve akabinde tekrar toplumsal bir dolaşıma sokularak; toplumla birlikte yaşaması, mizah ve kültür arasındaki ilişkiye dair önemli bir noktadır. Mizah unsurları da tıpkı kültürel öğeler gibi yaşamakta, toplum içinde dolaşımda olmakta ve bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerinde kendisine yer bulmaktadır. Bizi güldüren şeylerin ulusallıkla ilişkisini görmeyenler, bu konuda soyut düşüncelere kapılarak gülmenin nedenlerini yanlış göstereceklerdir. Gülmeyi, doğal ortamı olan ulusal yaşamda görmedikçe anlayamayız (Bergson, 2011: 21).

Aziz Nesin'e göre mizah ve kültür arasındaki ilişki sadece yaşam şekilleri ve kültürel yapıları birbirine benzeyen uluslar arasında değil, aynı ulus bünyesinde farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar arasında da farklılık göstermektedir. Bu durumu "koşulların değişimi" olarak adlandıran Nesin; bu durumu farklı işlerde çalışan, uğraşları birbirinden farklı olan kitlelerin ya da kişilerin de mizah kapsamında ortaklıklar bulmalarının zorlaştığına dikkat çekmektedir. Gülmecenin içinde olduğu toplumun ekonomik ve sosyal koşullarından doğrudan etkilenerek oluştuğu; kültür düzeyi, tarih, gelenek ve görenekler, töreler gibi her ulusta birbirinden farklılık gösteren öğeler tarafından şekillenen mizahın coğrafi farklılıklar göstermesi olağandır (Nesin, 1973: 46-68).

Kültürel zeminin ve bireyin kültürel şekillenmesinin mizah üzerine etkisi konusunda Morreal de, Nesin'e benzer bir çerçeve çizmektedir; Farklı kültürlerden olan yetişkinler birbirlerinin mizah anlayışını değerlendiremezler, çünkü, farklı dünya görüşlerine sahip olmaları aynı şeyleri uyumsuz bulmamalarına yol açar. Bu yüzden bir fıkra başka bir dile çevrildiğinde komikliğini kaybedebilir. Dil oyunları konusunda Wittgenstein'in bir sözü, mizah'ın ne olduğunu çok güzel anlatır. 'Bir dil oyununu anlamak, dünya görüşünü paylaşmaktır' Bir insanın yaptığı espriyi anlamak için onun dünya görüşünü anlamalıyız (Morreal, 1997: 88-92).

Mizahın sosyal temellerinin, kültürel zeminden beslendiğini savunan bir diğer isim de Kuipers'dir. Bireyler arası iletişim sürecinde var olan mizahi öğelerin sosyal etkileşimde önemli bir yeri olduğunu savunan yazara göre; Mizah özü gereği sosyal bir fenomendir. Espriler ve diğer komik sözceler, genellikle sosyal etkileşimde paylaşılan bir iletişim biçimidir. Bu komik sözceler sosyal ve kültürel olarak gelişir ve çoğunlukla belirli bir zamana ve yere özgüdür. Ayrıca insanların hakkında espri yaptığı konu ve izlekler genellikle bir toplumun ya da sosyal grubun, sosyal, kültürel ve manevi düzeninin merkezidir (Kuipers, 2015: 47).

Mizah unsurlarının oluşumu, yayılımı ve şekillenmesinde kültürün rolünün önemine değinen yukarıda değindiğimiz birçok görüşün ortak noktası; mizahın ortaya çıktığı kültürel zeminden soyut olarak düşünölemeyeceğidir. Ulusal ve hatta daha da küçük ölçekte yerel kültürlerin içlerinden çıkardıkları mizahi öğelerin şekillenme süreçlerinin kültürle ilişkisi ortadadır.

Medya ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması ile başlayan ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin tetiklemesiyle iletişim ve mobil teknoloji alanında yaşanan büyük sıçramaların iyiden iyiye hızlandırdığı küreselleşme süreci; kültürel çerçevede ele alındığı bağlamdaki görüşlere çalışmanın önceki bölümlerinde yer vermiştik.

Küreselleşme ve ona bağlı süreçlerin getirdiği popüler kültürün yayılımının, küresel çapta mizahi bir ortak zemin oluşturduğu düşünölebilir. Yerel ve ulusal ortak kültür öğelerinin mizahı oluşturan temel bileşenler olduğu gerçeğinden yola çıkarak; küresel bir mizahi anlayışın da küresel popüler kültür atmosferinden beslendiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Popüler kültürün küresel perspektifi bu çalışmanın alanının dışında kalmakla birlikte; popüler kültürün yerli öğelerden beslenerek, yerli üretim süreçleri sonucunda ortaya çıkmış “yerli popüler kültür” öğelerinin de varlığı yadsınamaz bir gerçektir.

Ekonomik ve sosyal yapılanması çerçevesinde üretim ve tüketim süreçlerini belirli bir aşamaya getirmiş toplumların kendilerine özgü popüler kültür ürünlerinin var olduğu çalışmanın önceki bölümlerinde incelenmiştir.

Yerli popüler kültür ürünlerinin mizahi dönüşümü, doğası gereği çok daha kolaydır. Zira, yerel ya da ulusal kültürlerin kendi ürettikleri mizahi unsurlar gibi; kendi ürettikleri popüler kültür ürünlerini paylaşmaları, diğer kültürel havzalara mensup insanlara göre daha kolay ve hızlı olduğu gibi; kendi popüler kültür öğelerini tüketmelerindeki kolaylık ve hız da benzerdir.

2.3.1 Detournement Kavramı ve Kültür Öğelerinin Mizahi Dönüşümü

Sosyal hareketlerin tarihi gelişimi bu çalışmanın konusu dışında yer almakla beraber; iletişim alanında yaşanan gelişmeler ile birlikte, sosyal hareketlerin çağımızda geçmişte olduğu gibi insanların kamusal alanlarda bir araya gelerek eylem, gösteri, protesto ya da miting yapmalarının ötesinde bir boyut kazanmış ve dijital mecralar da yeni kamusal alanlar olarak bireysel ya da kitlesel tepkilerin dışı vurulduğu alanlar haline gelmiştir.

Asıl önemli mesele bu yeni kamusal alanın, yeni dijital uzam ile kent uzamı arasında oluşturulan ağlara dayalı bu alanın özerk bir iletişim alanı olmasıdır. İletişimin özerkliği toplumsal hareketlerin özüdür, çünkü hareketin oluşmasını mümkün kılan, iktidar sahiplerinin iletişim gücü üzerindeki denetiminin ötesinde genel olarak toplumla ilişki kurmasını sağlayan budur (Castells, 2013: 25)

Teknolojik gelişim sayesinde görsel, video ya da metinsel içerikler çok daha kolay ve hızlı bir şekilde insanlar arasında fiziken bir araya gelmeden de paylaşılabilir olmuştur. Mizahi unsurların da kitleselleşme süreçlerinde dijital ortamlar önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Popüler kültür ürünlerinin hızla yaygınlaşmasına sağladığı katkı gibi, mizahi unsurların ve diğer tüm sosyal fikirlerin hızla yayılabilir olduğu çağımızda; mesajların iletim hızı ve buna bağlı olarak tüketim hızı da geçmişe nazaran oldukça artmıştır. Mesajın iletimi, tüketimi ve geri bildirim süreçlerinin oldukça hızlandığı çağımızda; geri bildirim süreçlerinin bir türevi olan detournement kavramı ile, mesajı bağlamından kopararak; yeni bir anlam bütünlüğü içerisine monte etme eylemleri de hızlanmış ve sıradanlaşmıştır.

Tarihsel sürece bakıldığında karşılaşılan şenlikler, iktidarın gülünç duruma düşürülmesine dair kimi açıklayıcı veriler sunmaktadır. Örneğin karnavalı, şenlik ve curcunayı, aristokrat ve yüksek eğitilmiş bir sınıfın modern Avrupa'da yüzyıllarca süren egemenliğinin harekete geçirdiği bir yeraltı akıntısı şeklinde değerlendirmek gerekir. Bu durum, şu anlama geliri iktidara karşı yeraltında biriken öfke, gülme aracılığıyla yeraltından dışarı çıkmaya çalışır ve mevcut sistemi yine bu yolla ortadan kaldırmayı hedefler... Gülmeyi bastırmak olanaksızdır. Hele bir bastırmaya, kısıtlama çalışın, hemen hidrolik yaslarına uyacaktır -bir yerden bastırdığınızda, gülme daha zayıf bir noktadan var olan tüm şiddetiyle dışarı çıkacaktır (Fırat, 2015: 548-549).

Tarihsel süreçte insanların bir araya gelerek eğlence atmosferi içerisinde kamusal düzenin sınırlarını, izin verildiği ölçüde, esneterek toplumsal hegemonya içerisinde dile getirme imkanları olmayan şikâyetlerini; karnavalesk atmosferi içerisinde dışarı vurabilmeleri örneklerinin günümüz dünyasında ortaya çıktığı karnavalesk mecralar olarak sosyal medya platformları görülebilir.

Bu dışavurum sürecinde, günümüz şartlarında, fiziken olmasa da kitlesel bir birliktelik gerekmektedir. Sosyal ağların günümüzde sunduğu mekândan bağımsız olarak kitlesel birliktelik ortaya koyabilme gücü sayesinde, karnavalesk tutum; tüm insanlar tarafından günün her anında ortaya çıkabilmektedir.

İktidar, hegemonya ve hiyerarşi bağlamında ele alındığı takdirde, kontrollü olduğu müddetçe bu kavramları güçlendiren karnavalesk yapıları; çağın getirdiği teknolojik imkanlar sayesinde kontrol altına alınabilir olmaktan uzaklaşmıştır. Popüler kültür ürünlerinin en önemli içerik akışını oluşturduğu bu mecralardaki bireylerin hızlı tüketim alışkanlıkları ve karnavalesk ruhun yansıması olarak eğlenmeyi ve gülmeyi engellemeyen atmosferi sebebiyle detournement sayesinde popüler kültür ürünlerinin yeni bir bağlamda, farklı anlamlar içeren mizahi unsurlara dönüşümü kolaylaşmıştır.

Detournement merkezinde, mevcut kültürel sistem içerisinde yer alan bir söylemin sloganın, propaganda ya da reklam malzemesinin değiştirilmesi ve kendine mal edilerek kendi amaçları doğrultusunda yeniden inşa edilmesi yer alır (Fırat, 2015: 556).

İktidarı elinde bulunduran sınıf, grup ya da kliğin; iktidarını sağlamlaştırmak adına ürettikleri propaganda unsurlarının, iktidar sınıfına muhalif kesimler tarafından anlamından kopartılarak; iktidara karşı bir propaganda aracına dönüştürülmesi olarak kısaca özetlenebilecek detournement kavramının tek kelimelik bir Türkçe kavramsal karşılığı olmasa da saptırma kelimesi bu anlamı karşılamaya en yakın sözcüktür. Ancak saptırma kelimesinin etimolojik olarak negatif anlam yükü olması sebebiyle; bu karşılığı sağlama açısından ne derece doğru bir tercih olduğu farklı bir çalışmanın konusudur. Öte yandan, hegemonya ve hiyerarşinin en önemli araçlarından olan dilin; anlam ve bağlam konusunda açtığı pencereler de yine eleştirel bir perspektifle incelenmek durumundadır.

Daha önce kullanılan estetik öğelerin çalınıp değiştirilmesinin kısaltılmış biçimi. Geçmişteki ve bugünkü sanat üretiminin, daha üstün bir ortam yaratmak üzere iç içe geçirilmesi. Bu anlamda, situasyonist resim ya da müzikten değil, yalnızca bunların situasyonist kullanımından söz edilebilir. Daha basit anlamıyla, eski kültürün çalınıp değiştirilmesi, bu alanların yıpranıp önemini kaybetmesini kanıtlayan bir propaganda biçimi (Debord, web) olarak tanımlanan detournement, bu tanım çerçevesinde dekonstrüktif bir tutuma sahiptir. Karşı tarafın argümanlarını geçersiz kılmak adına

özgün argümanlar üretmek yerine; muhalifi olduğu yapının tutarsızlıklarını ortaya çıkarmak adına yine onlara ait argümanların anlam bütünlüğünü bozarak bir iletişim süreci yürüttüğü görülebilir.

Detournementın hayata geçmesinde iki temel ilke vardır. Bunların ilki, anlamından kopartılan otonom elemanın önceki bağlamındaki önemini kaybetmesi - ve hatta belki anlamından tamamen kopması ve aynı zamanda dönüştürüldüğü yeni mesajın içerisinde yeni bir perspektifle yeni bir anlam içerirken, yeni konsepti içerisindeki tüm elemanlarla bir anlam bütünlüğü yakalayabilmesidir (Nothingness Library, web).

Detournementa dair kavramsal çalışmalar yapan düşünür ve sanatçılardan Asger'e göre; Kıymetsizleşmenin değerine göre oynanabilen bir oyundur detournement. Kültürel geçmişin her ögesi zaman içerisinde yeniden değerlendirilmelidir. Bunun tek yolu da ya kültürel öğelerin ortadan kaybolmaları ya da detournement ile yeniden anlamlandırılmalarıdır (Nothingness Library, web).

Popüler kültürü egemen sınıfların hegemonyalarını korumak için bireyleri meşgul ettikleri birer tüketim ürünü olarak gören eleştirel kuram perspektifinden bakıldığı takdirde; detournement ile birer mizahi muhalif öğeye dönüştürülen popüler kültür ürünlerinin yaşadığı anlamsal dönüşüm; mizahın politik bir araç olarak, muhalifi olduğu düzenin söylem tutarlılığını hedef aldığı görünmektedir.

Liberal kuram çerçevesinden popüler kültürü tanımladığımız takdirde ise, detournement ile anlamından koparılarak başka bir anlam yüklenen popüler kültür ürünleri; zaten geniş halk kitlelerin seçtikleri ve tüketmeyi tercih ederek diğer rakiplerinden ayırdıkları tüketim öğeleri olarak zaten o kişilere aittir ve yeni bir anlam yükleyerek farklı bir mesajı dile getirmektedirler.

İki farklı kuramın popüler kültüre yüklediği anlamların farklılığından bağımsız olarak, detournement ile anlamı değiştirilerek farklı bir mizahi bağlamda kullanılan popüler kültür ürünlerinin; insanların yeni bir karşı mesaj üretmek yerine, mevcut mesajı dönüştürerek yeniden dolaşıma sokmaları günümüz teknoloji ve iletişim şartları çerçevesinde oldukça kolay ve hızlı bir süreçtir. Öte yandan daha önce farklı bir anlamda kendisine kitle nezdinde yer etmiş olan bir popüler kültür ürününün ya da öğesinin, anlamı değiştirilerek yeniden dolaşıma sokulduğu takdirde, eski anlamı çerçevesinde; tüketilmesi istenen kitlelerin zihinlerinde sahip olduğu aşinalık iletişim sürecini oldukça hızlandırmaktadır.

Eski anlam ile yeni anlamın karşılaştığı noktada; mesajı tüketen bireylerin her biri için farklı bir sonuç ortaya çıkması eşyanın tabiatı gereğince olsa da hâkim kültürel atmosfer içerisinde yeni mesajın kolay yayılım avantajı; kültürel öğelerin farklılıklar ile inşa ettiği zihinsel dünyalarda ne tür bir sonuç ortaya çıkaracağı konusunda her iletişim sürecinde olduğu gibi, geri bildirim aşaması tamamlanmadan nihai neticenin bilinmesi mümkün değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YENİ MEDYA VE TOPLUMSAL HAREKETLER

Çalışmanın önceki bölümlerinde detaylı olarak incelediğimiz, insanların bir araya gelerek yaşamaya başlamaları ile birlikte ortaya çıkan kültürel yapılar sayesinde insanlık tarih boyunca ortak yaşam paydalarını inşa etmeyi başarmıştır. İlk kentlerin olduğu dönemden günümüze kadar geçen zaman zarfında insanlığın yaşadığı büyük ekonomik ve sosyal dönüşümlerin tümünün temelinde yatan, insanoğlunun hayatta kalma çabasıdır. Doğal yaşam zorlu şartları içerisinde tek başına hayatta kalma şansının düşük olduğunu idrak eden insanlar, zaman içerisinde kümelenerek önce kabileleri ve sonrasında da modernitenin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz şehirleri oluşturarak; hayatta kalmalarının temel ihtiyaçları olan su ve toprak üzerinde hakimiyet kurmaya başlamışlardır.

3.1 TOPLUMSAL HAREKETLER

Sosyal hareketler, kendisini ortaya çıkaran şartlar ve etmenler, ortaya çıkış hikayesi, içinde bulundurduğu tipler, örgütsel yapısı, toplumsal kurum ve olgulara olan ilişkisi ve onlar üzerindeki etkisi, içerisinde var olan temel ve motive edici duygular ve karmaşık veya düzenli ilişkiler, yerel ve küresel anlamda değişim ve dönüşümün önemli bir mihenk taşı ve son tahlilde bir 'kolektif talep etme' biçimi olarak karşımıza çıkan önemli bir sosyolojik olgudur. Özellikle yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkması ile birlikte bu konu daha popüler bir hal almıştır (Gökçen, 2016: 137).

Toplum anlayışının arkaik normlarla şekillenmeye başladığı o günlerden, günümüze kadar yaşanan tüm büyük değişim ve dönüşümlerin temelinde yatan insanların hayatta kalma dürtüleri ve bir arada var oldukları müddetçe bunun daha kolay bir şekilde uygulanabileceğini deneyimledikleri için, modernitenin ilerleyişi bu çizgide devam etmiştir.

3.1.1 Toplumsal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi

Bir arada yaşayan insanların yüz yıllar boyunca inşa ettikleri kültürel değerler ve aydınlanmanın getirdiği “birey” anlayışı ortaya çıktıktan sonra; bir arada yaşamın eksenini hala tarihin ilk dönemlerindeki gibi hayatta kalabilme amacına dayansa da; bir arada yaşam pratiklerinin birey odaklı olarak dönüşümü önemli bir kilometre taşı olarak dikkat çekmektedir. Bu süreçle birlikte bir arada yaşamın eksenini kitlesel güvenlikten çıkararak, bireysel hakların bir arada ifası noktasına doğru bir evrim yaşamıştır. İnsanların kendilerine ait gördükleri kişisel yaşam alanları; bireylerin niyetleriyle ilgili olarak onların ortak ve güvenli bir yaşam alanına ulaşmak ve kişisel tercihlerini hayata geçirebilme iradelerini işaret etmektedir. Yaşama evreninin toplumsal bileşenleri kültür, toplum ve kişiliktir (Mouzelis, 1992: 267-288).

Bu yaşanan dönüşüm; bir kitleyi oluşturan insanlar odağından, toplumu oluşturan bireyler anlayışına doğru bir kaymadır. Hak ve adalet kavramlarının birey odaklı olarak yeniden yorumlanması ve özgürlükler, insan hakları, sosyal adalet gibi taleplerin zaman içerisinde ortaya atılarak toplumu oluşturan bireyler tarafından kabul edilip bireylerin zihinsel dünyalarında kökleşmeleri ile tüm iletişim süreçleri yeniden şekillenmiştir.

Sosyal hareketler kolektif davranışın çatışmacı perspektifinden anlaşılmalıdır. Kolektif davranışlar kurumsallaşmış güç ilişkileri çerçevesinde çıkar çatışmalarını içerir. Bu hareketlerin oluşumu kaynaklar ve fırsatlardaki değişimlere bağlıdır. Hareketi ortaya çıkaracak ve devamlılığını mümkün kılacak asıl etken yeterli kaynağın ve bu kaynakları harekete geçirebilecek yetenekli aktörlerin varlığıdır. Başarı, grubun bir siyasal aktör olarak tanınması veya artan maddi fayda ile gerçekleşir. Hareketlilik (mobilizasyon) büyük ölçekli, özel amaçlı, bürokratik ve resmi örgütlenmeleri kapsar (Cohen, 2016: 116-118).

Sosyal hareketlerin temel amacının kamusal alanda ses getirebilmek adına ihtiyaç duydukları bileşenleri bir araya getirerek eylemselliğe geçmek ve oluşturdukları baskı ile politik dönüşümler yönünde eğilim oluşmasını sağlamaktır. Sosyal hareketlerin ve protestoların, demokrasinin sürekliliği açısından önemi hiçbir şekilde küçümsenmemelidir. Zira, bu tür eylemlerin birçok işlevi vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi, eylemlerin, toplumdaki huzursuzlukları, çarpıklıkları ortaya koyan “anamlı sorun değişkenleri” olduğu düşüncesidir. İkincisi eylemlerle toplumda yeterince ‘dikkat’ bulamayanların çıkarları temsil edilmekte ve böylece dışlanan grupların görüşleri, düşünceleri ve söylemleri kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Üçüncüsü, eylemlerle mevcut toplumsal ve siyasi aktörlere karşı “karşı kamuoyu” oluşturulur. Dördüncüsü, eylemlerle, gruplara kendi sorunlarına kendilerince çözüm üretme ve bunu toplumun geniş kesimiyle paylaşma fırsatı verilir. Son olarak da eylemler, demokrasinin yaşanarak öğrenilmesi için en uygun zemini teşkil eden yapılanmalardır (Gökçe, 2012: 41).

Sosyal hareketlerin 21. yüzyıl dünyasında, geçmişe göre çok daha barışçıl ve tepkisel oldukları savı iddia edilebilir. Çalışmanın Kültür başlıklı bölümlerinde detaylarına sıklıkla değindiğimiz; kapitalist toplumun ve iletişim çağının ortaya çıkardığı ve geçmişteki hiçbir tarihi döneme ve sosyal kurguya benzemeyen kendine özgü yapısı sebebiyle; sosyal hareketlerin katılımcısı olan bireyler; onları bir arada yaşama iten temel dürtüleri olan hayatta kalmak ve zaman içerisinde beşeriyet kazanımları olarak adlandırabileceğimiz insan hakları, özgürlükler, demokratik değerler gibi çağımız zihinsel dünyasının temel kodlarından ayrılan bir yapıda olmalarını beklemek mümkün olmayacaktır.

Habermas'ın kamusal alan tanımı çerçevesinde, sosyal hareketler devlet ve o devletin vatandaşları arasında çatışmaların çıkması olası alanlardır. Modern çağda devletler anayasalar ve uluslararası sözleşmeler ile hukuki olarak kendisini kısıtlayan birer kurum haline gelmiştir. Liberal demokrat değerlerin ortaya çıkışına kadar tüm bireylerin devlete karşı sorumlu olduğu ve devletin hükmettiği tüm coğrafyada ve o coğrafyada yaşayan insanlar üzerinde sonsuz yaptırım hakkı varken; günümüzde

devletler yasalar ile yetki alanlarını sınırlamış ve o devlete vatandaş olarak mensup tüm bireylerin gönüllü olarak bir takım haklarını devlete verdikleri, bu haklar çerçevesinde devletin düzenleyici ve denetleyici rolünü üstlendiği; karşılıklı sorumluluklar içeren bir hukuki statüsü vardır. Devlet ve vatandaşlarının bir araya geldikleri bölgeleri tanımlayan kamusal alan teorisine göre çıkar çatışmalarının ortaya konduğu yer tam olarak burasıdır. Burjuva ailesi mensupları ve eleştirel bireylerin (Habermas, 1997: 93) çıkarlarının karşı karşıya geldiği yer olarak kamusal alanı tanımlayan Habermas'ın tanımı her ne kadar günümüz dünyasının sosyolojik örgüsünü tam olarak açıklayamıyor olsa da temel değişkenler açısından önemli bir çerçeve çizen ve yol gösteren bir kuramsal dayanaktır.

Liberal dünya düzeni ve refah devleti anlayışının, katılımcı demokrasi bağlamında bireyin çıkarlarından yana olarak yaşadığı yapısal dönüşümler, iletişim ve ulaşım alanında yaşanan teknolojik gelişmelerin bireylerin tüketimi için ortaya konması gibi sosyal yapıyı kökünden değiştiren tarihi süreçler bağlamında; bireylerin birer tüketici unsur olarak konumlandırıldığı modern kapitalist ekonomik düzen ekseninde konu ele alındığı zaman, Habermas'ın tanımındaki karşıtlığın temel aktörleri olan burjuva ailesi ve eleştirel bireyler karşıtlığı halen daha geçerliliğini korumakta ancak zamanın ruhu ve her ülkenin kendine özgü tarihsel süreçleri ekseninde şekillenmiş realiteleri çerçevesinde birbirinden çok farklı süreçleri ortaya koyabilmektedir.

Liberal katılımcı demokrasilerde, kamusal alan bir talepleri barışçıl yöntemlerle dile getirme, örgütlenme, siyasi ve sosyal mücadeleye girme alanı olarak konumlandırılmıştır. Liberal değerlerin bir devlet tarafından kabul edilme ve benimsenme derecesi ne kadar yüksekse, o toplumda kamusal alandaki çatışmalar fikirler ve kanun dairesi çerçevesinde hak talebi olarak ortaya çıkarken; bireylerin ve onların bir araya gelerek oluşturduğu toplumun talepleri liberal değerlerden uzak bir devlet tarafından kamusal alanda bastırılması gereken ve düzen ve hiyerarşiyi bozan birer unsur olarak görülmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte iki kutuplu dünya düzeni sona ermiş ve dünya hızlı bir şekilde birçok önemli teknolojik gelişmeyi yaşamış, bireylerin, kitlelerin ve toplumların günlük yaşam pratiklerinden bireysel zihin dünyalarına kadar oldukça geniş bir alanda kadim dönüşümler yaşanmıştır. Geline nokta itibariyle, sosyal hareketlerin sınıf temelli olmaktan çıkıp; bireylerin tercihleri ve kültürel alanlarını koruma eğilimleri görünür olmuştur.

Fraser'a göre ise Habermas'ın kamusal alan tanımındaki temel hata; kamusal alanın tüm sınıfların temsil edilebildiği ve varlığını gösterebildiği bir alan olarak tanımlanmasıdır. Habermas'ın idealize ettiği kamusal alan kavramına karşıt olarak Fraser; birden çok kamusal alan” olduğunu iddia etmekte ve bu durumun “sivil toplumu genişleterek örgütlenmeler ve ortaklıklar için zemin (Fraser, 1999: 61-67) oluşturduğunu savunmaktadır.

Toplumsal hareketlerin kamusal alan odaklı olarak ele alınması, Habermas'ın tek kamusal alan yaklaşımına ya da Fraser gibi kamusal alan tarifinde Habermas'a katılan ancak tek kamusal alan yerine birden çok kamusal alanın varlığını savunan tüm düşünürlerce sosyal hareketler bu alanlarda gerçekleşmektedir. Sosyal hareketlerin analizinde klasik sosyoloji iki aşırı uçta dolaşır. Kolektif hareketi ya yapısal bir krizin sonucu ya da ortak inançların bir ifadesi olarak ortaya çıkar. İlk yaklaşım, kolektif davranışın içindeki çatışma boyutunu göz ardı edip onu marjinal bir konuma indirirken ikincisi belirli bir toplumsal durumdan kolektif harekete geçişi açıklayamamaktadır. Klasik kolektif davranış teorisi de sosyolojinin diğer alt dalları gibi genel bir toplum tasavvuruna sahiptir. Bu, modernleşme teorisinden oldukça etkilenmiş bir modeldir. Bu modelde bireysel ve toplumsal hareket, modernliğin tarihsel sürecinin bir sonucu olarak görülür. Birey ve toplumsal hareket, insanın kendisini geleneksel bağların (din, akrabalık vs.) boğuculuğundan özgürleştirdiği bir tarihsel süreç içine oturtulur (Çayır, 2016:11).

Etimolojik olarak sosyal hareket kavramına bakıldığı zaman karşımıza ekseriyetle kabul görmüş bir tanım çıkmaktadır; dikkate değer sayıdaki insanın,

toplumun başlıca özelliklerinden birini ya da birkaçını değiştirmek (ya da değiştirilmesine karşı direnmek) için örgütlü yani bir araya gelerek gruplar halinde çaba harcamaları (Marshall, 2004: 746) olarak ifade edilmektedir.

Ekseriyetle kabul görmüş olan bu tanımdan da belirtildiği üzere bir sosyal hareketin oluşabilmesi için temel gerekliliklerin başında, aynı amaç için bir araya gelmiş ve ortaya eylemsel bir irade koyan bir insan topluluğundan söz etmek gereklidir. Kitle kavramı yerine insan topluluğu kavramının tercih edilmesi; kitlenin birey bilinci gelişmiş insanlardan oluşabileceği gibi, kolayca manipüle edilebilir ve hakların istimali ya da suiistimali gibi sosyal hareketleri hayata geçiren bireysel tercihlerin korunması ve kamusal alanın bir denge noktasında kalması bağlamında tepkiselliğinin sorgulanabilir olmasıdır. Modern toplumlardaki sosyal hareketlerin incelerken, kitle kavramı yerine insan topluluğu kavramının bu çalışmada tercih edilmesi, akademik bir gereklilik olarak görülmektedir. Modern toplumun bileşenleri olan bireylerin kişisel özgürlük alanları, tıpkı tarihi kamusal alan tanımı gibi üzerine düşünülmesi gereken ve kamusal alandan bir önceki mevzi olarak adlandırılabilir ve bireyin tamamen kendi tercihleri ile şekillendirebildiği özgürlük alanıdır.

Sosyal hareketlerin tarihine bakıldığında zaman bu tip aksiyoner ya da reaksiyoner girişimlerin hangi şartlar altında ortaya çıktığı kategorize edilmeye çabalanmıştır. Coğrafi, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal anlamda birbirinden çok farklı tarihsel geçmişlere ve realitelere sahip olan kültürel zeminlerde ortaya çıkan sosyal hareketlerin tümünün ortak paydasının, birey, toplum, devlet, kamusal alan ve özgürlükler gibi kavramların biri, birkaçı ya da tümü ekseninde yükseldiğini görmek mümkündür. Tarih boyunca sosyal hareketlerin en yoğun şekilde ortaya çıktığı dönemlerin, toplumun yapısında yaşanan önemli değişim ve dönüşümlerin sonrasında; ya da toplumsal yapının mevcut haliyle sorun çözebilen ve sosyal kontrat gerekliliklerini karşılayamadığı ve yapısal dönüşüme ihtiyaç duyduğu dönemlerde ortaya çıktığı görülmektedir.

Toplumsal hareketler en genel anlamıyla, yerleşik alanın dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak çıkarı korumak ya da bir hedefi elde etmek için yapılan toplu bir çabadır (Giddens, 2000: 541). Sosyal hareketlerin, insan topluluklarının bir takım talep ya da şikayetlerini bir araya getirmek için kamusal alanda görünür olmaları ve bu görünürlüklerini; eylemci topluluğu oluşturan bireyleri bir araya getiren eylem konusu bağlamında kamusal alanda yer alan diğer bireylere ve insan topluluklarına mesajlarını iletme çabası olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Bu çerçevede sosyal hareket kapsamında bir araya gelen bireylerin kişisel alanları ya da kamusal alanda meydana gelen birtakım gelişmelerden rahatsız oldukları için, toplu bir şekilde görüşlerini dile getirmeleri; modern toplumsal hayatın önemli temsillerinden birisidir.

Artık Marx ve Weber'e karşı çıkmak için bir sebep yoktur. İlki bugünkü sosyolojide toplumsal hayatın hakimiyet ilişkilerine oturduğu fikrini vermiş, ikincisi ise aktörlerin değerleri ile hareket ettikleri fikrini getirmiştir. Bu iki fikri kaynaştırırsak sosyal hareketin tanımını alırız; Birbiriyle hakimiyet ilişkileri ve çatışma düzleminde karşı karşıya gelen, anı kültürel yönelime sahip ve bu kültürün, kültürün ürettiği aktivitelerin toplumsal kontrolü için mücadele eden aktörlerin hareketi (Çayır, 2016: 39).

Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkiler yumağından; kültürel zeminin kadim birikimleri ve kültürel atmosferin kitleleri yönlendirme, manipüle etme ya da eğilimlerini düzenlemesi gibi gelişmeler ışığında ortaya çıkan sosyal hareketlerin mevcut durumun bir cevabı değil, bilakis mevcut durumun ortaya koyduğu çözümsüzlük ve bireyin ya da toplumun kişisel ya da kamusal alanlarına yönelik mütecaviz eğilimlerine bir tepki olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Devlet ve onunla birlikte hakimiyet alanında rol ve söz sahibi toplumsal bir katman ya da sosyoekonomik bir sınıfın ve hatta belki bir takım kişisel figürlerin; toplumun diğer katmanlarını ve bireylerin kişisel alanlarını yok sayarak aldıkları her karar ve uygulamaya koydukları her eylem; sosyal hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Kişisel ve kamusal alanlarda, bireylerin ve toplumun devlet ve onunla entegre bir biçimde yönetim organında söz sahibi olanlar karşısında; alanlarına yönelik

bir genişleme eğilimi sebebiyle tehdit hissetmediği müddetçe, ortaya bir sosyal hareketin çıkması mümkün olmayacaktır.

Sosyal hareketlere yönelik iki temel paradigma çerçevesinde konuyu ele alacağımız bu bölümde Yeni Sosyal Hareketler ve Kaynak Mobilizasyonu paradigmalarının konuya yaklaşımları incelenecek ve 21. yüzyılın değişen dinamikleri çerçevesinde; ortaya çıkan toplumsal hareketlerin her iki paradigmadan beslenen yapısı incelenecektir.

3.1.1.1 Yeni Sosyal Hareketler

Sosyal hareketlerin kaynakları kültürel alanlardır. Toplumun bir arada yaşama pratiklerini içeren kültür, kamusal alana hâkim olan temel görüş birliği olarak tanımlanabilir. Bu alanda birbirinden farklı görüş ve eğilimlerde olan grupların, yönetim organında daha çok söz sahibi olmak için kamusal alanda yaptıkları mücadeleler modern liberal demokrasinin kuralları içerisinde gerçekleşmekte ve siyasal sistemi şekillendirmektedir. Siyasal yönetim aracını eline geçiren bir grubun, diğer grupları kamusal alandan dışlamaya çalışması ve bunu başardıktan sonra kişisel alanlarına da müdahil olma çabası şeklinde iki basamaklı bir süreç olarak görülebilir. Kamusal alanda, bu alandaki varlığını korumak için mücadele veren grupları; bu noktaya iten sadece kamusal alandaki hakimiyet savaşı mıdır yoksa bu alandaki bir mağlubiyetin akabinde sıranın kişisel alanlara geleceği kaygısı mıdır? Bu soru ekseninde sosyal hareketlere yaklaşan çalışmanın Sosyal Hareketler başlıklı bölümünün sosyoloji ve psikoloji olarak iki ana bölümde incelenmesinin sebebi bu sorunun cevabını arama çabasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal hareket kavramının sadece toplumsal değil, bireysel olarak da beslendiği arka planları olduğunu savunan ve sosyal psikolojinin alanını biraz daha genişleterek kişisel psikolojiye doğru uzanan bu yaklaşımın temelinde; klasik sosyolojinin

günümüz dünyasının sorunlarını ve örgülerini kavramsallaştırma açısından eksik kaldığı görüşü yatmaktadır.

Batı Avrupa siyasetinin değişen dinamikleri ve yapısını çalışan siyaset sosyologları ve siyaset bilimcileri, yetmişli yıllarda toplumsal hayatın politik ve politik olmayan alanlarının geçişkenlik kazandığı tespitini dile getirir oldular. Geleneksel 'devlet' ve 'sivil toplum' karşıtlığının analitik kullanışlılığı sorgulanır oldu. Geçişkenlik süreci sadece global ve sosyopolitik gelişmelerden değil, temel siyasal aktörler olarak vatandaşlar düzeyinde de gözlenebilir bir süreçti. “Siyasal” olanı 'özel' (ahlaki ve ekonomik alanlar gibi) olandan ayıran çizgi bulanıklaşıyordu (Offe, 2016: 47).

Sosyal hareketlerin örgütlenme ve görünür olma öncesinde bireylerin birbirlerinden bağımsız olarak kişisel alanlarına ve kamusal alandaki kişisel varlıklarına yönelik birtakım tehditler hissetmeleri ile başlar diyebiliriz. Aynı ya da benzer kültürel zeminlere mensup insanların, kültürel atmosferde kendilerine aleyhine gelişmelerden rahatsızlık duymaları ile başlayan bu süreç; tehdit algısının yükselmesi ile bireyler arasındaki iletişimin bir konusu haline gelerek toplumsal zeminde bir konu başlığı haline gelir. Maucorps'un “Sosyal Atom” tanımı bu noktaya açıklık getirmektedir; Şahsi ve kolektif projeksiyonların birleşen ve ayrılan kümelerinin buluşma noktası olan sosyal atom, ferdi seviyede, bir çekme ve itme, kabul etme ve reddetme şeması teşkil eder (Maucorps, 1958: 129).

Bireyin bir parçası olduğu kültürel katmanla ve bu kültürel katmana benzer diğer birçoklarının bir araya gelerek oluşturduğu toplum ile olan ilişkilerinde fert ve grup olarak iki kademeli bir yapı görülmektedir. Birey, parçası olduğu ve toplumun bileşenlerinden birisi olan kültürel grubu ile olan ilişkisinde kendisini güvende hissetmekte ve karşılıklı olarak şekillendikleri kültür ile etkileşim içinde yaşamaktadır. Ancak toplumu bir araya getiren bu tip grupların birbirleri ile olan ilişkileri kamusal alanda hakimiyet ekseninde şekillenmektedir.

Toplumsal hareketler nereden gelirler? Nasıl oluşurlar? Toplumsal hareketlerin kökleri, insanların adalet özlemiyle durmaksızın karşı koydukları, bütün toplumlarda var olan temel adaletsizlikte yatar. Her özgül bağlamda insanlık mahşerinin o tanıdık atlıları çeşitli kisveler altında birlikte at koşturur: ekonomik sömürü, umutsuz yoksulluk, adaletsiz eşitsizlik, demokratik olmayan siyasi oluşum, abskıcı devletler, gayri adil yargılama, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, kültürel inkar, sansür, polis acımasızlığı, savaş tellallığı, dini fanatizm (genellikle başkalarının dini inançlarına karşı), mavi gezegene (yegane evimiz) karşı özensizlik, kişisel özgürlüklerin hiçe sayılması, mahremiyet ihlali, yaşlıların idaresindeki hükümet, bağınazlık, cinsiyetçilik, homofobi ve ne biçim canavar olduğumuzu gösteren uzun portreler galerisindeki diğer kıyımlar. Elbette ki her zaman, her örnekte, her bağlamda gayri adil bir toplumsal düzenin başlıca temeli olarak erkeklerin kadınlar ve çocuklar üzerindeki kesin egemenliği. Dolayısıyla toplumsal hareketlerin, toplumsal tahakkümünün bir ya da daha fazla boyutuna karşı ayağa kalkmasının her zaman bir dizi yapısal neden ve bireysel gerekçesi olmuştur (Castells, 2013: 25)

Her grup, cemiyetleşme şekillerinin bir mikrokozmu, her topyekûn cemiyet de hususi gruplanmaların bir makrokozmu” tanımını bize Gurvitch'den aktaran Maucorps'un, yine Gurvitch'ten bize aktardığı bir görüş cemiyet bizim içimizde, biz cemiyetin içindeyiz (Maucorps, 1958: 137) şeklindedir. Bireyler ve topluluklara arasındaki iletişimden kaynaklanan sonsuz varyasyondaki etkileşime, çalışmanın ilk bölümünde kapsamlı bir şekilde değinilmiştir.

Grupların karşılıklı olarak güç mücadelesinde buldukları, bu mücadelenin sosyal barış ekseninden taşıdığı ya da tam tersine sosyal barışı sağlayan bir kontratla uzlaşmaya vardığı durumların doğası gereğince, fertlerin bir araya getirdiği grupların arasındaki mücadele söz konusudur. Cemiyetleşme şekilleri, gruplar, topyekûn cemiyetler, birbirlerinden bağımsız olarak mevcut olamazlar; birbirlerinden bağımsız olarak mevcut olamazlar, birbirlerine nüfuz ederler ve birbirlerini karşılıklı olarak şartlandırırılar: münasebetleri, esasında diyalektiktir. Birleştirici bir sentez, cemiyetleşme şekillerinin muvazeneli bir iltisacı olan grup, global cemiyetin içine

yerleşir. Varlığının ve evriminin determinizmi, psikolojikle sosyolojinin kavşağındadır (Maucorps, 1958: 137”.

Oysa birey ve mensubu olduğu grup arasındaki ilişki; kültürü ve toplumu oluşturan çok daha kadim bir dürtü olan hayatta kalmak için bir grubun parçası olma gerekliliğine dayanmaktadır. Sosyal hareket tanımının kelime anlamındaki “nitelikli sayıdaki insan” kriteri; modern insanın bireyselleşme hikayesi sürerken neden bir gruba, kimliğe, sınıfa ya da değerler bütününe olan aidiyetini terk edemediğinin önemli bir işaretidir. Sosyal kontrat çerçevesinde bir arada yaşayabilen insanların, kamusal alanda bu sosyal kontratın yükümlülükleri ihlal edildiği takdirde; hak arama mücadelesinde “nitelikli sayıda insan”la birlikte olması gerekliliği varittir. Kamusal alanda gruplar arası değil de devlet ve ona entegre bir biçimde yönetimde söz sahibi olan gruplar ile bir mücadele alanı ortaya çıktığı takdirde; “nitelikli sayıda insan” atfının önemi bir kat daha yükselmektedir.

Gruplar arasında kamusal alanda yaşanan mücadelelerin sosyal barış çizgisinden saptığı noktada, sosyal kontrat gereğince; bireylerin devlete devrettikleri suç ve ceza pratikleri işleyerek hak ihlallerinin önüne geçilmesi teorik olarak kurgulanmıştır. Ancak kamusal alanda yaşanan ve barışçıl zeminden kopan mücadelelerde taraflardan biri devlet ve ona entegre grup ve sınıflar olduğu takdirde, sosyal düzende kalıcı hasarlar bırakacak süreçlerin yaşanması olasıdır. Böyle bir durumda, bireyin tek başına mücadele etmesi neredeyse imkansızlaşırken, grupların direnme ve mücadelelerin genişletme şansları daha fazladır.

Fert ile grup, içinde buldukları topyekûn cemiyetin tesirlerine maruzdurlar. Şüphesiz ki bir grubun, muhitin değişmelerine karşı mukavemeti, doğrudan doğruya kendi iç iltisâğın tabiidir: nitekim grup, ne kadar iyi teşkilatlıysa o kadar istikrarlı olur (Maucorps, 1958: 153).

Sosyal hareketlerin psikolojik arka planı, bireysel olan ile kolektif olan arasındaki ilişkiyi ve zihinsel şekillenme haritasını bulmaya yöneliktir. Psikolojik yaklaşımların; sosyal ilişkiler ağını bireysel zihin dünyasına indirgeme gayretleri gibi, sosyal bilimcilerin bireyi bir kenara bırakan kavramsallaştırma çabaları karşılıklı olarak hatalıdır. En olağan gündelik müşahede bile, bu aşırı görüşlerin temelsizlik ve rastgeleliğini, hatta basitçiliğini meydana koymakta gecikmez. Ferdi tesirlere ayrılması gereken – çoğu kere cüzi, bazen kesin olan – yer, ne olursa olsun bundan evvel, başka bir tetkikin daha yapılması gerekir: O da sosyal davranışın psikolojik temellerinin incelenmesidir (Maucorps, 1958: 12).

Bireyleri, üyesi oldukları sosyal gruplar ile birlikte kamusal alanda mücadele aşamasına iten faktörler; saldırma, gerileme, kaçma, itme, yükseltme, aklileştirme, aksettirme ve kimlikleştirme olarak sayılmaktadır.

Sosyal hareketleri inceleyen çalışmanın bu bölümünde; kitle yerine bireylerden oluşan insan topluluğu tanımının tercih edilmesinde; İkinci Dünya Savaşı sonrasında hâkim iki kutuptan biri olan liberal demokrat değerlerin bireyi ön plana alan sosyal ve siyasal yapılarının yarattığı dönüşümler ve bu yapının ürünleri olan iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelerin küresel anlamda insanlar ve grupları sürüklediği yeni düzlem bağlamında konuya yaklaşmamak gerekliliği önem arz etmektedir.

Sosyal hareketlerin katılımcısı bireylerin toplumsal düzlemde tamamen dışlanan ya da üretim ve tüketim ilişkileri ağında kendisine nitelikli bir yer bulamayan insanlar olduğu savı; liberal düzen çerçevesinde ortadan kalkmıştır. Altmışların sonlarında İngiltere'de barış hareketlerinde yer alanlar örneğinde olduğu gibi, protesto hareketlerine katılanların 'kurumlara ve toplumsal aktivitelere' oldukça entegre olmuş insanlar olduğu görülmektedir (Parkin, 1968: 16).

Parkin'in aktardığı örneğe bakıldığında zaman; refah seviyesi yüksek, sosyal olarak yüksek statülere sahip, iyi eğitilmiş ve devlet ve onunla birlikte hareket eden grupların

oluşturduğu yönetim süreçlerinin dışında değil bilakis bir parçası olan bireylerden oluşan grubun; savaş karşıtı eylemler ortaya koyması liberal düzlemde gelişen iyi bir eğitim almış kitlelerin uzun vadeli kişisel ve grupsal çıkarları için; değerleri üzerinden bir araya gelmelerine bir örnektir. Savaş karşıtlığı bir toplumsal değer olarak yüceltmeye müsait bir zemin olmakla birlikte; bu eylemlerin katılımcılarının hangi sebeplerle savaş karşıtı olduklarının detaylı bir saha çalışması yapılmadan bilinebilmesi mümkün olmayacaktır. Yüksek insani değerler sebebiyle savaş karşıtı olarak eylemsel tepkiye katılan bireyler olabileceği gibi; savaş politikalarının ekonomik olarak ülkeye ve dolayısıyla bireylerin hayatlarına etki edeceğini düşünerek özel alanını korumak için kamusal alanda eylemsel tepkiye katılmış insanlar da elbette olabilecektir.

Bu örnek çerçevesinde bireyleri toplumsal eyleme iten sebepler farklılaşabileceği gibi; sosyal hareketi bir araya getiren, farklı dinamiklerle de olsa bir politikaya karşı bireylerin bir araya gelmeleridir. Bu çalışmanın incelediği eylemlerin de yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde farklı sebepler neticesinde bir politikaya ya da bir politik tutumun fenomenleşmiş bir girişimine karşı bireylerin bir araya gelmesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sosyal hareketlerin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşadıkları dönüşüm, politik kimliklerden öte, bireylerin aktivist kimliklerinin ön plana çıktığını savunan Yeni Sosyal Hareketler tezine dayanmaktadır. Kıta Avrupası temelli bir bakış açısı olan bu yaklaşımla ilgili olarak şu şekildedir; Yeni Sosyal Hareketler terimi Batı'da yetmişlerin ortalarından beri serpilip büyüyen barış hareketleri, feminist hareketler, ekoloji hareketleri ve yerel-özerklik hareketleri ile ilgilenen teorisyenler arasında geniş bir kabul görmüştür. Bununla beraber bu hareketlerde gerçekten yeni olanın ne olduğu ve bu yeniliğin siyasal etkileri hala tam açıklığa kavuşmamıştır. Gerçekte, bir hareketin ne olduğu, yeni tip bir hareketin hangi nitelikleri taşıdığı ve bir sosyal hareketi siyasal partiden ve baskı grubundan ayıran özelliklerin ne olduğu hususunda sahada çalışan teorisyenler arasında tam bir fikir birliği yoktur (Cohen, 2016:101).

Yeni Sosyal Hareketler tanımının, 21. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmeler ve dijital iletişim mecraları çerçevesinde yaşadığı dönüşüm, 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana incelenen bu hareketlerin çözümlenmeleri konusunda veri tabanlı çalışmaları mümkün kılmıştır ve katılımcıların motivasyonlarının ölçülmesini kolaylaştırmıştır.

3.1.1.2 Kaynak Mobilizasyonu

Toplumsal bir hareketin dayanağı olan kaynakların ancak doğru bir şekilde mobilize edilebilmesi ile sonuca ulaşabileceğiniz savunan Tilly'e göre, çağdaş anlamda bir toplumsal hareketin temel bileşenleri; çıkarlar/menfaatler, organizasyon, mobilizasyon, fırsatlar ve kolektif hareketin kendisidir. (Tilly, 1978: 8). Öncelikli olarak çıkarlar konusunda yaşanan dönüşüm ve çatışmayı Tilly grubun, diğer gruplarla arasında olan menfaat dönüşümüne bağlar (Tilly, 1978: 12). Fırsatlar konusunda ise; fırsatların grup ve etrafındaki dünya çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini (Tilly, 1978: 13) ifade eder. Mobilizasyon ise grubun harekete geçmesi için gerekli olan kaynakların elde edilerek hareket bağlamında kullanılmasıdır.

Tilly'nin ifade ettiği üzere toplumsal hareketlerin “fırsatlar, kaynaklar ve mobilizasyonun” ortak bir bileşkesi olarak kabul edilebileceği (Tilly, 1978: 38) düşünülürse, sosyal hareketin meydana geldiği ülkedeki tüm unsurlar için “fırsat” koşullarının doğduğu açıktır. Kamusal alanlarda yaşanan her dışlanma, kültürel alanlarda yaşanan her yabancılaşma; Tilly'nin yaklaşımına göre bir toplumsal hareketin önündeki fırsatlardır. Kaynakların doğru bir şekilde mobilize edilmesi durumunda, tüm bu fırsatlar hedefe giden yolda hareketin bileşenleri açısından birer unsurdur. Tilly'e göre harekete geçirmek yani mobilize etmek kavramı; bir grubun eyleme geçebilmek için gerekli olan kaynaklar üzerinde kolektif kontrolü ele geçirme sürecidir. Bu süreçte kaynak kavramının anlamı, her toplumsal hareketin zaman ve mekanına göre değişebilmektedir. Kültürel yapılar, kaynak kavramını şekillendiren tüm unsurları şekillendiren ana ortamı tanımlamaktadır iddiasında bulunulabilir.

Günümüz dünyasında, sosyal hareketlerin eylemselliğe geçebilmesinde zaman kavramı esnemiş, mekân kavramı ise ortadan kalkmıştır. Bu yeni durumu ortaya çıkaran teknolojik gelişmelerin dönüştürdüğü kavramlardan biri olan medya, kaynak mobilizasyonu paradigması perspektifinden bakıldığı takdirde; bir sosyal hareketin başarıya ulaşması için en önemli kaynaklardan biri konumundadır.

Medyanın sahiplik yapılanması sebebiyle, yeni medya ortamlarının oluşumuna kadarki süreçte kaynak mobilizasyonu çerçevesinde medya kaynağını kullanabilmek, politik hegemonya sahiplerinin dışında kalanlar için oldukça zor bir süreçtir. Aynı paradigmanın çıkarlar bileşeni açısından, medya sahipliği olanlar ile toplumsal hareketi ortaya koyan kitleler arasında politik iktidara karşı bir iş birliği olmadan medya kaynağının mobilize edilmesi mümkün değilken; yeni medya sayesinde her bir kullanıcının medya unsuru olduğu çağımızda, sosyal medya araçları önemli birer kaynak konumundadır.

3.2 TOPLUMSAL HAREKETLER VE TEKNOLOJİ

Geleneksel medya araçlarının internet ortamında varlıklarına verilen genel isim olan yeni medya; dijital iletişim imkanları ile insanların ulaşabildiği ve ilgili içerikleri tüketebildiği medya alanlarıdır. En büyük bileşeni sosyal medya olan yeni medyanın, çalışmamız kapsamında incelenecek olan kısmı; bireylerin kendi içeriklerini oluşturarak tüketici oldukları kadar, içerik üreticisi de olabildikleri sosyal medya ortamlarıdır.

Sosyal medya, dijital mecralarda kullanıcıların kendi içeriklerini üretebildiği iletişim mecralarına verilen genel isimdir. Sosyal medya, mobil ve web tabanlı teknolojilerin kullanımıyla, son derece interaktif ortamlar oluşturarak paylaşmak, tartışmak ve iş birliği kurmak için kullanıcılar tarafından oluşturulmuş içeriktir (Kietzman: 2011: 242).

3.2.1 Ağ Toplumu ve Toplumsal Hareketlere Etkileri

Aynı topluma ait bireylerin, yönetici sınıfların koyduğu kurallar ya da uyguladıkları politikalara yönelik protestolarını dile getirmeleri olarak özetlenebilecek olan toplumsal hareketlerin, sosyal medya ortamları sayesinde çok daha kolay örgütlenebilir ve görüşlerini dile getirebilir olmaları, toplumsal hareketlerin doğasında dönüşüme sebep olmaktadır.

Ağ toplumu, insanlığın sanayi toplumundan sonraki yeni toplumsal yapısını tanımlamak adına Castells'in ortaya attığı bir kavramdır. Touraine'in Yeni Sosyal Hareketler Paradigmasının temelini oluşturan Post-Endüstriyel Toplum teorisinden beslenmekte olan bu yeni toplumsal evrenin tanımını Castells, Enformasyon ve iletişim teknolojileri üzerinden işleyen ağlara dayanan toplumsal bir yapı (Castells, 2005: 7) çerçevesinde yapmaktadır.

Castells'in, yeni iletişim sistemi, uzamı ve zamanı, insan hayatının temel boyutlarını kökten bir dönüşüme uğrattır. Yerellikler, kültürel, tarihsel, coğrafi anlamlarından kopar, işlevsel ağlar ya da imaj kolajları olarak yeniden birleşirler; böylece mekanların uzamının yerini bir akışlar uzamı alır. Geçmiş, şimdi ve gelecek, aynı mesaj içinde birbirleriyle etkileşim içinde olabilecek şekilde programlandığında zaman silinir. Akışların uzamı ve zamansız zaman tarihsel olarak aktarılmış temsil sistemlerinin çeşitliliğini kapsayan ve aşan yeni bir kültürün maddi temellerini oluşturur: Kurgunun, kurmaya duyulan inanç olduğu gerçek sanallık kültürü (Castells, 2008: 501) tanımında da görüldüğü üzere; toplumsal hareketin iki temel bileşeni olan bir mekânda ve bir zamanda bireylerin bir araya gelerek kitleleşme amaçları artık daha farklı bir şekilde gerçekleşmektedir. Toplumsal hareketlerin geleneksel gereklilikleri dönüşüme sokmuştur. Yaşanan değişimin iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar sayesinde daha çabuk yayılabilme olduğuna dair bir tespiti Castells, Arap Baharı üzerine yaptığı bir yorumda şu şekilde belirtmektedir; Toplumda zaten

mevcut olan hem dijital hem yüz yüze sosyal ağlara dayanarak İnternetten ve kablosuz iletişim teknolojilerinde yapılan çağrılarla ortaya çıkmış kendiliğinden seferberlik (Castells, 2013: 102). Bu tanımdan da görüldüğü üzere, yeni kamusal alanlar olarak tanımlanabilecek sosyal medya mecraları, yeni sosyal hareketler paradigması çerçevesinde, örgütlenme açısından zaman ve mekân kriterlerini ortadan kaldırarak; mevcut sosyal yapıda var olan toplumsal hareketi tetikleyecek bireysel ve kitlesel rahatsızlıkların daha hızlı mobilize olmasını sağlamaktadır.

Mekan kavramı sosyal hareketlerin eylemselliğe geçebilmesi adına önemli belirleyicilerden birisidir. Bu çerçevede teknolojik gelişmeler neticesinde mekan kavramı yeni kamusal alanlar sayesinde ortadan kalkmaktadır ve bu durum sadece toplumsal hareketler bağlamında değil; günlük yaşam pratikleri açısından da mekan kavramının anlamını dönüştürmektedir. Konum duyarlı mobil teknolojilerin popülerleşmesi, yalnızca konumun önemini vurgulamakla kalmamakta, aynı zamanda konumun geleneksel olarak nasıl kavramsallaştırıldığını yeniden düşünmemiz için bizi zorlamaktadır da. Konumlar, hala sabit coğrafi koordinatlarla tanımlanmakta ancak bu koordinatlara iliştilmiş konuma dayalı enformasyonun sürekli değişmesinin bir sonucu olarak artık dinamik anlam kazanmaktadır (Wilken, 2016: 226).

Her eve ve kişisel alana erişen küresel ağların kullanılmaya başlamasıyla, zaman-uzamın uzaklaşması süreci de en azından gelişmiş toplumlarda limite ulaşıyor gibi görünmektedir. Pek çok kişi “küresel köy”de yaşadığımızı varsaymaktadır. Mesafe ve zaman artık anlamsızlaşmıştır. Bazıları “mesafenin ölümü”nden bahsederken diğerleri “zamansız zaman” kavramını kullanmaktadır. (Van Dijk, 2016: 241) Bilgisayar ağlarında iletim “gerçek zaman”lı olarak gerçekleşmekte; mesajlar her an gönderilip alınabilmektedir. Doğal zamanın değişen sınırları göz önüne alınınca, sosyal olarak inşa edilmiş zamanın anlamı giderek daha önemli hale gelmektedir. (Van Dijk, 2016: 243)

Yeni Sosyal Hareketler paradigmasına göre, iktidar gücünü elinde bulunduran gruplara karşı, bireylerin kamusal alanlarda bir araya gelerek uygulanan politikalara

yönelik eleştirilerini dile getirme yöntemleri değişime uğramaktadır. Touraine bu durumu açıklarken Post-Endüstriyel Toplum tanımından yararlanmaktadır, Touraine yeni sosyal hareketleri kendisinin post endüstriyel toplum modeline oturtur. Ona göre çağdaş hareketler yenidir. Çünkü mücadeleleri post endüstriyel toplum tarafından açılan alanda gerçekleşmektedir. Bu alan artık devlet ve de Pazar değil, özel ve kamusal alan arasındaki duvarların yıkılması, hayat tarzları ve kimlikler temelinde yeni çatışma tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Çayır, 2016: 21).

Toplumsal hareketlerin eylemselliği, onların aktivist ve protest yönlerini ortaya koyabildikleri yegâne yöntemdir. Görünür olabilmek adına mekân ve zaman kısıtlaması dahilinde bir araya gelmesi gereken kitlelerin; sosyal medya sayesinde örgütlenebilme kapasiteleri artmış olsa da yaşanan asıl değişim e-eylemcilik olarak da adlandırılan, eyleme katılma eğiliminde olan bireylerin dijital mecralarda görüşlerini yansıtan söylemler ile görünür olmayı tercih etmelerinin önünü açmıştır. Anonim olabilmeye kabiliyetine ek olarak, mekândan bağımsız bir şekilde eyleme katılabilme fırsatı, bireylerin bu yönde eğilimlerini tetiklemektedir. Eylemciler için bilgi yaymak ve bilinç artırmak için iletişim teknolojilerinden yararlanmak hiç yeni değil. Bugün iletişim teknolojilerini ayıran şey, yeni e-katılım araçları sunmasıyla, yeni siyasette artan önemi geniş siyaset ağları kurmanın kolaylaşmasıyla küresel eylem ağlarının eskisine oranla kolektif kimlik sorunlarını çok daha ustalıkla idare edebildiklerini söylüyor (Akdoğan, 2014: 77-78).

Yeni iletişim teknolojileriyle etkinlik alanını büyük ölçüde genişleten yeni sosyal hareketlerin doğuşu, medyanın ve mevcut siyasi oluşumların kitleleri peşinden sürüklediği, onları dayatılan gündemler ve politikalar çerçevesinde yaşamaya ittiği bir anlayıştan, tabandan gelen hareketlerin medyayı ve bu oluşumları kendi talepleri ve gelecek vizyonları doğrultusunda peşlerine kattığı ve talepleri ve gelecek vizyonları doğrultusunda peşlerine kattığı ve dönüştürdüğü bir anlayışa doğru evrilmeyi mümkün kılmaktadır (Yüksek, 2015: 53).

Toplumsal hareketlerin kitleselleşebilmesi adına, eyleme geçen öncü azınlığın söylemlerini, hedefledikleri geniş kitlelere ulaştırabilmesi adına medya araçlarında yer alabilmeleri önemlidir. Ancak tüm dünyada medyanın sahipliği konusu oldukça tartışmalı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemi idare eden hegemonya sahipleri tarafından, sistem karşıtı eylemlerin; sistemle birlikte medya düzenini de kontrol eden gruplar tarafından sansüre uğratılması, eylemlerin kitleselleşebilmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmekteydi. Ancak internet teknolojisi geliştikçe ortaya çıkan sosyal medya araçları, eşik bekçileri olmaksızın bireylerin birbirlerine mesajlarını iletebilmelerine olanak sağlamıştır. Sosyal medyada “medya” terimi depolama, mesajların iletimi ve içerikle ilgili iken, “sosyal” terimi mesajın bir kişiden büyük kitlelere, büyük kitlelerden diğer büyük kitlelere yayılmasını ifade eden bir terimdir (Minocha & Petre, 2012: 10).

Mesajların medya sahipliklerinden bağımsız ve özgür bir şekilde bireyler arasında yayılıp kitleselleşebilmesi kabiliyetine sahip olması, sosyal hayatın her yönünü olduğu gibi toplumsal hareketlerin de doğasını büyük bir dönüşüme uğratmaktadır. Öyle ki, sadece bir toplumun bireylerinin mekândan bağımsız şekilde bir araya gelmesinden öte, farklı toplumlara mensup küresel ölçekte benzer görüşleri savunan insanların da dijital ortamlarda eylemselliğe geçebilme kapasitelerini doğurmaktadır. Sosyal paylaşım ağları dünyanın farklı kesimlerindeki insanları bir araya getirdiğinden kullanıcılar farklı kültürler hakkında bilgi sahibi olabilmektedirler. Kültürel küreselleşme adı verilen bu olgu aracılığıyla coğrafi sınırlar aşılabilmektedir (Karlı, 2014: 285).

Eylemsellik, bir toplumsal hareketin başlangıç noktasıdır. Eylemselliğe geçmemiş olan politik muhalefet ve aktivist düşünceler, kamusal alanlarda görünür olmadıkları için bir toplumsal hareketin parçası olarak kabul edilemezler. Söylem ya da eylem şeklinde ifade edilmesine kadar geçen süreçteki muhalif düşünceler felsefi tartışmalar ya da politik düşünceler olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda yeni medya ortamlarının, kitleleri mobilize etmek için kullanılacak bir kaynak olduğu görüşü ileri sürülebilir. Kaynağı mobilize etmek için, mobilize edilmesi gereken bir kaynak olan

yeni medya ortamları; geleneksel kamusal alana çağırarak için mobilize edilmesi gereken kitlenin, dijital mecralarda mobilize edilecek bir kaynak olarak görülmesidir. Tilly'nin Kaynak Mobilizasyonu Paradigması açısından bu konu ele alındığı takdirde; aktivizm eğilimi yüksek olan grupların, kendilerine düşünsel olarak yakın duran insanları geleneksel kamusal alana çekmek adına yeni kamusal alanda yaptıkları iletişim çalışmaları olarak değerlendirilebilir. 2011 yılında İspanya'da gerçekleşen Democracia Real Ya eylemleri üzerine Gerbaudo'nun tespitleri bu sürecin hayata geçmesi aşamalarını açıklamaktadır. Oturma eylemini tam bir protesto kampına çevirmenin geri dönülmez noktası, polisin erken saatlerde meydanı temizlemek amacıyla geldiği 17 Mayıs'ta gerçekleşti. @TheDirtyMachine alaycı bir dille, "Justin Bieber'i görmek için kamp kurabileceğiniz, fakat haklarınızı savunmak için kuramayacağınız bir ülkede yaşıyorum," diyordu. Eğer polis baskısı harekete ilk itkisini kazandırdıysa, ikinci itki de Puerta del Sol işgaline, ertesi günlerde binlerce destekçinin kampa akmasını sağlayacak bir meşruiyet halesi kazandırmıştı. #nonosvamos (gitmiyoruz) ve #yeswecamp (Obama'nın "Yes we can" sloganına dokundurmayla, 'evet kamp kuruyoruz') gibi Twitter hashtag'ları, işgalcilerin desteklerini ifade etmelerinin ve işgale nasıl katkıda bulunulacağına ilişkin bilgi akışının kanalı haline gelmişti (Gerbaudo, 2014: 149)

Gerbaudo'nun aktarımına göre Duarte ve Blanco bu süreci yeni medya ortamlarında geliştirilen bir işbirliğinin sokaklara nakledilmesi olarak yorumlamışlardır. İnternetin mantığı kamusal hayata taşındı; dolayısıyla, ilkinin anlamayanlar neler olup bittiğini de anlayamazlar. Biz de anlamıyoruz, fakat internet pratiklerinin (çevresel ve dijital alanların oluşup harekete geçmesi yönünde kendisi davet etme, forum tartışması, karşı bilgilerin okunması, duygusal ve etkin ağların iç içe geçmesi) somutlaştığının farkındayız. Dijital iletişimin özellikleri (işbirliği, anımsalılık, kendini teşvik etme, yataysallık, merkezileşmekten uzaklaşma, esneklik, dinamizm ve karşılıklı bağlar kurma), meclislere ve kamplara yansımıştır (Gerbaudo, 2014: 154)

Büyük mesafeleri birleştirme hızı yeni medyanın en önemli kapasitelerinden biridir. Bu bağlamda telefon ve yayıncılığa benzemektedir. İnternet ve e-posta kullanarak dünyanın öte yakasına bir dakika içinde mesaj göndermek mümkündür. Oysa yüz yüze iletişim ve yazılı basın sadece yakındakileri birbirine hızla bağlayabilir. Yeni medyanın potansiyel coğrafi ve sosyal erişim kapasitesi ise çok yüksektir. Tüm dünya ileride yeni medyaya ve onlar aracılığıyla birbirine bağlanabilecektir. Coğrafi erişim bu iletişim araçlarını kullanarak erişebildiğiniz yer sayısına, sosyal erişim ise erişilebilen insan sayısına işaret etmektedir. Şu anda dünyada neredeyse her yer İnternet'e bağlıdır. Ancak İnternet'e sosyal erişim bölgeye göre değişmektedir: gelişmekte olan ülkelerde yüzde 5'ten az oranlar, gelişmiş olan ülkelerde %90'a kadar çıkmaktadır. Sosyal telefon erişimi, her ne kadar gelişmekte olan ülkeler mobil telefon yayılımını açısından arayış hızla kapatsa da, dünyada halen oldukça eşitsiz dağılmaktadır (Van Dijk, 2016: 32)

Toplumsal hareketlerin eylemselliğe geçme sürecinde görünür oldukları yerler kamusal alanlardır. Kamusal alan tanımının teknolojik gelişmeler sonucunda yaşadığı dönüşümler, toplumsal hareketlerin yaşadığı dönüşümleri incelemek adına önem arz etmektedir. Kitle iletişim araçlarının güç kazanması ile, kitlelerin pasifleştiği ve tüketici kültürünün yükseldiği bir dönem yaşandı. Teknolojik gelişmelerin sağladığı bu süreç, bir noktadan sonra yine teknolojik gelişmeler neticesinde farklı bir dönüşüme doğru yöneldi. İnternet sayesinde oldukça çok sayıda insana ulaşabiliyor olmak, demokrasinin gidişatına dair önemli değişikliklerin tetikleyicisi olmakta. İnternetin icat edildikten sonra bir kitle iletişim aracı olarak gelişmesi ile, Debatim, Dahlberg ve Siapera gibi araştırmacılara göre internet bir kamusal alan olarak tanımlanmaya başladı. Siber alanlar olarak daha önceleri banka ATM'leri ve cep telefonu konuşmaları kabul edilen örneklerden ikisiydi. İletişim imkanlarının sanal bir gerçeklik ile buluştuğu noktadan itibaren, kamusal alan tanımı önemli bir dönüşüm yaşamıştır (Smuts, 2010).

Toplumsal hareketlerin başarıya ulaşmaları açısından kamu nezdinde görünür olmaları önem taşımaktadır. Kamusal alan tanımının protest ve eleştirel söylemlerin

merkezi olduğu görüşü tarih öncesi felsefi görüşlerine kadar uzanmaktadır. Günümüzde medya – sermaye – iktidar ilişkisi içerisinde, medyanın eşik bekçileri hegemonya sahiplerinin eleştirildiği eylemleri geniş kitlelere aktarma konusunda otokontrol mekanizmaları geliştirerek sahip oldukları eşik bekçiliği gücünü, iktidar sahiplerinin çıkarları adına kullanma eğilimine düşebilmektedirler. Bir ülkenin demokratik seviyesini de ortaya çıkaran bu eğilim; yeni medyanın kitleler tarafından sahiplenilmesi ve benimsenmesinde; toplumsal hareketlere uygulanan perdeleme neticesinde itici bir faktör olmaktadır. 2013 yılında Gezi Parkı Eylemleri ile ilgili olarak Hermida'nın yorumu açıklayıcıdır. Anaakım medyanın yokluğu önemsizdi: Türkler haberleri, fotoğrafları ve videoları Twitter'dan yayabilirdi. Protestoların ilk birkaç gününde, Gezi Parkı'yla ilgili hashtagleri içeren en az iki milyon tweet gönderilmişti. Mesajların çoğu Türkiye kaynaklıydı ve yaklaşık yüzde 50'si İstanbul'dan geliyordu. Anaakım medyada kimsenin konudan bahsetmemesiyle, protestocular Twitter'da kedni haber ağlarını kurup hikayelerini anlatmaya başladı. Twitter ve Facebook olmasaydı Gezi Parkı, Occupy Wall Street ve Idle No More'un hikayeleri çok daha farklı olurdu. Söz konusu sivil itaatsizlik eylemlerini haberleştirmek olduğunda, gazeteciler polisin ve resmi görevlilerin neler yaşadığını açıklamasını bekler. Haberlerde alıntılanan insanlar, anlatının doğasını ve tonunu belirler. Bazen, Mısır'da olduğu gibi protestocular kahraman olarak görüşür. Bazen de, Toronto'daki G20 protestolarında olduğu gibi, kötü adamlar olarak gösterilirler. Medya alternatif hareketleri haberleştirirken protestocularla polis arasındaki çatışmalara odaklanmayı tercih eder. Herhangi bir politik hedef, şiddet anlatılarının altında boğulur (Hermida, 2017: 158)

Gezi Parkı, bu kitapta analiz edilen hareketler gibi yeni tür bir toplumsal harekettir, çünkü ağ toplumunda iletişim kurma ve kendi kendine örgütlenme konusunda özerk bir yetiye sahiptir. Çünkü lideri yoktur. Çünkü kendiliğindedir. Çünkü hedefleri çoktur ve protesto süreciyle birlikte evrilmektedir. Ama özellikle bir niteliği itibariyle tarihteki diğer toplumsal hareketlerden farklı değildir: Özgürlük savunusunda ödün vermeye yanaşmaz. (Castells, 2013: 304)

3.2.1.1 Ağ Toplumu ve Kamusal Alan Tanımının Dönüşümü

Demokratik politikanın öncelikli koşullarından olan, eylem ve söylem alanı olarak tanımlayabileceğimiz kamusal alan yeni teknolojik gelişmeler ile kapsamlı bir dönüşüm geçirmektedir. Kamusal alanın tanımlanmasında, karşıtı olan özel alanın varlığı önemlidir. Kelime anlamlarında olduğu gibi; kamusal alan kamuya ait, özel alan ise bireylerin sahipliğindeki alanlardır.

Kamusal alanın tanımına yönelik olarak oldukça kapsamlı ve birbiriyile farklılaşan yorumlar mevcuttur. Dacheux'a göre kamusal alanın tanımı üç şekilde yapılabilir; bunlardan ilki kamusal alanın meşrulaştırma zemini olmasıdır. Bu bağlamda vatandaşlar bir araya gelerek tartışabilirler ve politik iktidara talip olanları tanıyarak gerek duydukları enformasyonu toplayabilecekleri alanlar olarak tanımlamıştır. İkinci tanımına göre ise, "politik cemaatin yeri" olarak adlandırdığı kamusal alanı, farklı dinsel ve etnik kökenden gelen cemaatlerin bir araya gelerek politik bir cemaat yapısı oluşturabildikleri alanlar olarak tanımlarken; üçüncü yaklaşımında ise, "politikanın görünürlük kazandığı sahne" diyerek politikacıların kamusal sorunlar üzerine çözüm aradıkları ve bireyler ile bir araya gelerek görünür oldukları alanlar olarak tanımlamıştır. (Dacheux, 2012: 21).

Kamusal alan üzerine en yaygın kabul gören tanımlardan Habermas'a ait olandır. Kamusal alanı tanımlarken, Kamusal Alan kavramıyla, her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz. Bu alana tüm katılımcıların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur (Habermas, 2005: 95) şeklinde bir çerçeve çizerek, bireylerin ortak yaşam ve sorumluluk alanı olan kamuya dair bir tanım da geliştirmiştir.

Özel alan ve kamusal alan arasındaki ayırım sebebiyle ortaya çıkan bu kavramsal yaklaşım; birey ve toplum arasındaki ilişkinin şekillenmesinde önemli bir konuma

sahiptir. Özel ve kamusal alanlar, özel ve kamusal alanlardaki yaşamların birbirinden ayrılması gerekliliği sebebiyle ortaya çıkmış kavramlardır. Kültürel normların belirleyici olduğu kamusal alana karşıt, özel alanında bir birey, tüm kültürel normları yok sayarak kendi istek ve arzuları doğrultusunda yaşayabilir. Özmen'e göre; özel yaşam ve kamu yaşamı arasındaki ayrımın temelleri Antik Yunan'daki polis devletlerinin gündelik yaşam pratiklerine kadar dayanmaktadır. Özel yaşam ve kamu yaşamı arasındaki ayrım o dönemde ortaya konmuştur. Bu karşıtlığı ortaya çıkaran yaklaşım, devlet – toplum, vatandaş – insan, siyasi toplum – sivil toplum gibi kavramsal karşıtlıklara paralel olarak ortaya çıkmıştır (Özmen, 2004: 12).

Bu bağlama yakın ancak farklı bir yorum ortaya koyan Arendt'e göre ise, kamusal alan hükmetme ve boyun eğme karşıtlığından değil; yurttaşların aktif bir katılımı oluşturdukları ideal bir toplum yapılanmasına dayandırmaktadır. Antik Yunan polis devletlerinin bu örgütlenme biçimi, kamusal alanda politika belirlenmesi ve görüşlerin tartışılması noktasında örtüşmektedir (Öcal, 2006: 55). Arendt'e göre kamusal alan, insanların farklılığının ortaya çıktığı ve etkileşimlerle, kamusal ve politik özneler olarak ortaklaşa var ettikleri bir alandır (Yükselbaba, 2012: 123).

Kamusal alanın, bireylerin itirazlarını dile getirdikleri alan olarak tanımlayan Habermas'ın çizdiği çerçeveye, toplumsal hareketler ve kamusal alan arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Ona göre, Katılımcılar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar (Habermas, 2005: 95). Bu tanıma göre, kamusal alanın sahibi kamuyu oluşturan bireylerin her biridir. Bireylerin birbirlerine ve yönetme gücünü elinde bulunduran devlet aygıtının bireylere yönelik görüş ifade etme ve bu görüşü ifade ederken bir araya gelerek kitlesel eylemselliğe geçmesi; kamusal alanın varlığını sağlayan temel bir noktadır.

Günümüzde kitlesel eylemlerin gerçekleşebilmesinin ve bu eylemlerde güvenliğin kamu eliyle sağlanması demokratikleşme anlamında bir kriter olarak kabul

edilmektedir. Ancak ideal ya da gelişmekte olan tüm demokrasilerde, kitlesel eylemsellik güvenlik doktrini çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Özgürlük ve güvenlik ikiliğinden sıyrılabilme adına bireylerin yeni kamusal alanlar olarak sosyal medya mecralarını kullanmaları, Habermas'ın tanımladığı kamusal alanın ütöfik tanımının fiziki olarak hayata geçemediği noktada, dijital temelli ortamlarda uygulanabilirliğine dair dikkat çekici bir durumdur.

Kamusal alanın tanımlanmasında, çıkış noktası olarak kabul edilen özel alanların, yaşanan teknolojik gelişmeler ve kültürel normlardaki dönüşümler sebebiyle aralarındaki sınırın belirsizleşmesi önem arz eden bir noktadır. Yeni kamusal alanlarda eylemselliğe geçen bireyler, fiziken özel alanlarında bulunurken, dijital temelde kamusal alanda bulunabilmektedirler. Teknolojik gelişmeler çerçevesinde toplumsal hareketlerin yaşadığı dönüşüm; kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımı da ortadan kaldırmakta ve geçişken bir zemin ortaya çıkartmaktadır.

Sosyal medya mecralarının, kamusal alanda gerçekleşecek olan kitlesel eylemlerin öncesinde haberleşmek ve sonrasında da eylemin mesajını kamuoyuna iletebilmek adına önemli birer araç olarak görüldüğü günümüzde, her sosyal medya mecrasının, yeni toplumsal hareketler açısından farklı fonksiyonları bulunmaktadır. Aktivistler: Facebook'u protestoları planlamak, Twitter'ı koordine etmek ve YouTube'u dünyaya duyurmak için kullanıyoruz (Çoban, 2014: 14).

3.2.1.2 Yeni Medya Ortamları ve Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü

21. yüzyılın başlangıcından bu yana kadar geçen kısa sürede, iletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmelerin yaşadığı sıçrayış; tarihin hiçbir döneminde görülmemiş derecede hızlı ve kendisini katlayarak ilerlemesini sürdüren bir yönde ilerlememişti. İnternet erişiminin mobil dönüşümü, akıllı cihazlar ile dijital

kabiliyetlerin her birey için mekândan bağımsız bir şekilde kullanılabilirliği ve verilerin anlık olarak zaman ve mekân kavramlarından bağımsızlaşarak akışkanlığını sağlayabilmesi başta olmak üzere yaşanan birçok gelişme, bireylerin günlük yaşamlarını, sosyal rollerini ve konumlanmalarını, üretim ilişkilerini, tüketim kalıplarını ve haberleşme özgürlüğünü büyük bir dönüşüme uğrattı.

Teknolojik determinizm ekolünden gelen ve ağ toplumunu tanımlayan Castells'e göre; Bilgi (enformasyon) teknolojilerini merkez alan teknoloji devrimi, ivme kazanan bir hızlı toplumun maddi temelini yeniden şekillendirmeye başladı. Dünyanın dört bir köşesinde ekonomiler, ekonomi, devlet ve toplum arasında değişken bir geometri sisteminin devreye girmesiyle birlikte, küresel olarak birbirlerine bağımlı hale geldi (Castells, 2008: 1) Bu tanımın çizdiği çerçeve, bireylerin yaşanan teknolojik devrim sonrasında parçası oldukları gruplar, aidiyetler ve kültürel yapılar içinde yeniden bir şekillenme sürecinden bağımsız kalamayacağını açıklamaktadır.

Bu yaşanan dönüşümün bireylerin günlük hayatlarına yönelik etkilerini inceleyen Niedzviecki'ye göre, teknolojik gelişimin bireylerin günlük yaşamlarına yaptığı etkiler ve yarattığı dönüşümler; sadece enformasyon akışı ve mekândan bağımsızlaşma kabiliyetlerinin çok ötesinde; insanların ruh hallerini ve dünyayı kavrayış şekillerini de kökten etkiler bir niteliğe sahip. Çalışmanın önceki bölümlerinde incelediğimiz birey ve kültür arasındaki karşılıklı inşa süreci çerçevesinden ele alındığı takdirde; teknolojik gelişimin tetiklediği toplumsal değişimlerin temelinde, bu gelişmelerin bireylerin hayatlarındaki pratiklerin dönüşümüne yaptıkları etki neticesinde bireysel, ikili, grup ve toplumsal ilişkilerin tümü aynı yönde bir dönüşüme maruz kalıyor.

Bu değişimin medya tüketimi ile başladığını iddia eden Niedzviecki, teknolojik dönüşümün sıradan insanları da bu yöne ittiğini iddia ediyor; Ne yazık ki inkar edilmesi mümkün olmayan bir gerçek var ortada: Ünlü kişilerin sorunları, gündelik hayatımızın bir parçası artık. Madem başka insanların yaşantısı bu kadar ilgilendiriyor bizi, madem artık 'gerçeklik' olmaksızın eğlenemiyoruz, o zaman People dergisinin

sayfalarının ünlülere ilişkin saça detaylarla dolmasında ve bu detayların hayatımıza girmesinde şaşılacak bir şey yok demektir. Ne yani, eğlenmek için bir ünlünün hamile kalmasını ya da bunalıma girmesini mi bekleyecektik! Bu yüzden kadim dostlarımız internette olsun, yazılı medyada olsun ve elbette televizyonlarda olsun bizi bu zevkten mahrum bırakmamak için, bütün açık kalplilikleri ve samimiyetleriyle sorunlarını, sırlarını ve hayat tarzlarını anlatıyorlar. Bütün bunlar, 'Dikizleme Kültürü'nün belki de en önemli tarafını oluşturan bir gelenek edindiğimiz anlamına geliyor: Burnumuzu sıradan (Tabii bu kişileri de sıradan değil de “henüz ünlenmemiş” şeklinde düşünmek işimize gelir!) insanların hayatına sokmaktan büyük bir keyif ve tat alıyoruz. İnternetin sağladığı yeni olanaklar, hayatımızı kamuya açmak için yeni fikirler de sunuyor ve böylece hep biraz daha fazla görmeye ve görünmeye yani dikizlemeye çalışıyoruz... Bir şeyi gizli tutmak gittikçe zorlaşıyor; öyleyse neden saklamaktan vazgeçip bütün sırlarımızı kamuya açmıyoruz? Zaten itirafı teşvik eden ve bunu bir çeşit eğlence olarak sunan projelerin sayısı her geçen gün biraz daha artıyor (Niedzviecki, 2010: 10-19).

Niedzviecki'nin görüşlerine benzer bir şekilde konuya farklı bir anlatı yoluyla dikkat çeken Hermida'ya göre de; Enformasyon zengini bir ortamda herşeyi alma isteği ortaya çıkar. Bir yığın cihazdan gelen e-posta bildirimleri, Facebook durum güncellemeleri ve Twitter mesajları hiç bitmeyen bir ilgi çılgılığıdır. Bunları umursamamak anksiyete yaşanmasına sebep olabilir. Fırsatı kaçırma korkusu (fear of missing out – FOMO) hep varolmuş bir zihin durumu. Ama sosyal medya diğerlerinin ne yaptığına sürekli bağlı olma takıntısını iyice alevlendirdi. Bu durum Facebook, Twitter ve YouTube ile büyüyen Y jenerasyonunda daha kötü. Herşeyi takip etmeye çalışmak zararlı bir çabadır (Hermida, 2017: 178)

Teknolojik gelişmeler ile yeni kamusal alanlar olarak ortaya çıkan sosyal medya ortamları; kullanıcısı olan bireylerin kültürünü inşa ettikleri yeni mecralar olarak tanımlanabileceği gibi; internet ve mobil teknolojiden çok daha eskiye dayanan medya kültürünün şekillendirdiği alanlar olarak da görülebilir. Ancak ortada bir realite olarak duran temel unsur; bu ortamların bireylerin günlük ve yaşamsal pratiklerini kökten

dönüşüme sokan ve her türlü kültürel katmana mensup bireyi, tüm kültür katmanları ve kültürel faktörler ile ilişkiye sokabilen bir yapısı olması.

Bireyin, toplumsal hiyerarşiyi oluşturan hegemonya ile olan ilişkisinin tarihi perspektifi ile ilgili çalışmanın önceki bölümlerinde yaptığımız kapsamlı incelemeler mevcut. Yeni bir kamusal alan türü olarak ortaya çıkan dijital iletişim mecralarının; diğer tüm kamusal alanlara göre temel farkı; bireylerin fiziken içinde bulunmadıkları bir sanal ortamda kendi kimliklerini açık ya da gizli tutarak; hayata dair tüm unsurlar hakkında görüşlerini ortaya koyabilmeleri şeklinde özetlenebilir. Fiziken bulunulmayan bir kamusal alandaki sorumluluklar son yıllarda hukuki olarak yoğun çalışmalar ile düzenleniyor. Sanal ortamda gerçekleşen eylemlerden, gerçek bireylerin sorumlu olması çerçevesinde dijital kamusal alanlar da fiziki kamusal alanlar gibi kanuni açıdan düzenlenmekle beraber; bireyin eyleme geçtiği mecranın fiziki değil de bir araç vasıtasıyla sanal bir ortamda yaşanması; kullanıcıların davranışlarının gerçek bir kamusal alana göre daha farklı bir çerçevede hayata geçmesi durumunu ortaya çıkarıyor.

Hiç şüphesiz iletişim araçlarının yaygınlaşması ve eğitim seviyesinin yükselmesi 1980'ler ve 1990'lardaki insan hakları ve demokrai hareketlerinin dünya çapında yeniden dirilişinin temel nedenleridir. Kitle iletişimi ve telekomünikasyonun uluslararası ağlarının yayılması Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin yıkılmasında ve gelişmekte olan ülkelerde demokrasi mücadelesi veren hareketlerin ortaya çıkmasında çok büyük bir etkindir. Batılı radyo ve televizyon programlarının günlük yayınlarını ve uluslararası telefon konuşmalarındaki artışı düşünürsek, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin parçalanması uzun vadede zaten kaçınılmazdı. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin -tüm enformasyon ve iletişimin belirli bir bölgede toplaşacağı ve bu bölgeden kontrol edileceğine dayanan- geleneksel totaliter politik sistemlere karşı "ölümcül" bir tehdit oluşturacağı savı kolaylıkla savunulabilir. Bu teknolojileri kullanarak bireylerin tüm küçük ölçekli faaliyetlerini ve sınırlar arasındaki büyük-ölçekli tüm faaliyetlerin merkezi bir elden kayıt altına alınıp kontrol edilmesi imkansızdır. Bilgisayarlar, disketler, fakslar ve yeni ger türlü görsel-

işitsel ekipmanın büyük ölçüde kullanılmaya başlamasından sonra hiçbir geleneksel totaliter rejim iktidarda kalmaz. Diğer yandan, kapasitelerinden biri merkezi yönetim, gözetim ve kontrolü sağlamak olduğu için bu yeni teknoloji kullanılarak totaliter bi yönü olan birkaç çeşit iktidar türü mümkündür (Van Dijk, 2016: 151)

Bugün yeni medyanın en çok kullanım alanı olarak karşımıza çıkan sosyal medya, sisteme dahil olanlara cesaret ve güven gücü verirken, aynı zamanda onlara geri bildirim imkânı da sunabilmektedir. Sağladığı cesaretle, kişilere verdiği güven sayesinde de düşüncelerini açıklıkla ortaya koyabilme şansını sunar. Bu süreç beraberinde diğer birçok medya aracında olmayan aktarım ve paylaşımı gerçekleştirebilme imkânı sunmaktadır. Ayrıca, sadece bireysel duygu düşüncelerin paylaşımı ile iletişimi sınırlı bir düzeyde bırakmayarak, toplumsal duyarlılığın en hızlı biçimde ortaya konulmasını sağlayabilmektedir (Özensel, 2016:126).

Bireylerin kamusal alanlarda muhalif oldukları kamu politikalarına yönelik tepkilerini dile getirmeleri ve bu haklarını özgürce kullanabilmeleri, günümüz dünyasında liberal demokrasi tanımı çerçevesinde önemli bir yere sahiptir. Bu hakkın birey ya da bireyler tarafından özgürce kullanımına sahip olup olmaması; o ülkenin demokrasi kalitesini ve insan hakları standardını belirleyen faktörlerden birisidir. Medya özgürlüğü de aynı perspektifte benzer öneme sahip bir başlık olarak yer almaktadır. Bu bağlamda; sosyal mecralar olarak tanımlanan dijital iletişim alanlarının ortaya çıkması ile birlikte; muhalif görüşlerin ya da toplumun geneli tarafından uygun bulunmayacak fikirsel yaklaşımların kendilerini ifade edebildikleri; nispeten daha denetimsiz alanlar olarak öne çıkmaktadırlar. Bu yapının, kullanıcılara verdiği en önemli kabiliyetlerden birisi hızlı bir şekilde fiziki olarak bir araya gelmek için organizasyon kabiliyetlerini yükseltmesidir.

Sosyal medya devrimi, diğer medya devrimlerinin aksine, kendisini sokaklar üzerinden kurgulayan ve gösteren bir devrimdir. Sosyal medyanın evrimi sistem-içi bir süreçte gerçekleşmiş olsa da sosyal medyanın kullanımındaki devrimci dönüşüm sistem-karşıtı bir biçimde gerçekleşmiştir. Medyanın evrimi, bilişim ve teknoloji

alanındaki gelişimlerle yeni kapitalistik ilişkiler bağlamında devam etmekte, buna bağlı olarak da sınıf çatışması ve/veya özgür/özerk toplumsal alanların yaratılması temelinde medya alanında devrimci müdahale de devam etmektedir... Sosyal medya devrimi günümüzdeki başka bir dünyayı mümkün olmanın ötesine taşıma, gerçek kılma mücadelesinin en önemli belirleyicilerinden bir tanesidir. Bu nedenle günümüzdeki toplumsal hareketlerinin çoğunu sosyal medya, daha doğrusu 'alternatif/aktivist medya' olmadan düşünmek olası değildir (Çoban, 2014: 9).

Frankfurt Okulu ve ondan doğan sosyal bilimler okumalarına değindiğimiz çalışmanın önceki bölümlerinde; tüm iletişim süreçlerinin, finans kapital gücünü elinde bulunduran gruplar tarafından yönetildiği ve yönlendirildiğine dair bu ekolün görüşleri çerçevesinden günümüze uzanan bir perspektifle sosyal medyaya bakıldığı takdirde; sistem içi bir şekilde ortaya çıkan ancak sistemin varlığına itiraz eden kişi ve grupların, bu itirazlarını çok daha fazla kitleye duyurma imkanı veren bir mecra olarak tanımlayabiliriz. Öte yandan bu ekolün sıklıkla eleştirdiği ve popüler kültür ile aynı anlamda kullandığı kitle kültürünün toplumun her katmanına yayılması kabiliyetini arttırdığı da sosyal mecralar için bir diğer tespit olarak görülebilir.

Yaşanan teknolojik gelişmelerin toplumsal hareketlere etkisi bağlamında çalışmalar yapan Steinberg'e göre, ABD'de sosyal medya kanalları sayesinde gençlerin politik katılımlara yönelik eğilimi yükselmekte ancak bu eğilim fiziki ortamlara taşınmaktan öte; dijital mecralarda kalmaya devam etmektedir. Son zamanlarda yapılan bir araştırmaya göre, kolej öğrencilerinin %85'i çevrimiçi politik katılımın bazı biçimlerini kullanmışlardır. Ancak politik katılımın daha geleneksel biçimleri sorulduğunda bu istatistik %59'a düşmektedir. Bu gençlerin %25'inden fazlasının politik konularla ilgilendiklerini göstermektedir; ne var ki politik davranışlara dair geleneksel ölçütler ve birçok araştırma bu olguyu yakalayamamaktadır. Bu önemli bir farktır! Biz siyaset bilimciler olarak böyle bir şeyin gerçekleştiğinden haberdar olmuyorsak, bunun politik sistemimiz üzerindeki etkisini nasıl anlamaya başlayabiliriz ki (Steinberg, 2016: 154).

Geleneksel kamusal alanlarda politik katılım göstermeyen ancak yeni kamusal alanlarda bu yönde bir eğilim sergileyen gençlerin bu tutumları birçok farklı açıdan yorumlanabilir. Farklı bir nedensellik araştırmasının konusu olan bu durum; geleneksel kamusal alanlarda politik katılımında bulunmanın güvenlik açısından o bireyleri tedirgin ettiği mi, fiziki olarak katılacakları politik eylemlerin katılımcılarını benimsememelerinden mi ya da söylem birliği olarak kendileriyle geniş çaplı bir tutarlılık izdüşümünde görmedikleri geleneksel politik akımların içerisinde yer alacak denli aidiyet noktasında bir sorun mu yaşadıkları gibi sorular çerçevesinde şekillenebilir. Ancak rakamlarla varit olan gerçeğe göre; dijital mecralarda bireylerin tüm tutum ve eylemleri gibi politik tutumları ve eylemleri de fiziki dünyaya ve geleneksel kamusal alanlara göre farklılıklar göstermektedir.

Yeni kamusal alanlarda politik aktivist tutum takınan ancak geleneksel kamusal alanlarda bu yönde bir eğilimleri olup olmadığından bağımsız bir şekilde, eylemselliğe geçmeyen bu kitlenin, ekseriyetle gençlerden oluştuğu görülmektedir. Genç seçmenler açısından, çevrimiçi ve siber katılımın daha fazla olmasını bekleyebiliriz, çünkü daha geleneksel katılım biçimlerine kıyasla bunlar daha az maliyet ve zaman kullanımı gerektirmektedir. Örneğin genç seçmenler genelde, politik partilere veya adaylara bağış yapabilecek ölçekte bir gelire sahip değillerdir, ayrıca politik katılım oranına dahil olacak zamanları da olmayabilir... Çevrimiçi ve siber katılım ayrıca, politik katılımın daha geleneksel biçimlerine bela olan diğer sosyo-ekonomik özellikleri hafifletmektedir. Örneğin, İnternet herkese açık olduğundan cinsiyet ve ırk artık engel olarak görülmemektedir. Aynı zamanda çevrimiçi sosyal ağlar, benzer fikirdeki insanlarla politik bağlar kurmayı eskisinden çok daha kolay hale getirmektedir. Buna ek olarak siber katılım genelde kişinin mevcut çevrimiçi ağında yerleştirilmektedir. Bu sayede katılımları zaten birbirine hoşgörülü olan insanları bir araya getirir. Sonuç olarak artan etkileşim hoşgörünün artmasını getirir (Steinberg, 2016: 158).

İnternet temelli yeni kamusal alanların insanların günlük yaşamına yaptığı köklü etkiler arasında yer alan unsurlardan bir tanesi de boş zaman kullanımında; bu ortamların mobil iletişim teknolojileri sayesinde öne çıkmasıdır. Bu çalışmanın ana

inceleme alanlarından biri olan popüler kültürün mizahi dönüşümü bağlamında da; internet ortamları bir katalizör görevi görmektedir. Öte yandan, boş zaman geçirmek için dijital mecraların yoğun olarak kullanımı; politik ya da aktivist konuların potansiyel tüketicisi olan insanlara ulaşabilmesi rahatlığını da ortaya çıkarmaktadır.

Duesto Üniversitesi Boş Zaman Çalışmaları Enstitüsü'nün raporuna göre; dijital dönüşüm sayesinde sadece boş zamanların değerlendirilmesinde geleneksel ürünlerin kolay tüketimini sağlamaktan öte, yeni boş zaman aktiviteleri ortaya çıkmaktadır. Boş zaman fenomeni üzerine yapılan araştırmaların ortak noktası, zaman ve mekân değişkenlerini hesaba katmanın çok önemli olduğudur. Bundan dolayı, dijital çağın en aktif döneminde, 'zamanın' artık 'zamansız bir zaman', 'mekânınsa' 'akışların ve bağlantıların mekânı' haline geldiği göz önünde tutmak hayatidir. Bunlar, sosyolog Manuel Castells'in 'ağ toplumu' olarak adlandırdığı şeyi tanımlayan iki özelliktir. Ona göre ağ toplumu 21. yüzyılın sosyal yapısı haline gelmiştir... Bugünlerde karşı karşıya olduğumuz şey, yalnızca sanal ortama bağlı yeni boş zaman pratikleri değil, tüm boş zamanın deneyimiyle ilgili özgün bir dönüşümdür... Birçok boş zaman pratiğinin web yoluyla yapılıyor olması, sosyal ve interaktif olması şaşırtıcı değildir. Sanal sosyal ağların kullanımı, dijital boş zaman aktivitelerinin en yaygın uygulamalarından biri haline gelmiştir. Bu yeni boş zaman pratikleri 'anlık' ve 'zamansız' sanal mekanlar içinde gerçekleşmektedir. Bu mekanlar gerçek bir sanallık kültüründen veya sanallığın gerçekliğinden ileri gelerek oluşmuşlardır. Akıllı telefonların durdurulamaz gelişimi sebebiyle, bu toplum resmi olmayan bağlamlardan kopmuş ve çalışma saatlerinden ayrılmış olan boş zaman kullanımı bağlamında bir araya gelen bir ağ toplumu haline gelmiştir (Steinberg, 2016: 191)

Bireylerin boş zamanlarını dijital devrim öncesinde geçirdikleri kişisel alanları ya da kamusal alanlarda; tüketmeyi talep ettikleri aktivitelere yönelerek değerlendirdikleri bir dönemden; boş zaman aktiviteleriyle ilgilenirken bile sosyal, politik, ekonomik ya da aktivist bir konuda mesajlara maruz kalabilir noktaya gelmeleri önemli bir gelişmedir.

Bu çalışmanın incelediği popüler kültür ürünlerinin mizahi dönüşümü de yeni kamusal alanlar olan dijital mecraların günümüzde popüler kültür ürünlerinin ve mizah ürünlerinin tüketimi kapsamında en önemli araçlardan biri olduğu varittir. Sosyal ağlar aracılığı ile mekansal kısıtlamalardan bağımsız bir şekilde bireylerin birbirleri ile istedikleri mesajları paylaşabildikleri mecraların tümünün “ağ toplumu” olarak adlandırıldığı bir dönemde; kültüre dair tüm bileşenler ve ürünlerin de bu yeni toplumsal kurgudan bağımsız kalabilmesi namümkündür.

Dijital dönüşümün bir sonucu olarak karşımıza çıkan ve bireylerin günlük yaşam pratiklerinde önemli dönüşümler sağlayan yeni kamusal alanlar olarak tanımladığımız dijital mecraların günümüzde hareketli ve durağan görsel içeriklerin iletiminde ve kamu ile paylaşımında kullanılan mecralar olması, bu gelişmelerin ilk yaşandığı yıllarda öngörülememiştir. Metin bazlı bir iletişim alanı olarak tanımlandığı dönemlerden bu yana, dijital mecralarda yaşanan teknolojik kapasite yükselmeleri, bu mecraların birer iletişim kanalından çıkararak; kamusal alana dönüşümüne etki etmiştir. Dijital iletişim mecralarına dair 2000 yılı öncesinde yaptığı tespitler bunu doğrular niteliktedir; Bilgisayarlı iletişimin dili, yeni bir iletişim aracı olarak nasıl bir özgüllüğe sahip? Bazı uzmanlara göre, bilgisayarlı iletişim, özellikle de e-posta yazılı iletişimin intikamı, tipografik zihnin geri dönüşü, kurulmuş, akılcı söylemin dirilişi anlamına geliyor. Diğerlerine göre ise tersine, iletişim aracının gayri resmiliği, kendiliğindenliği ve kimliksizliği, elektronik bir metinle ifade edilen yeni bir 'sözellik' biçimini teşvik ediyor (Castells, 2008: 483).

Bu çalışma, sosyal hareketlerin 21. yüzyılda yaşanan teknolojik sıçramalara paralel olarak yaşadığı dönüşümü “Yeni Sosyal Hareketler Paradigması” çerçevesinde ele almaktadır. Popüler kültür ve mizah, kültür atmosferinin önemli parçalarından olmakla birlikte; bireylerin kişisel yaşamlarına dair boş zamanlarını geçirmek için tükettikleri ürünlerin ilk sıralarında yer almaları sebebiyle; konuya kültürel bir perspektiften yaklaşma gerekliliği sebebiyle bu açıdan konuya yaklaşmaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerle ilgili en popüler sınıflandırmalardan biri, Amerikan menşeli 'Kaynak Mobilizasyonu Paradigması', diğer ise Avrupa menşeli 'Yeni Sosyal Hareketler Paradigmasıdır'. Kaynak mobilizasyonu paradigması, toplumsal hareketlerin ekonomik ve politik yönü üzerinde dururken; yeni sosyal hareketler paradigması, hareketlerin kültürel yönü üzerinde durmaktadır (Gürakar, 2014: 237).

Toplumsal yaşamın değişen pratikleri, tutum ve eylemlere yönelik dönüşen değer yargıları ve toplumsal ilişkiler perspektifinden bakıldığı zaman; toplumsal hareketlerin doğalarında yaşanan değişimlerin temelinde yer alan iki temel faktörün teknolojik ilerleme ve kültürel dönüşümler olduğu görülebilir. Yeni sosyal hareketler teorisyenleri yeni hareketlerin siyasi düzlemde değişikliği hedefleyen sosyopolitik yönünü değil, mevcut değerler, normlar ve kimlik yapılarında değişim taleplerini simgeleyen sosyokültürel boyutunu öne çıkarırlar. Yeni sosyal hareketler teorisyenlerinin en önemli isimlerinden biri olan Touraine sosyal hareketi bir duruma tepki olarak görmez. Aksine o durum aktörler arasında değişen ilişkilerin bir sonucudur. Touraine'e göre toplum verili değil, yeniden ve yeniden üretilen bir yapıdır. Kendi sözcükleriyle toplum 'durumların değil, sosyal hareket ve ilişkilerin sahnelendiği bir oyundur' Bu oyun sosyal çatışmalarla yeniden ve yeniden yazılır. Touraine toplumsal hayatın merkezi bir çatışma etrafında örgütlendiğini ileri sürer. Ona göre sosyal çatışma toplum için anormal olmayıp aksine toplumun kendisi ürettiği bir araçtır. Bu genel toplum tasavvuruna dayanarak Touraine sosyal hareketler sosyolojisinin, kültürel alanın kontrolü için mücadele eden sosyal güçler sistemi olarak tanımlanabilecek toplum modelinden bağımsız olamayacağını ileri sürer (Çayır, 2016: 20-21).

Sosyal hareketlerin toplumun kendisini yeniden inşa sürecinde önemli bir dinamik olduğunu savunan Touraine'in görüşlerine göre; kamusal alanda yaşanan her çelişki ve mücadele toplumun kendi dinamiklerinden çıkmaktadır ve toplumun kendisini ileriye doğru taşıyacağı ve sürekli inşa etmek zorunda olduğu kendi kimliğinin oluşumunda önemli bir etmendir. Bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerini toplumsal ilişkilerin örüldüğü yapının temel taşı olarak kabul edebiliriz. Bireylerin

birbirleri ile kurdukları iletişim süreçlerinin genel çerçevesini belirleyen kültürel zemin; iç ve dış etkenler ile sürekli kendisini yeniden şekillendirmekte ve bireylerin kimlik inşaları bir sonraki nesile, kısmen dönüşmüş olarak aktarılmaktadır.

Yeni iletişim sistemi, uzamı ve zamanı, insan hayatının temel boyutlarını kökten bir dönüşüme uğratar. Yerellikler, kültürel, tarihsel, coğrafi anlamlarından kopar, işlevsel ağlar ya da imaj kolajları olarak yeniden birleşirler; böylece mekanların uzamının yerini bir akışlar uzamı alır. Geçmiş, şimdi ve gelecek, aynı mesaj içinde birbirleriyle etkileşim içinde olabilecek şekilde programlandığında zaman silinir. Akışların uzamı ve zamansız zaman tarihsel olarak aktarılmış temsil sistemlerinin çeşitliliğini kapsayan ve aşan yeni bir kültürün maddi temellerini oluşturur: Kurgunun, kurmaya duyulan inanç olduğu gerçek sanallık kültürü (Castells, 2008: 501).

21. yüzyılla birlikte bireylerin gündelik yaşamlarındaki tüm pratiklerini kökten değişime uğratan teknolojik sıçramaların yarattığı sosyal değişimlerin temelinde de, bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerini yeniden şekillendiren bu çevresel faktörler önem arz etmektedir. Günlük hayata dair pratiklerden iş hayatına, boş zaman aktivitelerinden sosyal konulardaki farkındalığa kadar hemen her alanda bireylerin davranış kalıplarını yeniden inşa eden bu dönüşüm sürecinde; dönüşüm dinamikleri yine teknolojik determinasyon ile bir yöne güdülenmekte olan bireylerin tutumları etrafında şekillenmektedir.

Touraine yeni sosyal hareketleri kendisinin post endüstriyel toplum modeline oturtur. Ona göre çağdaş hareketler yenidir. Çünkü mücadeleleri post endüstriyel toplum tarafından açılan alanda gerçekleşmektedir. Bu alan artık devlet ve de pazar değil, özel ve kamusalın sınırlarının belirsizleştiği sivil toplumdur. Özel ve kamusal alan arasındaki duvarın yıkılması, hayat tarzları ve kimlikler temelinde yeni çatışma tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla Touraine sosyal hareketlerin, daha önce kamusal alandan dışlanan sosyal kategorileri dillendirerek sivil alanı genişlettiğini söylemektedir (Çayır, 2016:21).

Bu çalışmada yeni kamusal alanlar olarak tanımlanan dijital iletişim mecralarının, özel ve kamusal alanın iç içe geçtiği ve arasındaki katı ayrımın yumuşadığı bir mecra olarak tanımlandığı Yeni Sosyal Hareketler Paradigması; kültür normlarının belirlenmesi çerçevesinde çağımız sosyal hareketlerine yaklaşmakta ve bu fiziksel ya da sanal eylemselliğin, geleceğe yönelik yeni kimlik inşası süreçlerinin önemli bir unsuru olarak görmektedir. Touraine sosyal hareketleri, ortak bir kültürel zeminde, karşıt toplumsal modellerin (rakip grupların) çatışan yorumlarının etkileşimi (Cohen, 2016: 113) olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım, toplumun kendi kültürünü sürekli inşa eden doğası ile örtüşmektedir.

Kimlik yönelimli paradigma için en geniş teorik çerçeveyi sunan sosyal hareket teorisyeni Alain Touraine'dir. Touraine işe, günümüz hareketlerinin kendi üzerlerine düşünceleri ve ideolojilerine yorumsamacı bir yaklaşım sergilemeleri tespiti ile başlar. Fakat hareketlerin yeni boyutlarını -kimliğin ve normların inşası temelinde kendi üzerine düşünme, toplumun demokratikleşmesi üzerine vurgu, kendini sınırlama ve kültürel meselelere yoğunlaşma- açıklamak için bu düzeyin ötesine geçer. Çalışması iki analitik düzeyde ilerler: 1) Günümüz toplumunun yapısal ve kültürel bir teorisinin geliştirilmesi; 2) Kolektif aktörlerin kimlik inşası sürecinin teorik analizi. Ayrıca Touraine kısmen sivil toplum kavramını da canlandırarak kolektif hareketin toplumsal boyutu üzerine de yoğunlaşır. Dolayısıyla kimlik yönelimli paradigmayı önemli ölçüde genişletir (Cohen, 2016: 112-113).

Çalışmanın önceki bölümlerinde incelediğimiz kitle kültürü, popüler kültür ve kültür endüstrisi kavramları çerçevesinde sosyal hareketlilikleri inceleyen bu akımın; kültürel öğelerin dönüşümüne odaklanmış olan bu çalışmanın kuramsal temellerinden birini oluşturmaktadır. Öte yandan yeni medya ortamlarının, yeni toplumsal hareketler bağlamında önemli bir kaynak konumunda olması, çalışmanın kuramsal dayanaklarından birinin de kaynak mobilizasyonu paradigması olmasını sağlamıştır.

Sosyal yaşamı belirleyen kültürel normların, medya çağı ile birlikte küresel hegemonyayı elinde bulunduran gruplar tarafından şekillendirildiğini savunarak toplumsal muhalefeti bu çerçevede oluşturmak gerekliliğine inanan eleştirel kuramcılar ile tüketime sunulan popüler kültür ürünlerinin tüketildikleri andan itibaren yeni bir forma sahip olduklarını savunan liberal kuramcılarının katkıları ile şekillenen kültürel çalışmaların; çağımızda yaşanan teknolojik ilerlemeler neticesinde yeniden okumlanması adına farklı bir bakış açısı sunan Yeni Sosyal Hareketler yaklaşımı, geleneksel akademik yaklaşımlardan temel almakla birlikte, yukarıda açıklandığı şekilde yeni çözümler öngörmektedir.

Bireylerin boş zaman aktivitelerine ait unsurlar olarak kabul edebileceğimiz popüler kültür ürünleri ve mizah ürünlerinin; çağımızda sosyal hareketler bünyesinde birer aktivist içerik ve söylem unsuru haline dönüşmesini de Touraine şu şekilde açıklamaktadır; Sonuçta toplum fikri yok olmuş, 'toplumsal'ın yerini siyasal almıştır. Bu 'siyasal' kavramı daha sonra iki karşıt forma bürünmüştür: Bir yanda toplumsal hayatı tutan totaliter güç, diğer yanda siyasal arenada birbirleriyle mücadele eden baskı grupları ve karar alma mekanizmaları. Bu, inançları, projeleri, toplumsal ilişkileri ile aktörlerin ve toplumsal hareket yaratabilme kapasitelerinin ortadan kaldırıldığı soğuk bir dünyadır (Touraine, 2016: 35).

Tüm mesajların siyasal bir anlama kolaylıkla kayabildiğini açıklatan Touraine'in bu tespiti çerçevesinde, popüler kültür ürünlerinin birer mizahi unsur haline dönüştürülerek yeni toplumsal hareketler içerisinde birer aktivist ve politik söyleme dönüşmesi de yeni sosyal hareketlerin kimlik inşası temelli ruhuna uymakta ve kamusal alan ile özel alan arasında şeffaflaşan bariyerlerin uğradığı bu değişime açıklık getirmektedir.

3.3 YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERDE MİZAH KULLANIMI

Mizahın insanlık tarihi kadar eskiye dayanan geçmişi ve insanlığın dünyanın farklı coğrafyalarında farklı dinamiklerden beslenen kültürel inşa süreçlerinde sahip olduğu rol, 21. yüzyıl sonrasında yaşanan büyük dönüşümlerde de incelenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Toplumların birçok gerekliliğini yitirmiş norm ve tutumu terk etme konusunda oldukça dinamik olduğu gerçeğinden yola çıkıldığı zaman, görülmektedir ki mizah da tarih boyunca dönüşüme uğramıştır. Sosyal yapılarda yaşanan tüm değişiklikler, hemen her şeyi olduğu gibi mizahı da etkilemiştir.

Yeni sosyal hareketlerin, 2000'li yıllar sonrasında iyice hızlanan teknolojik sıçramalar neticesinde yaşadığı kapsayıcılık alanı büyümüş ve yeni kamusal alanların yaygınlaşması ile birlikte; azınlık olarak kabul edilebilecek olan küçük grupların politik ya da aktivist eylemleri ulusal hatta uluslararası bir niteliğe bürünmesini kolaylaştırmıştır.

Çalışmanın mizah ile ilgili bölümlerinde, mizah kuramları ve mizahın geleneksel olarak politik aktivizm ile birlikte okunmasına dair görüşler ve araştırmalar incelenmiştir. Tarih boyunca yerel ve küresel her türlü farklı kültürel yapının ayrılmaz bir ögesi olan mizahın, 20. yüzyılda yaşanan medya devrimi ile birlikte popüler tüketim ürünlerinden biri haline gelen yapısı kültür araştırmaları içinde mizahın konumunu daha da önemli bir hale getirmiştir. Çalışmanın ilgili bölümünde ayrıca incelenmiş olan “karnavalesk” kavramı da sosyal hareketler ve mizah arasındaki ilişkinin tarihsel geçmişine yönelik detayları içermektedir.

Kültür endüstrisi kaynaklı içeriklerin, kitle tarafından tüketildikten sonra algısal olarak girdikleri yeniden anlamlandırma süreci ve birer popüler kültür fenomenine dönüşmeleri süreci; içerisinde mizah unsuru bulunan içerikler ekseninde ele alındığı takdirde; yerel kültürlerin küreselleşmesi sürecinde mizahın iki yapının da, farklı şekillerde olsa da, önemli bir etkeni olması; kültür araştırmalarında referans vererek

öngörülerde bulunan sosyal hareketlerin muhtevastındaki mizahi söylem ve unsurları önemli bir konuma taşımaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin kimlik merkezli okumlamalarının; günümüzde yeni kamusal alanlardaki görünürlükleri kapsamında incelenmesi, dijital mecraların en yaygın içeriklerini oluşturan popüler kültür fenomenlerinin ve mizahi unsurların kitlelerin algısında önemli bir konuma sahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Öte yandan kaynak mobilizasyonu çerçevesinden ele alındığı takdirde, yeni kamusal alanlardaki görünürlük, mobilize edilmesi gereken önemli bir medya kaynağıdır.

Mizah, çok eski tarihlere uzanan bir sanat türüdür. 'Bilgi Çağı' olarak tanımlanan günümüz koşullarında mizahın, internet temelli bir örgütlenme aracına dönüştüğü gözlemlenmektedir. Öyle ki; gündemdeki olaylar üzerine üretilen zeki ve yaratıcı espriler, alternatif gündemler yaratabilmekte ve bu, çoğu zaman kitlesel bir harekete dönüşebilmektedir. Mizahın gündem oluşturacak denli güçlü olması, yeni medya teknolojilerinin kolay erişilebilirliği ve hızı sayesinde mümkün olabilmektedir. Birincil işlevi insanı gülmeye güdülemek olan mizah, bugün varlığını kitle iletişiminin en popüler mecrası olan 'sosyal medyada' sürdürmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın yaptığı araştırmaya göre, gençlerin %60'ı sosyal medyayı eğlence amaçlı kullanmaktadır. Özünde 'eğlenceyi' de barındıran bir kavram olarak mizah faktörü, kişilerin 'sosyal medya kullanımında motivasyon nedenleri' arasında önemli bir noktada konumlanmaktadır (İçelli & Takan, 2016: 501).

Bilginin aktarımında yaşanan hızlı gelişmeler neticesinde, bireylerin eğlence amaçlı boş zaman kullanımlarının da dijitalleşmesi ile birlikte; bireyler geçmişte daha özel zamanları ve özel alanları olarak tanımlanabilecekleri süreçleri artık yeni kamusal alanlarda, birbirleri ile etkileşim içerisinde geçirmektedirler. Bu bağlamda, özel alanların da artık kamusallaştığı gerçeği görülmektedir.

Mizahi öğelerin yeni kamusal alanlardaki güçlü varlığı, bu alanlarda yankı bulmaya çalışarak fiziki seviyeye kendisini taşıma gayretindeki sosyal hareketler için de yadsınamaz ve göz ardı edilemez bir içerik türü olarak mizahı; söylemlerinde öne çıkarmalarına sebep olmaktadır. Toplumsal hareketler açısından mizah, gündelik hayata akseden siyasi mücadeleler içinde kendi yollarını bulmanın bir yöntemi olarak neredeyse hayati bir önem arz etmektedir (İçelli & Takan, 2016: 505).

3.3.1 Karnavalesk Yaklaşım

Mizahın karnavalesk perspektifinden değerlendirildiği bakış açısının, günümüzde yeni kamusal alanlarda farklı bir şekilde ancak benzer bir çerçevede varlığını sürdürdüğü görülebilir. Mizahın protest ve aktivist bir şekilde yorumlandığı görüşlerin günümüzde canlılığını korumasının temelinde yatan; teknolojik determinizmin yıkıcı gücüdür. Muhafazakâr eğilimli farklı görüşlerden kişilerin ortak paydası olan düzen ve hiyerarşi; mizah ile tarih boyunca yıpratılmıştır ve yeni kamusal alanlar bu mücadeleyi daha etkili bir hale büründürmektedir. Teknoloji merkezli ve ağ temelli bu yeni ifade ve savunma alanlarının, karnavalvari, ironik ve mizah yüklü tasvirine benzer şekilde Haraway da ileri teknoloji temelli modern makinelerin mikro elektronik cihazlara dönüşmesiyle ilgili olarak şöyle söylemektedir: 'Çünkü onlar her yerdeler ve görünmezler. Modern makineler, Baba'nın/Tanrı'nın heryerdeliğiyle ve tinselliğiyle dalga geçen sayısız ve zıpçıktı tanrılara benzerler'. Benzer şekilde 'teknolojilerin özgürleştirici ve hatta normları yerle bir edici potansiyelini, kendilerini ya öngörülebilir muhafazakar bir profile ya da bireyciliği besleyen ve şişiren kar odaklı sisteme endekslemeye teşebbüs edenler karşısında her zaman şiddetle savunacağını' söyleyen Braidotti, çağımızın en keskin paradokslarından birinin, tam da teknoloji dolayımındaki dünyamız için alternatif, siyasi ve etik fallik kiplikleri bulmakla yerleşik zihinsel alışkanlıkların ataleti arasındaki gerilim olduğunu ifade etmektedir (İçelli & Takan, 2016: 504).

Yeni medya ortamlarında kurulan iletişimlerin, yeni kamusal alanlar olan bu mecralardan taşarak geleneksel kamusal alana taşınması sürecinde etken bir aidiyet faktörü ortaya koyan mizahi içerikler ele alınırken; kullanıcıların politik eylemselliğe geçme noktasında eğilimleri, mizahi içeriklerin etkisini belirleyen önemli faktörlerden birisidir. Garbaudo'ya göre; günümüz hareketlerinin kurdukları iletişimlerdeki duygusal niteliğin, bu hareketlerin 'halka dayalı' karakterleriyle bağlantılı olarak anlaşılması gerekir. Laclau 'popülizm'i tartışırken, 'halk'ın siyasal bir özne olarak sembolik inşasının ciddi bir 'etkileyici' boyutu bulunduğunu işaret etmişti. Önceki olay incelemelerinden çıkardığımız gibi, sosyal medya, yozlaşmış bir sisteme karşı ortak öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı duyguları ve mağduriyet paylaşımını yaygınlaştırarak, çeşitlilik arz eden bir tabanda bir dayanışma duygusu hissettirmekte kullanılabilir. Sosyal medya bireylerin duygularının, onları halkın yeniden birleştiği bir anlatı çerçevesinde siyasal tutkulara dönüştürerek 'toplanması'nı ya da daha çok 'yoğunlaşması'nı sağlayan bir odağa dönüşebilir (Gerbaudo, 2014: 258)

İnternet ve mobil teknolojiler öncesinde kişisel alan olan ve boş zaman aktivitelerinin birer tüketim ürünü olan mizah ve popüler kültürün, yeni kamusal alanlarda, doğalarına uygun bir şekilde, yeni kitle iletişim araçları ile popülerliklerini korumaları ve bireyler arasında aktarımı; mizah ve popüler kültür öğelerinin aynı mecralarda, birbirlerinden etkilenecek ve dönüşümlere uğrayarak yer almalarını sağlamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: POPÜLER KÜLTÜR ÖĞELERİNİN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERE YANSIMALARI

Bu bölümde seçilmiş toplumsal hareketlerin yeni kamusal alanlarda popüler kültür temelli mizahi içerikleri incelenecektir. Analiz kapsamında; söylem analizi yöntemi kullanılacaktır.

4.1 AMAÇ

Her bir birey, doğduğu andan itibaren başta ailesi eliyle olmak üzere, toplumu oluşturan gruplar tarafından kültürel bir şekillendirmeye maruz kalır. Öte yandan, insanlık tarihi boyunca, bireylerin toplumu şekillendirme kapasiteleri her zaman var olmuştur. Ancak bir arada yaşanan topluluk büyüdükçe; bireylerin ortak pratiklerinden şekillenen kültürel tutum, norm, eylem ve davranışlar; bireyi baskılar bir hale bürünmüştür. Bunun temel sebeplerinden ilki; bir arada yaşam yapılanmasına insanları yönlendiren güvenlik endişesidir.

Bir arada yaşam ile doğa karşısında güvende olmak isteyen insan, bir arada yaşanan yapılar büyüüp karmaşıklaştıkça; toplumu oluşturan bireylerin her birini, toplumun içindeki bireylerin düzen bozucu ve güvenlik dürtüsüne zarar verici eylemlerinden korumak üzere şekillenmiştir. Doğaya karşı güvende kalmak amacıyla bir araya gelen insanların oluşturduğu toplumlar, toplum düzenine uymayan bireylerden toplumun kendisini ve dolayısıyla toplumu oluşturan tüm bireyleri korumak adına düzen ve hiyerarşi kavramları ortaya çıkmıştır.

Düzeni sağlamak adına toplumsal hiyerarşinin üst seviyelerinde bulunanların, ellerindeki hegemonik gücü toplumun iyileştirilmesi yerine, kendi konumlarını korumak ve toplumun geri kalanını, kendi zümrelerinin çıkarları için koruma eğilimine girmeleri sebebiyle tarih içerisinde hukuk, insan hakları, bireysel özgürlükler gibi yeni

kavramlar ve değerler ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca ileriye doğru atılan her adım, kendi istismar alanlarını yaratmıştır. Bu alanları ortadan kaldırmak adına yeni adımlar atılmış ve bu döngü tarih boyunca devam etmiştir, etmektedir.

Toplumsal hiyerarşinin üst noktalarında bulunan grup ya da zümrelerin, kamusal alanın kurallarını belirler güce sahip olmaları ve hegemonik güçlerini sağlamlaştırmak adına otoriterleşmelerinin neticesi olarak baskılanan bireylerin, kamusal alanlarda bir araya gelerek yönetenlerin koydukları kurallara ya da uyguladıkları politikalara itiraz etmeleri ve yeni bir toplumsal dönüşümü tetikledikleri sosyal hareketler; liberal demokrasinin küresel ölçekte hakim ideoloji olarak konumlanması ile birlikte, temel insan hakları kapsamına alınarak ifade özgürlüğü, gösteri ve yürüyüş özgürlüğü ve bunları destekleyen medya özgürlüğü gibi hukuki normları ve bu normların uygulanabilirliğini denetleyen ve teşvik eden kurumları doğurmuştur. Bu kurumların sağlıklı işleyişi ve hukuk devleti içerisinde bağımsızlıklarını korumaları, bir rejimin liberal ya da illiberal olduğunu tespit için temel kriterler olarak görülmektedir.

Kültür kavramının tarih boyunca şekillenme sürecini, teknolojik gelişmelerin kültürel rutinelere etkilerini, bireyin ve toplumun kültürle karşılıklı etkileşim süreçlerini, toplumsal hareketlerin tarihi yapısını ve teknolojik gelişmelerin toplumsal hareketlerin doğasında yarattığı dönüşümleri çalışmanın kuramsalında ve ilerleyen bölümlerinde kapsamlı bir şekilde incelendiği gibi; birey, toplum, kültür, hiyerarşi, hegemonya ve teknolojinin her biri birbirleri ile sonsuz bir karşılıklı inşa ve yıkım süreci içerisindedirler. Bu süreçlerin, günümüzde çok daha hızlandığı ve yaşanan değişimler bireyler ve toplum tarafından özümsemeden, devletler, kanun koyucular ve hukuki yapılar tarafından regüle edilmeden; yeni bir değişim süreci başlamaktadır.

Bu denli süratli ve kendisini yenilerken, geçmişten gelen pratiklerini bir anda tedavülden kaldırabilen bir dönüşüm sürecinin; birey, toplum ve devlet üzerinde yaptığı köklü değişiklikler ya da değişikliğe zorlar şekilde yaşanan gelişmelerin, yeni kitle iletişim araçları neticesinde ortaya çıkan yeni kamusal alanlar içerisinde, bu mecralarda yer alan içeriklerin küresel hegemonya olarak tanımlanan kültür endüstrisi

ürünlerinin popüler kültür öğelerine dönüşümü sonrasında; kitleler tarafından saptırma yöntemiyle mizahi bir çerçevede tepkisel dışavurumlarının incelenmesi bu çalışmada amaçlanmaktadır.

Aktivist hareketlerin toplumsal koşullardan bağımsız olamayacağı varsayımından yola çıkarak, çalışmanın kuramsal bölümünde kültür, mizah ve toplumsal hareketler geçmişten günümüze incelenmiştir.

Çalışmanın söylem analizi bölümünde ise, kuramsal çerçevede incelenmiş kavramlar ekseninde; örneklem dahilindeki çağdaş sosyal hareketlerin bileşeni olan bireylerin, popüler kültür ürünlerini detournement ile anlam ve bağlam bütünlüğünden kopartarak yükledikleri yeni protest ve aktivist anlamların söylem çözümlemesi yapılmaya çalışılmıştır. Medya ortamlarının tüketim ürünlerinin, yeni kamusal alanlarda politik birer söyleme dönüşüm sürecinin akabinde kazandıkları yeni anlamların politik dili ortaya konulmaya çalışılmış ve mizahi unsurlara dönüşümleri akabinde kitlesel eylemlerde dikkat çekici birer toplumsal mesaja dönüşümleri incelenmiştir.

4.2 ÖRNEKLEM VE SINIRLILIKLAR

Araştırmanın objeleri olarak seçilen toplumsal hareketler 2013 yılında Türkiye’de gerçekleşen çevreci aktivist bir eylem olan Taksim Gezi Parkı Eylemleri, 2013 yılında ekonomik gerekçelerle Brezilya’da başlayan Konfederasyon Kupası Eylemleri, 2016 yılında Birleşik Krallık’ın AB’den ayrılması için gerçekleşmiş referandum süreci ve 2016 yılında ABD’de yaşanan başkanlık seçimleri belirlenmiştir.

1980 sonrası doğan kuşaklara verilen isim olan Y Kuşağı, kitle iletişim araçlarının oldukça yaygınlaştığı ve popüler kültür içerikleri ile apolitikleştiği yönündeki iddialara karşın, seçilmiş örnek olaylarda aktivizmin temel dinamiği olan

bu kuşağa mensup gençlerin politik konularda kendi söylemlerini oluşturarak aktivist bir tutum takınmaları çalışmanın örnekleminin belirlenmesinde kriterlerden biri olarak belirlenmiştir. Geleneksel ve yeni kitle iletişim araçlarında hakim olan içerik türlerinin politik farkındalıktan uzak ve eğlence kültürü eksenli yayın anlayışları sebebiyle küresel çapta apolitikleştiği iddia edilen kuşağın, apolitikleştirilme sürecinde araç olarak tanımlanan popüler kültür ürünlerini saptırma yoluyla birer politik aktivist mizahi öğeye dönüştürmeleri incelenmektedir.

Birbirinden farklı tarihsel süreçlere sahip üç ülkede meydana gelmiş olan yeni kamusal alanlardaki yeni sosyal hareketlerin her biri farklı gerekçelerle yaşanmış olaylar olmalarına karşın; aynı mecralarda organize olmuş ve benzer yöntemler ile protest söylemlerini dijital mecralar ile ülkeleri çapında ve küresel ölçekte farkındalık yaratmak için kullanmışlardır. Farklı tarihsel süreçlerden süzülerek gelmiş örnek olayların, aynı mecralar üzerinden kitleselleşmeleri göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmanın örnek olayları içerisinde yer alan eylemlerin, olağanüstü koşullar üzerine meydana gelmemiş olmaları da dikkate alınmıştır. Bir terör eylemi ya da kitlesel çapta yıkıcı doğal afetler üzerine ortaya çıkmış eylemler yerine, her biri kendi kamuoyları tarafından beklenmedik şekilde ortaya çıkmış süreçler olarak görülen eylemler çalışmanın örnekleminde yer almıştır.

2013 Türkiye Taksim Gezi Parkı Eylemlerinin örneklem içerisinde yer alma sebebi; 20. yüzyılın başlarında yaşanan imparatorlukların dağılması ve ulus devletlerin ortaya çıkması sürecinde dağılan son imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğunun ardılı olarak kurulan ve hızlı bir modernleşme ve dünya ile entegrasyon sürecine giren Türkiye Cumhuriyeti'nin, liberal demokratik bir rejime doğru ilerleme mücadelesinde benzeri olmayan bir örnek olması sebebiyledir. Nüfusunun kahir ekseriyeti Müslüman olan ve demokratik bir rejim ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti, doğal kaynak zenginliği olmaksızın ekonomik gelişme sürecine başlayabilmiş ve dünyanın en büyük yirmi ekonomisi arasına girmeyi başarmış kendine özgü bir modeldir. 21. yüzyılda orta gelir tuzağına düşen ekonomisi sebebiyle birçok sosyal problem yaşamakta olan ülkenin; Soğuk Savaş yıllarında yaşanan birçok politik temelli sosyal hareketler

tecrübesi olmasına rağmen, 2013 yılında meydana gelen Taksim Gezi Parkı Eylemlerinin ortaya çıkış dinamiğinin siyaset üstü bir sosyal kaygı olan çevrecilik eğiliminden doğmuş olmasıdır. 1980 sonrasında liberalleşme ve küresel ekonomik sistem ile entegrasyonu hızlanmış olan ülkenin, Soğuk Savaşın bitimi ile beraber tüm dünyada özgürlük söylemi ile yeniden şekillenen entelektüel atmosferle birlikte yetişmiş kuşaklarının içinde olduğu ilk toplumsal hareket olması da 2013 Taksim Gezi Parkı Eylemlerinin çalışmanın örnekleminde yer almasının temel sebeplerinden birisidir.

2016 İngiltere Brexit Referandumu, daha önce hiç yaşanmamış bir şekilde; AB üyesi bir ülkenin referandum yoluyla birlikten ayrılma kararını oylamaya götürmesi sebebiyle önemli bir gelişmedir. Referandum kararını alan dönemin Muhafazakar Partili Başbakanı David Cameron, 2015 yılında yapılan genel seçimler öncesinde AB mevzuatı ile Birleşik Krallığı'n politik öncelikleri arasında yaşanan ve ekseriyeti ekonomik başlıklardan oluşan bir ajanda sebebi ile; yeniden başbakan seçilmesi durumunda ülkenin AB'den ayrılması adına bir referanduma gideceği sözünü verdi. Seçimleri kazandıktan sonra referandum takvimini başlatan hükümet, o süreçte AB ile yürüttüğü müzakereler çerçevesinde referanduma giden sürecin sebeplerini ortadan kaldırmak adına anlaşmış olsa da siyasi bir gereklilik olarak referandum sürecinden vazgeçmedi. Referandumu seçim taahhüdü olarak ortaya atan ve parlamenter demokraside tek başına iktidara gelen Muhafazakar Parti, gündeme kendisinin getirdiği referandumda ülkenin AB içerisinde kalmasından yana propaganda yapmış olsa da, aşırı sağ parti UKIP'in yoğun propagandası karşısında mağlubiyete uğradı. Referandumdan iktidar kampanyasının aksine ayrılık kararı çıkması üzerine David Cameron Başbakanlıktan ve Muhafazakar Parti liderliğinden ayrıldı. Referanduma giden süreçte tüm anketlerin tahminleri birlikte kalmaktan yana sonuç çıkacağını öngörmesine rağmen sandıktan çıkan ayrılık sonucu üzerine, birçok kişi yeniden referandum yapılması için eylemler gerçekleştirdi. Referandumun ertesi günü, Birleşik Krallık genelinde yapılan ölçümlelerde arama motorlarında en çok aranan terimin, "Brexit nedir?" olması, dünyanın en gelişmiş demokrasilerinden birisi olan ülkenin seçmen hareketlerinin bilinç düzeyini de birçok medya analizinde ve bilimsel araştırmada gündeme getirmiştir. Küresel ekonomiler arasında ve demokrasi kalitesi

sıralamalarında en üst sıralarda yer alan ülkenin, parlamenter yapı içerisinde küçük bir temsil kabiliyeti sağlayabilen aşırı sağ partinin propagandası karşısında merkez sağ ve merkez sol iki ana akımın kampanyalarını mağlup etmesi; siyasal iletişim ve politik aktivizm konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Referandum sonrasında gerçekleşen eylemlerin, referanduma giden kampanya sürecinden daha dikkat çekici olmasının sebepleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2016 yılı ABD Başkanlık Seçimleri kamuoyu araştırmalarının tümüne yakınının yapıldığı bir seçim olmuştur. Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olan işadamı Donald Trump'ın kazandığı seçim, Demokrat Parti Adayı Hillary Clinton'ın daha fazla oy almasına rağmen, Amerikan Başkanlık Seçimlerinin ikincil seçmen uygulaması sebebiyle daha az oy alan adayın başkan olması ile sonuçlandı. Amerikan Başkanlık Seçimlerinde, partilerin seçimden yaklaşık iki sene önce başlattıkları kendi adaylarını belirleme süreçleri olan ön seçim döneminde, Cumhuriyetçi Partinin aday adaylarından olan Donald Trump'ın partisinin adaylık mücadelesini kazanması da kamuoyu araştırmalarının tamamına yakınının yanlış çıkartan bir gelişmeydi. Cumhuriyetçi Partinin önde gelen isimlerinin büyük bir kısmının destek vermemesine rağmen Donald Trump önce ön seçimi sonra da başkanlık seçimlerini kazanmayı başardı. Kendine özgü demokratik işleyişleri ile dünyadaki tüm siyasi modellerden farklı bir yapısı olan ABD tarihinde benzeri pek olmayan bir seçim olarak, 2016 yılında yaşanan seçimler sonrasında yeni kamusal alanlarda meydana gelen eylemler oldukça yoğun bir katılım ile gündemde kalmayı başardı. Seçim sürecinde kadınlara yönelik cinsiyetçi söylemleri ve dini ayrımcılık olarak görülen açıklamaları ile; sistemin merkeze en yakın adayın seçilmesini teşvik etmek üzerine kurgulandığı Amerikan modelinin beklenmedik bir sonucu olarak Başkan seçilen Donald Trump'a yönelik yoğun eleştiriler seçimlerden sonra, seçim sürecinde olduğundan çok daha yüksek bir tonda gerçekleşmeye devam etti. Merkeze en yakın adayın seçilmesini teşvik etmek üzerine kurgulanmış bir sistemin, radikal söylemlere sahip bir adayı önce partisinde sonra da ülke genelinde yapılan yarışlarda galibiyete götüren sürecin ardından kitlesel olarak yapılan sorgulamalar ve bunlara eşlik eden protest söylemler, çalışmanın örnekleminde bu seçimler sonrasında gerçekleşmiş eylemlerin yer almasının sebebidir. Dünyanın model olarak gösterilen demokrasisinde yaşanan bu

beklenmedik süreçlerin ardından gelen kitlesel tepkilerin incelenmesi ile, kitlelerin sisteme ve kişilere yönelik eleştirilerinin ardında yatan süreçler çözümlenmeye çalışılmıştır.

Belirlenmiş olan üç örnek olayın birbirleri ile ortak yönleri, çalışmamızın odaklandığı yeni medyada yaşanan gelişmeler neticesinde şekillenmiş yeni kamusal alanlarda, dikkat çeken sivil aktivist kimlikleri olmasıdır. Mekansal olarak birbirinden bağımsız olan bireylerin, ortak bir hedefe yönelik olarak gelişen tepkisel kitlesel dışavurumlarda mizahi unsurlar içeren ve mizah kaynağı olarak politik bir gerekçeden besleniyor olsa da; mizahın inşa sürecinde popüler kültür öğelerini kullanan ve saptırma yöntemi ile bağlamından kopartılmış kültürel öğelerin, yeni bir kimliğe büründürülerek dile getirildiği içerikler incelenmiştir.

Çalışma objesi olan olayların Türkiye örneği, seçim süreçlerinden bağımsız bir şekilde meydana gelmiş küçük çaplı eylemlerin kitleselleşmesi; liberal demokratik dönüşümlerini henüz tamamlayamamış olan ülkede, kendi demokratik teamüllerinin doğal akışının dışında yaşanmış olaylar olması dikkat çekici unsurlardır. Çalışmanın diğer iki objesi olan İngiltere ve ABD’de yaşanmış yeni kamusal alan protestoları ise, demokratik standartları yüksek bu iki ülkede, nizami bir şekilde gerçekleşmiş seçimlerin ardından çıkan sonuçtan memnun olmayan kitlelerin tepkileridir. Bu bağlamda, demokratik standartları yüksek iki ülkede seçim sonrasında yaşanan protestolar, demokrasinin sadece sandık prensipleri ile kısıtlanmadığı liberal demokratik kültürün 21. yüzyıla özgü yansımaları olarak görülmelidir.

Çalışma objesi olaylara dair söylem analizi uygulanacak olan içerikler, sosyal ağlarda protesto tavrıyla yer almış olan ve kaynakları popüler medya kültürü olan sloganlardır. Bu sloganların popüler kültür ürünleri kaynaklı olan ve saptırılma yöntemi ile mizahi bir dile büründürülerek, siyasal hegemonyayı hedef alan şekle bürünmüş olanları seçilmiştir.

4.3 YÖNTEM

Çalışmanın kapsamında yapılan analizde ele alınacak olan örneklemin birbirinden farklı tarihsel geçmişleri, sosyo-ekonomik yapıları ve kültürel kodları içermeleri sebebiyle; çalışmanın odaklandığı yeni kamusal alanlarda meydana gelen politik aktivist reaksiyonları bağlamından kopartmayan ve bu kitlesel tepkisel dışavurumların; her örnek olayın meydana geldiği ülkelerin kendi kültürel kodları içerisinde incelenmesini sağlayacak bir yöntem gereksinim duyulmuştur.

Araştırmamız kapsamında bu sebeple “söylem analizi” yöntemi kullanılmıştır. Söylem analizi yöntem itibariyle, analize tabi tutulan metinlerden gerekli çıkarımları yapabilmek adına; her bir araştırma objesinin kendi kültürel yapısı içerisinde incelenmesi gerekliliğini sağlamaktadır. Bu yöntem iletilerde dışa vurulan mesajların amacını, hedefini ve kültürel atıflarını çözümleyebilme imkan tanımaktadır.

Sosyal bilimlerin hakim yaklaşımlarından olan fenomenolojik çerçevede hazırlanmış olan bu çalışma, disiplinin kurucularından kabul edilen Husserl’e göre; “Bilmenin özvarlığa kattığı tatmin, bilginin derinlemesine araştırılması” yoluyla görünen gerçeğin arkasındaki neden – sonuç ilişkilerinin çözümlemesini yapmayı hedeflemektedir. Fenomenolojik disiplin öncesinde bu yönde yapılan çalışmaları “doğrudan hislerle yapılan çalışmalar” olarak tanımlayan Husserl, disiplinin “çalışmanın sonunda neye ulaşıldığı” sorusuna yanıt vermediğini belirterek, “her çalışmanın sonunda, daha yolun başındaki bir öğrenciyim” diyerek disiplinin temel motivasyonunun; elde edilen veriler ışığında daha derinlemesine yeni çalışmalara ulaşmak olduğunu belirtmiştir.

Yorumlayıcı yaklaşım olarak da isimlendirilen fenomenolojik yaklaşıma dair Altunışık’ın yaptığı tanımlama, “insanların olguları yaşadığı şekilde açıklama yaklaşımını benimsemesidir. Pozitivist yaklaşımlardan farkı, sosyal olayları fen bilimcilerin yaklaşımı ile izah etme gerçekliğini reddetmesidir. Sosyal olaylar/olgular

yaşandıkları şekilde incelenmeli ve açıklanmalıdır. Bu yaklaşımın temelinde insan davranışını anlamak için onu yorumlamak ve aynı zamanda yorumların tamamen objektif olamayacağı gerçeğini kabul etmek gerektiği yatmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım, deneklerin sosyal olguya atfettikleri anlamlara odaklanmayı tercih eder. Böylece araştırmacı ‘ne, niçin oluyor?’ sorusuna cevap bulmaya çalışır” şeklindedir.

Söylem analizi, kökenleri Antik Yunan’a kadar dayanan ve “retorik” olarak da adlandırılan; mesajların derinlemesine araştırılmasıdır. Söylem üzerine akademik birikimin temellerini atan Antik Yunan düşünürü Aristoteles’e göre retorik, “Verili bir durumda elde bulunan tüm inandırma araçlarını kullanabilme yetisi ya da gözetebilme sanatı” olarak tanımlanmıştır.

Söylem analizine daha eleştirel bir çerçevede yaklaşan Habermas’a göre retorik, “Dil kullanımının ya da dünyayı gerçekten görmenin yeni yollarını açıklayabilmekle birlikte, gündelik konularımızla ilgili işleri yürüttüğümüz sıradan, dünyevi iletişim alanlarındaki sorunları çözmeye kapasitesinden yoksundur”. Habermas, söylemin ikna sürecindeki etkisini ve algısal olarak zihin dünyasını çeşitlendirebilmesini kabul etmekle birlikte, Aristoteles’e karşıt olarak söylemin çözümlenmesi ile elde edilecek verilerin problem çözme anlamında verimliliğini sorgulamıştır. Habermas’ın bu tespitleri, disiplinin kurucularından Husserl’in, disipline yönelik tanımları ile örtüşmektedir.

Tanımlayıcı bir araştırma olan bu çalışmada incelenmiş olan dört örnek obje içerisinden seçilmiş politik aktivist söylemler üzerinden yola çıkarak, eylemsel konuma gelmiş kitlelerin vermek istedikleri mesajlara ek olarak; hangi kültürel zeminden beslendikleri ve bu kültürel zemin çerçevesinde tükettikleri kültür ürünlerini, ne şekilde yeniden yorumlamaya tabi tutup saptırarak; yeni bir mesaj verme süreçleri incelenmeye çalışılmıştır. Tanımlayıcı araştırmaların amacına uygun bir şekilde, yeni kamusal alanlarda eylemsel konuma geçmiş kitlenin bir portresini çizmektir.

Bu söylem analizi çalışması, yeni kamusal alanlarda popüler kültür ürünlerini anlam ve bağlamlarından saptırarak; mizahi bir dille yeni anlamlar yüklenmiş şekilde protest aktivist birer söyleme dönüştüren kitlelerin, içinde yaşadıkları toplumun kültürel birikimleri ile, kendi içinde buldukları ve küresel anlamda büyük bir eylem, tutum, norm dönüşümü yaşayan genç kitlelerin zihin dünyalarının kültürel kodlarını çözümlenmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada kullanılan veriler, Twitter ve Facebook'ta yayınlanarak küresel dolaşıma girmiş içerikler arasından seçilmiştir. Bu bağlamda açık kaynaklardan toplanmış veriler oldukları için ikincil veri kapsamındadırlar. Nitel ve nicel araştırmalarda kullanabilen ikincil veriler eliyle, eylemlere katılan gençlerin iletmek istedikleri mesajların çözümlenmeleri yapılmıştır.

Söylem analizine dair Van Dijk'ın çizdiği kuramsal çerçeve, bu çalışmanın yönteminin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Van Dijk'a göre; "Dil çalışmalarında, ağırlığı tek tek sözcüklerin, deyimlerin ya da cümlelerin incelenmesinden dilin fiili kullanım biçimlerinin yapılarının ve işlevlerinin çözümlenmesine, yani söyleme kaydıran bir yaklaşımdır".

Söylem analizi sadece dil kullanımı ve dil bilimi alanlarından değil, kültürel alanları kapsayan sosyal bilimlerin tüm alanlarından beslenen disiplinler arası bir yapı olduğunu savunan Dijk'a paralel olarak Sözen'e göre; "Felsefe ve gündelik hayatı yakınlaştıran, Batılı bir felsefenin ürünü olarak söylem, basit olarak kullanılan dil ve dil pratiğidir. Dil kullanımı, sadece dilbilimin geleneksel öğeleri ile (cümle, paragraf, metin vs.) ile sınırlı değildir. Söylem; sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi sosyal hayatın diğer yönleriyle de ilişkilidir. Söylemler hiçbir zaman ve hiçbir yerde tarafsız değildir; onlar sübjektivitenin birer ürünüdür; saf söylem/ler yoktur. Söylemler, dilin objektif/nesnel durumlarını açıklamaz; onlar sosyal hayatın verileridir". Benzer görüşü savunan Hartley'e göre de; "söylem sadece bir

konuşmacının kullandığı dille sınırlandırılmaz, o aynı zamanda iki kişi arasında sürüp giden karşılıklı iletişimi, dilbilimsel kuralları ve gelenekleri de kapsamaktadır”.

Bu çalışmanın yorumlayıcı yaklaşım temelinde bina edilmesinin gerekçeleri; çalışmanın Kültür başlıklı bölümlerinde incelendiği üzere, kültür kavramının bizatihi kendisi başta olmak üzere; alt başlıkları olarak değerlendirebileceğimiz kitle kültürü ve popüler kültür gibi konuların kavramsal çerçevelerinin çizilmesinde olduğu gibi; bu kültür katmanlarından üretilmiş ürünlerin değerlendirilmelerinde de temel kıstas ve kriterler üzerinde genel bir ittifakın olmaması önem arz etmektedir. Kültür ve ona dair alt başlıkların yansısı, çalışmanın kuramsal çerçevesinde önemli ağırlıkları olan; popüler, kitle, kent, halk, birey, tüketim gibi bir çok kavram üzerinde de tarihsel geçmişleri, yarattıkları etkiler ve aldıkları tepkiler ve bugün ya da geleceğe yönelik olarak kavramların ulaşacağı anlamsal sınırlar ve bu sınırların içini dolduracak olan tanımların hiçbiri üzerinde felsefi manada genel ittifak ile bir kavram ve anlam birliği bulunamamış olmasıdır.

Yorumlayıcı yaklaşımın özelliği, insanların olguları yaşadıkları şekilde açıklama yaklaşımını benimsemesidir. Pozitivist yaklaşımlardan farkı, sosyal olayları fen bilimcilerin yaklaşımı ile izah etmenin geçerliliğini reddetmesidir. Sosyal olaylar/olgular yaşandıkları şekilde incelenmeli ve açıklanmalıdırlar. Bu yaklaşımın temelinde insan davranışını anlamak için onu yorumlamak ve aynı zamanda yoruların tamamen objektif olmayacağı gerçeğini kabul etmek gereği yatmaktadır... Yorumlayıcı yaklaşım, deneklerin sosyal olguya atfettikleri anlamlara odaklanmayı tercih eder. Böylece araştırmacı 'ne, niçin oluyor' sorusuna cevap bulmaya çalışır... Yorumlayıcı yaklaşımın amacı bir örgüt, birey, grup durum veya olgunun düzgün bir portresini çizmektir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, Yıldırım, 2004: 55-61).

Söylem analizi çözümlenmelerinde sosyoloji ve sosyal psikolojinin yaklaşımları kullanılmaktadır. Mutlu'ya göre; Söylem analizi üç sacayağına dayanır: Birincisi Saussure'cü anlayışa dayanan yapısalci dilbilimi; ikincisi, Wittgenstein'ın dilsel felsefesinden yararlanan post-pozitivizm; üçüncüsü dil felsefesinde Gadamer ve bir

yarısı yapısalcılara, bir yarısı hermeneutiğe dayanan Ricoeur'dan etkilenen hermeneutik. Bu üç görüş bir sosyal teori olarak söylem teorisinin inşasına ve söylem analizinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Sosyolojide söylem teorilerinin çoğu, Wittgenstein'dan çok etkilenen Anglo-Sakson geleneğine dayanır (Mutlu, 1995: 81).

Disiplinler arası yapısı nedeniyle söylem analizinin konumlandırılmasında yaşanan tartışmalar, tıpkı kültür ve sosyal hareketler çalışmaları gibi, net bir şekilde kuramsal ve akademik konumlanmasının yapılmasında zorluk yaratmaktadır. Bunu açıklamaya çalışan Mutlu'ya göre; Söylem analizi hakkında farklı yaklaşımlar insanı, onun bir sosyolinguistik çalışma, bir metin analizi, bir sosyal analiz ya da bir eleştirel analizden hangisi olduğu sorusuna yöneltebilir. Konuya farklı açılımlar getirilse de söylem analizi, bir sosyolinguistik çalışma, metin analizi, sosyal analiz ve bütün bu analiz türlerini içine alan refleksif ya da eleştirel bir analizdir. Bu analiz, dili bir eylem, iletişim formu, sosyal pratik olarak görme ve yorumlama özelliği taşır. Herhangi bir söylem incelenirken analitik bir yöntem aranmaz (Mutlu, 1995: 81-82).

Söylem analizinin, içerik analizinden temel farkı; incelenen metnin kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik ve diğer tüm sosyal bilimlere yönelik alanlardan beslenen kültürel kodlarına odaklanırken; "içerik analizi sadece metnin açık mesajı ile ilgilenmektedir ve açık olmayan mesajların üzerinde durmamaktadır (Devran, 2010: 36).

Söylem analizinin doğru bir şekilde yapılabilmesi adına, metnin incelenmesinden önce; metnin ortaya çıktığı şartların tarihsel ve kültürel kodlarına yönelik bir açıklama yapılması gerekmektedir. Bu gerekliliği Fairclough; Metin analizi söylem analizinin bir parçasıdır (Devran, 2010: 82) şeklinde tanımlamaktadır. Sosyal şartların tablosu çıkartıldıktan sonra yapılan metin analizi ile söylem analizi tamamlanmaktadır.

4.4 VARSAYIMLAR

Popüler Kültüre Yönelik Varsayımlar:

1- Popüler Kültür ürünleri, kültür endüstrisi tarafından üretilmiş ve toplumu şekillendiren hegemonyanın medya sahipliği üzerinden kitlesel tüketime sunulmuş olsa da iletişim sürecinin doğasında yer alan geri bildirim süreci işlemeden, mesajın stratejik hedefine ulaştığını tespit etmek mümkün değildir.

1.1 Kültür Endüstrisi tarafından kitlelerin tüketimine sunulan ürünler, bireyleri apolitikleştirmeye ve müesses nizamın sorgulanamaz kimliğine katkı sunmak amacıyla tüketime sunulsa da bireylerin bu ürünleri tükettikten sonra zihinlerinde şekillenen sonuç çıktısı, kültür endüstrisinin hedefleri doğrultusunda olmayabilir.

1.2 Popüler Kültür ürünleri kitleleri belli bir çerçeve içerisinde düşünmeye ve dünyayı algılamaya yönelik stratejik hedefler içeriyor olsalar da, kitleler tarafından tam tersi bir şekilde düzenin eleştirilmesinde bir içerik haline dönüştürülebilirler.

Mizaha Yönelik Varsayımlar:

1- Toplum genelinde etki yaratmış olan yeni sosyal hareketlerin, yeni kamusal alanlarda mizah kullanımları önemli içeriklerinden birisidir.

Toplumsal Hareketlere Yönelik Varsayımlar:

1- Toplumsal hareketler, ortaya çıktıkları toplumun kültürel öğelerinden bağımsız değildir ve yerel ve popüler kültür öğelerinin tümünden beslenebilirler.

1.1 Teknolojik gelişmeler sayesinde zaman ve mekân kavramlarının esnekleşmesi aktivist girişimlerin kitleselleşmesinde önem arz etmektedir.

- 1.2 Sosyal medya araçları sayesinde, fiziken bir arada olarak eylemselliğe geçme şansı bulunmayan kişiler kitleselleşebilecek eylemler örgütleyebilirler.
- 2- Teknolojik gelişmeler sayesinde kamusal alan tanımı dönüşüme uğramıştır. Sosyal medya araçları, yeni kamusal alanlar olarak konumlandırılabilir.
- 3- Kitleselleşebilmiş yeni toplumsal hareketlerde popüler kültür ürünleri, hegemonya karşısı birer unsur olarak detournement yöntemi ile içerik olarak kullanılabilir.

4.5 ELDE EDİLEN BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde örneklem içerisinde yer alan olaylardan seçilmiş olan objelerin söylem analizleri yapılarak; detournement yöntemi ile mizahi bir kimliğe büründürülerek muhalif aktivist sloganlara dönüştürülmüş popüler kültür içeriklerinin kültürel çözümlenmeleri yapılacaktır.

4.5.1 ÖRNEK TOPLUMSAL HAREKETLERDE ÖNE ÇIKAN POPÜLER KÜLTÜR ÖĞELERİNİN SÖYLEM ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde, örneklem ve sınırlılıklar çerçevesinde belirlenmiş olan olaylara dair objeler söylem analizi yöntemiyle çözümlenecektir.

4.5.1.1 2013 Türkiye Gezi Parkı Eylemleri

2013 yılının mayıs ayı sonunda meydana gelmiş olan ve yaklaşık iki hafta boyunca ülke gündemini işgal eden Gezi Parkı Eylemleri, çevreci bir dinamikle başlamış ve sonrasında kitlesel bir hal alarak ülke çapına yayılmıştır. Gençlerin ağırlıklı katılımcılarını oluşturduğu bu eylemlerde popüler kültür ürünlerinin detournement yöntemi ile yeni bir anlam ve bağlam kazandırılarak protest söylemlerde birer içerik haline getirildiği örnekler mevcuttur.

ŞEKİL 1

Bilgisayar teknolojilerinin kitlesel tüketici ürünleri olarak yaygınlaşması ile birlikte, oyun sektörü sürekli büyümüş ve sanal ortamda eğlence anlayışının lokomotif konumuna gelmiştir. Aksiyon ve macera türü oyunlar arasında önemli bir yeri olan Grand Theft Auto adlı oyun, 1997 yılında ilk kez piyasaya sürülmüş ve toplam on beş yeni sürümü yayınlanmıştır. Son sürümü 2013 yılında yayınlanmış olan oyunun korsan oyuncular haricinde dünya çapında yaptığı resmi satış sayısı yirmi yılda 185 milyon adet üzerinde.

Oyunun konusu bir mafya çetesinin üyesi olan karakter ile araba hırsızlığı, araba yarışı, suikast, mafya baskınları gibi kriminal dünyaya ait eylemlerden oluşan görevleri yerine getirerek kriminal dünyada bir kariyer inşa etme prensibine dayanmaktadır. Amerikan kültürüne dair mizahi içerikleri ile benzerlerinden ayrılan oyunun şiddet temalı kurgusu küresel ölçekte eleştirilere de sebep olmaktadır. Oyunun

akışı içerisinde, görev olarak verilmiş suçlar işlendikçe polisler tarafından yakalanmamak görevleri yerine getirmek için önemli bir aşamadır.

Birden beşe kadar seviyelerde polisler tarafından takip edilen oyuncu ya bu polislerin tümünü öldürmek ya da belirli bir süre hiçbir polise yakalanmadan saklanarak alarm seviyesinin düşmesini beklemektedir. Oyunun akışı içerisinde basit bir suç işlendiği zaman oyuncunun peşine takılan bir polis ekibi bir yıldızlık alarm seviyesi ile belirtilirken, bu polisler ile çatışmaya girme durumunda alarma seviyesi yükselmektedir. Beşinci alarm seviyesinde ise polislere ek olarak SWAT olarak adlandırılan ağır silahlı polis ekipleri de oyuncunun peşine düşerek onu yakalamaya çalışmaktadır. Oyunun genel işleyişinde bir suçlu rolünü oynayan oyuncunun, polisler ile sürekli dövüşmesi ve çatışması olağan senaryonun temel parçasıdır.

Gezi Parkı Eylemleri sırasında fiziki gösterilerde duvar yazısı olarak, yeni kamusal alanlarda da yazılı ve görsel sloganlar içerisinde yer alan “GTA’da polis döven nesle sataştın” söylemi, popüler oyun kültürü ürünü olan GTA serisine atıf yapan bir içerik olarak yer almıştır. Eylemcilerinin büyük kısmının gençlerden oluştuğu gösterilerde kullanılan bu slogan; eylemselliğe geçmiş kitlenin ait olduğu jenerasyonun yoğun tüketim ürünleri arasında yer alan bilgisayar oyun kültürüne dair kavramın farklı bir anlam ve bağlam çerçevesinde politik bir söylem olarak kullanıldığını göstermektedir.

Eylemin ilk günlerinden itibaren polis müdahalesinin orantısız güç kapsamına girip girmediği günlerce tartışılmış ve eylemin kitleselleşmesinde bu tartışmaların önemli bir katkısı olmuştur. Polisin güç kullanımını eleştirmek ve eyleme katılanların karşılıklarına çıkan bu eylem kırıncı durumu önemsemediklerine dair bir mesaj içeren bu slogan, popüler oyun kültürüne ait bir ürünün saptırılarak politik bir eleştirel slogana dönüşümünü göstermektedir.

Gezi Parkı Eylemlerinin başlangıcı olan 27 Mayıs 2013 tarihinden, 11 Haziran 2013 tarihinde polis müdahalesi ile Taksim Gezi Parkı'nın boşaltılması ve Taksim Meydanının eylemden arındırılması arasında geçen süreçte; Twitter'da toplam 1357 adet twitte bu slogan kullanılmıştır. ¹

ŞEKİL 2

Türkiye’de uzun yıllar boyunca televizyon şovları yapan ve ülkenin önemi klasik Türk müziği sanatçılarından olan Mustafa Keser, 90’lı yıllarda ülkenin önemli popüler kültür ikonlarından biri olmuştur. İnternet öncesi dönemde en etkili kitle iletişim aracının televizyon olduğu yıllarda, ülkedeki televizyon kanalı sayısının az olmasının da katkısıyla, gece müzik programı yapan Mustafa Keser’in ülke çapında yaygın bir popüleritesi vardır.

¹ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=%22gta%27da%20polis%22%20since%3A2013-05-27%20until%3A2013-06-12&src=typd>

Gezi Parkı Eylemleri sırasında duvar yazılarında ve yeni kamusal alanlarda karşımıza sıklıkla çıkan mizahi içeriklerden birisi olan “Mustafa Keser’in Askerleriyiz” sloganı popüler kültür fenomeni bir sanatçının, politik bir eylemde aktivist slogan olarak kullanımınıdır. Türkiye’nin seküler ve Cumhuriyetçi kesimlerinin politik eylemlerde sıklıkla kullandıkları “Mustafa Kemal’in Askerleriyiz” sloganının dönüştürülerek, bir popüler kültür ikonunun ismiyle değiştirilerek kullanılması, detournement yöntemi ile mizahi içerik üretilmesi konusunda dikkat çekici bir örnektir. Politik bir sloganın, popüler kültür ürünü bir sanatçının adı ile bir araya getirilerek eylemlerde bir söylem haline gelmesi; eylemselliğe geçmiş kitlenin politizasyon süreçlerine dair ipuçları vermekle birlikte bu alan başka bir çalışmanın konusu konumundadır. Gezi Parkı Eylemlerine katılanların genel politik eğilimlerinin seküler ve Cumhuriyetçi olduğuna dair yayınlanmış birçok anket ve derinlemesine mülakat çalışmalarının varlığı; toplumsal muhalefet ile siyasal muhalefetin birbirlerini temsil etme yeteneği ve ideolojik olarak örtüşme alanının darlığına dair önemli göstergeler içermektedir.

Bu slogan, eylemselliğe geçmiş kitlenin önceliğinin politik ideolojik bir tutarlılık ve politik kutsalları koruyucu bir tutumdan ziyade, mizahi içerik kullanarak eylemlerinin kiteselliğini önceleyen bir yaklaşımın sonucu olabilir. Karnavalesk yaklaşım neticesinde, politik mitler de mizahi sloganların bir parçası konumuna kolaylıkla gelebilmektedir. Televizyon kültürünün popüler ikonlarından olan Mustafa Keser’in, detournement ile sloganlaştırıldığı bu söylem hakkında 27 Mayıs 2013 ile 11 Haziran 2013 tarihleri arasında atılmış twit sayısı 1532’dir.²

² Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=%22mustafa%20keser%27in%22%20since%3A2013-05-27%20until%3A2013-06-12&src=typd>

ŞEKİL 3

Türkiye'nin en çok izlenen haber kanalları arasında yer alan NTV'de haftalık olarak yayınlanan ve türünün ilk örneklerinden olan Vedat Milor ile Tadı Damağımda adlı televizyon programı, Türkiye'de ve dünyada bir çok restoranın gezildiği ve gurme sunucu tarafından ziyaret edilen mekanların sahipleri ve şefleri ile sohbet edilerek yemeklerin tadıldığı ve eleştirildiği bir programdır.

Gezi Parkı Eylemleri süresince detournement ile bağlamından saptırılan popüler kültür içerikleri arasında yer alan "Vedat Milor Önerdi Geldik" sloganı; televizyon eğlence kültürü ve yeme içme kültürünün ortak bir ürünü olan program formatının, politik bir söyleme dönüştürülmesi örneğidir. Televizyon programında yeme içme önerileri yapan Vedat Milor'un, Gezi Parkı Eylemleri sürerken Taksim Gezi Parkı'na yaptığı ziyaret neticesinde ortaya çıkan slogan; devletin gayrimeşru ilan ettiği eyleme

yönelik katılımı arttırmak adına bir söylem olarak kullanılmıştır. Mizahi bir konseptle vatandaşların eyleme katılmasını teşvik eden bu slogan, televizyon kültürü ürünü olan bir ekran fenomeninin ve onun uyguladığı program formatının bağlamından kopartılarak; politik bir anlam kazanması konusunda bir örnektir. Gezi Parkı Eylemleri sırasında 27 Mayıs 2013 ve 11 Haziran 2013 tarihleri arasında Vedat Milor'un adı geçen toplam twit sayısı 949'dur.³

ŞEKİL 4

³ Erişim tarihi: 01.05. 2017 <https://twitter.com/search?f=tweets&q=vedat%20milor%20since%3A2013-05-27%20until%3A2013-06-12&src=typd>

2013 ve 2014 yıllarında Galatasaray’da forma giyen Fildişi Sahilleri milli takımının kaptanı ve uzun yıllar Avrupa’nın önemli takımlarında forma giymiş olan forvet oyuncusu Didier Drogba, 2000’li yılların dünya çapında en popüler futbol ikonlarından birisidir. Gezi Parkı Eylemlerinin gerçekleştiği dönemde Galatasaray’da forma giymekte olan ve hem kariyeri hem de sergilediği performans ile ülke futbolunda dikkat çekici bir konuma o dönem sahip olan futbolcu; eylemlerde mizahi bir söylem ile içeriklerde yer almış bir popüler kültür figürüdür.

1990’lı yıllardan bu yana Türkiye siyasetinde önemli siyasi figürlerden biri olan eski Milletvekili ve eski Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül’ün, Türkiye çapında bir siyasi hareket başlatmak üzere çalıştığı yıllar boyunca ülkenin dört bir yanında duvarlara yazılan “Çare Sarıgül” sloganı üzerinden yola çıkarak yapılan detournement ile bu slogan “Çare Drogba” şeklinde devşirilerek mizahi bir bağlamda politik slogana dönüştürülmüştür. Futbol kültürüne ait popüler bir kimlik, politik bir sloganın yeniden anlam ve bağlam kazanmasında kullanılarak mizahi bir içerikle eylemler süresince fiziki gösterilerde ve yeni kamusal alanlarda kullanılmıştır.

27 Mayıs 2013 ve 11 Haziran 2017 tarihleri arasında Twitter’da “Çare Drogba” kalıbını içeren yayınlanmış twit sayısı 5561’dir.⁴⁵

4.5.1.2 İngiltere Brexit Referandumu

23 Haziran 2016 tarihinde Birleşik Krallık ve Cebelitarık’ta gerçekleştirilen Birleşik Krallık AB Üyeliği Referandumu, Britain ve exit (çıkış) kelimelerinin bir araya gelmesi ile kullanılan kısaltma ismi olan Brexit şeklinde anılmıştır. Dönemin

⁴ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&vertical=default&q=%22C3%A7are%20drogba%22%20since%3A2013-05-27%20until%3A2013-06-12&src=typd>

⁵ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&vertical=default&q=%23caredrogba%20since%3A2013-05-27%20until%3A2013-06-12&src=typd>

başbakanı Muhafazakâr Partili David Cameron'un bir önceki seçimlerde bu referandumu gerçekleştirmeyi seçim beyannamesinde ilan etmiştir. Referandum öncesi süreçte AB ile ihtilafli konularda uzlaşma sağlanmış ve referandumu ülke gündemine getiren Başbakan referandum sürecinde ülkenin birlikte kalması yönünde propaganda yapmıştır. Ana muhalefet partisinin de birlikte kalmaktan yana propaganda yapmış olmasına karşın Muhafazakar taban ve aşırı sağ partilerin kampanyası daha etkili olmuş ve referandumdan çıkan karar birlikten ayrılma yönünde olmuştur.

Referandumun ardından Başbakanlık ve parti başkanlığı görevlerini bırakan Cameron'un yerine gelen Theresa May'in 11 Temmuz 2016 tarihinde yaptığı "Brexit is Brexit" (Brexit, Brexit'tir, karar tartışmaya açık değildir) açıklamasına kadar geçen süreçte ülke kamuoyunda bu referandum kararının uygulanıp uygulanmayacağına yönelik tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar sürecinde birçok popüler kültür ürününün, detournement ile yeni bir anlam ve bağlam çerçevesinde politik aktivizm çerçevesinde sloganlaştırıldığı ve yeni kamusal alanlarda mizahi içerik şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

ŞEKİL 5

Başrolünü ve yönetmenliğini Mel Gibson'ın yaptığı, 1995 yılı Oscar Ödüllerinde En İyi Film ve En İyi Yönetmen de dahil olmak üzere 5 ödül kazanan Braveheart (Cesur Yürek) filminin konusu, İskoçların İngiliz Krallığına karşı verdikleri ilk bağımsızlık savaşını anlatan ve 13. yüzyılda geçen bir hikayedir.

Brexit Referandumunda Birleşik Krallığın parçası olan İskoçya Devletinden gelen sonuçlar birlikte kalmaktan yana çıkmıştır. İskoçya'nın Birleşik Krallıktan ayrılmasını savunan politik görüşlere mensup grupların referandum sürecinde olası bir Brexit kararında, Birleşik Krallık'tan ayrılmayı gündemlerine alacaklarını

açıklamaları, AB imkanlarından mahrum kalmak istemeyen İskoçlar için önemli bir politik söylem olmuştur. Bu söylemin içerikleştirilmesinde, Brexit kararı çıktıktan sonra yeni kamusal alanlarda mizahi içerikler haline dönüştürülen popüler kültür ürünlerine örnek olarak Braveheart filminden yola çıkan örnekler yer almıştır.

Haritada İskoçya, Galler ve İrlanda'nın Birleşik Krallık haritasından ayrılığı bir görsel kullanılmış ve altında Braveheart filminden William Wallace'ın fotoğrafı ile birlikte "Peki, Neden Olmasın?" cümlesi geçen içerik, sinema kültürüne ait bir objenin detournement yöntemiyle politik aktivizmde bir söylem haline gelmiştir. Great Britain ismi de bu içerikte Brex Britain olarak yazılarak, kelime oyunu ile mesaj güçlendirilmiştir. 23 Haziran 2016 ve 11 Temmuz 2016 tarihleri arasında Brexit ve Braveheart kelimelerinin birlikte geçtiği twit sayısı 581'dir.⁶

ŞEKİL 6

⁶ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=brexit%20%22braveheart%22%20since%3A2016-06-23%20until%3A2016-07-11&src=typd>

Hokey Pokey ya da Hokey Cokey dansı olarak bilinen ve İngilizce konuşulan coğrafyalardaki çocuk oyunlarının bir parçası olan şarkı sözleri ve dans figürleri ile bilinmektedir. 19. Yüzyılın ilk yıllarından bu yana bir halk kültürü ögesi olan bu şarkı ve dans, 1980’li yıllarda popüler sanatçılar tarafından uyarlanan versiyonları ile müzik listelerinde yer almış ve zamanla bir popüler kültür ögesine dönüşmüştür.

“Put your in, put your out, put your in, put your out, shake it all about. And dance with Boogie Boogie, and turn around, and that’s what’s all about” sözleri ile çocuklar için eğlenceli ve vücut uzuvlarını ve yön bilgilerini öğretmeyi amaçlayan şarkının sözlerindeki “in” ve “out” kelimeleri eş anlamları ile “giriş” ve “çıkış” anlamlarında kullanılmıştır. Brexit referandumu sonucu ile Theresa May’in kararın uygulanacağına dair kesin tavır içeren konuşması arasında geçen süreçte yaşanan birlikte kalıp kalmama sorusunun yoğun bir şekilde tartışıldığı dönemde; şarkının sözleri görsel bir içerik haline getirilerek detournement yöntemi ile anlamından saptırılarak, ülke kamuoyunun içinde bulunduğu kararsızlık durumuna atıf yapan bir içeriğe dönüştürülmüştür. 23 Haziran 2016 ve 11 Temmuz 2016 tarihleri arasında Twitter’da Brexit kelimesinin, “in or out”, “hokey pokey” ve “hokey cokey” isimleri ile birlikte adı geçen yayınlanmış twit sayısı 207’dir.⁷⁸⁹

⁷ Erişim tarihi: 01.05. 2017

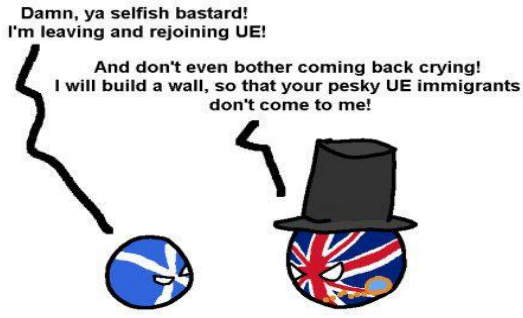
<https://twitter.com/search?f=tweets&q=brexit%20%22in%20or%20out%22%20since%3A2016-06-23%20until%3A2016-07-11&src=typd>

⁸ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&vertical=default&q=%22hokey%20pokey%22%20brexit%20since%3A2016-06-23%20until%3A2016-07-11&src=typd>

⁹ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=%22hokey%20cokey%22%20brexit%20since%3A2016-06-23%20until%3A2016-07-11&src=typd>

ŞEKİL 7

2011 yılında yayınlanmaya başlayan ve dünya çapında kısa sürede en popüler televizyon dizilerinden biri haline gelen Game of Thrones (Taht Oyunları) adlı yapım, hayali bir dünyada geçen fantastik televizyon dizisidir. Demir Tahtı ele geçirmek için mücadele eden hanedanların arasındaki siyasi mücadele ve savaşların anlatıldığı dizide, ülkenin en kuzeyinde yer alan devasa bir duvar sayesinde kışları ortaya çıkan Ak Gezenler adı verilen insan dışı yaratıklara karşı ülkeyi savunmaktadırlar. Dizinin fantastik kurgusunda kış mevsimi çok uzun yıllar sürmektedir ve Ak Gezenler ile yapılan savaş insan ırkının varlığını tehdit etmektedir. Dizinin ilk sezonunun ilk

bölümünün adı olan “Winter is Coming” (Kış Geliyor), dizinin ana hikayesinin kış mevsiminde yaşanacak savaş olacağının işareti olmuştur.

İskoçya'nın Brexit kararını tartışmaya açarak Birleşik Krallık'tan ayrılarak tamamen bağımsızlığını elde edip, yeniden kendi başına AB üyesi olma yönündeki politik tutumu üzerinden İngiltere ile İskoçya arasındaki tartışmalara değinen bu içerikte Countryball adı verilen, ülke bayraklarının birer top şeklinde birbirleri ile konuştukları yeni mizah unsuru kullanılmıştır. İskoçya'yı temsil eden karakterin İngiltere'yi temsil eden karaktere “Sen bencil bir pislüksün, ben ayrılıyorum ve AB'ne yeniden katılıyorum” sözlerine cevaben İngiltere'yi temsil eden karakter “Asla ağlayarak geri dönmeyi düşünme, bir duvar inşa edeceğim ve böylece sen ve rezil mültecilerin sakın bana gelmeyin” şeklinde cevap vermektedir. Brexit kararının referandumdan çıkmasına giden süreçte, aşırı sağ partilerin göçmen ve mülteci sorunu üzerine yaptıkları propagandanın etkili olmasına ve İskoçya'nın AB'ne dönmek istemesine yönelik mesajlar içeren ilk kareden sonra, İngiltere haritasında İskoçya ve İngiltere arasında bir duvar örüldüğü görülmektedir. Üçüncü karede ise Game of Thrones dizisinde duvarın bekçiliğini yapan Stark ailesinin reisi Ned Stark şeklinde giyinmiş olan İngiltere'yi temsil eden karakter tıpkı dizide olduğu gibi elinde kılıcı ile duvarın tepesinden ufka doğru bakarak tehlikenin gelmesini beklerken, dizinin “Winter is Coming” sloganını değiştirerek “Muslims are Coming” (Müslümanlar Geliyor) şeklinde konuşmaktadır.

Mülteci krizi, göçmen sorunu ve İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan ayrılma taleplerine yönelik mizahi bir içerik olarak ortaya çıkan ve yeni kamusal alanlarda yayınlanan bu çizim; televizyon ve dizi kültürünün son yıllarda en popüler ürünlerinden birisi olan Game of Thrones dizisini detournement yöntemi ile politik söylemleri açıklayan bir içerik haline dönüştürmüştür. 23 Haziran 2016 ve 11 Temmuz

2016 tarihleri arasında Twitter’da “Game of Thrones” kelime öbeğinin, Brexit kelimesi ile birlikte yer aldığı twit sayısı 21985’tir.¹⁰

ŞEKİL 8

¹⁰ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=brexit%20%22game%20of%20thrones%22%20since%3A2016-06-23%20until%3A2016-07-11&src=typd>

Tarih öncesi dönemlerdeki arkaik inançlardan günümüze kadar gelen zombi hikayeleri, yaşayan ölülerin insanlara saldırarak onları da zombiye dönüştürdüğü fantastik hikayelerdir. Sinema, televizyon, bilgisayar oyunları, edebiyat ve diğer birçok alanda zombilerden yola çıkan hikayeler dünya çapında oldukça ilgi gören fantastik kurgular arasında yer almaktadır.

2016 Brexit Referandumuna giden süreçte, dönemin Başbakanı, Ana Muhalefet Lideri ve ülkenin merkez medyasının tamamına yakını propaganda sürecinde Birleşik Krallığın AB'nde kalmasından yana çalışmış olmaları ve o dönem yayınlanan hemen her kamuoyu araştırmasında sandıktan çıkacak sonucun birlikte kalmak olacağına dair öngörüler sebebiyle, seçim gecesi ortaya çıkan birlikten ayrılma kararı ülke ve dünya genelinde sarsıcı bir şok etkisi yaratmıştır.

Merkezi tüm siyasi figürlerin, medyanın ve sermayenin ortak hareket etmesine rağmen çıkan sonucun bu kampanyanın tersi şeklinde olması; çıkan sonucun kitlesel olarak gerçeküstü bir şekilde algılanmasına yol açmıştır. Toplumsal bir şok etkisi yaşanırken, ülkenin kendisini içinde bulduğu duruma dair yapılan yorumlar; ortaya çıkan sonucun rasyonelliğini sorgular bir çerçeveye oturmuştur.

Zombi Apocalypse adı verilen ve fantastik zombi hikayelerinin tümünün varış noktası olan durum; zombilerin sayısının engellenebilir olmaktan çıktığı ve sosyal sistemin çökerek bireylerin her birinin hayatta kalmak için kendi kanunlarını uyguladığı genel bir anarşi ortamını tanımlamaktadır. Zombi kültüründen türemiş tüm edebi, görsel ve sanal içeriklerin hikayesinin temelinde yatan zombi apocalypse senaryoları, fantastik kurgular arasında en çok ilgi gören hikayeler arasında yer almaktadır.

Referandum sonrasında ortaya çıkan sonucu, fantastik kurgu içerikleri kadar gerçeküstü olduğu kabulünden yola çıkarak, tarih öncesi halk kültürlerinde türemiş ve popüler kültürün dünya çapında öne çıkan öğelerinden birisi haline gelmiş zombiler ve zombi apocalypse kavramlarını, detournement yöntemi ile politik bir eleştirel söylem içerisinde kullanan içerikler üretilmiştir. İngiltere'nin Brexit kararı almasını, zombi apocalypse sürecine giden yolda ilk adım olarak kabul eden içeriğe göre, ikinci adım yine dünya kamuoyunu birkaç ay sonra şaşkırtacak olan Donald Trump'ın Amerikan Başkanı seçilmesi olarak gösterilmiş. Bu iki politik olayın ardından bir zombi apocalypse yaşanmasını olası gören söyleme göre; bu iki siyasi gelişme dünya açısından zombi saldırıları kadar tehlikeli ve bir zombi saldırısının yaşanabilmesi kadar gerçeküstü olaylar olarak tasvir edilmiştir.

23 Haziran 2016 ve 11 Temmuz 2016 tarihleri arasında Twitter'da Brexit ve "Zombie Apocalypse" kelime öbeğinin bir arada geçtiği yayınlanmış twit sayısı 417'dir.¹¹

4.5.1.3 2016 Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimleri

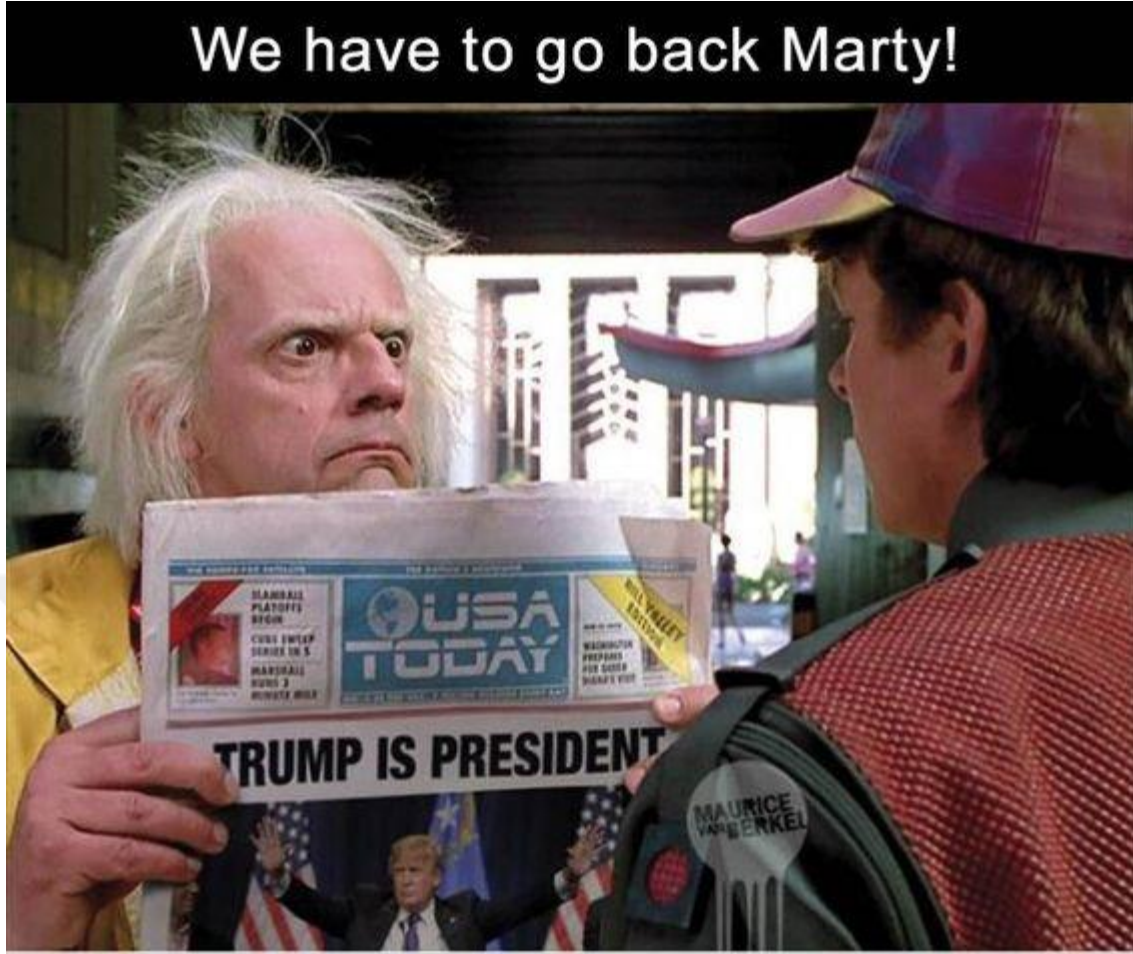
2016 yılı Kasım ayında gerçekleşmiş olan ABD Başkanlık Seçimleri, önceki yıllarda yaşanan seçimlere göre oldukça farklı bir süreç içerisinde gelişmiştir. Ülkenin siyasi sistemi gereğince partilerin kendi başkan adaylarını belirledikleri ve aylarca süren önseçim süreçlerinden itibaren, Cumhuriyetçi Partinin aday adaylarından emlak milyarderi iş adamı Donald Trump'ın adaylık ve seçim süreci birçok tartışmaya sebep oldu. Politik kariyeri olmayan ve Amerikan siyasal kültürünün yerleşik geleneklerine birçok noktada zıt bir tutum sahibi olan aday adayının önce partisindeki adaylık sürecini, akabinde de Başkanlığı kazanması; ülkedeki hemen hemen tüm kamuoyu araştırmalarının aksine bir sonuç olarak gerçekleşti.

¹¹ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=brexit%20%22zombie%20apocalypse%22%20since%3A2016-06-23%20until%3A2016-07-11&src=typd>

Tıpkı Brexit referandumu gibi, politik yerleşik düzenin güçlü unsurlarının büyük ekseriyetinin şans tanımadığı ve desteklemediği bir aday adayının önce partisinde, sonra da Başkanlık Seçimlerinde kazanan taraf olması 2016 seçimlerinin uzun süre kamuoyunda tartışılmasına neden oldu. Kazanan adayın karşısında yer alan Hillary Clinton'ın, sadece partisinin değil, rakip partinin önde gelen isimlerinden de destek alması Amerikan Başkanlık seçimleri tarihinde ender görülen bir durum olmasına karşın, tüm politik öngörülerin aksine müesses nizamın istemediği sonucun ortaya çıkmasına engel olamadı.

Emlak milyarderi iş adamı Donald Trump'ın kendisi bir popüler kültür figürü olarak uzun yıllardır Amerikan ve dünya kamuoyunda ilgi çekici bir ikon olması; politik süreçlerin propaganda kapsamında değerlendirilmesi gereken ve bu çalışmanın alanının dışında kalan bir durumdur. Ancak seçimlerden başarıyla çıktıktan sonra, görevi resmen devralacağı tarihe kadar geçen süreçteki yeni kamusal alanlardaki içerikleri incelediğimiz çalışmamız kapsamında; detournement yöntemi ile birçok popüler kültür içeriği politik eleştiri muhteviyatı ile mizahi bir dille kitlesel olarak ilgi çekmiştir. Çalışmanın bu bölümünde incelenen objeler, 8 Kasım 2016 tarihinde yapılan seçimler ile Donald Trump'ın başkan seçilmesi ile göreve başladığı 20 Ocak 2017 tarihleri arasını kapsıyor.

ŞEKİL 9

Bilim kurgu filmlerinin, bilimsel gelişmeleri kitlelerin yakından takip etmesine sunduğu katkı küresel ölçekte önemli bir popülerleşme süreci yaratmıştır. Hayal gücünden beslenen ve bilimsel tutarlılıkları da göz önüne almaya gayret eden eserler arasında Back to the Future (Geleceğe Dönüş) serisi önemli yapıtlar arasındadır. Zaman makinesi ile geçmişe ve geleceğe yolculuk yapabilmeyi keşfeden bilim adamı ve filmin kurgusunun ailesinin etrafında döndüğü genç arkadaşının hikayesini anlatan film, dünya çapında en çok ilgi görmüş bilim kurgu filmleri arasında yer almaktadır ve türünün popülerleşmesine katkı sunmuş bir seridir.

Filmde yer alan Biff Tannen adlı kötü karakterin, zamanda yolculuk sırasında yaşanan bazı aksaklıklar sebebiyle ortaya çıkan alternatif gelecekte bir tiran olarak tüm

politik ve ekonomik gücü elinde topladığı durumun düzeltilmesi için üç film boyunca süren hikayede; filmin önemli sahnelerinden biri olan geçmişten ya da gelecekten alınmış gazete nüshalarına bakarak yaptıkları operasyonun başarıya ulaşip ulaşmadığını kontrol eden karakterlerin bir sahnesi; Trump'ın Amerikan Başkanı olduğuna dair bir haber içeriği şeklinde tasarlanarak yeni kamusal alanlarda Trump'ın başkanlığına yönelik eleştirel bir içeriğin detournement yöntemi ile yayınlanmasını sağlamıştır. Tannen karakterinin fiziken ve hikayedeki kariyeri bağlamında Donald Trump'a benzerliği de bu içeriğin oluşumunda tetikleyici bir unsurdur.

Filmin hikayesinde, Şekil 9'da yer alan sahnede, bilim adamının genç arkadaşına gelecekte getirdiği bir gazeteyi göstererek tarihin akışında sebep oldukları problemi düzeltmek adına harekete geçmeleri gerektiğini söylüyor. Trump'ın başkan seçildiği şeklinde haberin değiştirildiği bu içerikte, zaman makinesi ile geçmişe giderek Trump'ın başkanlığının engellenmesi gerektiğine dair mizahi bir şekilde yer alan üst başlıkta “Geçmişe Geri Gitmeliyiz Marty” yazıyor. 8 Kasım 2016 ve 20 Ocak 2017 tarihleri arasında “Back to the Future” kelime öbeği ile Trump kelimesinin bir arada geçtiği Twitter'da yayınlanmış twit sayısı 321299'dur.¹²

¹² Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&vertical=default&q=trump%20%22back%20to%20the%20future%22%20since%3A2016-11-08%20until%3A2017-01-20&src=typd>

ŞEKİL 10

Şekil 7'ye dair söylem çözümlemesinde detaylarını aktardığımız Game of Thrones dizine ait bir sahnenin detournement yöntemi ile politik mizahi bir içerik olarak yeni kamusal alanlarda yer aldığına dair bir örnek de Trump'ın seçilmesine yönelik üretilmiştir.

Partisindeki aday adaylığı ve sonrasında Başkan adaylığı sürecinde Meksika sınırına bir duvar örerek kaçak göçmenlerin ülkeye girmesini engelleme projesi hem ülkesinde hem de dünya kamuoyunda oldukça eleştirilen Trump'ın bu vaaadinin mizahi bir şekilde popüler kültür ürünü temelli eleştirilmesinde, Game of Thrones dizisinde yer alan ve ülkeyi fantastik canavarlardan koruyan duvara atıf yapılmıştır. 8 Kasım 2016 ve 20 Ocak 2017 tarihleri arasında “Game of Thrones” kelime öbeği ile Trump kelimesinin bir arada geçtiği Twitter'da yayınlanmış twit sayısı 28591'dir.¹³

¹³ Erişim tarihi: 01.05. 2017

<https://twitter.com/search?f=tweets&q=trump%20%22game%20of%20thrones%22%20since%3A2016-11-08%20until%3A2017-01-20&src=typd>

ŞEKİL 11

1990'lı yılların popüler hip hop şarkıcısı 2Pac'in sözlerini yazdığı ve kendisinin de üyesi olduğu grubun bir albüm adı olarak ortaya çıkan ve akronim olan Thug Life, akronim versiyonunun kelime anlamı olarak "Zor Hayat" anlamına gelmektedir. Ancak, açılımı ve hip hop kültüründen beslenen geçmişi itibariyle anlam derinliği olan ve Afro-Amerikan kültüründe önemli bir yere sahip bir söylem kalıbıdır. Kamusal alandan dışlanmış bir kimliğe mensup olan, kaybedecek bir şeyi olmayan, yerleşik düzene dair norm, tutum ve değerleri yok sayan; bu sebeple yerleşik kültürel öğelerin övgü ve yergilerini kendi değer skalası içinde anlamsız ve değersiz gören bir alt kültürdür. Öte yandan Afro-Amerikan kültüre mensup kişilerin ABD'de dışlandıkları kadar, bu kültüre mensup popüler hip hop ve rap sanatçılarının gösterişli ve maddi kaygılardan tamamen sıyrılmış bir şekilde; popüler kültürün birer figürü haline geldiği kültürel ortamda Thug Life kalıbı hazırcevaplık ile karşısındakini mat etme durumunda kullanılan bir nevi övgü bağlamında da kullanılmaktadır.

Trump'ın Amerikan siyasal sisteminin yerleşik unsurları olan gruplardan, merkez medyanın yoğun eleştirilerinden ve ülkenin entelektüel kesiminin yoğun

muhalefetinden etkilenmeden hem partisindeki ön seçim yarışını hem de ülke çapındaki Başkanlık yarışını kazanması üzerinden Thug Life konsepti ile bir paralellik kurulmuş ve detournement ile kültürel dışlanmışlık karşısındaki umursamaz tutum, politik çerçeveye oturtulmuştur.

Thug Life içerikleri popüler kültüre ait hemen her ögede sıklıkla kullanılmaktadır. Güneş gözlüğü, altın bir madalyon, uyuşturucu sigara ve şapka öğelerinin bir kişinin üzerine yerleştirildiği görsel çalışmalar ile ortaya çıkan bu içerikler, Trump'ın seçim galibiyetinden sonra, politik merkez tarafından dışlanmış bir adayın seçim başarısını tanımlamak için de üretilmiştir. 8 Kasım 2016 ve 20 Ocak 2017 tarihleri arasında Twitter'da yayınlanmış "Thug Life" kelime öbeği ve Trump kelimelerinin bir arada geçtiği twit sayısı 1633'tür.¹⁴¹⁵

¹⁴ <https://twitter.com/search?f=tweets&vertical=default&q=trump%20thug%20life%20since%3A2016-11-08%20until%3A2017-01-20&src=typd>

¹⁵ <https://twitter.com/search?f=tweets&q=trump%20%22thuglife%22%20since%3A2016-11-08%20until%3A2017-01-20&src=typd>

ŞEKİL 12

Amerikan siyasi kültürünün, içeriği magazinleştirme eğilimi ülkenin medya kültürünün önemli bir parçasıdır. Politik süreçlerde kişilere yönelik eleştiri ve övgülerin imajsal öğeler üzerinden yapılması ülkenin genel kültürü ve bu genel kültürün bileşenleri olan diğer tüm kültürel öğelerin, kendi tarihsel süreçleri içerisinde geliştirdiği ve kendine özgü yüksek bir yaklaşımdır. Aday adaylığı, adaylığı ve seçilmesinden sonraki süreçte Trump'ın saç stili; ülke politik gündeminde oldukça yoğun bir şekilde yer almıştır. Rüzgârda saçlarının uçuşmasından, birlikte poz verdiği bir kartalın saçına yönelik hamlesine kadar hemen her saç ile ilgili olay, medyanın

gündeminde yer almıştır. Sosyal medya ortamlarında da aynı şekilde bir muhalefet içeriği olarak Trump'ın saçı imajsal eleştiri konseptinde oldukça yoğun bir şekilde görülmüştür.

Yeni kamusal alanlarda Trump'a yönelik mizahi muhalefet içeriklerinde de saç konusu oldukça popüler bir içerik olarak kullanıcılar tarafından ilgi görmüştür. Dünyaca ünlü kozmetik markası L'Oreal'a ait bir reklam görselinde yapılan görsel düzenleme ile Trump'ın saçları dolgun bir reklam yüzünün saçlarıymış gibi tasarlanmış ve orijinal reklamın sloganları; Trump'ın saçı ile ilgili mizahi gündeme entegre edilmiştir. 8 Kasım 2016 ve 20 Ocak 2017 tarihleri arasında Twitter'da "Trump's Hair" (Trump'ın Saçı) kelime öbeği geçen yayınlanmış twit sayısı 127971'dir.¹⁶

İçerik	Twit Sayısı
2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 1	1357
2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 2	1532
2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 3	949
2013 Gezi Parkı Eylemleri Duvar Yazısı 4	5561
Brexit Referandumu Görsel İçerik 1	581
Brexit Referandumu Görsel İçerik 2	207
Brexit Referandumu Görsel İçerik 3	21985
Brexit Referandumu Görsel İçerik 4	417
ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 1	321299
ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 2	28591
ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 3	1633
ABD Başkanlık Seçimleri Görsel İçerik 4	127971

Tablo 1

¹⁶ <https://twitter.com/search?f=tweets&q=trump%27s%20hair%20since%3A2016-11-08%20until%3A2017-01-20&src=typd>

4.6 BULGULARIN YORUMLANMASI

2013 Gezi Parkı Eylemleri, 2016 Brexit Referandumu ve 2016 Amerikan Başkanlık Seçimleri ile ilgili Twitter'da kullanıcılar tarafından yayınlanmış mizahi içeriklerin; popüler kültür menşeli ürünlerin detournement yöntemi ile yeni bir anlam ve bağlam çerçevesinde politik söylemlere dönüştürülmesi ile ilgili yapılan söylem analizine dair bulgular çalışmanın varsayımları ile büyük ölçüde örtüşmekte, varsayımları büyük ölçüde doğrulamaktadır.

Birinci varsayımda yer alan popüler kültür içeriklerinin onları tüketime sunan hegemonya sahiplerinin aleyhine kullanılabilceği varsayımı yapılan analiz neticesinde doğrulanmıştır. Frankfurt Okulu ve devamı niteliğindeki düşünürlerin inşa ettiği eleştirel kuramın popüler kültüre olan yaklaşımı, çalışmanın ilgili bölümlerinde kapsamlı olarak açıklanmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse; popüler kültür ürünleri kitle iletişim araçları eliyle insanların tüketimine sunulmakta ve bu ürünler neticesinde bireylerin ve onların bir araya gelerek oluşturduğu toplumların düşünsel yapıları şekillendirilmektedir. Dünyada medyanın sahiplik yapısı küresel sistemin egemenlerinin elindedir ve bu egemenler sistemin sarsılmazlığını korumak adına medya organlarını kitlesel manipülasyon ve zihinsel kodlama amacıyla kullanmaktadırlar. Kültür endüstrisinin kitlelerin tüketimine sunduğu popüler kültür ürünleri ile politik ve eleştirel düşünceden uzaklaştırılan kitleler sisteme biat etmekte ve sistemin onlara biçtiği tüketici rolünü uygulamaktadırlar. Frankfurt Okulu ve onun devamı olarak kabul edilebilecek olan düşünürlerin bu görüşlerine katılmayan Birmingham Okulu ekolü ve onun devamı olarak kabul edilen Kültürelci yaklaşım mensupları ise, popüler kültür ürünlerinin kitle tarafından tüketildikten sonra, popüler olmalarının kitlenin rızası dahilinde gerçekleştiğini; kitlenin tüketimine kültür endüstrisi tarafından sunulan tüm ürünlerin popüler olamadığını; bu sebeple de popüler kültürün toplumun kabulüne dayanan bir kültür olduğunu savunmaktadırlar.

Küresel politik sistemin egemenlerinin yönetiminde olduğu varsayılan kültür endüstrisi üreticileri ve medya organlarının kitlelere eğlence amaçlı sunduğu film, dizi,

spor, bilgisayar, müzik gibi ürünlerin popüler kültür seviyesine erişmiş olan öğeleri; toplumsal bir muhalefet eylemselliğinde, sistemin sahiplerine karşı bir eleştirel söylemin objesi haline gelebilmektedirler. Özellikle 2013 Türkiye Gezi Parkı Eylemlerine dair objelerin söylem analizinde görülen bu durum, kitlelerin mobilizasyon durumunda ellerindeki kültürel donelerin tümünü sistem karşıtı ya da sistem içerisinde muhalif bir duruş çerçevesinde kaynak olarak değerlendirmekte ve eylemlerin kitleselleşmesinde yeni kamusal alanlar olan sosyal medya mecralarında daha dikkat çekici olabilmek adına kullanılmaktadır. Gezi Parkı Eylemleri sırasında Şekil 3'te analizini yaptığımız içerik olan "Vedat Milor Önerdi Geldik" sloganı bu noktada önemli bir göstergedir. İlgili televizyon programının yayınlandığı haber kanalı olan NTV, eylemlerin ilk günlerinde yayıncılık bağlamında gelişmelere duyarsız kalmış ve haber bültenlerinde yaşananları seyircilerine aktarmamış olsa da; aynı kanalın kültürel içeriği olan bir yemek ve seyahat programının popüler sunucusu, detournement yöntemiyle medyadaki anlam ve bağlamı dışında kullanılmış ve eylemselliğe çağırıcı bir söylemin objesi haline gelmiştir.

İletişimin temelinde yer alan ve mesajın alıcıya doğru bir şekilde iletilip iletilmediğini inceleyen geri bildirim süreci, kitle iletişim araçları aracılığıyla yayınlanan popüler içeriklerin toplumda yarattığı yansıma bakımından da önem arz eden bir husustur bu bulgu kapsamında. Eleştirel yaklaşım ile medya yapılanması ve popüler kültür ürünlerine yaklaşan düşünürlerin savunduğunun aksine; kitle iletişim araçlarının servis ettiği popüler kültür ürünleri toplumları politik eleştirel yaklaşımdan uzaklaştırmak amacı doğrultusunda bir stratejik plan dahilinde kurgulansalar da, kitlenin bu içerikleri tükettiği süreçte kendi kültürel zeminlerinden ve düşünce yapılarından süzmeleri neticesinde ortaya çıkan sonuç, temel stratejik hedefin tersi bir şekilde zuhur edebilmektedir. Bu çalışmanın alanı dışında kalmakla beraber; Kültürelci yaklaşımın savunduğu popüler kültür içeriklerinin popüler olma süreçlerinin sadece onları üretenler ve yayınlayanlardan ibaret olmadığı ve kitlenin bu içerikleri tüketim süreçleri ve akabinde kendi iç dünyalarında konumlandıkları geri bildirim sürecinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci varsayımı olan toplum genelinde etki yaratmış olan sosyal hareketlerin yeni kamusal alanlar olan sosyal medya mecralarında içerik olarak mizahi unsurları kullanmalarının çalışmanın bulguları ile yüksek oranda doğrulanmıştır. Çalışmada incelenen üç olayın da yaşandıkları ülkelerin son yıllarda yaşadıkları en önemli toplumsal olayları arasında yer alıyor olmaları ve çözümlenen içeriklerin sosyal medya mecralarında eriştikleri yüksek içerik sayıları; incelenmiş olan mizahi içeriklerin toplumsal hareketler bağlamında önemli birer unsur olduğunu göstermektedir.

Ortaya çıkışı ve kitlelerin tüketimine sunulması temel itibariyle boş zaman aktivitesi olan sosyal ağlar, benzer bir durumda olan mizah içerikleri ile bir araya gelmektedir. Sosyal ağlarda yoğun bir şekilde mizahi içeriklerin yer alması, bu çalışmanın konusu dışında kalmakla beraber, sosyal ağlarda kullanıcıların zaman geçirme alışkanlıklarına dair bir göstergedir. Tıpkı mizah gibi, sosyal ağlar da ortaya çıkış amaçları olan boş zaman aktivitesi olmanın ötesine geçmiş ve hayatın her alanında konumlanma sürecine girmiştir.

Kültürün toplumla karşılıklı yaşadığı dönüştürme sürecine paralel olarak, mizahın da kültürden doğrudan beslenerek ortaya çıkan bir unsur olması; toplumsal hareketler nezdinde mizahın önemli bir içerik olmasını sağlamaktadır. Toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında kültürel birikimlerin önemi de dikkate alındığı takdirde; mizahi içeriklerin kültürel bağları da göz önüne alınırsa, kültür – mizah – toplumsal hareketler üçlüsünün arasında sürekli bir etkileşim ve karşılıklı inşa süreci yaşandığı tespit edilebilir. Bu da toplumsal etkisi yüksek olan hareketlerde mizahi içeriklerin yer almasının sebebini gösteren bir nitelik taşımaktadır.

Çalışmanın üçüncü varsayımı olan toplumsal hareketlerin içinde ortaya çıktıkları kültürlerden bağımsız olmadıkları ve tüm kültürel öğelerden beslenebildikleri varsayımı çalışma kapsamında doğrulanmıştır. Çalışmada her ne kadar sadece popüler kültür öğeleri özelinde bir inceleme ve söylem analizi yapılmış

olsa da bu popüler kültür içeriklerinin farklı kültürel alanlardan besleniyor olmaları varsayımı doğrudur niteliktedir.

Örnekleme alınmış üç olayda analizine alınmış olan objelerin tümü popüler kültür ürünleri olsa da popülerleşme süreçlerinde ortaya çıktıkları kültürel alanlar farklıdır. Şekil 1 bilgisayar oyunu, Şekil 2 ülkenin klasik müziklerinin icra edildiği televizyon programı, Şekil 3 televizyonda yayınlanan ve yüksek kültüre hitap eden bir yemek programı, Şekil 4 futbol, Şekil 5 sinema, Şekil 6 halk kültürü temelli bir çocuk oyunu ve şarkısı, Şekil 7 televizyon dizisi, Şekil 8 sinemadan bilgisayar oyununa ve edebiyata, Şekil 9 sinema, Şekil 10 televizyon dizisi, Şekil 11 alt kültüre ait müzik, Şekil 12 reklam kökenli içeriklerdir. Bu dağılım bize göstermektedir ki, toplumsal hareketlerde detournement yöntemi ile politik bir anlam kazandırılan içerikler yerel ya da küresel tüm kültür alanlarından olduğu gibi popüler kültür alanlarından da beslenerek politik söylemlerin birer objesi olarak kullanılabilirler. Bu bulgu, çalışmanın dördüncü varsayımını doğrulamaktadır.

Toplumsal hareketlerin tarih boyunca kamusal alana çıkan bireyler tarafından görünür olma amacıyla ve bir politik hedef neticesinde örgütlenmiş yapıları, internet ve mobil teknolojilerde yaşanan sıçramalar ile birlikte kamusal alan tanımının yaşadığı dönüşüm ve kavramın kapsadığı alanın genişlemesi neticesinde büyük bir değişim yaşamıştır. Zaman kavramı artık akış olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda aynı mekânda insanların bir araya gelerek kamusal alanda görünür olma çabaları yerine artık, belirli bir zaman aralığında herhangi bir yerden çevrimiçi olarak aynı sosyal mecrada eylemselliğe geçmeleri; onları kamusal alanda görünür kılmak adına yeterlidir. Bu çalışmanın alanı dışında kalmakla beraber, yeni kamusal alanlar ile dönüşüme uğrayan yeni toplumsal hareketlerin politik hedefleme açısından yaşadıkları problem yaşanan dönüşüm neticesinde bulanıklaşmaktadır. Kaynak mobilizasyonu bağlamında, yeni kamusal alanlarda görünür olmak adına içerik temelli bir şekilde eylemselliğe katılmak dışında farklı kaynakların mobilizasyonu önemini yitirmekte ve zaten stratejik hedeflerine ulaşma amacıyla uzun yıllardır tartışılan yeni toplumsal hareketleri bu açıdan da tartışmaya açabilen bir bulgudur.

Yeni kamusal alanlar neticesinde zaman kavramı akış olarak esnemiş olsa da, mekan kavramı artık fiziki mekanları değil, tek bir sosyal ağda organize olmak olarak yeniden tanımlanabilir. Mekânın fiziksel olarak kitlesel görünürlük anlamında ortadan kaybolan önemi; aynı sosyal ağda eylemselliğe geçmek şeklinde yeni kamusal alanlardaki yeni sosyal hareketler bakımından belirleyici bir unsur olmuştur. Mekân kavramı dijital mecraya dönüşürken, zaman kavramının da akış şeklinde yaşadığı dönüşüm; toplumsal hareketlerin geleceği ile ilgili bir başka soruyu gündeme getirmektedir. Bu çalışmanın alanı dışında kalan bu soru, farklı bir çalışma alanı kapsamında incelenebilir olmakla birlikte, toplumsal hareketler ve sosyal mecralar bağlamında önem arz etmektedir.

SONUÇ

Tarih boyunca insanoğlu hep bir mücadele içerisinde olmuştur. Bir araya gelerek yaşama başlayana kadar kendi başına doğa ile mücadele etmiş, bir araya yaşamaya başladıktan sonra doğa ile süren mücadelesinde mesafe kat etmeye başlamıştır. Bir arada yaşam ile birlikte ortaya çıkan ilk toplum örnekleri ile birlikte bireylerin birbirleri ile yaşadıkları etkileşim neticesinde sosyallik kavramı doğmuş ve sosyal normlar oluşmuştur.

Doğa ile mücadelesini bir araya gelerek kazanan insanlık, kurduğu bir arada yaşam düzenini korumak adına düzen ve disiplin ile bir arada yaşamı korumayı amaçlamıştır. Bu düzenin korunması sürecinde ortaya çıkan hiyerarşi kavramı neticesinde insanlık tarihi dönüşü olmayan bir yola girmiştir. Düzen, düzeni korumakla yükümlü olanlar ve düzene uyanlar arasında süren karşılıklı etkileşim ile günümüzde modern devlet yapılarına ve demokrasi kavramına kadar uzanan uzun bir yolculuğun ilk adımı olmuştur. Bir arada yaşamının önemini fark eden insanlık; sosyal alanlarını inşa etmiş ve kendisine ait alanları kamusal ve özel alanlar olarak ayıran zamanın doğal akışı içerisinde bir toplumsal düzeni kurup yaşatmayı başarmıştır.

Birey ve toplum arasındaki ilişkinin tarih boyunca yaşadığı gelişmeler neticesinde ortaya çıkan hak ve hukuk kavramları, günümüz dünyasında sosyal yaşamın olmazsa olmaz unsurlarıdır. Tiranlık ve krallık ikileminden günümüze kadar, yönetme gücünü elinde bulunduranlar ve her sabah kamu kurallarına uyma kararı vererek düzenin yeniden inşasını rıza temelinde var eden insanoğlu; düzen ile sorun yaşadığı zamanlarda eylemselliğe geçmekten tarih boyunca asla imtina etmemiştir.

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilen evrede yaşanan köklü dönüşümler, teknolojik gelişmelerin ortaya çıkması ve durdurulamayacak bir ivme ile gelişmesi neticesinde tarih boyunca görülmediği kadar hızlı bir dönüşüm sürecini topluma dikte etmiştir. İnsan ürünü olan araçlar zaman içerisinde insanları ve

dolayısıyla toplumu şekillendirmiştir. Toplum kavramının, kitle iletişim araçları ile tek bir merkezden çok sayıda insana erişim imkanının kazanılması ile birlikte yaşadığı dönüşüm süreci zaman zaman bireyleri bu etkileşim sürecinin dışında bırakmış ve araçların toplumu şekillendirdiği, toplumun da bireyleri şekillendirdiği bir süreci dayatmıştır. Toplumsal yaşamın temel unsurları olan tutumlar, normlar, değerler ve ahlak gibi çerçevesi net çizilemeyen muğlak alanlar; bireyi topluma karşı edilgen bir pozisyona itmektedir. Toplumun genel kabulleri ile ters düşerek dışlanmaktan endişe eden insanoğlu, çoğu zaman sorgusuz bir şekilde genel toplumsal normları kabul edip içselleştirmiştir.

Ancak tarih boyunca toplumun genel kabullerine karşı çıkan insanlar hep olmuştur ve bilimsel gelişmelerin temelinde bu genel kabule karşı çıkmaktan imtina etmemiş bireylerin çabaları yer almaktadır. Bilimin kilise tekelinde olduğu yıllarda, dönemin müesses nizamını sarsmakta beis görmeyen düşünürler ve bilim insanları toplumsal gelişmeyi iten faktörler olarak tarihin akışında yer edinmişlerdir.

Birey, toplum, kültür gibi disiplinler arası çalışmalar ile tanımlanmaya çalışılan kavramlar üzerine bir inceleme yapan bu çalışma; alanın doğası gereğince tek bir teorik yaklaşımla sonuca ulaşamayacağı için birçok farklı teorik alandan beslenmiştir. Kültürün çağımızdaki önemli parçalarından olan kitle kültürü konusunda eleştirel kuramın bu kavramı oturttuğu nokta dikkate alınmış ancak öte yandan kültürelci yaklaşımın; kitle kültürünün birey ile olan etkileşim sürecine yönelik tezlerinden faydalanılmıştır. Kültür endüstrisi ürünlerinin günümüz küreselleşme imkanları da dikkate alındığı zaman, kitleleri ve o kitleyi oluşturan bireyleri şekillendirme gücü dışlanamaz bir yaklaşımdır. Öte yandan tüketilen kitle kültürü ürünlerinin popülerleşmesinde de, karşıt görüşlerin insan faktörünü merkeze alan yaklaşımını dışlamak da mümkün değildir.

Popüler olanın, popüler olmak üzere hazırlanarak kitlelere empoze edildiği varsayımı birçok noktadan doğrulanmış ve özellikle medya sahipliği ve sermaye siyaset ilişkisi kapsamında küresel çapta bir manipülasyon aracı olarak görülmesi belli

noktalarda kabul edilebilir olmakla birlikte; bu çalışmada bu gerçek üzerinden yola çıkarak farklı ekollerin görüşleri çerçevesinde yapılan tartışmalar neticesinde popüler olana yönelik tek ve tartışılmaz bir tanım olmadığı neticesi görülmüştür. Bireylerin toplumu şekillendirme gücü tarih boyunca var olmuştur ve günümüz dünyasında da bu devam etmektedir. Bireysel inisiyatiflerin toplumun genel kabulleri ile ters düştükleri noktalarda yaşadıkları görünürlük, inandırıcılık ve dikkate alınma gibi dönüşümü sağlayacak süreçlerde yaşadıkları sorunlar varit olmakla birlikte; bu inisiyatifin artık geçerli bir hüküm olmadığını savunmak rasyonel değildir.

Bireyler ait oldukları kültürel zeminin birer parçasıdır. O toplumsal yapı içerisinde şekillenirler. Kitle iletişim araçlarının küreselleşme çağı ile birlikte dünya çapında tüketime sunduğu ürünlerin adeta bombardımanı altında olan yerel kültürler, kitle kültürü ürünleri neticesinde dönüşüme uğramaktadırlar. Bu dönüşüm süreci birçok noktada farklı kültürleri ortak noktalara doğru çekmekte olsa da iletişimin temelinde yatan geri bildirim süreçleri incelenmeden bu iddianın ne derece doğrulanabileceği tartışmalıdır. Küresel olarak tüketime sunulan ve medya endüstrisi tarafından üretilen kitle kültürü ürünlerinin; etkileşime girdikleri her toplumda farklı sonuçlar vereceğini savunan bu çalışma, bulguları ile bu görüşe katkı sunmuştur.

Yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişki insan bilimlerinin hemen her alanında yoğun bir şekilde tartışılan ve farklı bakış açıları ile zengin ancak disiplinler arası bir literatürü inşa edilmiş bir alandır. Toplumsal hareketler çerçevesinde bu konuya değindiğimiz çalışmada iki farklı paradigmanın günümüzde bu eylemleri tanımlamaya yönelik katkıları olduğu çalışmada görülmüştür. Tıpkı popüler kavramının tanımlanmasında eleştirelcilerin ve kültürelcilerin farklı bakış açıları durumun tespiti açısından doğru katkılar sunduysa; toplumsal hareketler bağlamında da yeni toplumsal hareketler ve kaynak mobilizasyonu görüşlerinin ortak katkıları ile çalışmanın kuramsal çerçevesinin çizilmesinde katkılar görülmüştür. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş evresinden kalan toplumsal kimlikler ve sanayi toplumu çağından kalan toplumsal kimlikler günümüz kültürel çözümlemelerinde halen daha önemli unsurlar olmakla beraber; ağ toplumuna geçiş sürecinde yaşanan

kültürel ve kimliksel dönüşümler de günümüzde kimlik sorunsallarında önemli birer parça olarak görülmelidir.

Etnik, dini ve mezhepsel kimliklerin güç kaybettiği günümüzde, bu kimliklerin tamamen yok olduğunu savunmak nasıl mümkün değilse; toplumsal hareketlerin ortaya çıkışlarındaki kültürel köklerine yaklaşılrken de bu arkaik kimliklerin rolleri yadsınamaz. Milliyetçiliğe karşı liberal ya da sosyalist yaklaşımlar, fundamentalist akımlara karşı seküler hareketler de netice itibariyle geçmiş toplumsal evrelerden kalan kimliklerin insanlığın gelişmesine engel olduğunu düşünen zihinlerin etki – tepki neticesinde ortaya çıkmış ve şekillenmiş yaklaşımlarıdır. Bu bağlamda çalışmada toplumsal hareketler incelenirken; sanayi toplumundan ağ toplumuna geçişin öncü ve tetikleyici aşamalarında ortaya çıkmış olan iki paradigma, yeni sosyal hareketler ve kaynak mobilizasyonu yaklaşımlarından faydalanılmıştır.

Çalışmanın örnekleminde yer alan toplumsal tepkisel hareketlerin kimliksel temelleri bağlamında yeni sosyal hareketler paradigmasından yararlanılmış, yeni iletişim teknolojileri neticesinde ortaya çıkmış olan mecraların pro-aktif bir şekilde kullanılması sürecinde ise kaynak mobilizasyonu paradigması yapılan çözümlere katkı sunmuştur.

Kamusal alanların toplumsal genel kabullerin yaşadığı ve yönetenlerin hegemonyasını hissettirdiği gerçeğinden yola çıkarak; bu alanların tarihsel çerçevede kuramsal olarak ne şekilde çerçvelendiği farklı yorumlar çerçevesinde çalışmada incelenmiştir. Burjuva temelli yaklaşımlar, bireyi öne alan yaklaşımlar ve otoriteyi merkeze koyan görüşler çerçevesinde toplumsal hareketlerin kamusal alanlar ile olan ilişkisi üzerine görüşler tartışılmıştır. Kamusal alanların, kültüre ve insana dair her bileşen gibi yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde sonsuz bir devinim ile süren etkileşim sürecinden bağımsız kalamayacağı gerçeğinden yola çıkarak çalışmada yeni kamusal alanlar tanımı çerçevesinde; teknolojik determinizm yaklaşımından yararlanılarak, çağımızın en popüler konularından olan sosyal ağlara yönelik yeni kamusal alanlar tanımı çerçevesinde; toplumsal hareketlere bakılmıştır.

Yönetenler ve yönetilenler arasında yaşanan iktidar alanı mücadelesinde tarih boyunca söylem bağlamında mizahın gücü yadsınamaz bir gerçek olarak çalışmada karşımıza çıkmıştır. Mizaha yönelik antik çağdan günümüze kadar uzanan kuramlar incelenmiş ve mizahın toplumsal hareketlilikte tetikleyici bir unsur olarak gücü üzerine bulgular paylaşılmıştır. Kimi zaman bireysel, kimi zamansa kitlesel olarak karnavalesk çerçevede mizahın iktidar ile olan mücadelede sahip olduğu birleştirici unsur tespit edilmiştir.

İnsanoğlunun yaratıcılık kabiliyeti, araçların ortaya çıkması ile kendisini göstermeye başlamıştır. İlk sanat eserleri olan tarih öncesi çağlara ait ve iletişimin de temeli kabul edilen mağara yazılarından, günümüzde sosyal ağlarda üretilen fiziki varlığı olmayan içeriklere kadar; tarih boyunca insanların hep söyleyecek bir sözleri olmuştur. İnsanı diğer canlılardan ayıran zekasını kullanma şekli ve evrimsel kapasitesi neticesinde ortaya koyduğu tüm üretkenlik; sürekli olarak insanı dönüştüren süreçleri tetiklemiştir.

Çalışma kapsamında incelenmiş olan örnek olaylara ait objeler, popüler kültür ürünlerinin mizahi dönüşümleri ile toplumsal hareketlerde içerik haline gelmeleri; insanın yaratıcılığının ve tükettiği düşünsel nesnelere algılama süreçlerindeki kapasitesini ortaya koymaktadır. Farklı toplumsal hareketlerde, aynı popüler kültür ürününü saptırarak yeni bir bağlamda politik bir eleştiri unsuruna dönüştüren farklı kültürlerdeki insanlar, ortaya farklı eleştirel yaklaşımlar koymaktadırlar. Bu süreçte etken olan bir çok faktör olmakla birlikte, toplumların tarih boyunca farklı eksenlerde şekillenmiş mizah algıları, toplumsal olaylara yaklaşım tarzları -toplumun politizasyon seviyesi ve politizasyon sürecini belirleyen diğer etkenlerdeki farklılıklar, neticesinde benzer tarzda eleştiriler, benzer kültürel öğelerin dönüşümü ile tepkisel olarak dışavurulsa da; ortaya birbirinden çok farklı ürünler çıkmaktadır. Bu farklı çıktılara uygulanan söylem analizi çalışması ise, kültürel farklılıkların; küresel kültür endüstrisi ürünlerinin toplumları determinist bir yaklaşımla şekillendirdiği iddiasıyla

örtüşmemekle birlikte; bu ürünlerin küresel ölçekte birer kültürel öge olarak kabullenişini de kanıtlamaktadır.

İletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmeler küresel ölçekte insanları bir araya getirebilen dijital sosyal mecraları doğurmuş ve bu araçlar küresel kültür endüstrisi ürünlerinin kitlesel yayılımını kolaylaştırmıştır. Öte yandan bu mecralar sayesinde içerik üretimi medya sahipliklerinin tekelinden çıkmış ve bu çalışmanın alanı dışında kalmakla beraber; eşik bekçiliğinin önemi ve konumunu azaltmıştır. Kimi çalışmalarda kitle iletişiminin demokratikleşmesi olarak da adlandırılan bu yeni durum, çalışmamız kapsamında yeni kamusal alanlar yaklaşımı ile değerlendirilmiş ve toplumsal hareketlerde mobilize edilen bir kaynak olarak değerlendirilebileceği görülmüştür. Bu kaynağı mobilize ederken kullanılan kaynaklar olarak mizahi unsurların kitleyi ortak bir algı üzerinden yakalayabilme gücü tespit edilerek, mizahi öğelerin mobilizasyonu açısından da toplumsal olarak farkındalığın yüksek olduğu ürünler olan popüler kültür objelerinin önemi tespit edilmiştir.

Yapılan analiz neticesinde, çalışmanın kuramsal bölümlerinde ortaya konulmuş olan farklı yaklaşımlardaki perspektiflerin bütüncül bir okuma ile, yeni dönem toplumsal hareketlerini tanımlamada katkı sundukları görülmüştür. Kültür endüstrisinin kitlesel erişim ve ortak bir küresel kimlik çatısı inşa etme yönündeki çabalarının, ortaya koyduğu ürünlerin popüleritesi bağlamında doğruluğu görülmüş; ancak kültürelci yaklaşımın bu ürünlerin tüketimi sonrası ortaya çıkan sonuçların farklı olabileceğini savunan görüşleri de benzer şekilde doğrulanmıştır. Popüler olanı, popüler yapanın; ürünü ortaya çıkaran ve kitlesel yayılımını sağlayanlar kadar, tüketenlerin tercihleri olduğu da görülmektedir.

Bu doğrultuda çalışmamıza ışık tutması adına farklı paradigmaları ve kuramsal yaklaşımları inceleyerek oluşturduğumuz perspektifin araştırmanın sorularına büyük ölçüde yanıt vererek anlamlı bir sonucun oluşturulmasına aracılık ettiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Abou-El-Haj, Barbara (1998). “Kültürel Mübadelenin Dilleri ve Modelleri”. Şu kitapta: Ed. Anthony King, Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Abu-Lughod, Janet (1998). “Küreselleşme Üzerine Tartışmalarda Gevezeliğin Ötesine Geçmek”. Şu kitapta: Ed. Anthony King, Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Adorno, Theodore (2007). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, İstanbul: İletişim Yayınları

Ajami, Riad, Dara Khambata (1992). International Business: Theory and Company, New York: Pearson

Akdoğan, İtir (2014), Dijital Politik Fanteziler, İstanbul: İletişim Yayıncılık

Alemdar, Korkmaz, İrfan Erdoğan (1994). Popüler Kültür ve İletişim, Ankara: Ümit Yayıncılık

Althousser, Louis (2008). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İstanbul: İthaki Yayınları

Altunışık, Remzi, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu, Engin Yıldırım (2004). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya: Sakarya Kitabevi

Anderson, Perry (1988). Gramsci Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji, İstanbul: Alan Yayıncılık

Antmen, Ahu (2012). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık

Aristoteles (2013). Retorik, İstanbul: YKY

Arslan, Mustafa (2004). Türk Popüler Dindarlığı, İstanbul: DEM Yayınları

Artun, Ali (2013). Çağdaş Sanat ve Kültüralizm, İstanbul: İletişim Yayınları

Artut, Selçuk (2014). Teknoloji İnsan Birlikteliği, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Aydınlı, Halil İbrahim (2003). “Örgüt Kültürünün Yönetimi Açısından Önemi”. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 79-99
- Aytaç, Ömer (2004). “Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman”. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28(2), 119-138
- Batmaz, Veysel (2006). Medya Popüler Kültürü Gizler, İstanbul: Kara Kutu Yayınları
- Baudrillard, John (2011). Sanat Komplosu: Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik., İstanbul: İletişim Yayınları
- Bayrak, Mehmet (2001). Halk Gülmececi, Ankara: KTB Yayınları
- Bergson, Henry (1990). Gülme, Ankara: MEB Yayınları
- Bozkurt, Güvenç (1996), İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Bozkurt, Güvenç (2004). Kültürün ABC’si, İstanbul: YKY
- Budak, Selçuk (2005). Psikoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim Sanat Yayınları
- Burke, Peter (1996). Yeniçağ Başında Halk Kültürü, Ankara: İmge Yayınevi
- Canclini, Nestar Garcia (1999). “Kültür ve İktidar Araştırmalarının Durumu”. Şu kitapta: Ed. Nazife Güngör. Popüler Kültür ve İktidar. Ankara: Vadi Yayınları
- Castells, Manuel (2005). The Network Society From Knowledge to Policy. Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations
- Castells, Manuel (2008). Ağ Toplumunun Yükselişi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Castells, Manuel (2013). İsyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketleri, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- Castells, Manuel (2016). İletişimin Gücü, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Cevizci, Ahmet (2003). Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Cohen, Jean (2016). “Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”. Şu kitapta: Ed. Kenan Çayır. Yeni Sosyal Hareketler. İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Cuche, Denys (2013). Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık

- Çalışlar, Aziz (1998). Ansiklopedik Kültür Sözlüğü, Ankara: Altın Kitaplar
- Çayır, Kenan (2016). “Yeni Sosyal Hareketler”. Şu kitapta: Ed. Kenan Çayır. Yeni Sosyal Hareketler. İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Çoban, Barış (2014). “Sosyal Medya D/evrimi”. Şu kitapta: Ed. Barış Çoban. Sosyal Medya D/evrimi. İstanbul: Su Yayınları
- Dacheux, Estelle (2012). “Kamusal Alan: Demokrasinin Anahtar Bir Kavramı”. Şu kitapta: Ed. Estelle Dacheux. Kamusal Alan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Debord, G.E., (1958), “Situationist International”. <http://www.cddc.vt.edu>
- DeCarteau, Michel (1984). “The Practice of Everyday Life”. Şu kitapta: Ed. John Storey. Cultural Theory and Pop Culture. Londra. Pearson Longman
- Demirel, Haşmet (2010). “Kapitalizm Kültür Olunca” Umman Dergisi, 30-31
- Demirtaş, Gökçe (2009). Çokuluslu İşletmelerin Reklam Mesajı Oluşturmalarında Kültürel Farklılıkların Önemi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Detournement: İnkâr ve Başlangıç (t.y) Erişim: 01.05.2017 nothinness.org
- Devran, Yusuf (2010). “Haber Söylem İdeoloji” İstanbul: Başlık Yayın Grubu
- Donald, James (1996). “Ne Kadar İngiliz? Popüler Yazın ve Ulusal Kültür”. Şu kitapta: Ed. E. Grosz. Kimlik ve Yer Sorunları. İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Durham, Meenakshi Gigi, Douglas Kellner (2006). Media and Cultural Studies: Keywords, New York: Blackwell Publishind
- Eagleton, Terry (2011). Kültür Yorumları, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Edles, Desfor Laura (2005). Uygulamalı Kültürel Sosyoloji, İstanbul: Babil Yayınları
- Emiroğlu, Kudret, Suavi Aydın (2003). Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Erdoğan, İlhan (1997). İşletmelerde Davranış, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi
- Ergil, Doğu (1984). Toplum ve İnsan, Ankara: Turhan Kitabevi

- Erol, Ayhan (2009). Popüler Müziği Anlamak, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Etymonline.com
- Featherson, Mike (1996). Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Fırat, Tahsin Emre (2016). “Gezi Parkı Eylemlerinde Mizah ve Mizahi İçeriklerde Detournement (Saptırma) Ögesinin Siyasal/İdeolojik Bir Strateji Olarak Kullanımı”. Şu kitapta: Ed. Huriye Kuruoğlu, Mikail Boz. Medya ve Mizah. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Fischer, Ernst (2012). Sanatın Gerekliliği, İstanbul: Sözcükler Yayınları
- Fiske, John (2012). Popüler Kültürü Anlamak, İstanbul: Parşömen Yayıncılık
- Fraser, Nancy (1999), Rethinking Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy, Milwaukee: University of Wisconsin-Milwaukee Center for Twentieth Century Studies
- Gans, Herbert (2005). Popüler Kültür ve Yüksek Kültür, İstanbul: YKY
- Geçer, Ekmel (2005). Medya ve Popüler Kültür, İstanbul: Okur Kitaplığı
- Geertz, Clifford (1973). The Interpretation of Cultures, New York: Basic Books
- Gerbaudo, Paolo (2014). Twitler ve Sokaklar: Sosyal Medya ve Günümüzün Eylemciliği, İstanbul: Agora Kitaplığı
- Giddens, Anthony (2000). Sosyoloji, Ankara: Ayraç Yayınevi
- Golden, Leon (1992). “Aristotle on Pleasure of Comedy”. Şu kitapta: Ed. Amelie Oksensberg. New Jersey: Princeton University Press
- Gökçe, Orhan (2012). “Yeni Medya Kamuoyu Demokrasi”. Şu kitapta: Ed. Edibe Sözen. Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz. İstanbul: Alfa Yayınları
- Gökçen, Ahmet (2016). “Kronolojik Perspektifte Bir Sosyal Hareket Olarak Tunus’ta En-Nahda Hareketi”. Şu kitapta: Ed. Ferhat Tekin, Erhan Tecim. Sosyal Hareketler Çağı. İstanbul: Açılım Kitap
- Gramsci, Antonio (1986). Hapishane Defterleri, İstanbul: Onur Yayınları

Gürakar, Tolga (2014). “Bir Direniş Oyunu: Gezi’yi Bourdieu Üzerinden Okumak”. *Sosyologca*, (7), 237-261

Habermas, Jürgen (1997). *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*, İstanbul: İletişim Yayınları

Hall, Stuart (1998). “Eski ve Yeni Kimlikler Eski ve Yeni Etnikler”. Şu kitapta: Ed. Anthony King, *Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Hançerlioğlu, Orhan (1980). *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Hannerz, Ulf (1998). “Kültür Senaryoları”. Şu kitapta: Ed. Anthony King, *Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Hermida, Alfred (2017). *Herkese Söyle: Sosyal Medya’da Neden Paylaşımında Bulunuruz*, İstanbul: Kafka Yayınevi

Hobsbawm, Eric (1998). *Sanayi ve İmparatorluk*, Ankara: Dost Yayınevi

Hof, Seçil Deren Van Het (2008). “Popüler Kültür ve Siyaset”. Şu kitapta: Ed. Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz. *Medya Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınları

İçelli, Müjgan Yağmur, Duygu Ergün Takan (2016). “Dijital Mizah”. Şu kitapta: Ed. Huriye Kuruoğlu, Mikail Boz. *Medya ve Mizah*. Ankara: Nobel Yayıncılık

irfanerdogan.com/makalelerson/kulturegemenlik.pdf

İslamoğlu, Ahmet Hamdi (2003). *Tüketici Davranışları*, İstanbul: Beta Yayınları

Jan Kietzmann, Kristophen Hermkens (2011). “Social Media? Get Serious’ Understanding the Functional Building Blocks of Social Media”. *Business Horizons*, 54(3), 241-251

Journet, Nicholas (2009). *Evrenselden Özele Kültür*, İstanbul: İz Yayıncılık

Karlı, İhsan (2014). “Yeni İletişim Ortamları ve Yerel Yönetimlerde Şeffaflık”. Şu kitapta: Ed. Müge Demir. *Yeni Medya Üzerine Vol. 2*. Konya: Literatürk

Kılıçbay, Mehmet Ali (2000). “Komik Seyirciye Komik Sinema”. Mizah Kültürü Dergisi, (16), 21-25

Kızıldağ, Şaban (2001). Medya Çocukları: Pop Müzikten Popüler Kültüre, İstanbul: Şehir Yayınları

King, Anthony (1998). Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Kocacık, Faruk (2000). Toplum Bilim Ders Notları, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları

Koçel, Tamer (2003). Kültür, Ankara: İmge Kitabevi

Koestler, Arthur (1997). Mizah Yaratma Eylemi, İstanbul: İris Yayıncılık

Konyar, Hürriyet (2007). “Popüler Kültürde Hegemonik Anlamaların Üretilmesinde Gençlik Altkültürlerinin Önemi”. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kuram ve Araştırma Dergisi, (27), 27-52

Konyar, Hürriyet (2011), Kültürel Farklılıklar, Ankara: Ütopya Yayınevi

Korkmaz, Nilüfer (2008). “Kültürel İncelemeler Geleneğinde ‘Kültür, Popüler Kültür ve İdeoloji Sorunu’”. Şu kitapta: Ed. Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz. Medya Popüler Kültür ve İdeoloji. Ankara: Dipnot Yayınları

Krogh,, Thomas (2005). “Frankfurt Okulu’nun Kültür Analizi”. Şu kitapta: Ed. Mehmet Küçük. Medya İktidar İdeoloji, Ankara: Bilim Sanat Yayınları

Kuipers, Giseline (2016). “Mizahın Sosyolojisi”. Şu kitapta: Ed. Huriye Kuruoğlu, Mikail Boz. Medya ve Mizah. Ankara: Nobel Yayıncılık

Kuruoğlu, Huriye (2016). “Medya ve Mizah”. Şu kitapta: Ed. Huriye Kuruoğlu, Mikail Boz. Medya ve Mizah. Ankara: Nobel Yayıncılık

Lake, Laura (2009). Consumer Behaviour for Dummies, New York: Wiley Publishing

Le Bon, Gustave (2005). Kitleler Psikolojisi, İstanbul: Hayat Yayınları

Levi Strauss, Claude (1963). Structural Anthropology, New York: Basic Books

Lewis, Paul (1989). Comic Effects, New York: SUNY Press

- Lowenthal, Leo (1961). *Lietarature Popular Culture and Society*, New Jersey: Prentice-Hall Englewood Cliffs
- Lull, James (2001). *Medya İletişim ve Kültür*, Ankara: Vadi Yayınları
- Lyotard, Jean François (1994). *Postmodern Durum*, Ankara: Vadi Yayınları
- Marshall, Gordon (2004). *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Maucorps, Paul (1958). *Sosyal Hareketlerin Psikolojisi*, Ankara: Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları
- Maureen, Turim (1998). “Özgüllük ve Kültürlülük”. Şu kitapta: Ed. Anthony King, *Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- McLuhan, Marshall, Bruce Powers (2001). *Global Köy*, İstanbul: Scala Yayıncılık
- Meşe, Gülgün (2016). “Mizah ve Sosyal Psikoloji”. Şu kitapta: Ed. Huriye Kuruoğlu, Mikail Boz. *Medya ve Mizah*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Modleski, Tania (1998). *Eğlence İncelemeleri*, İstanbul: Metis Yayınları
- Morreal, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, İstanbul: İris Yayıncılık
- Mouzelis, Nicos (1992). “Social System Integration: Habermas’ View”. *British Journal of Sociology*, 43(2), 267-288
- Mustafa Talas, Yaşar Kaya (2007). “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”. *Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi*, (22), 151-184
- Mutlu, Erol (1995). *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Ark Yayınları
- Mutlu, Erol (2005). *Popüler Kültür ve Medya*, İstanbul: Ütopya Yayınevi
- Nesin, Aziz (1973). *Cumhuriyet Döneminde Mizah*, İstanbul: Akbaba Yayınları
- Niedzviecki, Hal (2010). *Dikizleme Günlüğü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Odabaşı, Yavuz, Barış Gülfidan (2009). *Tüketici Davranışı*, İstanbul: MediaCat Yayınları

Offe, Claus (2016). “Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”. Şu kitapta: Ed. Kenan Çayır. Yeni Sosyal Hareketler. İstanbul: Kaknüs Yayınları

Oktay, Ahmet (2002). Türkiye’de Popüler Kültür, İstanbul: Everest Yayınları

Öcal, Başak Seyran (2006). Hannah Arendt’te Kamusal Alan Kavramının Epistemolojik Temelleri, T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özbek, Meral (2003). Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski, İstanbul: İletişim Yayınları

Özensel, Ertan (2016). “Sosyal Hareketler ve Yeni Medya”. Şu kitapta: Ed. Ferhat Tekin, Erhan Tecim. Sosyal Hareketler Çağı. İstanbul: Açılım Kitap

Özer, Ömer, Erdal Dağtaş (2011). Popüler Kültürün Halimiyeti, Konya, Literatürk Yayınevi

Özmen, Seçkin (2004). Kamusal Alan Olarak Televizyonda Devlet Otoritesine Direnenler Ve Televizyon Dizilerinde Temsili Doktora Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özyurt, Cevat (2012). Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma, İstanbul: Açılım Kitap

Palmer, Edward Thompson (2006). Avam ve Görenek, İstanbul: Birikim Yayınları

Parkin, Frank (1968). Middle Class Radicalism: The Social Bases of the British Campaign for Nuclear Disarmament, Manchester: University Press

Pekman, Cem (1997). Televizyonda Özelleştirme, İstanbul: Beta Yayınları

Raskin, Victor (1985). Semantic Mechanism of Humor Author(s), New York: Springer Science Business Media LLC

Real, Michael (1999). “Marksizm ve Popüler Kültür: Kültürel Eleştirininin Keskin Ucu”. Şu kitapta: Ed. Nazife Güngör. Popüler Kültür ve İktidar. Ankara: Vadi Yayınları

Ress, G.R. (1999). “Yapısalcılık ve Popüler Kültür”. Şu kitapta: Ed. Nazife Güngör. Popüler Kültür ve İktidar. Ankara: Vadi Yayınları

Ritzer, George (2000). Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Rowe, David (1996). Popüler Kültürler, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Schudson Michael (1999). “Popüler Kültürün Yeni Gerçekliği”. Şu kitapta: Ed. Nazife Güngör. Popüler Kültür ve İktidar. Ankara: Vadi Yayınları

Shaillet, Minocha, Marian Petre (2012) “Handbook of Social Media for Researchers and Supervisors: Digital Technologies for Research Dialogues, <https://www.vitae.ac.uk/vitae-publications/reports/innovate-open-university-social-media-handbook-vitae-2012.pdf/view> Erişim Tarihi 14.04.2017

Silah, Mehmet (2000). Sosyal Psikoloji (Davranış Bilimi), Ankara: Gezi Kitabevi

Smuts, Lize-Marie (2010). “Social Networking Sites As A New Public Sphere”. <http://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/4209> Erişim Tarihi: 01.05.2017

Storey, John (2000). Popüler Kültür Çalışmaları, İstanbul: Babil Yayıncılık

Storey, John (2003). Inventing Popular Culture: From Folklore to Globalization, Oxford: Blackwell Publishing

Storey, John (2009). “Cultural Theory and Popular Culture”. Şu kitapta: Ed. John Storey. Cultural Theory and Pop Culture. Londra. Pearson Longman

Sütçü, Özcan (2016). “Komedi ve Felsefe”. Şu kitapta: Ed. Huriye Kuruoğlu, Mikail Boz. Medya ve Mizah. Ankara: Nobel Yayıncılık

Steinberg, Alan (2016). “Genç Seçmenler ve Web 2.0 ile Politik Katılım”. Şu kitapta: Ed. Ferhat Tekin, Erhan Tecim. Sosyal Hareketler Çağı. İstanbul: Açılım Kitap

Swingewood, Alan (1996). Kitle Kültürü Efsanesi, Ankara: Bilim Sanat Yayınları

Şaylan, Gencay (2009). Postmodernizm, Ankara: İmge Kitabevi

Şişman, Mehmet (2002). Örgütler ve Kültürler, Ankara: Pegem Yayıncılık

Thompson, John (2008). “Kitle İletişimi ve Modern Kültür”. Şu kitapta: Ed. Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz. Medya Popüler Kültür ve İdeoloji. Ankara: Dipnot Yayınları

Tdk.gov.tr

Topçuoğlu, Nur (1995). Basında Reklam ve Tüketim Olgusu, Ankara: Vadi Yayınları

Topdemir, Hüseyin Gazi, Yavuz Unat (2012). Bilim Tarihi, Ankara: Akademi Yayınları

Touraine, Alan (2016). “Toplumdan Toplumsal Harekete”. Şu kitapta: Ed. Kenan Çayır. Yeni Sosyal Hareketler. İstanbul: Kaknüs Yayınları

Traube, Elizabeth, (1996). “The Popular in American Culture”. Annual Review of Anthropology, (25), 130-131

Trehan, Monika, Ranju Trehan (2009). Advertising and Sales Management, New Delhi: FK Publications

Turhan, Mümtaz (1994). Kültür Değişmeleri, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

Türkdoğan, Orhan (1988). Değişme Kültür ve Sosyal Çözümleme, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

Tylor, Edward Burnett (1981). “Culture Defines”. Şu kitapta: Ed. L.A. Coser ve B. Rosenberg. Sociological Theory. Londra: McMillian

Uygun, Mermi (2003). Kültür Kuramı, İstanbul: YKY

Van Dijk, Jan (2016). Ağ Toplumu, İstanbul: Kafka Yayınları

Walter, Henry (1996). Cultural Values Do Correlate with Consumer Behavior, Chicago: Journal of Marketing

Wilken, Rowan (2016). “Twitter ve Coğrafi Konum”. Şu kitapta: Ed. Katrin Weller, Axel Burns vd. Twitter ve Toplum. İstanbul: Kafka Yayınları

Williams, Raymond (1976). Keywords, Londra: Fontana

Williams, Raymond (1993). Kültür, Ankara: İmge Kitabevi

Yaygın, Murat (2010). Sanat Teknoloji Bilim ve Fotoğraf, İstanbul: Kalkedon Yayınları

Yaylagül, Levent, Nilüfer Korkmaz (2008). Medya Popüler Kültür ve İdeoloji, Ankara: Dipnot Yayınları

Yılmaz, Mehmet (2006). Modernizmden Postmodernizme Sanat, Ankara: Ütopya Yayınevi

Yüksek, Derya (2015) “Alternatif Medya ve Direniş Kültürü: Sosyal Hareketlerde Birleştirici Güç olarak Alternatif Medya”. Şu kitapta: Ed. Barış Çoban ve Bora Ataman. Direniş Çağında Türkiye’de Alternatif Medya, İstanbul: Kafka Yayınları

Yükselbaba, Ülker (2012). Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kuramsallık İlkesinden İletişimsel Kamusalığa Geçiş, İstanbul: On İki Levha Yayınevi

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Arda SÜAR
Doğum Yeri ve Tarihi: : İzmit – 13.05.1987
Medeni Hali : Bekar
e-posta : ardasuar@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Kocaeli Üniversitesi İletişim Bilimleri	2011
Lisans	Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler	2008

İş Deneyimi	Çalıştığı Yer	Görev
2015 – 2016	Bahçeşehir Üni.	Okutman & İdari Asistan
2011 – devam	Marduk Digital	Şirket Müdürü

Yabancı Dil

İngilizce